

تالیخ سورتق

(مؤلفیہ)

تہجہ پیر سادہ پیر شاد و سادہ

شائع کردہ

انڈین کونسل آف سٹارٹ اپس

۳۵- فیروز شاہ روڈ، نئی دہلی ۱۱۰۰۱۱

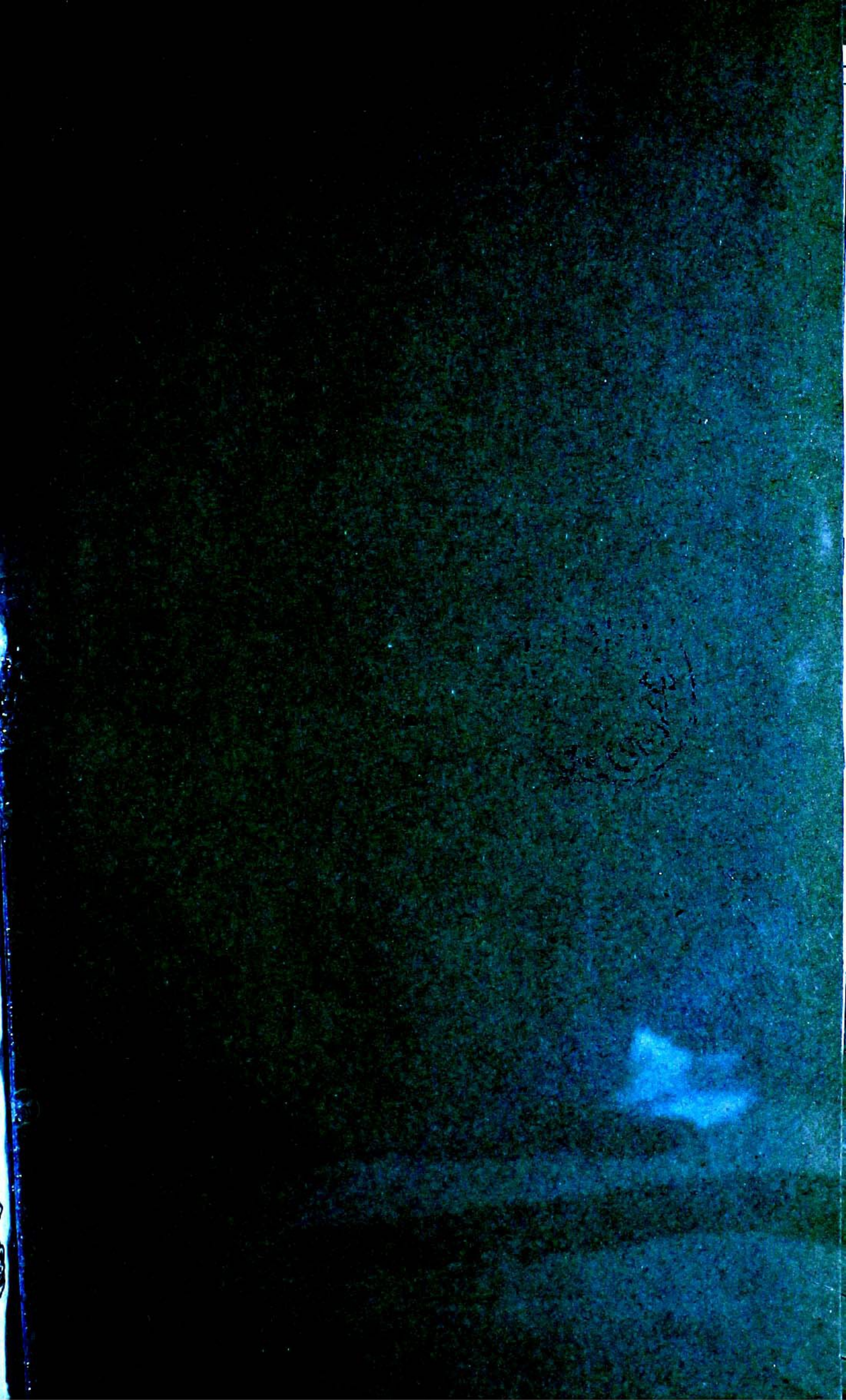

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

تایخ سورتہ

(مولفہ بہ)

تہجھو پیر ساد ہر پر شاد دیسانی

شائع کردہ

انڈین کونسل آف ہسٹاریکل ریسرچ

۳۵- فیروز شاہ روڈ، نئی دہلی ۱۱۰۰۰۱

134114

جدا حقوق سخن از زمین کونسل آف سٹڈیوں کی زیر نگرانی

سنہ اشاعت ۱۹۸۶ء

تعداد ۵۰۰

کتابت ..... خلیق ٹونگی

طباعت: جمید برقی پریس، بلی ماران، دہلی ۶

قیمت سو روپے

اسٹاکسٹ:

ادارہ ادبیات دلی

۲۰۰۴ - قاسم جان اسٹریٹ، دہلی ۶

فہرست

تاریخ سورۃ

صفحات
نقل ہذا

عنوانات

شمارہ

	۱	در سبب تالیف تاریخ
۶	۲	در بیان سرکار جو ناگڑھ
۱۶	۳	در بیان صوبہ سورٹھ
۳۸	۴	در بیان کاتھیواڑ
۴۰	۵	در بیان پور بندر
۵۱	۶	در بیان گونڈل
۵۲	۷	در بیان موروی
۵۲	۸	در بیان بھاونگر
۵۷	۹	در بیان جھالاواڑ
۶۰	۱۰	در بیان راج پابلدہ جو ناگڑھ
	۱۱	در بیان حکومت رائے زادگان
۹۵	۱۲	حکامان پادشاہان دہلی و احمد آباد
۱۰۷	۱۳	نواب بہادر خان بابی (اول)
۱۰۷	۱۴	نواب مہابت خان بابی
۱۲۸	۱۵	نواب حامد خان بابی

	۱۷	نواب بہادر خان بابی درویم
۲۳۱	۱۷	کیفیت نگر و راج ہالیش جام خاندان
۲۳۲	۱۸	جام راول
۲۳۹	۱۹	جام ویبھا جی بن راول
۲۴۹	۲۰	جام ستا جی بن ویبھا جی
۲۵۹	۲۱	جام لاکھا جی بن اجا جی
۲۵۹	۲۲	جام رن مل جی بن لاکھا جی
۲۶۲	۲۳	جام رائے سنگھ بن لاکھا جی
۲۶۲	۲۴	جام تماچی بن رائے سنگھ
۲۶۳	۲۵	جام لاکھا جی بن تماچی
۲۶۳	۲۶	جام رائے سنگھ بن لاکھا جی
۲۶۳	۲۷	جام تماچی بن رائے سنگھ
۲۶۴	۲۸	جام لاکھا جی بن تماچی
۲۶۶	۲۹	جام جساجی بن لاکھا جی
۳۰۴	۳۰	جام ستا جی بن لاکھا جی
۳۱۲	۳۱	جام رن مل جی بن ستا جی (جساجی)

اوم

مقدمہ

در ماہ ستمبر ۱۹۷۳ء در مجلس یونیٹ آف انڈین کاؤنسل آف
 ہیستوریکل ری سرچ بہ بڑودہ رفتہ بودم۔ اں جا در میان مشورہ گفتہ بہ
 داکتر مصر کہ اتفاقاً یک نسخہ تاریخ سورجہ در دست من افتادہ است
 و الادہ ترجمہ اں کتاب در زبان گجراتی یا انگلیش کردن می دارم۔ اے
 مشہور عالم دان تواریخ مرا اشارہ کردہ فرمود کہ پیش از ترجمہ تصحیح این
 نسخہ ضروری است۔ مرا این صلاح پسند آمد و دست بر این کار
 بستم۔

چوں کہ پدر، راقم تاریخ سورجہ (گجرات) دیوان امرجی، برادر مادر
 جدی من بود و چوں کہ ملک، سورجہ وطن مالوف من است و زیرا کہ
 در نوکری سرکار، بسیار از دیہات و ہریک شہرک و شہر کتایمش
 بیرون تاریخ آدرہ است ملاقات کردہ ام۔ تصحیح این کتاب فرض و فرصت
 می شرم۔

شری موسوم رائے دیوان و شری شری نواس بخشی و شری
 پشپ کانت دھولکا، کیوریتور جو ناگڑھ میوزیم و پروفیسر احمد نور
 قریشی کہ مرا نسخہ ہائے تاریخ باخوشی و بے شرط داد و بآئہ
 دوستان سپاس گذاری می نمایم و خالصتاً داکتر سیتش چندر مصر

صدر شعبہ تاریخ جامعہ مہاراجہ سیاحی راو پٹرو دہ کہ مرانچال میں کارہ داد
 ددہ بچو میں راہ نما شدہ آن را ہم سپاس گذارام۔
 ممکن است کہ در این نسخہ چند اغلاط مانده است۔ امید دارم کہ
 خواندگان آن بارادہ گذر خواهند کرد۔

شہبہو پر سادھر پر شاد دیسالی

فہرست

تاریخ سورۃ

صفحہ
نقل ہذا

عنوانات

شمارہ

- ۱ در سبب تالیف تاریخ
- ۲ در بیان سرکار جو ناگڑھ
- ۳ در بیان صوبہ سورھٹ
- ۴ در بیان کاٹھیواڑ
- ۵ در بیان پور بندر
- ۶ در بیان گونڈل
- ۷ در بیان موروی
- ۸ در بیان بھاونگر
- ۹ در بیان جھالاواڑ
- ۱۰ در بیان راج ہا بلدہ جو ناگڑھ
- ۱۱ در بیان حکومت رائے زادگان
- ۱۲ حکامان پادشاہان دہلی و احمد آباد
- ۱۳ نواب بہادر خان بابی (اول)
- ۱۴ نواب مہابت خان بابی
- ۱۵ نواب حامد خان بابی

۱۶ نواب بہادر خان بابی دویم
۱۷ کیفیت تکر و راج ہالیش جام خاندان

۱۸ جام راول

۱۹ جام ویبھا جی بن راول

۲۰ جام ستاجی بن ویبھا جی

۲۱ جام لاکھا جی بن اجاجی

۲۲ جام رن مل جی بن لاکھا جی

۲۳ جام رائے سنگھ بن لاکھا جی

۲۴ جام تماچی بن رائے سنگھ

۲۵ جام لاکھا جی بن تماچی

۲۶ جام رائے سنگھ بن لاکھا جی

۲۷ جام تماچی بن رائے سنگھ

۲۸ جام لاکھا جی بن تماچی

۲۹ جام جسا جی بن لاکھا جی

۳۰ جام ستاجی بن لاکھا جی

۳۱ جام رن مل جی بن ستاجی

(جسا جی)

اوم

تاریخ سورتھ

شری سائب سداشیوای نمہ

ذکر آں سلطان اسلاطین از حوصلہ تقریر دور و در وصف آل خاقان
المواقین، تحریر معذور۔ برہر برگے کہ شمعہ شمیم از مہرش وزید بزدنہال
گشت و برہر فردے کہ صور قہرش دمید زمین و زمان از او بر
گشت و ہر کسے کہ در بستان قبولش بار یافت از شاخ سعادت
بار یافت و بر آں کہ لمعہ از انوارش نتافت، دولت از او روتافت
ریاعی:۔

۱۳) پادشاہی سے کہ پادشاہاں را = پادشاہی ز فر شوکت اوست
کل موجود از وضع و شریف = بہر پابان ز خوان نعمت اوست
در بارگاہ سطوتش دین و مذہب نامنظور
و در عتبہ عظمتش قوم و فریق نامشکور

ب + ث بسم اللہ الرحمن الرحیم -

الف را شکر جگت پتی -

۱۳ بیت -

ادیم زمین سفرہ عام اوست — بر این توان نیماپہ دشمن چه دوست
 ہر کہ را خواهد از خراج گذاری بہ تاج داری رساند و آن را کہ داند کہ
 از جہاں داری در بارہ خاکساری دو اند فاعل مختار است و قادر جبّار
 آمین۔

این کم ترین ناگران رن چھوڑ جی ولد امر جی دیوان بہ منتظران اخبار و طالبان
 اسرار واضح می گرداند کہ تواریخ شاہان ہند و گجرات اکثر بہ مطالعہ آمادہ گفتم
 را گفتن و سفتہ را عبث پنداشتم بہ سرخی از سوانح سرکار ہونا گڑھ و
 ہالار و راجہایش بہ تعظیم زاد بوم نویس چنان کہ از ناقلان شنید و از
 عاقلان تویندہ بہ معرض بیان آوردہ۔ واللہ اعلم بالصواب۔

در بیان سرکار ہونا گڑھ:

کم و کیف این قلعہ کہ بہ زبان سنسکرت کرن کونج نامش مسطور است
 در پربھاس کھنڈ اندراج یافتہ محتاج تسطیر نیست۔ حال آن چه

(۱) واضح

شاہ (۲) آوردہ

ل (۳) سوانح

ل (۴) تعظیم و تکریم

ل (۵) سنسکرت

منصوب گشت در سونت یک ہزار و شش صد و سی و ہفت اقلہ شہر
پناہ با یک صد و چہار دہ برج و پنج در او نیز کشادہ و چہار بند بنا نہادہ بہ تجدید
میرزا عیسیٰ ترخان در سونت یک ہزار و ہفت صد و ہشتیڑہ شکست
در بخت عمارت اقلہ فرمود۔

در ظاہر شہر تالاب کھوکھریہ و جھابریہ و پری و سیہٹ و باگیسری و جمیل
شاہ و کنور و برسار و بندراون و دیگر کند و غیرہ حوض یات را ما کند و بر ہم کت
و پاتال کند و سرسوتی کند و کیلاکس کند و غیرہ حوض ہایہ آب تلال بلب
و پورجات بنام کہام دہرول در ماندن پور و جوشی پورہ و دولت
پورہ و تیمباداری و ہارا گڈ۔

و مکان بارہ شہید کہ در جنگ سدھراج جے سنگھ در سونت یک
ہزار و ستہ صد و نو و پنج بکار آمدہ۔

باغات ۱۔ بشارت باغ و سردار باغ و بہادر باغ و غیرہ بہ شگفتگی
و تازگی مرتب امرای باسرای بساتین و انبیرا بینانی سرفراز زمان
درج یا قوت در بروکھری راقبائے زعفرانی میسرول دشمنانش از خار
مغیلان خار و چشم ناتواں بینان بہ مشاہدہ گلزارش زار زار بہ تماشائی
آبش زہرہ اعدا آب و تباب آفتاب میدانش سالکان بہ تاپ از

ث (۱) ۱۶۳۸ + ب ۱۶۳۵ + الف ۱۶۹۰

ث (۲) ہنرد + و ہنرد + ب ۱۶۱۸ + و ہشت صد۔

ب (۳) و دیگر پاتال کند

الف (۴) جے سنگھ پورٹا سمہ

شاخ شوک سینہ آئندگان شاخ شاخ دوندگان را از ترا سته سنگ
 لایخ کف پالایخ لایخ صحرائے گل نیزش اگر رو ضایت کشمیر بخواب بیند
 گل بچشم چنید و الحان مرغان جنگلی اگر شنود و طوطی نامہ در شکنجہ جلانشیند۔ مشائخان
 از درخت سیتارام بر می خورند و طفلان تاگرد در موسم بہار از مطالعش،
 گلستان و بوستان بہرہ و راند سرایان جو ناگدھ تاگرد بر ہمنان را کہ حافظ وید مجید
 و ناظر کتب توحید زبانش قاطع عامات و لسانش قانع مرگِ مفاجات
 است۔ اگر خواهد بہ یک نگاہ تو جہرہ از آفات مہلک نگاہ دارند و بانگ
 بارقہ چشم شاپانہ را در حلقہ گدایان در آرند۔

و ناگران را کہ از انقلاب زمان بہ صدماتِ عساکرِ مسلمین و دکھنیاں از
 زمین داری اولکہ یڈنگر، بیس نگر، تہراد، ساہتو در، وغیرہ برآمدہ بودند
 و بر ہم کھتریان را کہ بہ زیور علم آراستہ و بہ شمشیر شوکت پیراستہ
 بدرا بیت و امانت شخون و بہ سخاوت و شجاعت ممنون انگاشتہ بود بہ
 بخشش مناصب و جادار در حشم و خدم و خدمات لائقہ مواجب شائستہ
 نواختہ آباد نمود و پروانہ نوشتہ داد کہ تا ابد ہر بہ رسومات سلطانی و
 ولوازم دیوانی و مال واجب و محصول مال و باز پرس قضیہ بین القوم خود ہا
 معاف و مرفوع القلم است و نیز بر یک تختہ سنگ لعنت بر کسے کہ خلاف

ب (۵) محصول نیست

ث (۱) لشوکت شمشیر

ب (۲) بددیانت

ت (۳) ابدالمد

ب (۴) لوازمات

این قاعدہ بہ عمل آرد لویسانید در وسط بازار نصب کرده۔ بہ فضل و کرمہ تا این
زمان ہماں قاعدہ مستمرہ مروج است۔

برہمنان گرنارہ و اہیران و راجپوتان و کھانت و کولی و راجپوتان پرمار
و باگھیلہ و چوڑا سمہ و سارست۔ سورٹھیا ہا و چند قوم دیگر کہ بنام سورٹھیا
مشہور است از قدیم الاہام ساکن این بلدہ اند۔ از آن پس چند اقوام
ہند و لوہانہ و بھارتیہ و سارست و کھتری و سائر قبائل و عشایر مسلمین
سندھی^۱ راجہ نوگہن آوردند و حکامان سلاطین احمد آباد و دہلی فرقہ
سادات و بلوچ و لودی و افاغندہ را بکفاف معین و وظائف مقرر می در این
دیار نگاہ داشتند مزارغان از کجرات آمدند۔

مشرق رو بلدہ کوہ گرنار کہ از شوکت قلعا شس چرخ پہلو می
دزد و از صدمت سنگش زمین بر خورد می لرزد۔

بیت:

ز تیغش خراشیدہ روی فلک
ز سنگش تراشیدہ پای فلک
آتش صحرائش نوزانیان را نورا علی نور^۲
و ناریان را سرمایہ سرور

ب (۱) کرمہ، نیست

ب (۲) راد نوگہن

ث (۳) نگہداشت

ب (۴) نوار

و موسویان را شعلہ طور

و ملائکان را شمع جملہ طور

بالائے کوہ دیوالہ شری گیر ناری بھوانی ماتا کہ شہرہ آفاق است
بجائے طرہ شاہد کوہ گیر تار مزین عالم عالم طوائف چہ ہند و چہ سلیمین بہ دیدار
آں منبع انوار بامنتہائے می آیند۔ آبشار ہائے رواں و میوہ جات فراوان
و نباتات کار آمدنی بسیار و اجزائے ادویات بے شمار۔ چشمہ گو مسو کہہ و کمنڈل
یا کوثر دعویٰ ہم سری دار و شکر کوی و بھیم کند و ہاتھی پگلا با سلسبیل دعویٰ
ہم سری۔

و دیوالہ کہ مقابل قلعہ است بنا کردہ بستوپال و تیج پال۔ بقال است
چنان گویند کہ نے بیوہ بہ دیدار را ہیے رفت از زبانش بر آمدہ کہ از این زن
دو پسر نامی پیدا تو ایند شد کہے گفت کہ این زن بیوہ است از او پسر
چو گنہ و چوں خواهد در آن اثنا شخصے مسافر شتر سوار کہ خوابیدہ بود این
سخن بگو شش رسید۔ فی الحال بر خاستہ آن زن را گرفتہ بر شتر سوار نمودہ
بہ خانہ رفت۔ از او دو پسر پیدا شدند^{۱۲}۔ یکے را بست پال و دیگرے را تیج پال
نام نہاد^{۱۳}۔ مومی ایہ ہادر سونت ۱۲۷۷ پھاگن شد و شتم دیوالہ بنا کرد^{۱۴}۔
دیوالہ بزرگ کہ بر بھیم کند مشرف است در سونت ۱۵۱۹ بیاکھ

ش-ب (۱) تیج پال صحیح و ستوپال است

ش (۱۲) پیدا کرد

و (۱۳) نقل در دیوان نسخہ نیست

ش (۱۴) بنا نہاد

الف (۱۵) کارتک۔

شود پونم راجہ شہت رتھ بنا کرد و قلعہ و محلات راہ کھنگار از سنگ سیاہ بر
افراشته و بیت خانہ شاوکان متعدد آراستہ حجرہ ہائے چوراہی اگر چہ خانہ
خدا نہ تو ال گفت اما احدی از خانہ خدا خالی نیست۔

گویند کہ ہر پنج ہزار سال منیم ناتھ قوم جادو گو سفندان و تنازیر و
جاموشان کہ ہر اے حیافت ہرات از دو اجس آورده بودند غوغائے
ادرا نالہ فریاد داد خواہان شمرده رہا کرد خود ہم حب الدنیاء اس کل
نبیث گذارشتہ بر کوہ ہریاضت نشست کنشیت او موجودہ در سونت یک
ہزار و سی صد و سہ در عمل راجہ مندلیک بنا کرد۔

از جو ناگڈھ تا چیلہ دتا تری کہ اہل طریق وید^۱ دتا تری و مسلمین چیلہ
شاہ مدار و جو گیان قدم گھور کہ ناتھ و شاوکان نشست گاہ پارہس ناتھ
خوانند راہ ہالبتہ در سونت ۱۲۸۳^۲ شاہ ہو کار بندر دیو سنگھ جی نام
زینہ از دروازہ قلعہ بالا تا منڈپ مجلس شری گیر ناری زینہ یک ہزار
و نو و شش عدد است و از گو موکھ تا ہنومان دھارا نہہ صد و شصت
و ہشت است بر آورده جانب جنوب چیلہ جمیل شاہ کہ عوام الناس از
مسافت دور بہ زیارت می آیند و فیض یاب می شوند و طرف شمال
سورج کند و مشرق رو غار کالکا و اوگھڈ و پانڈو^۳ و ٹڈی بھارتی باکرامت
است و در ہر غار مرتاضان شیر و ار بہ صید آہوئی بخات منزع نشستہ

ث (۱) دیو۔ الف گورو۔ داب وید + وید برابر نیست۔

الف (۲) نیمین ناتھ و سال ۱۸۸۲ + ۱۲۸۳ برابر نیست

الف (۳) پارو کا

بر فرازِ کوه که به عرشِ قرین تو اوں گفت پیوسته به عبادتِ حق پیوسته۔

دیوال شری بھوناتھ و ستراپتہ شور کہ در سالے و دیوار مجمع عالی می شود

و جماعہ اتیتان و سیاح بطوف می آیند اسلحہ و دو شالہ و جو اہر و مال امتعہ

ہر ہلاد بہ تجارت می آرند بازار بیع و شراذ گرم می کنند۔

از دامن کوه منازل با اسم پانچ پانڈ و مال پرب و وصولی پرب

و سو داوڈی پرب بنا بر آسودگی مسافران مرمتت ساخته اند۔

و بریک پشتہ دیوال شری باگھی شری و دامو درائے زینت

بخش است و باگی شری کند و مرگی کند بہ آب شیریں مالانال و دامو در

کنڈ کہ در آلبش مردگان می گذارد و ریوتی کنڈ و جوئے سوورن ریجھا کہ در

زمان ماضیہ از فاکش زرمی بر آمد از پایان قلعہ می گذرد و افواہ عام است

کہ در این جبل چشمہ رسکوپ یعنی آب نہاں از چشم مردم است چناں کہ۔

نقل است در قریب العصر بر بہن گم گشته لب بر لب این چشمہ رسید۔

کہ و بر یہاں بستہ در و انداخت۔ ناگاہ آواز بگو شش رسید۔ بہر انکائی

نایں۔ یعنی پُر کن بنام رانکا۔ بر بہن با وجود تحیر و تعجب تشنگی فرو شانده باز پر

کرده در شہر پدراخانہ آہن گر کہ بر شائع عام بود بہ میخی سابقہ معرفتی

آویختہ بہ حاجت رفت۔ قضا را چند قطرات آب بر سندان و تپک کہ

زیر شش بود افتاد۔ ہمہ طلا خالص شد۔ آہن گر بہ این مواہب عظیمہ و

علیہ غیبی پا بردہ ہر آہنگی کہ موجود در دوکان داشت بروی پاشید کنج

قارون برداشت۔ چوں بر بہن آمد کہ و از آب عالی و خانہ آہن گرانزد

ب (۱) شراکرم

الف (۱) کوہسیر

پُر دید۔ پُر سید کہ چہ نام داری۔ گفت رانکہ۔ گفت امانت تو بہ تو رسید۔
مصرع :-

ہر چہ نصیب است بتو رسید^(۱)

آہن گر از آن زر پارہ بہ برہمن داد۔ واللہ اعلم۔

دو توپ بزرگ از جملہ متاع مغرور تہ فرنگیان دیو در قلعہ موجود است
توپ مذکور در سنہ ۹۳۷ ہجری در معرکہ سختہ اندیکے یازدہ دست و دیگر
نہ دست دراز است۔

بالائے کوہ مثل ہنومان دھارا دیاد و کارا مانند بہر و جب و بور دیوی
و جٹا شکر مہاد پو و ایند ریشور و سیدہ کرنی دیوی ماتا و جٹ ریشور و موج
کند و راج را جیشور وغیرہ بسیار است تا چند نگارہ المٹشتتے نمونہ فروارے
قلعہ او پر کوٹ بہ مجرڈ ایام ویران افتادہ بود۔ چوں در سونہ ۱۸۰۴ مانیسہ
کھانٹ بدست آوردہ مصدر قتلہ شد۔ از آن روز چوکی می ماند و قضا
عربان برائے تقاضائے زر نوکری قابض شدند نواب صاحبان بانی بعد
جنگ و باادائے صدر خراج از قلعہ بر آورد۔

در بیان صوبہ سورٹھ

طول این صوبہ سورٹھ از بندر گوگھ تا امرہ ایک صد و دو کردہ و عرض
از دیو بندر تا سردھار ہفتاد و دو کردہ۔ بعضے می گویند کہ تا موضع بور کہ بر
کنار ساہرمتی قریب کھنات است عمل چوڑا اسم را چہوت بود۔ قلم

ب (۱) ہر چہ نصیب تو است می رسید۔

روئے چور اسمگان راسورٹھ گفٹا اند۔

القصد در این سرکار پانصد قریات مال گزار و جوٹھ و بالمقطع سی و ہفت ہزار و دودھ خانہ و یک لک و بیست ہزار و شصت مردم آباد در گرد و نواح۔

قلعہ مچھوڑی و کھدیا چہار برجی است۔ پیدائش مع بالوہ ہشت لک روپیہ در اکثر محال و قیاس و تخمینہ کہ ہندی آن را ڈہال گویند و در اقل محال نترمن می پیماید بیورہ بر۔ کلبہ می گیرند۔ زکوٰۃ اہل سادات و سپاہ و ناگر معاف است۔ راج الوقت "کوری و در ناگر روپیہ چاند شاہی و دیو" است۔

در بیان محالات مال گزار

یعنی بھوگ و بیورہ زکوٰۃ

در این سرکار دولت مدار داخل شدہ پرگنات سالم بنتہلی۔ کویستانہ بہڈ۔ کیسوج۔ مالہ۔ مہی یاری۔ ویسا و در۔ چور و اڑ۔ بندر بلاول پٹن دیو۔ سو ترا پاڑاہ اونہ و دیوارہ۔

پرگنات مجموعہ۔ جیت پور۔ پور بندر۔ تھانہ دیولی۔ رانپور۔ بکسرہ بیلکہ

ٹ (۲) دیوی۔

ب (۱) راج کوری۔

ب (۳) بود۔

میںدر ڈا۔ ڈیروان۔ امیرلی۔

درمیان قصبہ بنتہلی

بادو قلعہ سنگین آباد جوئی اوجہت و او بین از طرفین می گذر دمعبد
را من رائے و اندرون شہر است و سورج کند و مزار بہلانی شاہ
و آشرم کپیل منی و انرا این قصبہ مشہور قصباتیان کہ در زمانے
گذشتہ^(۱) راجپوتان اراڈلہ، مسلمان شدہ از پرگنہ ناگور در این جا رسیدہ
اند بہ کشت کاری می گذرانند۔

این قصبہ^(۲) بر مہ تے بنام پٹن بود چونکہ دھونڈی مل در ویش
مسکنش^(۳) در کوہستان ڈھانک بود۔ بہ تقریب از روئے غضب
دعائے بد کردہ کہ پٹن وٹن یعنی ہر پٹن وٹن ہشتاد و چہار پٹن
آں روز بریز زمین فرورفت و این قصبہ بنتہلی کہ موصوف بود^(۴) دفن
شد^(۵) چناں کہ در این وقت ہر جا کہ می کارند پایہ عمارت و دفینہ
پائے بر می آمد۔ چنانچہ در حکومت این راجم از متہ زمین دو اسب
سنگ بہ قدر یک دست مثل مال قیمتی در سونت ۱۸۴۲ در صندوق

ث (۱) سلف راجپوتان

ب (۲) بنتہلی۔

ب (۳) نیست

ب (۴) پٹن نام داشت

ب (۵) غرق شد

سنگ یافتہ پودہ اند۔

در این پرگنہ بہ سبب کثرت^۱ رودبار وقت بارش کل و غلاب
بسیار و دشوار گذاری شود۔ در زمین چاہی سہ موسم زراعت گزینیدہ و نیشکر
ثوب پیدا می باید^۲ و انہ و گوندہ بسیار است۔

در سونت ۱۸۰۳ کانہوجی مع نواب الدولہ مورچال نمود و مایوس
برخاست۔ در سونت ۱۸۲۵ مختار خان^۳ بابی بہ دغا قالبض قلعہ گشت۔ دیوان
جی صاحب پس از مورچال فتح کرد۔ چند سال در قبض جماعہ دار شرف الدین و
و عمر ذرا سندھی ماند۔ در سونت ۱۸۵۱ مادھورانی ابن خوش حال
رائے بغی و زریدہ قلعہ با اختیار خود گرفت۔ بنا بر آخرش این راقم سرا
نواب صاحب حامد خان از نگر بہ مدد طلبیدہ۔ بہ تقریب مصلحت
فارغ ساختم۔ در سونت ۱۸۶۵ باباجی صاحب کار باری گائیکوار محاصرہ
کرد اما هیچ نہ کشود بے نیل مقصود برخاست۔

در بیان قصبہ کوتیانہ:

باہر دو قلعہ سنگین بر کنار جوئے بھادر آبادان است۔ می گویند کہ
بر مدت مدید کنتی نام چارن نے مورکش خود می چرانید۔ بہ مرد ایام
دیہہ آباد گشت۔ کالی داس نام بقال حاکم کہ قریب احمد آباد قلعہ بہ نام خود

ب (۱) افرات

ب (۲) می شہ

الف (۳) زبرخان

احداث نموده است قلعہ ارک یہ سنگ مربع بسا استوار سر کوب
پور بند رو ہالار ساخت۔

در حین عمل مظفر شاہ گجراتی مسلمانان سپاہان افغان شروانی و کھوکھر
و ملک جندران وغیرہ آباد شدہ رفتہ رفتہ قوتی تے مبہم رساندہ اکثر اوقات
بعنی می و زبید۔ نعمت خان لودی را حاکم وقت خود نموده چوں بخشش
پدید آمد قلعہ برانہ سلطان جی۔ در سونت ۱۸۰۶ سپردند باز از او ہم
متو بخش گشتہ بہ ہاشم خان پسر متبئی نواب بہادر خان در سونت ۱۸۱۰
تفویض نموده۔ از او دیوان جی صاحب امر جی پدر این راتم بہ محاصرہ محار بہ
گرفت۔ در سونت ۱۸۴۰ دیوان گو بند جی متحصن شدہ نواب صاحب
تا یک ماہ دائرہ و مورچہ بندی کردہ صلح نمود۔ در سونت ۱۸۵۸ از کلیان
ہمیز جی بقال کہ از نواب صاحب باغی بود این راتم پس از جنگ یک
ماہ فتح نمود۔

قلعہ خاکیسری:

قلعہ خاکیسری کہ سابقہ این پر گنہ بابیست و چہار دیہات بہ ملوک
محمد سندھی در خدمت قضا از پیش شاہ جاگیر داشت و قلعہ دیوڑا
از عہد دیوان جی صاحب امر جی در سونت ۱۸۳۵ داخل این محال
است۔

دیوانہ باگیسری ماتا و امریشور مہادیو بنا کرد۔ دلپت رام برادر

(۱) این مندر ہا در قصبہ کوتیانہ است۔

کہتر (۱) این را قلم و مزار حسین جلال قریب این شہر است و گو کون
تیر تھو دیوال مہار دیوال این جابر سہ کروہ جلوہ افروز است۔
اکثر قریات مضافاتش یا پور بندر و منگلور مجموع است۔

در بیان بالٹوہ:

قلو سنگین دارد۔ مانا و در تعلق او است۔ در آل جامساکن مدمنان
است چون کہ حاکم کھنیاٹ لواب سہراب خاں از گھوگہ آمدہ
شیر زمان خان و دلیر خان بابی را کہ جنگ کردہ بر آوردہ بود لواب
صاحب بہادر خاں این محال در جاگیر ہشتاد مواضع در سونٹ
یک ہزار و ہفت صد و ہشتاد و نہہ داد^۳
اکثر قریات مضافاتش یا پور بندر و منگلور مجموع است۔

در بیان منگلور:

بندر منگلور باد و قلو سنگین و خندق بر کنار دریائے شور است
جائے حاکم نشین موذمی دو صد و ہشتاد و یک قریہ پس از انقطاع
ہشتاد مواضع محال بالٹوہ تعلق این محال است۔
در زمان عالیہ رانہ یحان را جہ گہولی زن خود را بے سببہ طلاق داد

ث (۱) برادر صغیر۔

ث (۲) نیست

ث (۳) سال نیست

یازدش بہ محبت او مائل گشت۔ در باب او از پندتان فقہہ استفسار نمود
 آن ہا گفتند کہ زن مطلقہ وقتے بہم خوابی حلال یا شد کہ یک ہزار و ہشت
 صد عروس برائے تو اب بے بیچ موافقہ از دو واج کردہ بدہد۔ را نہ
 بفرمود پندتان جملہ عروسے یعنی چوری از سنگ مزبوع در سونت یک
 ہزار و دو صد و شصت و چہار پھاگن دو تیرتج یک شنبہ عمارت کرد چوری
 مذکور کہ عمارت عالی بود شمس خان نایب سلطان پیروز شاہ از پافگند
 جامع مسجد کرد و سکندر خان راتھانہ داری در سونت ۳۵۰ گزاشت
 سید سکندر عرف مخدوم جہان بیان جہاں گشت ہم رکاب او بودند۔ در این
 جا آسودہ اند۔ سادات اولادش تبرکات اولیائے ہفت کشور و تیزہ
 ہائے علی و پیراہن رسول و کاسہ کہ از آسمان چہارم آوردہ اند بہ
 عالمیان^(۱) می نمایند واللہ اعلم۔

در آوانِ ماضیہ زمین دایرہ این محال را چہوت قوم با کہلہ زند بہ مرور
 ایام قصباتیان از اقوام قاضی و ملک و سادات و پھولواڑیہ^(۲) اجتماع یافتہ
 تسلط گردید۔ اکثر اوقات بغی و بعض زماں باطاعت حکام جو ناگٹھ یا
 گجرات می پرداختت۔

یہوں کہ عمل شری منبت پیشوا یا جی را و مستقل گشتہ و دنتاجی^(۳) برائے

ث (۱) بہ عامیان -

ب (۲) پھولواڑیہ -

ب (۳) دنتاجی -

روزہ ایکادشس بہ روز دوشنبہ بہ مسلمان و جینیان تکلیف محے داد۔
 مطلب ٹوام الناس از اور نجیدہ بودند۔ در این وقت کہ شیخ میاں بنے
 فخر الدین قاضی بہ زور شمشیر تھانہ دار شری منت پیشوا کہ جاد و جسونت
 نام داشتت بدر کردہ خود با استقلال تمام در سونت ۵-۸ ایک ہزار
 و ہشت صد و پنچ۔ بیست و سیوم رمضان سنہ ۱۱۹۶ ہجری یک شنبہ
 قابض گردید۔ خراج از کیون و چور واڈ و پٹن و کوڈینار و پور بندر می
 گرفت۔ گاہ گاہے بر اطراف کانتھیا واڈ ترک تازی می نمود و از مال صامت
 و ناطق آن چہ می یافت می برد و در علوف سپاہیان می داد۔

دیسائی گری این محال بہ ناگراں و بقالان و کھتریان متعلق دارد۔ شیخ
 بدر الدین بن قاضی شیخ میاں کہ در عمل او آبادانی افزود با پور بندر و
 چور واڈ جنگ ہا کردہ عزت مکان نگہداشت بہ روز بیساک سوداہم
 سونت ۱۸۷۱ جان داد۔ و پسرش ابامیاں جالشین شد۔

جدہ ایسے راتم مرد خدا پرست و بہ جمیع خصائل حسنہ آراستہ تہتہ
 کو نوزجی بن پراگ جی بن گوپال جی بن بیکننتھ جی بن شری پت بن شیوجی
 نام داشتت بدستور گماشتہ گری" و چند قطعات زمین چاہی و بارانی
 در سواد قصبہ مذکور در ورشس می داشتند۔ از وجہ پیدائش اس
 مصارف زندگی می فرمودند و با اعتقاد کمال پرستش شرف شری پورھا
 با واکہ عطائے سلطان فرخ سیر شاہ دہلی است و تفصیلش

بٹ ۱۱، گماشتہ گری۔

ب (۲)، جناب شری۔

برای بق است۔

نقل است :-

روزے سلطان محمد اکبر بہ سیر جمنا برآمدند دید کہ بر کنارہ آب دو
زن سیو پوہ آب بر سر رو بہ خانہ خود دارند کہ از دہن ز عن موشکی
رہید بر پیشش افتاد۔ یک زن یہ مصاحبہ خود با استحقاق گفت کہ
دیدمی چہ دور ناتواں رسیدہ کہ این قدر موشکی ز عن سے نتواند
برداشت۔ قبل از این چہار ہزار و ہشت صد سال مابین کوروان
پاندواں در کور و ہشتتر جنگ عظیم افتاد۔ من ز عن بودم۔ دست
را چہ جائے در لہ شاہ سند یہ باد و بازو بند برداشتہ بودم۔ اتفاقاً
این سخن بہ سمع سلطان در خورد۔ بلجام است در کشید و از زن تفحص
فرمود۔ او بے جوابانہ سخن در آمد کہ من بر سہیکل ز عن مخلوق بودم۔
دست را چہ جی در تہہ کہ بہ تیرا رجن از شانہ قطع شدہ خون چکان بر۔
زمین افتاد پس از آن من بہ منتقار گرفتہ پریدم و بر سر درخت نشستم
پس از انقراض تناوبل گوشت استخوان مع پارہ طلا در چاہے تہہ
درخت بود فرو انداختم حالاً۔ ہم بہ کشف باطن می گویم کہ اگر کسے
پشتہ خاک کہ بہ انقضائے مدت طویل بر آن منجمد شاہ است
بکا و نشان استخوان و بازو بند بہ مصداق این قول بدست آید۔

ب (۱) نیست

ب (۲) تیرساتیکی

ب (۳) خون آلودہ

* شہنشاہ

شاہ خدمت گاران را فرستادہ آن پشتہ را کندیدند چاہے از زیر آن
برآمد۔ از میان دو شرف شیلونگ کہ در میان^۱ یازو بند عزت تر صلح یافتہ
بود بدست آمد۔ می گویند کہ استخوان آن دست آن راجہ بہ قدر ہشت
دست بود۔ چوں بہ حضور شاہ این مطاف اہل رسید از
روئے ایمان در خلوت خاص داشتہ روزانہ و شبانہ بہ گل ہائے خوشبو
و عطر و گلاب و صندل و زعفران و عود شمع ہائے کافوری و ماکولات و ملبوسات
و مشروبات و حلیات پہاں پرستش از چشم رفاضان نالوان بایں
پرستش می فرمودند۔ چنانچہ فرقہ مسلمان بر آن حضرت استہام بت پرستی
و بے دینی می بہادند۔ شاہ بر زبان مبارک می فرمودند۔

بیت :-

در صورت بت خدا پرستم
من بت ز خدا جدا پرستم

این قاعدہ مستمرہ تا عہد سلطنت اعظم شاہ ماند۔ چوں لقب سلطنت
شاہ زادہ فرخ سیر رسید راجہ چھیلارام بہادر ناگر بہ پایہ وزارت متمکن
گشت۔ در مبادک خدمات و تر داد شایان فتح بلاد دکن از کوشک خاصہ
دو شرف شیلونگ عزت اسمہ باخلایع ٹین و مراسلہ رود را چہ و مرورید
بخشید و بر زبان مبارک فرمود کہ اے راجہ بہادر این بوڑھا باوال یعنی پدر
پیر کہ کنایتی از خالق قدیم است می بخشم پرستش نمایند۔ چوں بہ دولت

ث (۱) پشتہ - ب آن جا را -

ب (۲) از تہہ آن

خانہ خویش آورد اور ایک شرقی شیونگ زمر و فام از راہ مراحم و
اشفاق از آل میان بہ دیارام ناگر، جاگیر دار پر گنہ نینگناپور متعلقہ میوات
کہ مرد صاحب عزت بود، عطا نمود^۱۔ پس از گذشتن چند مدت از
غلبہ و کھنیاں و ناموافقیت امیریان و عبور لشکر ایران^۲ جاگیر داران و بندگان
شاہی متزلزل شدند۔ دیارام بہ دارالثواب بلدہ کاشی متفرگدشتند۔
از اتفاقات حسنہ جدی این راقم مہتہ کنورجی بہ غسل شری گنگا جی^۳ از بلدہ
منگلور رفتہ بودند۔ مہتہ دیارام اورا بہ جمیع خصائل حمیدہ آراستہ یافت
دختر خود را بہ او نامزد نمود و خود ہم راہ او بہ منگلور تشریف فرمود۔ پس از
چندے^۴ کار خیر از دوان سرا بنجام رساندہ شرف شری بوڑھا باوا کہ منظر
الوار الہی و مطلع تجلیات نامتناہی باشد در رویدگی بہ دختر بخشیدہ
خود ترک دنیا نمود و بحال شری پاتہ در آمدہ بہ ناسک و از آل جاہ
کاشی رفتہ آل جہانی شدند۔ مہتہ کو نورجی در پرتش و لقبہ قیام ورزید۔
القصد سلطان ظفرخان بن تاتارخان^۵ در منگلور مقام کردہ و دیوالہ سورج
گنڈ ویر اول یا و خراب کردہ را ولی مسجد نام نہاد۔ در سونہ ۱۵۰۱

ث (۱) نینگناپور عملہ میوات۔

ب (۲) عزت بود او را۔

ب (۳) عساکر ایران۔

ب (۴) این جا چہار سطر دو تا شدہ است۔

ب (۵) خصالات۔

ث (۶) ظفرخان و تاتارخان۔

ب (۷) چندی۔

بر دو صد سال از تہذیب زینہ گوشتی با و مورثان چھوڑ رائے مہتہ پر بہت
یافتہ تا حال در جو ناگڈھ معید لیشنوان است۔

و قریب العصر سادات بخاری بر بہانہ برات در عداکات مردانے
کاری رویوش شہر آوردہ نیکا بدار آراستہ بہ دغا منگلور گرفت چہار
تراکم حاکم وقتا بہ پاس ناموس در برج سیکوتسری سوختند۔

مزارات میرن شاہ و غین شاہ و دیوالہ کامنتا بر کہ کروہی و در
اندرون شہر دیوالہ کاشی بیشوناٹھ و ہائیکشور و سید ہشور و نیل کنٹھ و
مینگلان و منگلان و اسپرادر نو دور گا و سپت ماتری ورن چھوڑ رائے و
رگھناٹھ رائے متبرک است۔

در این ضلع زراعت چاہی و تر بوز و دال خوب می شود۔
و ناگران را بہ عطائے جاگیر و سپرد کار و قانون گوئی و دیسانی گری
و عمالی کہ حرفت اہل قلم است را جہ با و حکامان از جوانب آفاق طلبیدہ
آباد ساخت۔

براہ بندر مال از عربستان و کون و سیندہ و سواحل می آید و بیع و
شراد می رود۔

پر گنہ منگلور مجموعہ با جو ناگڈھ است قلعہ مہی یاری و بگسرہ و سیل
دیوالہ و پسیدہ و میسوان و لاہور در او شیر گڈھ چہار بڑجی از آن جملہ

با (۱) ہنگام آراستہ - ث بیکار از اسارستہ -

ث (۲) را جہ -

الف (۳) اسپرادیوی -

بعضی ویران و بعضی آباد در مضافات است۔

در بیان کیسوج :

باد و قلعہ سنگین بر کنارِ جوئے "یتلوری آباد است۔ سابقہ پس از
انتزاع جو ناگٹھ از پیش گاہ سلاطین مع چور واڑ رائے زادگان جاگیر
داشتند۔ چند دیہات در این نواح را چوت لاکھ و سدیہ وغیرہ کہ
داخل قوم چور اسم کہ اصلش زمین دار سیندھ است بہ جاگیر دارند۔

در بیان مالیہ :

قلعہ چہار برجی "بر کنارِ جوئے میگل آباد است۔ زمین دار قوم ہاتھی
پرگٹہ مختصر دارد۔ در نواح انبہ زار خوب است۔

در بیان چور واڑ

باد و قلعہ سنگین نزدیک دریائے شور آباد است۔ چند دیہات
متعلق او است۔ جوئے بر جلبنی بہ تفاوت یک کروہ بہ دریا پیوند
داگر چہ دریا قریب است اما بہ سبب قلت رعایا "راہ کشتی مسدود است

(۱) الف۔ جوی کیسوج۔

ب (۱) کنارے۔ (۱) ش کنار۔

ث (۲) داخل شد۔

ب (۳) چہار برجی دارد۔

ث (۵) رعایا بندر نیست

ب (۴) نواحے نیست۔

قلعہ کو کسواڑہ چہار برجی و لیشن دیل ہم جنب او است۔ باغات و زراعت
چاہی خوب است۔ پان بہ توش مزگی و تیزی در امنکہ غیر چنین نشان
نمی دہند در این جا پیدا می شود۔ در ملک سورخہ و ہالار و کچھ بار معان می
برند کیل و سبزی و شکر قند و مکانی خوب پیدا می شود۔ سینر دہ دیہات
در متعلق است۔ پیدا شس پنجاہ ہزار جامی^۲۔

در بیان پٹن دیو^۳ :

قلعہ ایٹ سنگین باخندق بر کنار دریا مے شور۔ جوئے ہرنا و
سستی و کپیلایا میں قلعہ می گذرد۔
در ایام سلف^۴ زمین دارنی این محال بہ را جیوتان قوم پر مار متعلق
داشت۔

قتل شدن جادوان و انتقال شری کرشن^۵ از پر بہاس کھنڈ
معلوم کنند۔

آب و اشجار انبہ و گوندہ بسیار بلاول بندر او است۔
منعت خان لودی از توابعان نواب بہادر خان بابی قلعہ سنگین

- (۱) سبزی و ترکاری فراوان است۔

ب + ث (۲) از۔ سیزدہ۔ تا۔ جامی۔ بیست۔

ث (۳) در بیان پٹن دیو و بلاول و سوتر اپارہ۔

ث (۴) قلعہ چا پستت۔

ث (۵) آوان۔

ث (۶) و آن جانی شد شری کرشن۔

احداث نمود۔ پرگنہ علیحدہ مقرر ساخت۔ قلعہ مذکور دیوان جی صاحب امرجی در سونت ۱۸۲۴ فتح کرد۔ بار دویم در سونت ۱۸۲۵ ایک ہزار و ہشت صد و چہل و پنج دیوان گھناٹہ جی بن امرجی و دو لبھ جی برادر دیوان جی صاحب امرجی از رانہ سلطان جی راجہ پور بندر بہ قرینہ جنگ و محاصرہ چتاں کہ بجائے خود نگار شس خواہد یافت۔

باعقاد اہل اسلام شری سو مناتھ کہ در عہد ابراہیم خلیل اللہ از کعبہ (۱) اللہ در این جا آورده و یہ اعتقاد ہند و از ازل این شرفہ شیولنگ نشانده ماہتاب است۔ سلطان محمود غزنوی در سونت یک ہزار و ہشتاد و مطابق فارسی ۳۱۴ ہجری و شمس خاں در سونت ۱۲۷۵ و ظفرخان شاہ گجرات در سونت ۱۴۵۲ و تاتارخان بن ظفرخان در سونت ۱۵۶۱ بعد از آن بہ نہم سال خرابی این مکان عالی شان بہ تعصب دین خود نمود۔ (۲)

از زمان سلطان محمود غزنوی و بادشاہی غوریان و سلاطین گجرات چوں اہل سکنہ بدون قبول طریق اسلام استفراہ نمی توانند و زید مسلمان

ث (۱) علیہ الف نیست۔

ب (۲) از بیت اللہ

الف (۳) ہجری سال نیست۔ سونت ۱۰۷۸۔

ث (۴) ۱۵۶۸۔ ب ۱۲۵۲۔ الف ۱۵۶۸۔

ث (۵) بعد از نہم سال۔ ب ۱۲۶۱۔ الف بعد از نہم سال۔

ث (۶) حسد نمود۔

شدند۔ چنانچہ قصبائیان کہ پٹنی گویند تا حال ہستند اکثر اوقات یعنی (۱) و ابغاض زمان میطیع حاکم جو ناگڈھی می شدند۔ در پرگنہ جابجا مثل آوری و سوترا پاڑہ و ہیراکوٹ و دکھایلیج و پسناوڑا و لاتی وغیرہ قلعہ جات بنا کر وہ دم از استقلال میزدند۔ روزے بہ گورکھ مڈھی کہ مکان جو گیان گوش در یدہ از عہد قدیم با کرامت فیض رساں کافہ انام است مہماں داری و حفظ ترسیدگان و بدرق مشہور آفاق رفتہ از بے ادبی اسپان غصب کردہ میزدند۔ نظر بر آں میدنی ناٹھ سجادہ نشین خود را بقصد ہلاک دفن ساخت۔ بشامت این ظلم کبری بنیان پٹنیان ہزار پافتاد سببش چنان است کہ بہ عداوت مابین خود ہانعمت خاں لودی را حاکم ساختہ مصدر ترمزد شدند و چندے را بہ جہنم فرستادند و خود بہ عدم ہمت بہ دعوت قصبائیان کوتیانہ رفت۔

برج لودی کوٹھ (۱) از یادگار است۔ ذکر او چنان است کہ نعمت خان در احمد آباد در شیخ پورہ بر کنار جوئے ساہرمتی سکونت داشت او پلیتہ و کوتیانہ و پٹن و کوڈینار جاگیر از شاہ گجرات یافت۔ پس از نظم و نسق مکان ہارو بہ پٹن آوردہ بلاول کہ پٹنیان ویران کردہ بود آباد ساخت و قلعہ بنیاد نہاد۔ چون کہ پٹنیان دخل در پٹن نہ دارند تا ہفت ماہ اشجار خار دار کہ مابین پٹن و بلاول بود قطع نمودہ مقابلہ و مجادلہ جاری گشتہ تھانہ

ت (۱) بعض

ث (۱)

از - "برج لودی کوٹھ" - تا - "رفت" - نیست۔

در سو ترا پاڑہ قائم کردہ۔ پٹنیاں از پٹن لشکر بر آوردند اما بسیارے مقتول و
 مرحوم گشته منہزم شدند۔ چوں کہ لاچار شدند در پٹن عمل نعمت خان قبول
 کردند۔ بعد چند روز نعمت خان فرصت یافته بہ معدود سپاہ داخل شہر شد۔
 از و پس مدد از بلاول بہم رسید۔ بسیار پٹنیاں را بہ تیغ آورد۔ دیوان ایشو
 داس در این جنگ زخمی شد۔ انبوہ از پٹنیاں فرار گرفته باز ہزار مردم جمع
 شدہ بہ رفاقت سید میاں وقت شہ بہ وساطت سردبان در قلعہ درآمدند
 تیغ رانی کردند۔ نعمت خان بہ جنگ پیوستہ شکست داد۔ بسیار لاشہ در
 شہر افتادہ ماند۔

بعد ایام ماناجی آنگرہ بر کشتی با بر بلاول آوردہ بعد جنگ سہ شبانہ
 روز صلح کردہ یک اسپ ندر کردہ رفت۔

فرنگی دیوہم جنگ ہا کردہ مایوس رفت۔ در ہالار موضع کالاوڑو باٹوہ
 را تاختہ تعاقبیاں را شکست داد۔ در بعضی مواضع خراج مقرر ساخت
 سلطان بی بی عمہ نواب صاحب مہابت خان قلعہ بلاول بہ دست
 آوردہ شانزدہ سال بہ حکومت پرداخت۔ پٹنیاں پس از چند سال
 قصباتی۔ شیخ میاں بر سلیم طبع دانستہ دخیل قلعہ نمودند۔ اورا متق و فاتق امور
 شدہ شوخی و کج روی پہاڑجی و چاند و پیروز شاہ بخاطر آوردہ بہ اند لیشہ آن
 کہ مارا ہم الخراج دہند پٹنیاں را بدست جلا دان النار والسقر بخشید^۲ و
 اکثرے را طعمہ نہنگان و بسیارے بر نوالہ سفالان نمود۔

د (۱) بیروج۔

ث (۲) پٹنیاں را النار والسقر بہ دست جلا دان بخشید۔

بر دیوالہ سو مناتھ کہ بر آں مسلمانان مسجد بر پاکر دہ اند تا حال اہدی
 بامتناع آں بہ تجدید متکفل امور مرمت نمی توان شد۔ در عمل شیخ میاں
 سونت یک ہزار و ہشت صد و چہل اہلیا بانی "مفخر بانو آں دوران منکوہ
 ملہار راوہو لکر بہادر دیوالہ عالی بنا سائتہ بعد از منقضی مدت سی سال
 دیوان صاحب بیٹھل راو کہ بصاحب صوبگی کاھتیاوار از طرف گائیکوار است
 عمارت عالی مقام خانہ و مسافر خانہ و حرمیم و دیوالہ جامد گنیشور و جانیشور
 تعمیر نمود۔

در این شہر دیوالہ دہیت سدن جی و نرسنگہ جی و مہاکالی و اپنورنا
 و ششی بھوشن و گپتی و پیر گنیشور کہ بنا کردہ دیوان صاحب رگونا جی
 است و رودیشور و سورج دیول و بانیشور و ہاتیکشور مطاف عالمین است
 و تروینی تالاب و غیرہ تالاب و تیرتھ بھالکا کنڈ و کام کنڈ و بشنو
 کنڈ و بھیم کنڈ و برہم کنڈ و رودر کنڈ و سورج کنڈ و جل پیر بہاس
 عالمین را از گناہ پاک می کند۔

مزار منگلوری شاہ و چاند قتال و مغزنی شاہ و مانی جاہاں و گوڈر شاہ
 مشہور این دیار است۔

از پٹن بہ مفاصلہ پنج کردہ پراہچی تیرتھ عالم آشکار است مردمان از
 مسافت بعید می آیند و شرادہ کردہ از آفت جن و پیریت و گذشتگان
 بہ مرگ مفاجات خلاصہ میسائید۔

ث (۱) معزز۔

الف (۷) جن و کانیشور و جانیشور۔

نمودن دیوان جی صاحب بہ مصلحت وقت و پاس مراتب زمین سے
 داری میدان دادند چون ہر دو لشکر ظاہر جیت پور مغرب مواکب
 کو اکب ثواقب ساخت دست دلاوران بہ میل جنگ خار بدن گرفت
 صلح کہ تاج دار روز تیغ انوار از نیام^۱ ظلمت بہ کشید غلغلہ خم رو بین
 طرین و نار شہ نامی جانبین تزلزل در زمین زمان افگند۔ دکھنیاں بصد
 متی کہ اگر کوه آہنی بود بہ ستوہ آرد و بہ صلابتے کہ اگر بحر تلاطم است
 بہ لرزہ اندازد۔ فوج دریاموج صف در صف تیغ بکتف نیزہ بہ کف از دو
 کتف رفت رفتاران را عنان اینگزرد و گرم خیز نمود۔ از این جانب
 دیوان جی صاحب چارہ ناچار تکیہ بہ تلمیذ حضرت گیر ناری^۲ زدہ بر آن غار
 و جز الغار بہ پیادہ و سوار آراستہ طریق پیکار نمودہ توپ ہائے رعد
 آواز ضرب زن ہائے کوه انداز طرفین گوش بہ آتش فشان و جان ستانی
 کشاد و شلنگ در شلنگ تمنگ اجل آہنگ بہ مردان جنگ و خیل
 جنگ بید رنگ بہ فرستادن چرخیان زمینیاں را بہ یک چرخ صد چرخ
 می دادند و کواہیل توپ کج از ہر کج بہراہل سرائے سنج بکج گراں سنج
 رنج بے رنج می با کشید بیکہ تازان شیر چنگ و شمشیر پانان کرک جنگ
 و بزم سازان پیل تن و نبرد پر دازان تیغ زن از ہر طرف جز حرف بزنے
 بزن بکش بکش بزد بان نمی آوردند۔ کمان کشان دلیر در عرصہ دار و گیر
 بہ تیر ہر صغیر و کبیر بہ تاؤ پیر را در حلقہ بگیری نشاندند و بہ تحقیق سر می گذشت

۱۔ مغرب مواکب ثواقب مواکب + د مغرب مواکب + ک مغرب مواکب کو اکب شواقب (ثواقب)

ک ۲۔ میان۔
 ب ۳۔ گرنار + ث۔ گرنار۔ ک۔ گرنار۔ (گیر ناری)۔

نواب صاحب حامد خان در سوخت یک ہزار و ہشت صد و چہل
و نہہ بہ جہت پٹیان وقت شب بہ طریق نردبان تصاعد نمودہ از شیخ
بدرالدین متخلص گردایند۔

از این ملک کہ بر کنار دریا است، زراعت در سال ۳۰ مرتبہ
گردیدہ شود۔ برج سرخہ و کانگ بسیار پیدا شود اما لایق خوردن متمولان
نیست۔ از پور بندر تا مہرودہ و صابر، بسیار می شود۔

در بیان سوتر پاڑہ

از ظاہر^(۲) قلعہ سوتر پاڑہ دیوالہ نوردگای جوانی و سورج کند و چہونے
کند^(۳) خوب است۔ در پرگنہ تیرتہ گایتیری کند و بہرم گیا و بشنو گیا
جائے غسل عالمین است۔

پیدائش ۳۰ و نیم لک جامی^(۴)

در بیان کوڑی نار:

بر کنار جوئے سنگواڑہ پرگنہ حاکم نشین است۔ دیوالہ مول دوارکان
و بندر بہ دریا شور است۔

د (۱) ساور کندلہ۔

ب (۲) از ظاہر۔

ب (۳) چمن کند۔

ث (۴) پیدائش ۳۰ و نیم لک جامی۔ نیست۔

سادات بخاری و قادری از امیران و شاہان گجرات و ظیفہ ہایافتہ سکونت
دارند۔ وقت تغلب دکنیان نصف حصہ در سونت ۱۷۸۵ مقرر ساخته بہ مرور
ایام دیوان جی صاحب امر جی با المقطع پنج ہزار روپیہ شامل پیش کش می دارند
و دخل متصدی گائیکوار نہ بود۔ بعد از وفات دیوان دہ لہجہ جی بطریق اجارہ زری
دادند حال در سونت یک ہزار و ہشت صد و ہفتاد و یک بہ حمایت سرکار انگلینز
بالکل گویند راہ گرفت۔

در این پرگنہ رودر گیا جائے غسل ہندو ورن است۔
پیدائش دوکک جامی۔ ۱۱

در بیان رونہ و دلیل واڑہ:

قلعہ رونہ و دلیل واڑہ بہ تفاوت دو گروہ از سنگ سفید تعمیر یافتہ جائے
حاکم نشین بر جوئے چھو مشرف است۔

تالاب و چھاچھر بہ داد در سونت ۱۵۱۵ سوم ناتھ کالیستہ بنا کرد۔

می گویند در ایام بالیہ این ملک بہ ریاست برہمنان زیب و زینت یافتہ۔ وقتے
رانی یکے از راہہ ہانہجل نام قوم راہہ بہ طواف دیوالہ سورج کنتہ کہ مسلمانان فی الحال در آن
جامسجد کردہ اند آمد برہمنان از راہ گستاخی و بے باکی پردہ از راہتہ بر انگندہ جمال
رانی بے حجابانہ دیدند و پاس ادب نہ داشتند۔ راجپوتان بہ تساہل گذرایندہ
بہ روز شرادون سو دپونم کہ روز تیرین برہمنان است قابو یافتہ بہ دفاعے بسیاری
از آن کشتہ قلعہ بہ دست آوردند۔

ث ۱۱، پیدائش دوکک جامی۔ نیست۔

از اونہ بہ تفاوت دو کروه در موضع در سنگ پور، واد بسا خوب است۔

بہ مرور ایام قصبائیان غالب گشتہ آن پارا بر آورده۔ بعض اوقات سر خودی

عمل می کردند و گاہ گاہے حبشی منظر آباد با حاکمے از جونا گڈھ با اطرافے را برداشته
حاکم وقت خودی نمودند۔

چنانچہ نواب مہابت خاں را چند روز حاکم کردند۔ مہبتہ منوہر داس و سوم جی

جیکار متصدی از جونا گڈھ رفتند۔

در سونت ۱۸۲۰ دیوان جی صاحب امر جی پیش کش بر اونہ مقررہ ساختہ بہ

سبب کج کاوشی قصبائیان ونہ، لطیف میاں سید دیل واڑہ از آل بعد در سونت

۱۸۳۷^(۱) فتح ساختہ زیر بار خسارت آمدند و جلا وطن شدند۔ بہ مدد دیوان جی

صاحب باز بہ خانہ سکونت کردند۔

معبد دامودر و مزار حضرت شاہ و گپت پریاگ و مہا کالی شور، رونق افزائے

این محال است و بر دوازده کروه معبد تلسی شیام و چشمہ جاری آب گرم است

و بر دو کروه دیوال مہادیو در ہون خوب است۔ کیدہ^(۲) خود رو در آل صحرا است۔

پیدائش لک جامی معہ پرگنہ یک صد و پانزدہ دیہات و شش

ہزار و سہ صد و پنجاہ و چہار خانہ آبادی بیست و نہ ہزار و پانصد و نود و سہ

مردم است۔

ب (۱)، ۱۸۳۷ - الف ۱۸۲۵ -

ش (۲) معہ ہزار -

ب (۳) مکمل -

در بیان ران پور:

قلعہ در دامن کوه گرنار جاگیر منظر خان یابی است۔ پیدائش ہزارہ جامی است۔

در بیان بیسا بدر*

قلعہ چہار برجی دارد۔ پرگنہ اکثر ویران است۔ در سر حد تمام صحرا و اشجار گلرایینی و گر لہاب کہ گرنامند چہل کردہ لول و بیست و پنج کردہ عرض است۔ در بعض جا آبادی نیز دارد۔

در بیان منظر آباد:

منظر آباد "آباد کردہ منظر شاہ گجراتی در سونت ۱۶۳۳ ہجریان دندارا چپورہ^(۲) بر کنار دریا برپا کردہ بہ قزاقی خشکی و تری^(۳) می پردازند۔ پیدائش یک لک جامی

شا (۱) منظر آباد نیست۔

الف (۲) راجپوت

کہ پایہ تخت ہجریان است۔

شا (۳) بیان دیوبند رپس اندامزلی است۔

دندارا چپور نام صحیرہ

در بیان بندر دیو: «

در زمان سابق زمین داری این جزیره به قوم باگیله را چپوت بود۔
 شمس الدین خان از جے سنگھ باگیله در سونت ۱۳۸۶ گرفتہ کتانہ گذاشت۔ در
 عہد سلطان بہادر شاہ قوام الملک و ملک طوغان بن ایاز متصدی بودند۔ در
 سونت ۵۸۸ ایک ہزار و پانصد و ہشتاد و ہشت فرنگیان را کہ بہ بہانہ
 تجارت بہ دغا آمدہ بودند بہ قید آوردہ سلطان سپردہ۔ سلطان اورا مسلمان
 ساخت۔ می گویند کہ دو توپ ہائے کلاں مصری می افتادہ مانند شاید کہ بہ
 جوناگڑھ از آں آمدہ۔ باز فرنگیان متسلط شدند۔ تفصیل این اجمال این کہ بار دویم
 پلوں بہادر شاہ یراہ کہنیاں بہ بندر دیو آمد فرنگیان تجارت کہ در آں بودند
 عرض کردند کہ اگر در کار باشد سی صد من گلاب و عطر حاضر دارم۔ اما سوداگران
 نادر ما کہ در این بندر می آیند مال ایشان پراگندہ فرو می آید اگر حکم شود چہار
 دیواری کنیم۔ سلطان رضاداد۔ بعد از آں کہ رفت البشایاں در بڑی فرصت قلعہ
 سنگین مستحکم ساختہ با توپ و تفنگ مستعد جنگ شدند۔ سلطان بہ استماع
 این خبر خواست کہ بہ دغا این قلعہ بدست آرد و فرنگیان را بر آرد۔ بہ این قصد بہ
 دیو آمدہ۔ فرنگیان از عزم شاہ مطلع گشتہ۔ سلطان بہادر شاہ را کشتہ اور سونت
 ۱۵۹۳ ایک ہزار و پانصد و نو دو فرنگیان مالک جزیرہ دیو شدند۔ آسامی

ث ۱، بیان دیو بندر پس از امریلی است۔

ث ۲، در میان کشتہ و در سونت "کلاں خور باشد"۔

ب (۲)، مجری ۹۲۲۔

شش کس با بہادر شاہ شہید شدند۔ ملک امین شجاعت خان، لشکر خان، الپ خان، سکندر خان و کنیش راو، برادر میدنی رائے می گویند کہ قلعہ دیوبند بہ باغات و عمارت ساختہ ملک ایاز است۔
پیدائش یک لک جامی (۱)

در بیان کاتھیا واڑ

کاتھیا سی گروہ یعنی فروع از ملک خراسان بعضے از یادہ بلاد سیندھ است۔ جامعیت بسیار صادر این ملک شدند۔ والہ کہ از اولاد راجپوت قوم والہ والی اولکہ ڈھانک بنا بر مناکحت با دختر کاتھیاں کہ غیر کفو بود از قوم راجپوت استخراج یافتہ در کاتھیاں پیوستہ از او کھومان و کھاپر پسران متولد شدند را بہ جوناگڑھ اقطاع از ملک بخشید۔ چون آباد شدند ضلع کاتھیا واڑ موسوم گشت۔

شمس خان را بہ والہ را در جنگ کشتہ۔ مہواس
نقل است کیلشور کہ در کوہ برڈہ است فتح ساختہ چون اولکہ او کوہ را بہ تسخیر آورده دیوالہ جنگ بر افگند و نمونہ از مسجد بردنہادہ بازگشت بر زبانی شخص مسموع یافت کہ چانپراج بن ابہیل کاتھیاں دختر ماہ پارہ دارد او نادیدہ مشتاق گردیدہ درخواست کرد۔ چانپراج سر از قبول باز زد کہ پیوند

ث (۱) از پیدائش تا۔ جامی۔ نیست۔

یا سوران بدکیش چوں تو اوں کرد - شمس خان لشکر بہ مقابلہ او کشید۔
جانپراج با یک ہزار و ہشت صد کس مردانہ وار در رزم بہ کار آمد۔ دختر
ہم از ہم گذرانید۔

پس از مدتی بیٹروالہ کاٹھی یا جازت نواب بہادر خان قلعہ جیت پور بنا
کرد۔ و این کاٹھیان خراج سپاہ جو ناگڈھ اندونگر ہم سال بہ سال اسپ
می گیرد و این کاٹھیان بہ قزاقی معاش می کنند تا حد گجرات می مابند۔
ثوبی زنا نش زبان زد عالم است۔ چنانچہ مرہٹہ دانستہ بہ گمان کاٹھی
زنان کم اصلاں را کہ خوب صورت و حسین یافتند برند در این زمان زنان
کاٹھیان مثل دیو و غول نظر می آیند۔ قوم کاٹھی دلیر و شجاع و مہمان پرست
است و در کاٹھیوار قلعہ جیت پور و میندرڈہ و بیلک و بگسرہ و کونڈلہ
و جسدہن و چٹیل و سودامرہ و آند پور و بہاڈلہ و ڈھاڈل پور و پالییاد و گدہرا
و غیرہ در این ملک۔ اما چنداں محکمہ ندارد۔

در بیان امریلی:

دیوان جی صاحب بیٹھل را و نائب گائیکوار بعد از وفات نواب صاحب
حامد خان از پسرش بہ حمایت انگریز سرکار در باب ندرانہ در امریلی کہ از
زمان سلف سیوم حصہ بود بالکل قلعہ گرفتہ در سوننت ۱۸۶۹ قلعہ بنا نہاد و

ب (۱) بہادر خان بشرط جو ناگڈھ قلعہ۔

ث (۲) سطر از - قلعہ - تا - ۱۸۶۹ - نیست۔

عمل پر استقلال نمود۔
پیدائش شش لک جامی۔

در بیان محالہ نخر اج گزار جونا گڑھ:

پور بندر:

پور بندر بر ساحل دریا کے شور قلعہ سنگین بندر معمور۔ زمین دار را چوت
جیقو کہ از اولاد مکر دھوج بن ہنومان است باغات متعدد و آب معذب
و ہم شور یافتہ می شود۔

رعایا، لقان و بھاٹیہ تجارت کشتی می کنند۔

دیوالہ کیدار ناٹھ و سداما و ویراوی بھوانی و پور آد بھوانی و کیدار کند
مطاف اہل سکنا۔

راج ہالیش بالقاب رانہ معروف۔ در زمان ماضی تخت گاہ او

گہوملی کہ در دامن کوہ برڑہ واقع است از مدت ہفت صد سال بہ
سبب تناول لشکر جام کہ از سندھ بہ تاخت آمدہ بود ویران افتادہ قلعہ
بہا لوزیادگار از راجہ بھان جیقو است۔

در عملش تاناگنہ کہ آباد کرد رانہ ناگ و دیوالہ ناگ ناٹھ ہم از اول نشان دہند
بر مدت سی صد سال چون از خدمات عساکر جام راول منہنم گشتہ در پناہ

ت ا۔ سطر از۔ پیدائش۔ تا۔ جامی۔ نیست

قوم مہران در آمد۔ عمل جام تارا ناواو و کھاڑی بکھرہ قائم گشت۔ رانہ بہ تسلی
چند ایام داد و دہش اطعام آل صحرائیان را منون ساختہ آن و فاکیشان اطراف
کوہ بردہ بہ زور شمشیر گرفتہ بہ رانہ سپرد و او را بہ مخدومی قبول نمود۔

ناگراں عمدہ را از اطراف عالم طلبید و موضع چہایا و رانہ داد و موکل و ڈبیر
جاگیر دادہ کار و بار خود سپرد۔ تا حال بنام آل مواضع قوم ناگر مشہور است۔

مبارز الملک در سونت ۱۷۸۹ پیش کش گیران بہ مادھو پور رسیدہ
نواب صاحب بہادر خان از جو ناگڈھ شامل خدمت بودند قلعہ مادھو پور فتح
ساختہ۔ مہتہ رن چھوڑی ناگر تھانہ دار شہید شد۔ بعد تاراج چہل ہزار جامی
مقطعی در باب استرداد بت پارس ناٹھ گرفت۔

نقل اسرت۔ سون نام زنی ز نسل راجہ بالنبہ مصرعہ ہندی از خود تصنیف

نمودہ حوالہ برہمن فرمود کہ ہر مرد کہ ثانی مصرعہ او بہم رساند او را بہ شوہرے
قبول کنم۔ برہمن بہ صواب کبترا مسافرت نمود بہ بیچ جا قفل مقصود نکشود

تا آنکہ بہ گہو بھلی آمد۔ کنور ہلا من جھتھو اولد سیاہ رانہ مصرعہ چناں کہ بایدہ نوشتہ داد
برہمن با مراد معادوت نمودہ سون را اثر پانی رقعہ داد۔ آن وفادار ثابت

سخن بہ ایفائے عہد بہ سواری رتھ بہ گوبھلی رسیدہ۔ مہیہات۔ مہیہات یہ
زمانہ بود کہ زنان از عہد منحرف نمی شدند و مردان عہد مادریک ساخت

از سوگند و نوشتہ جات چوں پایہ گردوں می گردند۔ رانہ سیاہ حسن و جمالے
آں عروس شنید خود عاشق گشت و طلب کار مباشرت گردید اما در دل خوف

ث (۱) کنی۔

ب (۲) ثانی + ث۔ دیانی + الف۔ رانی۔

از کنور هلا من داشت - فی الحال او را به قرار دو از ده سال از ملک اتران داد
 او در الکه کچھ^(۱) به بلد انجار که مادای عمه اش بود رفت و سون ہم رجعت
 قہقری نمود - تیقوا سیاہ را خبر تا سف و تمنف حاصل نشد و القصہ روزے
 بالامن (هلا من) به شاخ درخت جھول بستہ می جنبید کہ پریاں از بہو اجمالش
 دیدند و با ہودیکہ معشوق بودند عاشق شدند - معلق برداشتہ بہ ہوا
 بردند - پس از حصول تظ برو کنار - پوں جنس بنی آدم معلوم شد بہ زمین
 افگند - هلا من بہ مجر و افتادن بے تاب گشت عمہ اشس می دانست کہ دلش
 مقید زلف سلسہ سون است بہراہ کشتی خیر بخون طلبیدن عاشق رسایندہ
 سون بہ کشتی نشست و می گفت -

فرد : کشتی نشستگاہ نیم اے بلا شرطہ بر تخمینہ^(۲)

باشد کہ باز بنیم آن یار آشناں را

جلد تراز آب رواں بہ سوار می کشتی بر سر آں نیم جان تازہ یافت

اگر از دست پریاں وارست باز ہاپری پیکر پیوست القصہ آمدم بر سر
 مطلب - در سونت ۱۲۹۵ مبارزا الملک صوبہ گجرات و میر لشکر صفدر خان بابی

ث (۱) کچھ - نیست -

ث (۲) بیت -

بہ صوبہ دار

لشکر بہ پور بندر آوردہ و حملہ و برگشت۔ رانہ تاب نیاوردہ کزو قالی کہ برداشتن توالتست بہ کشتی با بار کردہ مع اعیال محمل بہ دریا افگند۔ لشکریان الواپ ہفت جوش اثناث "القلعہ کہ رانہ نہ توالتست برد بہ غنیمت گرفت و بہ افگندن قلعہ کمر بستند۔ رانہ لاچار شدہ بہ طریق بالمقطع یک لک و بیست و پنج ہزار جامی داد۔

در سونت یک ہزار و ہشتت صد و پنج کوتیانہ از قصباتیان گرفت۔ ۵۰ سال حکمرانی کرد۔ باز ہاشم خاں بہ رفاقت ہماں قصباتیان متصرف گشت۔ سابقہ در سونت ۱۷۸۲ پر گنہ مادھو پور از دیسایان منگپور رانہ خریدہ داخل ملک تویش نمود۔

در سونت ۱۸۱۵ شیخ میاں از منگپور بہ طریق نزد بان در پردہ شب قلعہ نوی کہ ساہل دریائے شور راست گرفتہ رانہ سلطان جی جاڑیکہ کو نہاجی زمین دار گونڈلاک واسطہ قرابت داشت بہ مدد طلبید۔ پس از مورچہ بندی شیخ میاں امان خواستہ برآمد۔

در سونت یک ہزار و ہشتت صد و سی و چہار قلعہ بیٹھالی در نواح بر سرحد ملک نگر امدت کرد۔ مہرا من خواص کام دار جام بالشکر ملکی بہ محاصرہ (۱۳)

ب (۱) اثناث۔

ب (۵) در نواح بر سرحد بٹھالی۔

ث (۳) اعجازہ۔

پر دانتا چون مُدّتِ تحریر به طول انجامید به پناہ رن گڈھ کہ قلعہ رسایند و
 بردیوار حصار نرد بان پانہاد ہنوز بہ نیم راہ نہ رسیدہ باشند کہ حصاریان از
 بالا سبویچہ باروت و آہنگ و آتش انداختند کہ ہندوان مردہ را حاجت
 آتش نہ ماند و مسلمانان دین دار سرگرم آتش پرستی شدند۔ مہرا من
 با وجود چنین شکست فاش مورچال قائم داشت۔ پیریم جی لوبانہ کام دار
 را نہ بہ معرفت عمومی این را قم کہ گویند جی دیوان نام داشت و از مدّت
 متمادی ۳ دیوان حاکم کوتیانہ بود و یہ تعہد سرانجام خرچ سپاہ دیوان جی
 صاحب امر جی را مددگار خواست۔ چون لشکر ظفر اثر قریب تر گشت مہرا من
 خواص دست از محاصرہ برداشتہ بہ صلح را ضعی شد و از آن جا بہ قبول مدد
 فوجی برائے استیصال مہوران پوشیتدہ کہ اموال رعایا قریب خشکی
 و کشتی ہائے آفاق می بردند در ملک او کہہ برد۔

ذکر آن در سوانح جونا گڈھ خواہد گذشت۔

در سونت ۱۸۳۹ کام دار را نہ پور بندر پیریم جی آما س را فریبی دانستہ
 بہ غرور در و فور دولت با مہرا من خواص و کنبہا جی سازش نمود۔

ب (۱) چون یک چند روز گذشت عجلتاً

قلعہ وال یغران گڈھ تعیبہ نمود

یورش کردہ حصاریان نرد بان ہا

نہاد ہنوز بہ نیم راہ۔

ب (۲) متمادی فوجدار۔

ث (۳) مدد خرچ۔

بیت:

درختے کہ کنوں گرفتست پائے
 بہ نیروی مردے بر آید نہ جائے
 اگر ہم چنان روزگار شہلی
 یہ گردوش از تیغ بر نکلی

دیوان جی صاحب امرجی کہ روز بہ روز چوں مہر منیر ترقی می پذیرد از میان
 برداشتن اولی پس از این بہ مسامہت او شاں بہ منازعت برداشتر
 در اندک فرصت منہزم شد۔

در سوخت یک ہزار و ہشت صد و چہل و سہ چور و اول از سنگ
 جی رائے زادہ کہ بارانہ سلطان جی خویشی داشت بہ سبب مخاصمت پٹیا
 ہاٹھی زمین دار مالیہ مشاہرہ سپاہ بہ تنگ آمدہ بود بادائے زہ سپاہ
 گرفت۔ از آن جا قلعہ بلاول بہ ہمت جماعہ دار رکبہ و بہنورا و ایراہیم خان
 پٹنی کہ از سرکار نواب صاحب رنجیدگی بہم رساندہ بودند بطریق "نرد بان در
 وقت لیل عروج بر قلعہ بستند"۔ دلیر خاں نادیر تھانہ دار را بر آوردہ
 متصرف^۳ شد۔ در اندک مدّت ہر دو قلعہ دیوان صاحب رگھونا تھ جی بہ
 تردد و سعی تمام مفتوح ساخت^۴۔

ث (۱)، بقرائن نرد بان۔

ب (۲) وقت لیل۔ نیست + بر قلعہ نمود۔

ث (۳) تھانہ دار بہ صد بے غیرتی بدر رفت قابض گردید۔

ث (۴) بہ تردد و سعی تمام۔ نیست۔

کلیان سیٹھ دیوان نوآب صاحب در سونت ۱۸۵۵ از جونا گڑھ گریختہ
 بہ کوہیانہ علمِ نحو ت برافراخت۔ دست بہ تاراج ملک رانہ سلطان جی و
 بلدہ در اپسہا کشاد و رانہ سلطان جی بہ مقابلہ لشکر آراستہ این راقم بہ
 خدمت رانہ با جمعیت سپاہ یکے از مقربان او بود با فوج و توپ بہ سزائے
 او تعین شدم۔

ذکر شروعات دیوان رنجپور جی

بہ خدمت رانہ سلطان جی ۲۱

ذکر این مقدمہ چنان است کہ این راقم بنا بر شادی ازدواج برادر کہتر
 خود دلپت رام مع رسالہ از خبر تامل از نگر بہ منگور رفتہ بہ ذات دیوان
 صاحب رگھوناتھ جی بہ خانہ قیام داشت۔ مہرا من چوں میدان خالی یافت
 ناگران کار پرداز قوم ہونج کہ در محلہ ہمایہ ۳۱ بودند پاس ادب نہ داشت
 مقید ساخت دیوان صاحب اچار بہ سبب بے وسعت ملازماں سے
 پرداخت خبر بلغار بہ این راقم نوشت۔ وقت معاوت از بلدہ منگور این

د + ب (۱) پائے گاہ - ب + ث + د (۲) نیست -

ب (۳) کہ در ہماں یکے ما بردند -

ب (۴) فرمودہ -

ث (۵) وقت -

خبر در اثنائے راہ بہ موضع دیورہ رسیدہ۔ بر طبق آن برات را بہ نگر روانہ
 کردہ خود بہ حضور را نہ رساندہ بودم۔ مومی الیہہ بہ عزت تمام من داشت^(۱)
 القصرہ چوں بہ کوتیانہ رسیدم کلیان سیٹھ جماعہ دار ناصر بن یمان و کچی و عمر
 و گنگا سنگ پور بیہ و سواران قصبائی و ملک وغیرہ بالقارہ و نشان ہاتوپ
 بدر آمد۔ قریب عید گاہ صف آرا گشت۔ گولہ ہاکہ سری داد سرگزار می گذشت۔
 من نیز لشکر بہ آہستہ قدمی رواں کردم تاکہ نوک نیزہ دم^(۲) شمشیر بہ سر و
 سینہ او پیوست چوں رمہ گو سفند از پیش شیران نبرد دم^(۳) کردہ تا بازار شہر
 عنان گیر نشد توپ و چند سپاہ اسیر بدست بہادران لشکر افتاد۔ را نہ در
 مجرائی این فتح مراسلہ مروارید پالکی بہ من بخشید۔

در سونت یک ہزار و ہشت صد و شصت و چہار جماعہ دار عمر بھنگورہ
 را ہالاجی کنور در باطن شریک خود نمودہ۔ مومی الیہہ قلعہ کھیر سرہ از صوبہ دارخان
 افغانی بہ وعدہ چند عطیات دور از سرکار^(۴) بدست آوردہ مادھو پور تاراج
 نمود۔ قلعہ لومی بطور^(۵) نزدبان در تاریکی شب فتح نمودومی خواست کہ بر
 پور بندر آویزد۔ اما این امید بہ حصول نہ انجامید را نہ سلطان جمع دیوان

ب (۱) را روانہ بہ نگر نمودہ۔ ب (۲) مومی الیہہ۔ نیست۔

ب (۳) چوں نرد کوتیانہ۔

ب (۴) نوک بہ پیر دم۔

ث (۵) نبرد۔

ب (۶) از کار۔

ث (۷) بطرز۔

صاحب بہتیل راو بہ مدد رگھوناتھ جی کہ عمر جماعہ دار در پناہ اور خریدہ بود بہ دادن یک لک جامی جامی رفع فساد نمود۔

در سال سونت ۱۸۶۵^۳ جماعہ دار مراد خان، فقیر محمد مکرانی و شیخ محمد زہبیدی جماعہ دار عرب را برائے مقید ساختن پدید نمود بالاجی یہ بہانہ استمداد بہ معرفت دیوان صاحب رگھوناتھ جی نوکر داشتہ بود فتنہ انگیزت ال ہاتاب نبرد نیاوردہ^۳ یہ قلعہ کنڈورنہ کہ در قبضہ خودی درشتند گریختہ پناہ گیر شدند۔ پس از چند روز از بی استقلال قلعہ بہ جام صاحب جسا جی بہ تعہد نوکری قدیم و یک لک جامی سپردند۔

بالاجی و کلائے خود بہ حضور ایک ساندروالکر (ایگنڈر) کہ بہ قریب^۴ مدد گائیکوار شامل صوبہ کاٹھیاوار دیوان جی صاحب بہتیل راو پیش کش گیران در این ضلع تنزل افگند^۵ زمین داران بودند بہ استغاثہ فرستاد

۳. وٹھل راو۔

ث (۱) بود بادا دامی۔

ث (۲) سال۔ نیست۔

ث (۳) تاب نیاوردہ۔

ب (۴) یہ قریبہ گائیکوار کہ بصاحب صوبگی۔

ب (۵) پیش کش گیران در کاٹھیاوار بودند۔

صاحب موصوف عالی ہمت جلو ریز کوچ بہ کوچ رسیدہ در عرصہ
دو ساعت قلعہ مفتوح ساختہ حصاریان را امان داد۔
چوں این را تم در کوتیانہ قریب بود بہ حکم دیوان صاحب رگھونا^(۲)
جی شرف ملازمت صاحب بہادر دریافتہ تا نیم کردہ کار و باریان را با
استقبال فرستاد۔ دو بار مع بالستان صاحب و رابرٹسن صاحب
و غیرہ بہ خیمہ من تشریف فرما شدند۔

اسپ و شمشیرجانی و دست بند^(۵) مرصع نذرانہ قبول فرمودند و ما را
دو بار پیراہن فخرہ عنایت فرمود با صد نوازشات بر زبان مبارک
گفت کہ شما از وابستگان سرکار^(۳) کپنی بہادر اند در رعایت احوال شما
مبالغہ خواہد رفت فاطر جمع دارندہ و اگر تا بطرودہ آئند از طرف سرکار عہدہ
خدمت عمدہ مفوض می فرمایم۔ چوں جدای از بلدہ کوتیانہ صلاح وقت
نہ بود از مقام موضع پال کیر^(۴) رخصت دریافتہ باز گشتم۔

در این اثنا ہم رکاب امارت مرتبت الیک ساندر (ایگڈنڈر) والکر
بہ دیدن قلعہ گھوملی رفتہ بودم۔ دیدم قلعہ سنگین شکستہ و دو دیوار
سوختہ افتادہ و یک واو عمیق پر آب از میان سوختہ و چند خرابہ ہائے

⊗ کپنی

ب (۱) چوں کہ کوتیانہ قریب بود۔

ث (۲) دیوان جی صاحب۔

ث (۳) خیمہ من۔ نیست۔

ث (۴) شمشیر جہانگیری۔

ث (۵) دست بند۔ نیست۔

عمارت کہن و دو تالاب و اند کے دیوار بر قلعہ کوہ کہ ابہہ پورہ گویند۔
 در سونت ۱۸۶۶ حصہ از پور بندر بہ بندگان سرکار کپنی بہادر
 سپرد اجارہ ملک سندرجی کھتری داد۔ بہر طہی راج کنور کار پردازے
 سرکش نمود۔ سرکار کپنی بہ ملک پر دانت قلعہ چہا ہیا در دو ساعت فتح
 ساختہ بہ ہالاجی سپرد کو نور مذکور زخمی باز و جوش و ستگیر شد و پائے
 جد اش سپاہان بہ طمع حلقہ طلا بریدند۔ بعد از انتقال ہالاجی کو نور را بہ
 گشت اما تا حال از طرف زن فاطمہ جمع ندارد تصور یانش در کج دارد
 مریمی زبید لوہانہ و تاگران قدیم جلا وطن شدند۔ رانہ سلطان جی پس
 از مردن سپر خود بہ روز چہیزد آتہم در سونت ۱۸۶۹ بہ رحمت حق
 پیوست۔

در قلعہ مادھو پور مندر مادھوراے و بردو کروی آت
 کند سیتا مندری مشہور زمان است۔ در این ضلع مونگ
 و شکر قند و غلہ کیستہ خوب پیدا می شود و اکثر زمین سیلابی است
 در یک موسم ۳ بار کشت می شود۔

قلعہ چہا پیا و رانا داد و اڈوانہ و میانی و نوی و کندورنہ و مادھو پور
 متعلق این محال است۔ غرب روئے دریائے شور و شرق روئے کوتیانہ
 ہیبیاری و منگلور و جنوب دریا، شمال روئے ہالار و کوہ بڑا۵ دو
 بتدر، پور بندر و نوی۔ پیدائش ہشت لک جامی۔

۱۳ کوہ شپیر و پور بندر و نوی

ث (۱) حصہ در پور بندر۔

کپنی۔

در بیان گوٹڈل:

ایں تعلقہ ہالارہ است۔ چند مدت ویران ماند۔ چنان کہ امین خان بن تانار خان غوری در سوئت یک ہزار شش صد و چہل و ہفت برائے سلطان مظفر الدین آباد کرد۔ گوٹڈل و بیہاجی از پدر جاگیر یافتہ کو بیہاجی بن ہالاجی بزور طالع و زر و ہوشیاری و منصوبات زمین داری دھوراجی و ایلیتہ از نواب صاحب در حق الخدمت و اند کے نقد یافتہ۔ بہایا بدر اند دیسائیہان گوٹڈل رائے وغیرہ و بعض قریات از کاٹھیان و والہ راجپوت گرفتہ و قلعہ جات احداث نمودہ، راج بہ استقلال خویش نمود۔ آبادی ملک و رعیت پروری او و مہمان نوازی مشہور است۔

بنا بر ناموری لشکر گائیکواڑ باستمداد خواستہ چند آواز توپ بر قلعہ نگر کرد و لشکر ترمبک را^{۱۲}۔ جامعہ از کاٹھیان و گراسیہ لاحق جمع ساختہ بغارت برد۔ ناگران کہ پیش رو لشکر بودند شہید شدند۔ قلعہ گوٹڈل بر کنار جوئے گوٹڈلی تعمیر ساختہ۔ در زمان سابقہ مسلماناں آں جا سکونت داشتند۔ تا حال در راج محل قبور نظر می آید^{۱۳}۔ در سال یک ہزار و ہشت صد و بیست و ہشت لشکر مرہٹہ بر وقت

ب ش (۴) ترمبک + الف ترمبک راو۔

ث (۱) او مہمان نوازی۔

الف (۳) از۔ مسلمان۔ تا۔ نظری آید۔ بیست۔

اور لشکر جوننا گڈھ کہ بہ موضع چھوڑی مقام داشت ریخت سالمین جماعہ دار
عرب گرفتار کردہ باز رخصت داد۔

قلعہ مہوویہ و دھوراجی و اپلیتہ و بہایا بدر و گنود و ائل گڈھ و مینگنی
متعلق او است۔ غرب رویہ ڈھانک مشرق رویہ پرگنہ راجکوٹ
شمال پرگنہ دھورل جنوب پرگنہ جیت پور و جوننا گڈھ۔ این حد سابقہ
نیو۔ در راج راجہ کونبہاجی بشد۔ پیدائش دہ لک جامی۔

در بیان راجکوٹ:

این تعلق پالاد است۔ از جام راول در عوض کالاوڈ جاگیر یافت
دسرد ہار رایہ معصوم علی خان عنایت کرد۔ کاتھیاں را کہ زمین دار بودند
بہ دغا کشتہ لاکھاجی جاٹو بجہ قلعہ راجکوٹ بہ سنگ سفید بر کنار جوئے بار
آجی بنا کرد۔ دہ قریات متفرق برادران در خود با قسمت کردہ گرفتند کوٹھرا
و راجپورہ از متعلقان او است۔

در سونت یک ہزار و شش صد و ہفتاد و پنج کانپ کہینی بہر کار
انگریز سرکوٹ ملک کاٹھیاواڈ بہ طرح مطہر آباد شد۔
شرق رویہ پنجال، غرب رویہ پٹ دہتری شمال بانزکانیر و مہتان
و جنوب کاٹھیاواڈ۔

ب + الف (ا) از۔ در راج۔ تا۔ بشد۔ نیست۔

ث (۴) سرکوٹ۔

در بیان موربی

در سونت یک ہزار و شش صد و بیست و ہفت از سلاطین
 در ہی را و بہارا در انعام فتح نمودن پا و رگدھ۔ بعد آن در سونت ۱۶۲۸
 در انعام سپردن سلطان مظفر بادست^(۱) اعظم ہمایوں یافتہ چون
 کہ رواجی را برادر خورد و کشت کانیاجی ہر چند تیلان^(۲)۔ بود ماندن نہ
 توانست بر موربی و آدہوی و باگد صابہ گشت در سونت یک ہزار
 و پانصد و ہشت فوج دار از طرف شاہ گجرات بنام متعلق خان بود۔
 قلعہ سنگین بر کنار جوئے چھو است۔

پیدائش ملک سک جامی^(۳)۔ در این ضلع جوڑی گدیہ
 شود۔ شرق رو بہ جھالا دار، غرب رو بہ دہرول، شمال رو بہ شورہ
 جنوب بانکانیر۔

در بیان بہا و نگر

در زمان اول اکثر اضلاع این ملک در وظفہ زتاہ داران ادوچ

ث (۱) را و بہادر در انعام سپردن سلطان مظفر بدست۔

ث (۲) خورد پیتکش۔

ث (۳) تیلان = ولی عہد۔

ث (۴) یک لک روپیہ۔

ث (۵) اول اکثر + در زمان۔ نیست۔

بود۔ موکھراجی راجپوت گوہل درجنز پورہ پیرم راج می کرد۔ باقواج شاہی
 از موضع گوندی محاربات سخت نمود پا برجا داشتت چہار چواسی
 لاکھی و ہاتھسن^(۲) وغیرہ از راجہ چوناکٹھ یہ سبب پیوند دختر یافتند۔
 می گویند کہ سلطان راجہ رادستگیر کرده برده بود و در طویلہ اسپان
 مجبوس داشتت۔ کلاے از گوہل واڈ در آن جا رسیدہ مستحفظان را
 در ماہ صیام، آب برثر آوردہ مفت می داد۔ چوکی داران مفت خوردہ
 مراعات حالش می پرداختند۔ وقت شام کہ صبح اقبال او بود سپاہان
 مشغول بافطار روزہ شدند کلال راجہ راجہ بجائے سبزو برثر انداختہ بیرون
 شہر برده بہ جماعہ اتبتان کہ مقام داشتند سپرد۔ او شان بندر میعہ
 ہمت عالی درم کٹی اورا بہ لیا س جوگی ہم راہ خود بہ شہر پور کہ جائے
 راج نشین بود بردند از بنی عم او کہ مسند نشین بود ہا وکیل خود پیغام
 کرد کہ من سیاح عالم و دعا گوئے راجہا، چند اسلحہ و ہواہر و
 دو شالہ ہمراہ داریم لاریق دیدن است اگر حکم باشد بہ حضور برسم کہ
 ہم دعا کہ در میان^(۳) دعا بود بدہم و ہم مال یہ طریق تحائف بہ نظر گذاریم۔
 راجہ نا آزمودہ کار رضا داد۔ جماعہ اتبت^(۴) مسلح در قلعہ در آمدہ راجہ قیام

ب ش د ا، موکھراجی۔ الف موکھراجی۔ راست موکھراجی است۔

الف (۲) ہاتھسن۔ نیست۔

ث (۳) سپردن۔ شہر۔

ث (۴) در معنی [در مغبت ہ]۔

ث (۵) جماعہ دار۔

را بر مستد نشانند و جدید را معزول کردند۔ می گویند کہ چون شہر بیان را بہ را بہ حالت درویش سرخ پوش دیدند گفتند این راول است یعنی درویش است۔ از آن روز اورا راول لقب یافتہ و نیز شنیدم کہ چون از قید سلطان گریخت بہ ڈونگر پور کہ خالی اورا را بہ بود رفت۔ در آن جا چند سال ماند۔ چون کہ را بہ ڈونگر پور از برادران رانہ اوی پیور کہ لقب راول می داشتند نو اسہ را ہم خطاب راول داد۔ والہ اعلم۔

راول بہا و سنگھ دوسونت یک ہزار و ہفت صد و ہفتاد و نہہ قلعہ بہا و نگر بہ حصہ انگریز و پیشوا بر روز بیساکھ شد تیرج ڈو شنبہ بنا کرد۔ بخت سنگھ پسر پسریش "بخت بلند آورد۔ بعضے آں کہ از کولیبیان و کاتھیان و گہوگہہ بارہ و راہولہ از نواب حامد خان بدست آوردہ قوت و ثروت خوب بہم رساند۔ تعلقہ گہوگہہ از سلاطین گجرات بہ بابیان و از آن پس در سونت ۱۸۱۰ بہ مومن خان داد و از آن بعد مدتی در تحت شریمنٹ پیشوا بود۔ چون کہ بہ مرور ایام شیر زمان خان را از گہوگہہ نواب مومن خان و سہراب خان بر آوردہ بدست بخت سنگھ افتاد ہنوز با سرکار انگریز مجموع است۔

قلعہ تلاجہ بہ مدد گاری دیوان جی صاحب امر جی متصرف (۳) گشت چیل کہ کاتھیان کنیر و پشت گرمی نواب صاحب حامد خان دم از تقویت میزد

ب (۱) پسرش + بخت سنگھ پسر پسر بہاد سنگھ بود۔

ث (۲) بعض اکنہ -

ب (۳) کاتھیان بہ پشت گرمی نواب -

ث (۳) متصرف -

در سونت یک ہزار و ہشت صد و پنجاہ فتح ساختہ قلعہ جسدھن پامال نمودہ
در سونت ۸۵۲ پس از محاربات، پروانہ کونڈلہ وغیرہ از نواب صاحب
بشرط خراج گذاری گرفت۔ پیرگنہ مہو وہ و تلاجہ و رابولہ و کونڈلہ و شہپور
و دیپور و تراہج و امرالہ و پٹہ و بوٹاد تعلق این است۔ قلعہ شہپور
دارالحکومت این میان کوه واقع است۔

دیوالہ روہاپوری در بہا و نگر مشہور است و در ملکش دیوالہ گوپ
ناقہ بساحل دریا است۔ مہو وہ و گہوگہ و بہا و نگر بندر دارد عالم
عالم تجاران بہ کشتی سوداگری کنند۔

انبہ و کنار و گند در گہوگہ بارہ خوب می شود۔

پالیتانہ از ورثہ برادران اوست۔ قلعہ در دامن کوه شتر و بچہ

کہ بر آں معبد شاوکان است۔ شکست و ریخت قلعہ در سونت
۱۷۸۱ مرمت ساختہ (۲) قافلہ ہا از در دور بہ طواف می آیند۔

شرق روہ دریا ئے شور، غرب روہ پیرگنہ امریلی، شمال روہ

جھالاواڑ و شری بھیم ناقہ بندر بہا و نگر و گہوگہ و مہو وہ جنوب روہ
باہر یاداد پیرگنہ اومہ منظر آباد۔

پیدائش ہشت لک روپیہ (۳)

ب۔ الف د، از۔ ملکش۔ نا۔ دریاست۔ نیست۔

ب۔ الف ر، از۔ شکست۔ تا۔ ساختہ۔ نیست۔

ش۔ (۳) از۔ پیدائش۔ تا۔ روپیہ۔ نیست۔

در بیان جھالا وار

از عہد دیوان جی صاحب۔ امر جی در سونت ۱۸۳۲ خراج سپار
گشت۔ این ضلع چند مدت در جاگیر عمدت الملک ماندہ۔ از سدھ
رائے نے سنگھ در دار اطلاقہ پٹن۔ در سونت ۱۳۲۵ راج میکرہ۔ نے
داشت پری پیکر۔ قضا را برا و دیو عاشق گشتہ۔ شوہر را بہ گوشہ مربوط
داشتہ ہمہ شب زن را بہ ہم بستری می خواست۔ را بہ از غیرت
ورانی از صحبت نا جنس یہ بلائے عظیم گرفتار بودند۔

مصراع

روح را صحبت نا جنس غذا بست ایلم۔

راچپوتی از قوم جہالہ مکوانہ ہر پال ولد کیسری نام از جناب جوگنی
توسل داشت۔ نوکر ہمدم و ہمراہ از مدتے بود۔ اورا از راز دل
واقف ساختہ امیدوار جاگیر دل خواہ فرمود۔ راچپوت مند کور ہمتت
ذاتی متصدی این امر خیم گردید۔ بہر قابو کہ تو النسبت پلینت آن دیو
دفع کرد۔ راہہ با یفائے وعدہ حکم فرمود کہ ہر چہ می خواہی می دہم۔ او
گفت کہ در یک شب بقدرے کہ تو رن بندم یعنی مراسلہ برگ
سبز ہماں قدر قریات بمن باشد۔ راہہ قبول کرد۔ جوگنی صبا سیر بہ
سد راچپوت پیر داختہ در عرصہ یک شب بدروازہ یک ہزار و
ہفتاد و نود و نہدہ تورن بست۔ چون بدروازہ موضع نام

ث دا، در بیان جھالا وار کہ از عہد دیوان وغیرہ۔

دہ گام" رسیدن صلح دمیڈ۔ راجہ مواضعات مسطورہ بہ جہالہ بخشید و دہ گام بہ چارن داد رانی سدھ راج جے سنگھ راو جہالہ بہم شیرگی خواندہ بود پانصد دیہات بہال باو داد و باقی^{۱۲} متصرف گشت ہلود دھران گدرا، دارالحکومت مقرر ساخت۔ پرگنات بہ پسران و بنی عمان قسمت کرد۔

بر مرد و ایام ہر جا مثل لنبڈی و سایلد و لکھتر و بدھوان و تھان و بانکانیر و چوڑا وغیرہ تعلقات علیحدہ علیحدہ و قلعہ جات محکم آراستہ گردید۔

پیر تاپ سنگھ راج بنا برمد و جام تھاجی بن رائے سنگھ کہ ہمیشہ زادہ باشد، دختر خود بہ مبارز الملک و دختر بنی عم زمین دار ماتھک بہ صلاحیت خان بابی داد و بہ حمایت او جام تھاجی را بر تخت نگر آوردہ۔

سدا شیورام چندر در سونت ۱۸۱۶ قلعہ ہلود فتح ساختہ راج بہ بہار^{۱۳} دستگیر نمودہ، جرمانہ گرفتہ خلاص داد۔ مبارز الملک پر قلعہ بدھوان مور چال کرد۔ اما بہ سبب قلت آب کہ مدار ہر یک باو بود یہ تنگ آمدہ بہ وساطت چھتر سنگھ راجہ نرور پیش کش ادا کرد و راج سنگھ سلامت ماند۔

ث (۱) گام۔ الف دیگر۔

ب۔ شدہ، مابقی۔

بہتر رس ورنام غلطی است۔ نام راجہ رنج سینہ بود۔

در سوننت ۱۸۶۲ باباجی صاحب بر قلعہ بدھوان توپ اندازی و مور
چال بندی کرد اما مایوس برخواست.

در سوننت ۱۸۳۲ بر قلعہ لنبڈی فتح سنگھ راو لشکر کشید۔ مور
چال قائم نمود۔ از جو ناگڈھ دیوان جی صاحب امرجی لشکر بہ مدد راہ
ہزیم جی فرستاد۔ راو صاحب بہ صلاح وقت صلح نموده برخواست۔
در این ملک ریگستان است۔ مدار آب بر تالاب است۔ کپاس
و جوڑی گزیدہ شود۔ درخت بجنر نیم کم یافت۔

بانٹکانیر قلعہ ایست متین بر کنار جوئے مچھو در پاتالیہ عمل راہ بہارا
جی جہال کہ این ہادر زمان اول تیلٹا ہلود بودند چنان چہ تیلٹا
سلطان جی چون کہ پدرش مرد بکار آخریں از شہر بہ رفت برادرانش
در وازہ بند کردہ دخل نہ دادند مومی ایہہ بہ نگر آمد۔ بہ حمایت
جام صاحب از بانٹکانیر دتھان کہ یک صد و ہشتت دیہات تعلق
ہیہہ در بایریہ بود بہ دست آوردہ آدینرش بہ جھالا داڑمی کرد۔ پس
از چند مدت در جنگ موضع ماتھک بکار آمد۔

اولادش در بانٹکانیر راج می کنند۔ راج ہلود و بانٹکانیر بہ
پانزہ آسامی بہ چند سنگھ می پیوند۔

این ملک در کوہستان است دیوالہ حدیشور مہادیو کہ فی الحال
دیوان جی صاحب بٹھل راو از سر نو تعمیر کردہ۔ کرامت این مکان
مشہور آفاق است و سنگ سبز و سفید و سیاہ از این کوہستان
می بر آید و پرگنہ پنچال ملحق او است۔ در جھالا داڑمی مکان منبر کہ
شری بھیم ناٹھ و سومناٹھ است۔

چوں کہ از بس مشہور است بزاید متصد صاحبان نازک مزاج
طبع نہ گشت۔ ایتیان این مکان بسیار متمول و مہمان پرست اند۔
لشکر ہر لشکر کش پاس ادب مواضعاتش از بس می دارند و ندرت
می گذارند دیوار^۱ سومناٹھ گھیلہ ہم در این ضلع باکرامت است
مواضعاتش از بس بدارند۔

شرق روہ پرگنہ پیتلا و بڑودہ، غرب روہ پرگنہ موربی و بانکانہ
شمال دہندہ ہوکا و غیرہ بیرم گام جنوب پنچال و پرگنہ بہا و نگر و کہانہ^۲
پیدائش پنج لک روپیہ۔

در بیان راج ہائے بلدہ جونا گڑھ

از آغاز آفرینش فضایل و تبہ کات کوہ گر نار و معبد شری
گیر ناری و بہو ناٹھ مہادیو و مرگی کنڈ و دامو در کنڈ و غیرہ از پیر
بھاس کنڈ کہ قلعہ ایست از سکند مہاپوران کہ از کتب ہند معتبر
تر است باید دانست در راج ہائے کبار چند رہنشی کہ گذشتند
شمارے ندارد کہ یہ تکریر آدم۔

ب (۱) از۔ چونکہ۔ تا۔ نگشت۔ در دیگر نسخہ ہانست۔

ث (۲) از۔ سومناٹھ گھیلہ۔ تا۔ بدارند۔ نیست۔

الف (۳) کہہ ہالا۔ ب + و کہانہ۔ ث۔ کانہ۔

ب (۴) در بیان سلطنت راجہائے جونا گڑھ

فرود : بے نامور بہ زیر زمین دفن کردہ اند
 کز ہستیش بردے زمین یک نشان نماند
 قطع نظر از این عمل راجپوت چوڑا سیمہ یعنی اطاقہ مہتاب کہ
 نسبت بہ جانب حضرت سدا شیواست۔

در آدان گذشتہ از ملک سیندھ اطلاع دہند۔ از مدت ہزار و
 صد و پنجاہ سال بہ سورتہ زینت افزائے بلدہ جو ناگڈھ بودند۔
 مفصل از آن ایام کرسی بہ کرسی بہ سماعت نیامدہ مگر آن چہ مسموع
 یافت نوشتہ می شود۔ در اسلافش نہ بہ نام نوگھن و نہ کس بنام جکھرا
 و یازدہ تن السن سنگھ و دیگر آسامی بنام ہائے متفرق راجگی گردند
 چوں روایات ایس خاندان عالی سلسلہ بند بہ نظر نیامدہ و نیز و
 تند کرد حکایات ماضی کہ خیر افسانہ پیش نیست عمر صرف کردن چہ
 حاصل۔ معہذا مشخے نمونے زخروارے بطریق اجمال بہ قلم می آرد
 بر طبایع منتظران اخبار انشراح می افزاید۔

در بیان کشتہ شدن راو دییات و گرفتن
 سدھ رائے جے سنگھ قلعہ جو ناگڈھ راو بردن
 کنیرک کنور نوگھن را نزد دیوات بہ موضع عالیدر

قافلہ راہہ گجرات کہ دار الخلافہ او پیران پٹن بود برائے طواف بہ
 شری گرناری و غسل دامودر کند۔ بہ جو ناگڈھ آمد۔ بقضائے الہی
 راو دییات راہو کس مناکحت دختر راہہ سدھ رائے کہ از اختر

تابان و ماہ درخشاں کو کس سبقت می ر بود در سر افتاد فرمود تا در
محصول قافلہ دختر شما بہ ما از زانی دادند۔ قافلہ سالار چوں بجز جیلہ رہائی
از این در طہ ندید بہ زمانہ سازی شرط نمود کہ پس از رسیدن بہ
دار السلطنت پیران پٹن بروز لگن بہ رسم راجگان ڈولہ بیاریم۔ برای
قرار داد آن بواہوس فریب خورد و قافلہ معاودت نمود۔

بتوں پر جائے مطلوبہ رسیدند راہ سده رائے راہوس قلعہ
جوناکدھ و ترمیت کوہ گرنار در دماغ پچیدہ۔ بہ خیال آن بر آواز شادی
انفقار کینزے کہ در حسن صورت ہمتانہ داشت۔ در محفہ مکلفہ بہ لباس
فسوانہ نشانہ و چند مردان ساعدہ غراز را بطور زنان آراستہ بہ
پرستاری گماشت و پانصد رتھ دیگر بنام خویشاوندان برائی و اسباب
دہنیر تیار فرمود و در ہر رتھ چہار چہار مردان کارزار سے نشانہ و لشکر
از بہادران یہ بہانہ پاس دادی ہمراہ گرفت و بشران پے در
پے فرستاد کہ ڈولہ بر فلاں ساعت می رسد۔

دیبا ت نا عاقبت اندیش از فرط نشاط بر خود می یالید۔ شہر
از این بستہ در پائے نترانہ بہ نوازش یدان مساکین^(۵) را کشاد

ب (۱) خویش۔

ب (۲) در سر افتاد۔

ش (۳) بنا بر۔

ش (۴) از افراط نشاط۔

ب (۵) مداحان

و خود بطور نوشتہ گان با استقبال رفت و در رتھ کینزک کہ نام زد بہ
 عروسؑ بود نشست۔ چوں داخل شہر شدند در بان کہ از دل بنیاد
 بہ چشم نابینا بود بر آواز گراں سنگی پایہ رتھ گمان برد و منعرہ زد کہ در
 این رتھ ہا کہ از راہ می گذرند کافہ زرہ پوشان اند۔ بار پولاد تنان معلوم
 می شود نہ کہ بار گل جگر ان۔ چوں کل سخن گوش زدہ باشد از آن گردیدہ
 دانستند کہ راز بر ملا افتاد سبک از رتھ بہادران بر بستند و گفتند کہ
 اے مردان از جامہ زنان بر آیند کہ مانینر مانیم بلکہ شمشیر زنانیم۔ راودییات
 را با عروس سرخ پوشش بمعزیتغ نکاح مباح داشتند و بجائے
 آوازہ شہر فلغلہ شہر گشت افگندند و قلعہ جو ناگہ فتح ساختند

ب ۱۱، کینزک کہ بنام عروس شہرت افگندہ بود نشست۔
 ش + د ۱۲، زرہ پوشانند۔

ب ۱۳، بار پولاد تنان است نابار گل اندر ماں۔ چوں پاس داران
 شنیدند کہ راز بر ملا افتاد سبک از رتھ بہادران بر بستند
 و گفتند کہ اے مردان از جامہ زنان بر آیند کہ بانینر زنانیم۔
 ب ۱۴، سرخ پوشش جمدھر نکاح بستند و بجائے آوازہ
 شہر گشت غوغاں شہر گشت افگندند۔

در آن هنگام قیامت نمونہ^(۱) کینز کے کنور نوگہن کہ خورد سال بود بر آورد
 به موضع عالی در عملہ پرگنہ کورینار به خانہ دیوات اہیر کہ مقدم ملک بود
 رسایند۔ پس از مرور لیل و نہار نمازان فتنہ سازہ بر این رازہ حاکم وقت^(۲)
 را اطلاع دادند۔ آن ظالم واقع طلب بر آن گمان مومومہ محصلان شدید
 و سرہنگان بلیت از جونا گڑھ گذاشت۔ آن تا خدا ترسان از دیوات ہیر
 کو نور نوگہن را به غضب و عنف طلبیدند۔ چون پناہ گیر را بر آوردن خلاف
 مذہب ہندوان است در عوض جگر گوشہ خود را حوالہ او نمود۔ آن
 ظالمان سرش بریدند و دیوات می گفت کہ

مصرع

کہ از من نترس بترس از خداے

باز مدعیان اطلاع دادند کہ این نوگہن بنا شد باز نوگہن درخواست
 نموده او پسردوگی داد۔ او را ہم با برادرش غلطانیدند۔ این نوع
 نوبت بہ نوبت ہفت پسرت خود را سپرد و او شان بہ شمشیر سپردند۔
 مطلب کہ دیوات کو نور نوگہن را نی تیک نامی جاوید نگاہ داشت۔
 بیت

ہرگز نمیرد آن کہ تنش زندہ شد بنام ثبت است بر تیریدہ عالم دوام ما

ث (۱) قیامت نمونہ - نیست - ب (۲) گہن - نیست -

ث (۳) راجہ جے سنگھ

ب (۴) مدعیان باز این سنگدلاں را اطلاع -

✽ دلش زندہ شد بہ عشق

از آں جا کہ ارادتِ قادرِ ذوالجلال و خواہشِ منعمِ عمیمِ الافصالِ مقتضی
 بر آں بود کہ آفتابِ عالم تاب جہاں کشائے راہِ نوگہن از مطلعِ سعادت
 و اجلالِ طالع و لامعِ گردد و نسایمِ فتح و فیروز می گلستانِ فاندان را جگی
 نصارتِ جاودانی و طراوتِ لایزالِ بخشد و خطِ دل کشائے سندھ را از
 نس و خاشاکِ مخالفِ پاک سازد و لاجرم کارِ پردازانِ غیبی بر وفقِ تقدیر
 نیز جہاں افروزند کہ آئینہ اش از عیارِ ابرقہر اعدائے بے مہر نگاہ داشت
 مصداقِ این مقالِ این دیواتِ را دخترے بود خورد سال۔ در ثوبی بے
 مثالِ پیری با کنورِ نوگہن کہ ہم عمر بودند با ہم می باخت از آں نوگہن با او
 پیوند ہمیشگی و نسبت ہم بری می داشت چوں آں دختر کہ جاسل
 نام بود بہ حد بلوغ رسید و دیوات، جشن شادی او بطرز امیرانہ
 آراست چوں کہ کینہ خونِ پسرانِ مقتول در دل داشت تمام اہیرانے
 قوم خویش کہ از حد زیادہ بودند جمع کرد و منشا درت در میان نہاد۔
 رائے ہمگناں بر آں اتفاق یافت کہ در مبادلہ خونِ پسرانِ خود از منافقان
 پدر بے پسر و پسر بے پدر نمودند۔ بر این منصوبہ دیوات بہ جو ناگدھ
 آمد و نایبِ راہ جے سنگھ را بر تکلیف مالا کلام با تمام امیرانے
 مہمان بہ موضع عالی در برد۔ راہ نہ نسبت کہ گفتہ اند۔

فرد
 بر تو وضع ہائے دشمن تکیہ کردن ابھی است
 پارے بوسی سیل از پانگندہ..... دیوار را

ب « بمکان خود۔

وقت طعم ہمہ راضف در صف نشانند۔ راہ نوگہن و اہیران بر سر او ریختند
 اول نوالہ کوشش حوالہ کلاغان و کرگسان ساختند۔ و از وجود دشمنان
 زمین در زمان را پر داشتند پس از حصول چنین فتح را و نوگہن را جوانا گدھ
 آوردہ در سونت ۸۷۲ بر تخت جلوس کردند۔

را و نوگہن بن ویاس فتح نمودن ملک

سیندھ و ہنریمت یافتن بہ ہمیر سومرہ
 و آوردن جاسل در ملک سورتمہ

در سونت ۸۹۵ ہشت صد و نو و پنج قحط عظیم افتاد۔ عالمی بہ ملک
 عدم رفت۔ اہیران کہ مویشی بسیار داشتند با ستماخ خیر سیر غلہ
 و فراوانی گاہ و آب بہ ملک سندھ رفتند۔ دیوات ہم با جاسل دختر
 صاحب جمال بگوشس ہمیر سومرہ شاہ سندھ رسید۔ گفتہ اند کہ حسن و
 مشک را نتوان بہفتن۔ از غایت شوق بذات خود بہ بہانہ شکار قرین

ب ۱، صف در صف بر مالیدہ ماکولات کشیدند۔ اہیران بہ حکم را و نوگہن کہ او ہم در
 مرگ پدر داشت بر سر او ریختند۔

ب ۲، کرگسان را یافت داد و احدی را زندہ نہ گذاشت۔ پس از قتل دشمن را و نوگہن

ب ۳، آب مع دیوات بہ ملک سندھ رفتند۔ در مرغزار مطرا و چیرا گاہ نزہت افزا داسرہ انگندند۔ آواز
 حسن و جہاں آشوب جاسل بگوشس ہمیر سومرہ۔ و نیزہ ب ۴، عشق

دو پستانا ہریکے چوں قبۃ نور
 جبا بے خواستہ از عین کا نور
 میانش سوی بل از سوی نمی
 زیبا رہی برو از سوی کسی
 نیارستی کمر از سوی بستن
 کز ان مو ہویدش ہم گستن
 بزمی گر خ کس پیدا نہ گردد
 کہ در تیش ببیند و شیدا نہ گردد

از معانت خوبی آن نازنین سلطان عشق بر کشور دل شاہ تاخت
 دلوائے محبت در ساخت بیدہ ہش بر افراتخت و مرغ دل در کمتہ
 زلف مسلسل انداخت۔

ابیات

در آید جلوہ حسن از رہ گوش
 ز جان آرام سر باید زدل ہوش
 بدیدن میلش افزود از شنیدن
 بلے باشد شنیدم تخم دیدک

بالجملہ شاہ از نور آرزو و فرط تمنایہ و ساطط منشیان از دیوانہ
 اہیر در خواست دخترش کرد۔ او از پیوند غیر جنس بدکیش سزناقت

د (۱) در میان تاخت و دلوائے۔ اسلا آورد است۔

ث (۲) بیت اول۔ نیست۔

دست را بر سینہ اش زد شاہ ہمیر میروا نہ ہتیق بے محل اینگخت میعنی خاک
بے صبری بر سر وقت خود بیخت۔

مصراع

نہ صبر در دل عاشق نہ آب در غربال
از راہ تعدی بر مستحفظان شوارع و نگہبانان طوارق تا کید اکید
فرمود کہ متنفی را بدون اجازت بطرف سورٹھ راہ نہ دہند جاسل بادرد
ہمساز یاغم ہم رازیدر میعہ قاصد باد رقتار و رسول برق خرام پتہانی از
سندھ عریضہ بر نوگہن نوشت۔

ابیات

خدیواً^۱ بہ بخشائے بر حال ما
کہ ہستم اسیر کمنہ ہوا
نداریم غیر از تو فریاد رس
توی داورداد خواہان و بس
نگہدار مارا بہ شرم و حیا
بسوی وطن گاہ را ہم سنا

از ختم الکلام نوشت کہ چناں کہ شرمی کر لیشن ناموس در ویدی از
بدطینان نگہداشت تو ہم شرم ہمیشہ تواند خود نگہدار۔

ث (۱) پخت + ب بیخت + دخت۔

(۲) کریمما

چوں این خبر بہ را بہ نوگہن رسید بہ مجرّد مطالع این خط داد خواہ منظر
 نقارہ عزم بہ سزائے سومرگان فائن ناخدا تر کس بلند آواز ساخت
 در اندک فرصت لشکرے از اقوام مختلف را چپوتان، و اسپران و کولیان
 و کاھیان و کھانت و بامہ یہ و مہر فراہم آوردہ بہ راہ کچھ از مرد لکھ پیت
 نگر گذر کرد۔

بیت

بہ عارض بفرمود کار و شمار
 ز رہ پوش بودند کہ صد ہزار
 چون شاہ سندھ عبور را بہ نوگہن از جواسیس اطلاع یافت۔

بیت

زبان از دہان سر بر آورد و ماند
 نفس در گلو راہ گم کرد و ماند
 مار و ارتند بر خود بچید و چوں شیر گرسنہ غریب ریش را تاب داد
 و خود بے تاب گشت۔

در باب مقابلہ را بہ نوگہن از نویدان نوگہن صلاح جست با اشارت
 ایشان از حد کشمیر تا کوہستان مکران فوج چوں موج دریا بہ انگیخت۔
 محاسب از شمار در عار و عارض از اعداد دست بردار با التواپ آتش
 ریزد و زنیہ یک برق انیگز و بندوق خون خواہ شیر دہان ضرغام دستگاہ
 و کولیان ابر غریب بود متاجیق عز را بیل ریلو بہ مقابل آمد۔

ث (۱) خبر۔

صبحی کہ شاہ افق با نہرام نیلی پوشان شب روان کو اکب کمر بست
 سومرگان و سمرگان میسرہ کابلی و کشمیری میمنہ میر بہرام و ابراہیم قلی خان
 و چنگیز خان بہراول و میر رضا علی حیدر صاحب صوبہ پشاور و شہداد
 خان غزنوی بہ غول نایطہ جنگ افرودختند۔ مہاراجہ عدو شکن "سکت
 سنگھ و جگت سنگھ باد و ناگ جیٹوہ بہر نغار دہر سور کھا پترو و دیو سور
 والہ و ناگدان کہو مان و غیرہ جماع کاکھیان دراد اونٹرو و بکرو لاکھا ڈہیر"
 کھیان جہر انغار و پانڈ و رنگ اپاد گنیت راو نیمبالکر و بھو جنگ راو
 اڈہام دکھیان غیر ملکی بہ ہراول غلغلہ مقابلہ ۱۳۱۳ نگیختند۔ پس از
 صف آرای آوردہ پیراے از یک طرف توپ آتش روپ سری دادند
 و از طرف ثانی سری دادند۔ از این جانب بنادق اجل صادق مہرہ و از
 آن صوب زہرہ می افتادند۔ میدان کارزار از خار خشک نیزہ لالہ زارستان
 گیر و دارو" از شاخ کمان و برگ ۱۵ برگ سبد گل دار تفنگ کہ بطور
 فرنگ جگر گوشہ خود می فرستاد۔ گوشہ از ہر گوشہ جگر می گرفت و از
 زنبورک ۱۶ گزند۔ مردان ناصبور در قبور می خفت قربان بردست

ث (۱) عدد شکن + اگر نام است نام عادی سنگھ است۔

الف ب (۲) و ہیرا۔

ب (۳) مقاتلہ۔

ب ب (۴) گیر و دار۔

ث (۵) برگ جگر۔

الف (۱۱) زنبورک زنبورک گزند

طمان کشان قربان و تیر بہ لب سونا بر بازو تیر اندازان زہ خوان
 کار دان رواں رواں و قافلہ جان سرگردان و روان سراہ در قواہم
 تکاوران غلطان و روش بیائے سمندان افتان سینہ رابا خنجر
 کابلی و سراہا تیغ ہندی کار افتاد۔ شانہ یا گرتہم نشانہ و پہلو یا تیرہم
 خانہ شد۔ از مہرہ جزائر تنہا غربال و بسنان ریح پیالہ جگر ہابہ خون مالامال
 از بام تا شام و ناکام از طرفین داد مردانگی دادند۔ قریب شام کہ طلوع
 طلوع صبح دولت را بود نسایم ظفر سمایم بر پرچم^{۱۳} فیروز می مجسم و زید
 شکست صریح بر سومرگان و بلوچان افتاد۔

بیت

سبک شد گریزاں چناں شاہ سندی
 کہ ریش دراز از گران بگند

را چوتان در حرب و ضرب دست از قبضہ شمشیر و بر چھی
 نکشید در فرق و فرق و ہدم و ہدم و ہیب و اسیر تقصیرے ز رفت
 از بستہ و بستہ و کشتہ و شکستہ پشت پشت نمودار گشتہ و دستہ
 دستہ کہ بہ سبک پائے از جنگ رستہ و از چنگال مرگ بر بستہ۔ را و
 بلند تخت والا تخت بر زینہاریان سخت نہ گرفت در ہا فرمود و قوم
 اہیران با جاسل شامل لشکر نصرت پیکر نمود بلی در مقام کہ راہ فیروز مند

ب (۱) بیان جنگ مختصر است

ث (۲) پرچم

(۳) گشت

لوائے عزم بہ قوانین لزم برافرازد از او نہیب حادثہ اعلام در زین
 ابرام نتواند گذاشت و ہنگامے کہ سیاست شاہین بہ ضبط رسم
 خرم بردازند۔ بصد مہ جرم سیزہ کار کس برکشی قدم از جادہ اطاعت
 نہ تواند برداشت در شام کین چوں میغ آتش افریزی کند برق را
 قدرت جعماق زدن نیست و وقت شب گیر چوں بہ خاموشی فرمان
 دہد صبح را جبریت نفس کشیدن نہہ۔ القصہ پس از دار و گیر معاودت
 بہ ملک خویش نمود۔ بسیاری لوہانہ و بھاٹیہ و کھتری و سارست و غیرہ کہ
 اقوام ہند و چند فریق سندھی مسلمان کہ با عیال و اطفال بیگر آمدند
 در دیار ہونا گڈھ آباد ساخت۔

راویان می گویند کہ چنداں از سیندھیان ریش دراز و عمر کوتاہ بہ
 قتل آمدند کہ بر آب شور رن پل از سرد تن مقتولان بستہ عبور
 نمود و چنداں غنائیم بدست افتاد کہ فاضل راجہ یک خشیت طلا
 برائے یادگاری غنائیم غارت سیندھ برداشتہ بودند۔ از آن خشیت
 دیوال شری پتھہ دیوی در ہالہ برپا نمود۔ یک خشیت کہ خسرو پورہ راجہ
 نہ برداشتہ در عوض آن سراو بریدہ در دیوال دیوال نہاد۔ واللہ اعلم
 نوگن راجہ گذشتہ و نیک نامی برانست جہانیاں نوگن گذشتہ
 مدت راج چہل و دو سال۔

د ۱۱ پتھہ دیوی + ب پتھہ دیوی۔

ش ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰

راجہ کھینگار بن نوگہن - فتح کردن پٹن:

در سونت ۹۱۶ بر تخت نشست۔ راجہ کھینگار بن نوگہن با فوج گران
 باستصال پٹن انہنناض فرمود۔ چوں سدھ رائے اتفاق یہ ہم دور دست
 رفتہ بود در این فرصت قلعه پٹن بر افگندہ و محض برائے سنگہا از
 آن تھار آوردہ در وادہ کالوہ بنا کرد۔ با انتقام آن پس از مدتی پسر راجہ
 سدھ رائے با تاوان پر گنہ گذشت۔ لشکر آوردہ از تراکم افواج قاہرہ
 و تلام افواج جتود باہرہ مہاراجہ کھینگار بدست متعاقبان در نواح
 بگسرہ رشتہ زندانش کسخت رانی رانک دیوی زوج اش دست
 گیر شد۔

اُمراں خواستند کہ آن نازعین و نیکن اورا بہ حضور مہاراجہ بطریق
 سوغات برند۔ رانی از غایت غیرت کہ لازمہ معصومان است در میان
 جوئے بھوگا وہ اعراض بہ درگاہ شکر عالم پناہ نمود۔

مصرع

کہ عصمت دادہ شرم نہجہ دار
 ناگاہ یہ حکم آن ستار سلج زمین شکافت۔ رانی بہ نفس نفیس در
 آن درتہ "احول کرد گویا کہ بنا بر آن بے صبر قبر موجود گشت۔
 گریبان زمین شد ناگہان چاک
 در آمد ہم چناں در قالب خاک

نقل دریم

در جان دادن رانی ماگیان حکایت می گذرانند که این رانک دیوی در اصل دختر راجه سده رائے بود۔ در وقت ولادت میخان به معائنہ آثار کو اکب گفتند کہ این دختر با پدر عقد پیوندند راجه ملول گشت۔ آن نوزاد (۲) بچہ کہ مضغہ گوشت بود در ویرانہ انداخت تا لقمہ زاع و زغن گردد۔ قضا را در ہر نور و دور دوار کار ہا دارد۔ بہ تقدیر الہی کلا لے از ویرانہ نعمت عظیم پنداشتہ و برداشتہ و پرورش او کرد۔ با متفاتی کہ روداد بہ سورہ آمد و دختر راجہ راجہ کھینگار بخشید و بہ دختر خیر داد کہ زاد تو از راجہ سده رائے است۔ رانی بر این اطلاع کہ میا داد در تصرف پدر آیم جان داد۔ این سانچہ در سونت ۹۵۲ روداد۔ مدت راجہ سی و شش سال۔

راجہ مول راج بن کھینگار :

در سونت ۹۵۲ راجہ گردید۔ مدت حکومت سی و پنج سال شش ماہ۔

راجہ جکھرا بن مول راج :

ب (۱) حاکیمان۔

ث (۲) نوزاد۔ نیست

ب (۳) مفتحات۔

ب (۴) از نطفہ۔

ب (۵) ہستی۔

در سوننت ۹۸۷ شاہ شد۔ آیام سلطنت بیست و یک سال۔

راجہ کن راج بن جکھرا:

در سوننت ۱۰۰۹ افسر بر سر نہاد۔ مدت باد شاہی ادسی و ہشت سال و چہار ماہ۔

راجہ منڈلیک بن کن راج:

در سوننت ۱۰۲۸ بر دہیم سورجہ متھن گشت۔

در بیان محار بہ راجہ منڈلیک با سلطان

محمود غزنوی و ہنرم شدن سلطان:

محمود نا غزنوی از غزنین بر ملک گجرات بہ قصد جہاد لشکر کشید۔ دیوال منورہ جناب بشری سو مناتہ در سوننت ۷۸۔ او ۷۱۴ ہجری افگند و عود کرد۔ مہاراجہ ارچن شوکت و بھیم صولت مہاراجہ منڈلیک بہ جمعیت دین بین خویش بہ متعا قبش تاجہ جیسلمیر تاخت^{۳۳} شاہ پوں آہوئے

الف (۱) گن راج۔

ب (۲) ہجری سال نیست۔

ب۔ الف (۳) با اتفاق بھیم دیو راجہ گجرات تاخت۔

رمیڈہ و گورجہند گاہے از برق و گاہے از باد سبک تر قرار بر قرار داد و از
 تیغ ہندی رام دار و جمع بادام اجل گرفتار شدند و از گرز راجپوتان بالا و
 ہرز ترکان باد از ولہرز قرین و پشت ایشان و خشت او شان ہم نشین ہوں
 کہ نیز فتح را بہ بلند اقبال بہ حدت و شدت تابید۔ سوائے سایہ شاہ را بر
 پائے یہ ہم پائگی احدے نہ باید شاہ محمود علاوہ خواری و قلاوہ نادقاری جان
 بہ سلامت و نام بہ ملامت برد با اشخاص از ذکر و انانث اسیر ساخت
 نسوان ترکی و مغلیہ و افاغنه کہ بہ قید با اعتقاد خود دو شیزگان را پاک
 دامن شمرده بے بیج علت بہ نہ نے قبول کرد۔ باقی را از قبا و جلاب
 تزکیہ معده پر دراخت۔ بہ حکم النجیثات النجیثین و الطیبات الطیبین
 اشرف را با اشرف و ارزال را با ارزال پیوند صوری داد و مردان عمدہ
 را از ریش معرا و از بردت شیری مجلا ساخته در زمرہ راجپوتان بد و ذوق
 یکے شیخاوت و دویکی با ڈیل یعنی ختنہ کرڈ۔ و کمینہ گان را در قوم کولیان و
 کا تھبان و مہران و باہر یہ با داخل کرد و از سر نو اقرار و اعتراف شرعی نمود
 کہ ہر قوم در قوم خود ہا سم شادی انعقاد و سوگ و فات بجا آرند و از راہ کش
 غیر متحرز و مجتنب باشند۔ واللہ اعلم بالصواب۔

در عملش دہم چنان رونق گرفت کہ در ہر جا و ہر مکان دیو بہاد دہم
 شالہ و پیل ہا و حوض ہا و راہ ہا تعمیر یافت۔

فرماں روانی چہل و ہشت سال و دو ماہ۔

راجہ ہمیر بن منڈ لیک

در سونت ۱۰۹۵ از پدہ بہ عدل و داد ملک آباد داشت

ایام شاہی سترده سال و چند روز۔

راجہ بکے پال بن ہمیر دیو:

در سوخت ۱۱۰۸ یہ کار راہی گیری برداشت۔ مدت کارانی پنجہ و چہار سال و شش ماہ۔

راجہ نوگہن بن بکے پال:

در سوخت یک ہزار و یک صد و شصت و دو بلوہ افروز راج گشت مدت مرزبانی بیست و دو سال و چہار ماہ۔

راجہ منڈلیک بن نوگہن:

در سوخت ۱۱۸۴ زینت افزاے مسند کام بخش شد۔ مدت ریاست یازدہ سال۔

راجہ آلن سنگھ بن منڈلیک:

در سوخت ۱۱۹۵ تو سن حکومت در جولانگاہ سورگھ تاخت۔ مدت راج چہار دہ سال۔

راجہ دھیش بن آلن سنگھ:

در سوخت ۱۲۰۹ راجہ شد۔ مدت راج پنج سال۔

ث " ۱۲۹۰ ب + د ۱۲۰۹ الف - ۱۲۰۹ -

راجہ نوگہن بن دھنیش:

در سوئت ۱۲۱۴^۳ راجہ شد۔ مدت راج نہہ سال۔

راجہ کھینگار بن نوگہن:

در سوئت ۱۲۲۲ راج یافت مدت راج چہل و شش سال۔

راجہ منڈلیک بن کھینگار:

در سوئت ۱۲۶۸^۳ تاج راجگی بر سر نہادہ۔ مدت راج شہی و دو سال و سہ ماہ و بیست و دو روز۔

راجہ مہی پال بن منڈلیک:

اساڈ دو نوم سوئت ۱۳۰۲ راج یافت۔ مدت راج سی و چہار سال و پنج ماہ و سہ روز۔

راجہ کھینگار بن مہی پال:

بروز ماگرو دبارس سوئت ۱۳۳۶ راجہ شد۔ ہینزدہ جزائر دیو و سنگھ دوار وغیرہ فتح کرد و مرمت دیوالہ حضرت سوم نالہ کہ سلاطین

ب (۱) ۱۲۱۲ -

بش (۲) ۱۲۷۵

مسلم شکستہ پودند نمود۔ مدت راج پنجاہ و چہار سال و ہینزدہ روز۔ در
آں آوان یہ فرمان معزالدین امیر فیروز شاہی، شمس خان نام جو ناگڈھ
باندک جنگ و جدل فتح۔ ساختہ راجہ کھینگار یہ پناہ کوہ گیر نار جان یہ سلامت
برد و شہر تاراج رفت۔

راجہ جے سنگھ بن کھینگار:

در سونت ۱۳۹۰ راجہ شد۔ مدت شاہی یازدہ سال و و ہشت
ماہ و یازدہ روز۔

راجہ مکت سنگھ عرف موکل سنگھ بن جے سنگھ:

بروز بہادر وارد و چہتہ سونت ۱۴۰۲ راجہ شد۔ مدت راج چہار دہ
سال و سینزدہ روز۔

راجہ مدھوپیتا بن مکت سنگھ:

بروز اسودر چوٹہ سونت ۱۴۱۶ راجگی یافت۔ مدت حکومت پنج
سال و یک ماہ و شش روز۔

راجہ منڈلیک بن مدھوپیتا

بروز کارتک شد نہم سونت ۱۴۲۱ راج یافت مدت راج ہفدہ
ب ۱۱ فرمان فیروز شاہ در جو ناگڈھ۔

ب ۱۲ کارتک شد نہم سونت ۱۴۲۱ راج کرد۔

سال و شش ماہ و سہ روز۔

راجہ میلگ برادر منڈلیک:

کہ حرم زادہ بود عروس مملکت در سونت ۱۴۳۹ اسر گرفت
مدت راج یازدہ سال و یازدہ ماہ و بستی و چہار روز۔

راجہ جے سنگھ بن میلگ:

در سونت ۱۴۵۰ راجہ شد۔ مدت راج ہیزدہ سال و سہ ماہ و چہار روز
روز۔ قلعہ جینیرہ بدست آورد۔ مسلمان زینبار خواست بدر رفتند۔

راجہ کھینگار بن جے سنگھ:

در سونت ۱۴۶۸ بر سر مملکت آراست۔ چوں بادشاہ احمد گجراتی نہ جمعیت
دین محمدی لشکر با استقبال جو ناگدھ کشید راجہ کھینگار بن جے سنگھ و
دیوانش متر سنگھ^۳ ناگر تاب اقامت نیادردہ یہ پناہ قلعہ ادپر کوٹ
در سونت ۱۴۸۰ سلامت ماندند۔ آخر الامرازد دست تطاول بہادران
اجل طبعی سلامت مانند۔ شہر غارت شد و چہ در شہر و چہ در پرگنات جا۔ بجا
سید قاسم و سید ابوالظفر کہ برائے تحصیل زیر سلامی تھانہ گذاشتہ بود۔

ب ۱۴۵۰، ث ۱۴۵۵ + الف ۱۴۶۸۔

ب ۱۴۶۸، د ۱۴۶۸ + ث ۱۴۶۸ + الف ۱۴۸۵۔

ب ۱۴۸۵، متر سنگھ + ث مہر سنگھ + الف حیل سنگھ۔

مسلمان را جاگیر داده آباد ساخت. یہ کشتن دہرم خود سائر بر مسلمان کہ
 از قسم سندھی و بلوچ و جات و کھو کھرو ملک و ملتانی و قریشی و
 افغان و غوری مقرر کرد" و بہ عہد و پیمانہ موکد نمود کہ ریش را تراشید و گا و
 نکند و در دیوار مسجد میانہ طاق بہ نمونہ شرف شیونگ و جلد و ہاری
 کندہ بر آن سجده نمایند۔ این قاعدہ در این سر زمین تا حال مستمرہ است
 در عہد او متعلق شاہ سلطان دہلی شہرتاراج نمود۔
 مدت تاراج بیست سال۔

در بیان فتح کردن سلطان محمود جو ناگڈھ

بقید آوردن راجہ منڈلیک بن کھینگار

و بہ خطاب خان جہاں موسم ساختن راجہ منڈلیک

در سونت ۱۲۸۹ منڈلیک راجہ شد۔ توام الملک امیر سلطان محمود ملک
 جو ناگڈھ تاراج کرد۔ در سونت ۱۵۲۷ چھتر مرتب از راجہ گرفت۔ مکر راجہ
 دو سال ملک و بلدہ غارت نمود۔

سلطان محمود گجراتی بہ قصد انتزاع جو ناگڈھ بہ طلب بیسبیل بقال کہ

ب ۱۱ مقرر فرمود و بہ عہد و سوگند۔

کام دارِ راجہ بود۔ بیسل و او یادگار او است۔ لشکر آورد و سلطان بہ خزاہنجی حکم کرد کہ پنج کرد زر نقد کہ جنس او سوائے طلا نہ باشد ہم راہ گیرند بہ تور بیگی حکم کرد کہ یک ہزار و ہفتصد قبضہ شمشیر مغربین و سیانی و مصری و ترسانی کہ قبضہ ہر کدام بہ شش سیر طلا وزن گجرات تا چہار سیر بودہ باشد و سہ ہزار و سہ صد شمشیر قبضہ احمد آبادی کہ قبضہ ہر کدام منقرہ باشد بہ وزن مختلف کہ اعلیٰ پنج سیر و ادنیٰ چہار سیر و یک ہزار و ہفتصد خنجر و جمدھر کہ قبضہ ہر کدام سہ سیری و دو نیم سیری از طلا ہم راہ گیرد و باخت بیگی حکم کرد کہ دو ہزار اسب تازی و ترکی ہم راہ باشد۔ باچنین حشمت و شوکت بہ جونا گڑھ رسید و محاصرہ نمود۔

در بیان دغا نمودن بیسل بقال: ۲

بیسل بقال نے داشتت پیری رخسار، خود دیدار در موی میان ابرو کمان من موہن نام مہاراجہ منڈلیک بہ یک منظارہ اشس پابند سلسلہ زلفِ مغیرشس گردید و بستہ دام جعد مشکین بہ ہر نوع کہ توالتست بہ وساطتِ دلالِ محالہ کام دل حاصل نمود و مرادِ خویش جامِ اتصال با آن ماہ جمال کہ آشوب جان جوانان صورت پرست بودہ علی الاتمصال می پیوند۔ بیسل از خانہ خرابی خود مطلع گشتہ در پے قطع و متع بنیاد سلطنتِ راجہ خیال ہائے می بست تا آن کہ غلبہ سلطان محمود از عوام الناس شنیدہ اوراد دوست بہ تخیر جونا گڑھ

ب ۱۱ از۔ باچنین تا نمود نیست۔

ب ۱۲ باعتر غبور مورکب سلطان محمود بہ ترغیب بیسل بقال۔

کرد۔ سلطان کہ
مصرع

چوں گوشش روزه دار بر اللہ اکبر است۔

منتظرت این دولت غیر مسترقید می بود بالشکر گراں متوجہ شد۔ در مدت
قلیل بد ایل بہ سبب دلیل بیسل ذلیل "راجہ منڈ لیک بدست شاہ دست
گیر شد۔ در مدت محاصرہ پنج کردند و اسپان و سلاخ و خلاخ بہ سپاہ
بخشید و راجہ را پس از مسلمان نمودن بہ خطاب خان جہان مخاطب ساخت
چنانچہ در وسط بازار احمد آبادی باین مانک چوک مقبرہ او است۔

قلعہ جوناکٹھ در سوئت یک ہزار و پانصد و بیست و ہفت بدست
سلطان محمود افتاد۔ پس از دو سال باز جاگیرش بہ اولادش عنایت فرمود۔
حکایت دیگر کہ باعث انہدام سلطنت راد کہ بہ لقب رائے زادہ مشہور
است این است:

نقل ذکر نرسی ہمتہ:

در بلدہ جوناکٹھ ناگر بود^۳ سر آمد عابدان خدا شناس و سرکردہ
موجدان حقیقت اساس سالک مسالک معرفت ناسک مناسک

ث + د، در مدت قلیل بد ایل بیسل ذلیل راجہ -

ب (۲) از بس تا فرمود - بیست -

ث (۳) نام بود -

طریقت مہبتہ صاحب ترسی بڑنگرا کہ حیت معجز آتش و آوازہ تفضلاًتس
از قاف تا قاف "رسید۔ بدرشت گوئے زین برادرشش کہ در ضمن آن
سعادت درین نصیبہ او بود۔ از خانہ برآمدہ بہ خانہ خدا کہ عبادت از دیوالہ
حضرت مہادیو گوپ ناٹھ است رفتہ چند روز بہ فاقہ و شاقہ گذرانیدہ
دریائے لطف نہ تنہا ہی بہ جوشش و ابرہ کرم الہی بہ خروش آمد از سر و ش
ندا بگوش ہوشش حق نبوش کہ حصول مطالب جسمانی و وصول مار ارب
این جہانی متعلق بہ جناب شری کرشن فرمودہ ام بامر من تماشا ثانی را اس
منڈل در رقص و سرود گوپیان برائے العین^۳ معائنہ خواہد افتاد۔ آن چہ بینی بہ
شعر آوری و بسرا می تا سامعان و مغنیان^۴ واسطہ رست گادی از
تعلقات و دیوی کرڈ و نرسی مہبتہ ہماں کردہ وہماں دید تا حال کہ قریب
سہ صد و ہفتاد سال گذشت خواص و عام^۵ اشعار رنگینش می
سرایند و ذخیرہ نجات عقبی^۶ می اندوزند۔

مصرعہ:

نہت است بر تیریدہ عالم دوام ما

ث ۱، قاف تا قاف۔

ث ۲، بروی العین۔

ث ۳، بہ شعراری و بمبرای تا سامعان و قوالان۔

ب ۴، رستگاری... جاوید کرد۔

ث ۵، خاص و عام۔

و ۶، ذخیرہ سعادت عقبی۔

نرسی مہتہ مرد کم زور و مفلس بود بدجماعتہ بیراگیان و بھگتاناں می زلیست۔
 در وقت شادی از دواج شامل واس باپسرش در بلدہ بڑنگر بہ خانہ مدائن
 جی مہتہ کہ صاحب مال و زوی الاقبال بود بہ پیش آمد۔ تجلات بہرات
 از قسم رتہ ہائے مکلف و اسپان تڑیں سنان و ملبوسات گراں بہا و
 حلیات طلا جو اہر اما از غیب حاضر شد۔
 ایضاً۔

کنور بانی دختر نرسی مہتہ رضی اللہ عنہ باپسر شرمی رنگ مہتہ ساکن
 ادنہ در محلہ جوہری پورہ عقد مناکحت بستہ بود۔ یہ جشن ست ماسہ یاد و
 گوش و بینی بہ ادنہ تشریف فرمود دختر نیک اختر را گفت کہ از نشوی
 خود فہرست پیرا ہننے کہ بزبان گجراتی ما مبرہ گویند بیار تا مطابق آن سر
 انجامی کردہ شود۔ کنور بانی با چشم علم آگین و آواز غم گین و دل حزین عرض
 نمود این احوال پر نکال این امید کہ محال در مجال صاحبان مال و اقبال است
 داشتن عین و بال بلکہ انفعال کمال بدیدار من خوشنود شدہ رحمت
 قہقری باید نمود۔ نرسی مہتہ گفت کہ دل مبارکہ کار ساز بے نیاز حقیقی در
 صدہ کار سازی ہا است! اللہ فکر ما مشنتے بے پرو بال خواہد کرد۔ زور و

ب (۱)، جشن ست ماسہ۔

ب (۱)، بدن جی۔

ب (۳)، ہندی۔

ث (۳)، دل غمگین باواز خرمین۔

ب۔ دوا الہیہ فکر ما مشنتے کنکال می تواند کرد۔

فہرست بیار و شکستگی یہ کردگار خاطر مباد۔ کنور بانی با صد عرض خشوع بہ
خشوع ساخت آواز راہ استہرا سامانی کہ از متولان صورت نہ بند و
نوشتہ داد۔ در آن حال خال خسبر بر خسبر گفت کہ دو سنگ زد۔ بنویسند
کہ تا پیراہن نرسی مہتہ را باد تبرد۔ القصہ یاد داشتہ کہ خشوع نوشتہ
بہ پدر داد۔ نرسی مہتہ التجاہہ در گاہ آن معطی قدیم و فیاض عمیم نمود۔ کیف مالفق
در آن اثنا از غیب شخصے تجار بنام دامودر سیٹھ وزن لکھی بانی یا چند
و کیلان رتھ سوار جلور نیز در آن جا رسید محمل ہائے بستہ کشادہ آواز افگند
کہ من یکے از گماشتگان نرسی مہتہ ہستم سامانے کہ ہمائے مامیرہ طلبیدہ
بود از ہر بلاد و امصار انتخاب کردہ آوردہ ام۔ مردمان شرمی رنگ مہتہ
یک بارگی متحیر شدند کہ آیا این معاملہ چہ باشد و چہ خواہد بود تجار فی الحال بار
ہا و انمودہ اسباب زیادہ از نوشتہ باد و سنگ طلا مع چند قطع ملبوسا
و حلیات و ظرف پیش حاضران مجلس گذرا بندہ ہمہ ہا بر کرم آن عمیم الاحسان و
عدیم الامتنان بحسین و بر فاضان و منکران نغزین خواندند ز نان خولیشا و ند
برائے تفصیل آب گرم کہ دم از آتش سوزاں می زد گذاشت۔ چوں بدو نے
امداد آب سرد نمی توان غسلید و منکران برائے امتحان یہ تساہل گذرا بندند
ابر فصل شکر بہ فروش آمد چنان آب یارید کہ خولیشا و ندان آن را آب
نخالت از سر گذشت۔

ث (۱) بگرد خاطر مباد

ب (۲) سنگ قرش زد۔

ث (۳) طبور جلور ریز

ث (۴) زمان

ث (۵) رہ اداب۔

ایضاً:

بیراگیان چند به خوف دزدان می خواستند که نقد که با خود داشتند صرف
کنانیده هونڈی بردوارگان نویسانیدہ با این تلاش در شہر جستجوی نمودند
بعضی مسخران گفتند کہ نرسی مہتہ زردار ہونڈی می نویسد مثل او شاہوکار
در این بلده نیست آن مسافران ناشناس پرستان بہ خانہ اش رفتند۔
مومی الیہہ عذرہ ہاگرد لاپچار باصرار واستیداد او بیراگیان ہونڈی کہ محض
کاغذ سادہ ازو بہتر باشد بر شامل شاسیٹھ کہ معبود اوست نوشتہ داد
بیراگیان بہ دوارگان رفتند بسیار جستند شامل شاسیٹھ را کتر یافتند۔ زبان
بہ لشنیج^(۳) و نقرین نرسی مہتہ تیزی کردند کہ ناگاہ باخریطہ نقد و ڈوسٹہ وکیل
شامل شاسیٹھ پدید آمد۔ بیراگیان را گفت کہ شنیدم سیٹھ ہنڈی پس
از مدتی از راہ یاد آوری بر من نوشتہ است۔ پیش کدام است زردار
بگیرند۔ بیراگیان خوشنود شدند و زردار گرفتند^(۴)۔

در بیان ہار دادن نرسی مہتہ^(۵)

ب ۱۱) بیراگیان چند بگونه ظاہر بین ہندی از نرسی مہتہ نویسانیدہ بدوارگان
شناختند بسیار۔ جستند شامل و غیرہ۔
⑤) برماشندگان۔ دوارگان۔

ب ۱۲) شامل داس۔
ب ۱۳) دستنام
ب ۱۴) ناگاہ خریطہ نقد بدست و بایک دو وکیل صرف زعیب پدید۔
آمد۔ ہنڈی از بیراگیان گرفتہ زردار نقد شمرد داد۔
ب ۱۵) از در تمام مہتہ۔ نسبت

قصہ کوتاہ یاد شود دیدن چندین معجزات ظاہر در این ولا را جبہ منڈلیک
 نرسی مہتہ را بدعت مذہب بثنوی امتناع کرد چوں ممتنع نہ گشته
 ستاسیان تارک العلابق کہ جز کلمہ وحدہ لا شریک کہ بر زبان تیارند و
 برہمنان دیدخواں را جمع نموده مباحثہ در میان انداخت^{۱۱}۔ ستاسیان
 زبان با حدیث و حمدیت ایزد بہ چوں و چگون کشادہ گفتند کہ کلمہ حق بثنوی
 و از طریقہ بثنوی متحرز شوی اگر احویاتا بثنوی آخر ہماں بثنوی کہ کسے نہ
 شنیدہ باشد۔ ساز نوادی و نغمہ^{۱۲} پر دازی و تذکرہ ناز و نیاز عاشق و
 معشوق کہ باعث ہیجان نفس زیاں کارہ مقیدان عالم بشریت است
 بگذار۔ نرسی مہتہ گفت:

بیت

ہر قوم راست را ہے دینے و قبلہ گا ہے
 من قبلہ راست کردیم بطرف کج کلا ہے^{۱۳}

از راز عاشقان ملائیکان بے خبر اند بہ شما چہ رسد

میان عاشق و معشوق رمز بیت
 کراما کا تبین را ہم خبر نیست

بیت

ث (۱) از قصہ تا ظاہر نیست۔

ب (۱۲) نہاد۔

ث (۱۳) زمزمہ

الف (۱۴) کج کلا ہی

اے بھگو اپو شان یا وہ گوشماہی کہ بفقر و فاقہ سوختہ و بجز صحرائیں و خاک
مالی نیاموختہ اند لذتِ صنم پرستی و ذوقِ بت آرائی چہ دانند۔

فرد
مادرِ پیالہ عکسِ رخِ یار دیدہ ایم
اے بے خبر لذتِ شربِ مدام ما

از این مقالات^(۲) بیدانت و دلائل و براہین شرعی گا و در خرمن عشق بازان
صورتِ پرستی می گزارند^(۳) از این چہ بند و چہ کشاید۔

فرد
آن تلخ و شش^(۴) کہ صوفی امّ النجبات خواند

اشہی لنا و اعلیٰ من قبلتہ العبد الا

رفتہ رفتہ و گفتہ گفتہ کار از مباحثہ گذشتہ بگرفت حلق و گیسور سید۔

راہ منڈ لیک فرمود کہ از گفتگوئے بے ہودہ چہ شود حضرت دامودر

رائے کہ معبودِ این ناگر است اگر بایں صورت سنگین ہمار گل از گلوائے

خولیش علانیہ باؤ نخشید۔ (مقولہ)

جا کون چاہی پیاسو باگن سوئی^(۵)

ث + در ذوقِ بت آرائی چہ دانند۔ نیست۔

ث (۴) دلائل۔

ب (۳) گاہ در خرمنِ معاشران و عیاشان می گزارند۔

ث + (۲) اے تلخ
ب (۵) سنگین = (سنگین پا)

(۵) این مقولہ در زبانِ ہندی است

مارا از این معاملہ در گذشتن دریں ناگرہ بطور خود گذاشتن واجب والآنہ
 سویاگن بقتل رساندن از جملہ مشروبات است۔ ترسی مہتہ را در بروئے
 بت دمودر رائے آور دند۔ او بہ خوف جان و حرص ناموس بہ حضور
 معبود خویش زاد یہا نمود اما فتح الباب مقصود مفقود یافت چہ در
 عطائے ہار گل اند کے ایتادگی بہ میان آمد باعث اشس این کہ راگ
 کیدار در وہ قرض ہشتاد روپیہ کہ متوجگی دمودر رائے سو قوف
 بر شنید نش بود بدو کان مہتہ دھرنی دھرداس در قصبہ تراجہ گروی گذاشت
 از آن سبب سرانیدہ نمی توانست۔ آن نوا بخش بے نوا یان از راہ نوازش
 بہ خانہ متقاضی بصورت مفروض یعنی مہتہ ترسی رفتہ روپیہ نقد شمرده داد۔
 تمسک بدست آورده از ہوا پیشش انداخت۔ بہ مجرّد دیدن ہماں
 تمسک راگ کیدار را سرانیدن ہماں بود بخشش ہار گل یافتن ہماں
 از ہمدہ کیدار در دائرہ مخالف ترزل افتاد و بعضے چوں دہلک رو سیاہ
 و اکثر مانند طنیر گوشس مالی یافتند۔

مہتہ ترسی در سونت یک ہزار و پانصد و دوادہ ہار یافت و بہ
 شامت گناہے بے ادبی کہ باچنین مرد عارف دوست خدا کرد سلطنت
 از منڈ لیک رفت ۱۲

نقل است:

ناگی چارنی کہ زن عقیفہ در موضع موہنیہ عملہ پرگتہ جو ناگڈھ یا زیور

ب ۱۱ ہماں۔ نیست۔

ب ۲۲ کہ سلطنت از خاندان رائے زادگان چورا سمہ رفت۔

عفت و عصمت آراستی مانند۔ راجہ منڈلیک برآواز زہ خوبی زین لپش
 ناگابن بشوق تمام یہ بہانہ شکار یہ محل آن رنگار آہو چشم رفت۔ ناگی چارنی
 بہ مجرّد دیدن بہ بلیہ کردانی برخواست۔ راجہ چوں پیکر آن پیری پیکر یے حجاب
 دید گیا و حجاب از دل برداشت و بہ بندہ نفس امارہ و ہوس
 زریان کار خواست کہ دست بستہ اش رسانید^۲ او بتفرس دریافتہ روگردانید
 و دعائے بد کرد کہ عروس دولت تو چوں من از تو روگرداند باد شاہان
 مسلم عقہ مصاہرت بندہ۔

القصدہ این سبب دومی باعث زوال دولت مہاراجہ منڈلیک شد۔
 بیست

دل پہ بندی بہ خوبی دنیا
 کای عروس ہر ارادہ است

می گویند کہ جمیل شاہ درویش کہ تکیہ او بر کوہ است در این معاملہ
 ناگی چارنی حاضر الوقت بود^۳
 مدت راج چہل سال۔

پس از مہاراجہ منڈلیک یک صد و بیست و ہشت سال
 سلطنت سلطان اکبر اولادش بہ آوارگی و سیک پائی گاہے غالب
 و گاہے مغلوب راج کردند۔ انجام کار چور داڑ و کیسوج وغیرہ
 جاگیر یافتہ بالکل اخراج یافتند۔ آسامی آل برائے سلسلہ بندی بتقلم

ث ۱، بر آواز تو پیش بشوق تمام۔ بادہ بستہ اش رساد۔

ث ۳، از می گویند کہ۔ تا۔ الوقت بود نیست۔ شہنشاہ۔

می آرد۔

راجہ بھوپت سنگھ بن منڈ لیک:

در سونہ ۱۵۲۸^(۱) راجہ شد۔ سلطان اورا بہ لطیفی جاگیر دار در جونا گڑھ
نگاہ داشت۔ تھانہ دار بادشاہی تتارخان بن مظفر پسر خواندہ سلطان
شہود سلامی می گرفت۔

مدت راج سی و یک سال۔ شاہ زادہ میرزا خلیل خان نیز طبل حکومت
توانست۔ موضع خلیل پور از او یادگار است۔

راجہ کھینگار بن بھوپت سنگھ:

در سونہ ۱۵۶۰ راج یافت مدت راج بیست و دو سال و
چهار ماہ۔ تھانہ دار بادشاہی ملک ایاز و تتارخان غوری سلامی می
گرفت۔

راجہ لوگھن بن کھینگار

در سونہ ۱۵۸۲ راجہ شد۔ مدت راج بیست و پنج سال و یازدہ
ماہ و بیست روز۔ سید قاسم و مجاہد خان بہلیم تھانہ دار بادشاہی

الف (۲) ۱۵۸۱۔

الف (۱) [۱۵۲۸] ۱۵۲۹۔

ث (۳) تھانہ دار نیست۔

راجہ شری سنگھ بن نوگہن :

در سوخت ۱۶۰۸ راجہ شد۔ مدت راج سی و چہار سال و یک ماہ
ودہ روز۔ خان اعظم کو کلتاش کہ از تغیر خان خانان صوبہ احمد آباد شدہ
بود فتح جو ناگڈھ نمود۔ در سوخت ۱۶۳۳ بیکر ماجیت۔

راجہ کھنگار بن شری سنگھ :

در سوخت ۱۶۲۲ راجہ شد۔ دو عہد او سلطان محمود و بہادر شاہ شاہ
گجرات بارہا آمدہ اند و مدت ہا ماندہ اند۔ راجہ مذکور بہ مکک سلطان
منظفر گجراتی در ملک احمد آباد شورش در سوخت ۱۶۷۷ افگندہ بود
در عہد او عیسیٰ خان حاکم گشت۔ قلعہ شہر پناہ بنیاد نہاد۔ تھانہ دار
جو ناگڈھ امین خان بن تثار خان غوری از حضور شاہ جاگیر جو ناگڈھ می
داشتند۔ او سر از اطاعت تافت۔ فتح خان شیروانی از طرف میرزا
خان ولد بہرام خان عرف خان خانان بہ لشکر آوردہ جو ناگڈھ را در سوخت
۱۶۳۳ تاراج کرد و خود ہم مرد۔ امین خان بہ حمایت قلعہ سلامت ماندہ
از پس مردن فتح خان، خان خانان لشکر آوردہ مورچال کرد۔ اما
این کارے نہ کشود۔ از ایں جا بر خاستہ بہ محاصرہ منگلور رفت۔ امین
خان از قلعہ بر آمد مکک از جام چہتر سال طلبیدہ کوچ کردہ۔ میرزا خان سے
دست از محاصرہ برداشتہ پیشتر رفت۔ در ناحیہ کوڑنیار بہ غارت

ث (۱) ۱۶۸۰ - الف + د + ب ۱۶۰۸ - ث (۲) از بود تا حاکم گشت - نیست۔

رفت و فیلائش لشکر جام چہتر سال بہ غنیمت برد۔ امین خان و اعتماد
خان بے اعتماد و دولت خان نادر دولت ہم باوجود دو لک جامی رشوت
گرفتند از سلطان اکبر شریک منظر شاہ و راجہ کھینگار بودند۔ جام چہتر سال را
از نگر بہ مدد طلبیدہ، کسی و شش مواضع در حق الاطاعت داد۔ چنان
بہ در سواخ نگر منقول است۔

مدت راجہ بیست و دو سال۔ تثار خان سیزده سال، باوجود راجگان
چوڑا اسمہ تھانہ داری کردند۔

حکامان پادشاہانِ دہلی و احمد آباد پس از انقطاع شدن رائے زادگان

نورنگ خان دو سال، سید قاسم سہ سال بہیہ منڈن سہ سال۔
راجہ رائے سنگھ یک سال۔ عبداللہ خان یک سال۔ تثار خان لودی سیزده
سال۔^{۲۱}

در بیان حاکمان متفرق از ابتدائے

ث ۱۱، مندر + د۔ مدن در ناگری نوشتہ است۔
ث ۱۲، از تثار خان۔ تا۔ سال نیست۔
ب ۱۳، از، در بیان تا ابتدائے نیست۔

میرزا عیسیٰ خان در سوخت ۱۲۸۷ به مقصدی گرمی این بلده فاخره
میابھی گشت۔ قلعه شہر پناہ احداث کرده اوست و دیگر سادات
و قاضی و مہمان و بومہرہ۔ آباد کرده سلطان محمود اند۔ مدت حکومت
دہ سال۔

در آن زمان انگریزان در ہوگی سکونت کردند۔ میرزا خورم مرتبہ اول
سال، قطب الدین کا کر یک سال۔ بھوانی داس یک سال۔ کامران بیگ
دو سال۔ ابو القاسم یک سال۔ سردار خان یک سال۔ میرزا خورم مرتبہ دوم
یک سال۔ سعد اللہ خان ہشت سال۔ باقی خان یک سال۔ جہانگیر قلہ
خان یک سال۔ بہرام خان دو سال۔ شمس الدین خان و قطب الدین خان
یک سال۔ شاہ زادہ مراد بخش دو سال۔ محمود خان یک سال۔ سردار خان
پانزدہ سال۔

سردار خان مرد خوب بود۔ سردار باع دل پذیر با ترم و تروض و
خوارہ ہا و حمام و مسجد و عید گاہ و مقبرہ خال چہرہ عروس شہر است
باد گار از اوست۔ غوری پیر از مصاحبان اوست چند مدت تا سوخت
۱۷۳۲ از اہد خان نایب از طرف سردار خان بود۔

الف (۱) عیسیٰ تار خان۔

الف (۲) قطب الدین خان۔

الف (۳) باغی خان۔

ب (۴) شہر است و غوری پیر یادگار۔

تاریخ وفات نواب سردار خان مصرعہ:

شده از بارغ عالم گل بے نظیر
از کلمہ بارغ عالم کہ عددش یک ہزار و یک صد و چیل و چہار ہجری^{۱۱۴۴}
از آن گل کہ عددش پنجاہ است و وضع کند، ہزار و نو و چہار ماند -
مطابق ہندی سونت ۱۷۲۲ء

اتل بین^۳ سہ سال مقیم خان سہ سال میرزا خورم بار سیوم چہار سال
سعد اللہ خان بار دویم دو سال - قطب الدین و محمد بیگ و دیوان اوسکھا
نندہ - پنج سال - شیر افکن خان دو سال - جعفر خان یک سال - سردار خان
دو سال - سر بلند خان یک سال در سونت ۱۷۴۳ء شیر افکن^۴ دو سال
پیر صاحب و دیوان اوردے رام^۵ سنگرام سنگھ نایب
مہاراجہ اجیت سنگھ و دیوان پرتاپ سنگھ یک سال - نواب لیسین
خان و دیوان اوردے رام^۶ یک سال - دلاور خان و دیوان او جگت سنگھ
نہ ماہ - پیر صاحب و دیوان شہزادہ و کابنداس بٹال و مرتبہ دویم دو

ب ۱۱، از تاریخ تا سردار خان نیست -

ث ۱۲، از عدد بارغ عالم کہ یک صد . . . . . از آن عدہ دگل -

ث ۱۳، اتل مین -
ث ۱۴، سردار خان سردار -

ث ۱۵، شیر افکن - نیست -

ب ۱۶، رو پیرام + ث اوردے رام + الف اوردے رام -

سال سه ماه - ششزاده و دیوان مغل و مقبول خان چهار سال - معصوم بیگ
 دو بار بده سال جنگلی خان یک سال - ثوابت عبدالحمید دو سال - موسی الیه
 موضع میندرده بتاخت آورده و هر شب چند زنان را در تصرف می
 آورد - القصد چنین تا مدت یک صد و شش سال حکامان که از طرف
 شاهان گجرات و دہلی آمدند - چون چغد به ویرانه بی ننگی تضرع اوقات کردند
 کارے نہ کردند کہ بقلم آرم -

اسد قلی خان و نایب او صلابت خان و شیرخان بابی بہادر و مشرب شرف الدین :

در سوئت یک ہزار و ہفت صد و ہشتاد و ہشتاد مصدعی جو ناگڈھ بود - بہ
 تاخت و تاراج برگتہ اولکہ کارروائی می کرد - شجاعت خان بہ گرفتن
 پیش کش در این ضلع آمدہ بود - مدت حکومت شش سال -

غلام محی الدین خان بن اسد قلی خان نایب ، او صلابت خان بابی
 و میر اسمعیل بعد انتقال پدرش از حضور سلطان محمد شاہ بہ فوجداری
 جو ناگڈھ در سوئت یک ہزار و ہفت صد و ہشتاد و ہشتاد گشت و
 او نیز از طرف خود صلابت خان بابی را نایب ساختہ - موسی الیہہ مدتی
 بذات خود و از آن بعد شیرخان عرف بہادر خان را نایب گذاشت -
 شیرخان از غلام محی الدین بہ رتم ہشتاد و ہزار روپیہ اجارہ جوتا
 گڈھ گرفت - سوئت ۱۷۸۵ - در مہم مادھو پور بہ خدمت مبارز الملک

الف ، قاضی عبدالحمید

عرف شیر بلند خان مع فوج و توابعان خود شامل گشته قلعه مادھو پور فتح ساخته۔ مہنتہ رکھپوڑ داس ناگر تھانہ دار رانہ و کمات جی بہ کمال بہادری شہید شد۔ بت پارس ناٹھ بہ غنیمت آوردند۔ چہل ہزار جامی گرفتہ واپس داد۔

صلا بت محمد بانی چوں در سوئت یک ہزار و ہفت صد و ہشتاد و ہفت بہشت نصیب شد و در ہماں سال شیر خان بانی متغیر شد و میر اسمعیل از طرف غلام^۱ محی الدین منصوب گشت۔ پیلاجی گائیکوار در آن سال لشکر بہ سوڑتہ آورد۔ در سوئت ۱۷۸۹ میر فخر الدین بہ فوجداری چوناکڑھ با جمعیت لشکر و بدین جانب کرد چوں در میدان امریلی رسید میر اسمعیل و دیوان اد بھوانی داس بیشنو ناگر عجلتاً بہ مقابلہ اش شتافت۔ اتفاقاً تقاتی فریقین در ہماں ضلع افتاد۔ میر محی الدین و سید علی قلی خاں بہ جوان مردی جان تثار شدند و آرد و مہارت رفت۔ میر اسمعیل با نصرت و فیروزی معاودت نمود۔ غلام محی الدین در سوئت ۱۷۸۹ بہ مرگ طبعی گذشت۔ ایام حکومتش پنج سال۔

نامہر خان عرف بہزیر خان بن اسد قلی خان :

بعد از وفات برادرش سند چوناکڑھ از حضور شاہ بدھمہ خود گرفتہ مجدداً میر اسمعیل را نایب خود بحال داشتند۔ یک سال نہ

ب را غلام محی الدین مرد ایام

گذشت که سهراب خان نواب به حکم مہاراجہ اجیت سنگھ صوبہ احمد آباد شیر زمان خان و دلیر خان کہ جاگیر بندہ گہوگہہ داشتند بہ زور انتزاع کردہ چونانگڈھ از میر اسمعیل متصرف شدہ میر مند کور در شہر یک سال بکمال گنای متکلف می ماند۔ در سونت ۷۹۰ پس از قبض شہر میر اسمعیل را بر آورده برہہ کشتی بہ تہتہہ رفت۔

نواب سہراب خان:

در سال دویم از حضور شاہ بہ وساطت برہان الملک سند بیرم کام حاصل نموده مع لشکر روان شد و در چونانگڈھ صادق علی خان را نایب گذاشتہ۔ او چنان حلیم طبع داشت کہ سربراہ بازار دزدان روز روشن غارت دوکان می کردند و اعیری بردند۔

از این جانب سہراب خان چون بہ منزل مقصود رسیدہ تن سنگھ بھنڈاری^{۱۲} و سپہ سالار صدقہ خان بابی پس از جنگ ۳ شبان روز سہراب خان را مانند لہر آب بدشنہ تیرتشنہ مرگ ساخت امید بیرم^{۱۳} مکان بانی ماند۔ در خون بہا انوپ سنگھ سولنگی ایلیتہ بہ بہیر و سنگھ پسرش انعام داد۔

ب (۱) از شہر بکمال گنای

ش (۲) ہشدری

ب (۳) بیرم کام

ش (۴) بہیر و سنگھ نیست + بہا انوپ

محسن خان خالوے سہراب خان:

یک چند ماہ تضح اوقات فرمود۔ در سونت یک ہزار و ہفت صد و نو و سہ ہزار ہر خان سند بدست آورد و صادق علی خان معزول از جوناگڑھ شدہ در خدمت نواب مومن خان بہ مہم مور چال احمد آباد معاون گشت۔ در این سال نادر شاہ ایرانی، شاہ دہلی محمد شاہ راشکست دادہ دہلی غارت کردہ!

ہر خان بار دویم میر دوست علی رانا یب خود در جوناگڑھ گذشتہ اور در خواہ سپاہ بے چارہ گشت۔ در آن ہنگام بہادر خان بابی کہ بدستوری نواب مومن خان در بندر گوگہ متحکم یودند طلبیدہ اشتہ بے بیج کشش و کوشش در سونت یک ہزار و ہفت صد و نو و چہار سو تہ جوناگڑھ بہ بہادر خان سپرد۔

بیت:

و ہرچہ نصیب است۔ تو می رسد
گر نہ ستانی بہ ستم (جو) می رسد

از اتفاقات حسنہ ہر خان در ہمان سال رو باہ مثال بہ دہلی در گنام فنا خزیدہ!

ش افرا، دادہ نیست

ش دہلی بغارت آورد

ب ۱۳ در گنام موت میانہ دہلی خزیدہ * شہنشاہ ہندوستان

نواب بہادر خان بن صلاحیت خان بن صفدر خان بن جعفر خان بن شمشیر خان بن بہادر خان

بچوں میں اس کس از نمک خوارگان میں فائدہ مند کے از بسیار
احوالش رنگا شستن عین غرض دانستہ صفحہ کا غدر از سبب نگار خانہ چینی
می دید۔

از مدت دراز بہادر خان یابی افغان در حضور سلطان شاہ جہاں بہ
تواہر ذاتی و دلاوری صفاتی بہ مرتبہ پیر بچی^(۱) و خطاب دیوان داشتند
و از حضور دو بلکہ گجرات جاگیرات مرحمت شد چوں کہ ستارہ طالع
شاہ معروج بود پیش حکامان و عمالان احمد آباد روز بہ روز ترقی می
یافتند۔ اجارہ کڑی و بیرم گام و بیجا پور و غیرہ محالات بار پاچہ از صوبہ داران
شاہی و چہ از سرکار شریعت پیشوا و گائیکوار بندہ خود داشتند۔
لشکر کہ از احمد آباد بہ گرفتن پیش کش می آید پیش رو آجی شدند
و تعلقات زمین داران گجرات و سورہتہ بہ کفالت خود فیض می داند پس
از چندے از مہاراجہ اجیت سنگھ خطاب بہادری و از سر بلند خان بہ

ب بٹ (۱) پیر بچی + د۔ شیرنگی (بچی یا پانچالنگی)

(۲) شہنشاہ دہلی

ب (۲) رومی + د۔ رومی

لقب خالی منصوب شدند۔

کمال الدین خان بانی در سوئت یک ہزار و ہفت صد و نو و نہ از طرف مقبول عالم و بعد از جانب فخرالدود کہ فی الحال فی المعنی خیرالدولہ بود دنیا بتا جملہ دہ سال حکومت احمد آباد کرد۔ بخطاب نواب مخاطب گشت۔ جاگیر کبڈا و بالا سینور و گوگہ مکہ از پیش گاہ سرکار شہینست صاحب پیشوا و گائیکوار در سوئت ۱۸۱۵ یافتہ سوائے آن از حضور بالا جی راو و داماجی وقتے کہ از احمد آباد بر آوردند تہہ محال عنایت شد۔ پیران پٹن، بڑنگر، بیس نگر، سمی، منچور، تہراد، کھراو، بیجاپور، بہ مرور ایام پٹن و بڑنگر و بیس نگر و بیجاپور مسترد گشت۔ تا یک نیم سال داماجی شمشیر بہادر در بیس نگر مورچال قائم کرد۔ زور اور خان بانی در سوئت یک ہزار و ہشت صد و نو زدہ در ہنگام مورچال بیس نگر شہید شد۔ داماجی بیس نگر واپس گرفت۔

صلابت خان بانی در سوئت یک ہزار و ہفت صد و ہشتاد و ہفت بہشت نصیب شد و شیرخان عرف بہادر خان از جوانا گدھ متغیر شد۔ در آن سال پیلاجی گائیکوار لشکر بہ تشخیص جمع بندی بہ سورجہ آورده چوتہہ مرستہ در جوانا گدھ نشست^۲۔ دو سال ماند۔ شیرخان بہ وساطت راجہ تخت سنگہ برادر مہاراجہ شرف استیلام مہاراجہ اجیت سنگہ دریافت۔

ب ۱۱ فی الحال نیست۔

ب ۱۲ صلابت محمد خاں بانی۔

ش + د (۲) از چوتہ تا نشست۔ نیست

یک زنجیر فیل و چند راس اسب و ترازو و نقد و جنس نذر نموده سند
بحالی جاگیر پدید خویش مورثی و خطاب بہادری و ادراج معنی گوشوارہ و
علم نذر انعام یافتہ۔ در سال دوم از حضور مہاراجہ اجیت سنگھ فوجداری بلوچ
بڑوہ سر بلند خان و خود بالمناصفہ گرفتہ بود۔ چون کہ بہ دولت میر دوست
علی خان بے منازعت و ساہمت تختہ جوناکٹھ بے سچ کوشش نصیب
شد۔ در سونت ۱۸۰۰۔

بہادر خان صفدر خان عرف جعفر خان بن شیر خان بن بہادر خان باز بہ
دیار کجرات شناختہ در حضور حکامان زمان ترددات نمایان کردہ یہ شیوع
آوردہ سرفرازی یافتہ۔ چون کہ این رسالہ مشتمل بر کوائف جوناکٹھ مفصل
نہ نگاشت۔

در ایام ماضی میر دوست علی خان و صادق علی خان در کار ریاست
و سیاست سارکان سست شدہ بودند۔ نظر بر آن رعایا و دیسیان یہ
وساطت دلپت رام ناگر کجراتی کہ سابقہ نواب بہادر خان اورا از بالا سینور
یہ جوناکٹھ ہم راہ آوردہ بودند یہ شناسائی آن نواب موصوف را از
بڑوہ کہ در خدمت گائیکوڑ مشرف بودند طلب داشتند۔ مومی الیہ
پسر خود کہ سردار خان نام داشت بہ بالا سینور گذشتہ خود متوجہہ جوناکٹھ گشت
در آن سال برادر تینی اما بانی مکوج کھنڈ سے راہ سیناپتی بالشکر
بست ہزارہ برائے تحصیل کہندلی در سورتھ آمدہ بود۔

نواب بہادر خان محمد علی خان و عبداللہ خان پٹنی و فرید خان کرانی و
لوئے خان یوسف زئی و کامیشور پنڈا و کرشن چند بخششی و پتیامبر مہندی و

گلاب رائے ناگر را از بڑدہ آورده۔ القصہ کوتاہ برین منوال روز بروز یائے
قائم می گشت۔

در سونت ۱۸۰۲ لشکر پیلاچی گائیکوڑ بہ قصد تسخیر جونا گڑھ بہ تار واڑی کہ
قریب تر است مقام ساختہ۔ شہر را بہ تنگ گرفت۔ نواب بہادر خان چوں
چارہ بجز صلح نہ دید بہ تدبیر صاحبہ موہن لال جیکار ناگر کہ اسطوئے زمان
بود بہ وکالت فرستادہ۔ او بہ لطائف الحیل بہ ادائے زر نہ درانہ و
پیراہن کم مایہ لشکر را کوچانید۔

در سونت یک ہزار و ہشتت صد و سہ کہانوجی بہ طریق نظر بند
فخر الدولہ را ہم راہ گرفتہ مورچال بر قلعہ بنتہلی قائم کرد و اما ما پوس بر فاست
فخر الدولہ از راہ فخر باطل کلید ہائے طلا از خود نو ساختہ مع بیست و یک
اشرفی بہ حضور معالی شاہ بہ دہلی فرستاد کہ این کلید در واژہ بنتہلی
است۔

پس از فرو نشستن ابن فتح نواب بہ گجرات رفتہ۔ دلپیت رام
دیوان بروز چیترو داما س بسنت رائے پور بیہ را کہ از آیندگان اطراف
بود و از بس در شہر تسلط یافتہ جماعہ عربان را نو کرداشتہ بہ تہور و
دلیری اخراج دادہ۔ بسنت رائے ہم پس اخراج مالنیہ کھانٹ را فیتق
ساختہ بہ چند مقہوران شباشب قلعہ او پر کوٹ کہ در آن آدان چوکی
نہ داشتہ بدست آورده اطراف قلعہ غارت می کرد۔ پس از جنگ
و آویزش سیزدہ مادہ بر آمد۔ نواب صاحب بہادر خان ہم بہ
جونا گڑھ رسید۔

بعد از آن بہ دو سال دلپیت رام رام چرن یافت و جگنا تھ جہال ناگر

در ابتدا پیشکار دلپیت رام بود و نیز وکیل عرب۔ بعد اوقات دلپیت رام دیوان دیوان چوں پسرانش جاہل بودند کار بارہونا گڈھ بر او عاید گشت۔ او بہ جانب شیخ عبداللہ کہ او پر کوٹ بہ دست او بود کار بارہونا کرد۔ چوں مطالبہ مشاہرہ افزود نواب در تندیر استیصال او خیال می بست تا کہ جنگاٹھ را بہ طمع دنیا فریفتہ بہ جانب خود کشید۔ شرط در میان آوردہ کہ اگر عربان را شکست دادہ بر آورد دیوانی بر او مسلم باشد۔ جنگاٹھ و نواب بہ تشخیص جمع بندی بہ طرف کاٹھیا دار لشکر کشیدہ رود در جی برادر او آذوقہ و باروت از او پر کوٹ کہ باعث تقویت عربان بود بہ بہانہ آن کہ مال کہنہ است وقت کار بکار نیاید لہذا فروختہ از سر نو خریدہ شود بہ آوردہ در لشکر خبر رسانید۔ نواب صاحب و جنگاٹھ از آورد و گرفتہ۔ وقتی کہ شاہ سپہر بہ حصار ظلمات استراحت نمود بہ شہر رسیدہ از یک جانب دروازہ بر عربان خارج بند و از یک جانب مورچال بر او پر کوٹ قائم نمود۔ عربان بہ ہمت خدا ادبے منت نرد بان بہ دیوار حصار نقب زدہ شامل جماعہ او پر کوٹ شدند۔ پس از محاربہ و مضار بہ شیخ محمد زبیدی را راہ خرچ از کوٹنہا جی در عوض قیمت دیوار جی گرفتہ در سونت یک ہزار و ہشت صد دہ داد و از شہر بر آورد۔

نواب موصوف بہ تاریخ یست و پنجم ماہ بھادر و سونت یک ہزار و ہشت صد و چہار دہ جنت نصیب شدند۔ مدت ریاست جونا گڈھانہ ابتداءے نیابت غلام محی الدین و اسد قلی خان سی و شش سال۔

نواب صاحب مہابت خان بابی

جون پیش از رحلت پدیر زیب افزائے فرمان فرمائے جو ناگہ شد
 جنگا تھ جہا کہ اند کے قوتے بہ ہم رساندہ در ہر امر رشتہ تصرف می دو اند
 پسند خاطر نیفتاد۔ بہ دست حبشی غلام بہ نام بیلال" بر دروازہ چھوڑی کہ بر
 آمدنی لشکر گایکوار بنا بر انحفاظ چوکی در خمیر منزل داشت شبانگاہ
 بسمل کنایندہ و پور شس بر خانہ اش فرمود۔ رو در جی برادرش بہ زور
 ضمانت جاڑیکہ کو بنہاجی و جماعہ دار رضوی خان ریجان دہولکیا و سید
 خلفہ شاہ مع عیال و مال بہ پور بند رفت۔ پس از مدت متمازی سفارش
 دیوان جی صاحب امر جی بہ قبول آمدہ مقطعی بہ وطن آمدند۔

سوم جی جے کار و از آن بعد دیال بقال و بار دویم سوم جی جے کار
 دیوان شدند لیکن محبت امرایان این دور پائیداری نہ یافتند
 در سونت یک ہزار و ہشت صد و دہ خبر رسید کہ قلعہ بندر صورت
 از احمد خان و شیدی مسعود کپتان استین سرور عمل جنرال" بو پیر از بنی

ب ۱۱، بلال نام غلامی

— (۲) جنرل (سپہ سالار) ۵ آسن

کشتی ہا آورده بہ ضرب توپ گرفت۔

انگریز از نواب سراج الدولہ یک ضلع از اوڈیسہ صوبہ بہار و صوبہ
بنگ بہ زور گرفت و دیوانی از رو حضور شاہ عالم یافتہ و از نواب آصف
الدولہ وانی اجوڈہ ضلع کاشی۔ در سوئٹ ایک ہزار و ہشتت صد و
ہمیزدہ احمد شاہ ابدالی بالشکر مرہٹہ کہ شمار می نہ داشتت جنگ کردہ ہتہ
تین کشید و ہو لکر و ہو سلہ و سیندیہہ و گایکوہ سرداران نامی چند
کشتہ و چند گرنیختہ قریب دو لک مرد و زن و بچہ بہ عدم شتافت
اکسرے اسینر گشتہ۔

قید افتادن نواب مہابت خان و بہ مدد آمدن کمال الدین خان از موہنجپور

جماعہ دار با سلیمان عرب، نواب صاحب مہابت خان را با ستر
قائے بی بی صاحبہ سلطانہ در سوئٹ ۱۸۱۸ در اوپر کوٹ مجھویس ساختہ
و منظر خان را بہ نوابی بر افروخت۔ بر آوازہ این ماجرا بہ بہانہ تخلص
دادن نواب مہابت خان را نواب کمال الدین خان کہ عموی او باشند

شہر اکھوسلہ و سیندیہہ + شہر اکھوسلہ و مہادجی سندہیہہ۔

از بلده پیران پٹن لشکر آوردہ خیال در سر داشتت کہ چون ناگڈھ ہر گاہ کہ بہ دست
آید بہ غازی الدین لیسر خود سپارد و مہابت خان را ہم راہ خود بر اڈھن
پور برد بہ پلہ توپ انداز لشکر فرود آورد قصد بتصاعد قلعہ جانب جنوب
بہ طریق نردبان در شب تار نمود۔ بہ خبر دادی چو کی داران و بہ تختاری نواب
صاحب مہابت خان نہ توانستند بالا بر آمد۔ صبح کہ سپہ سالار مہر منیر
سر از قلعہ نیل گوں سپہر بر کشید و لشکر اشب را و انجم را و پوش گشتت
لشکر یان با تمام بحالت باز رفتند۔

شہود اس پنڈا ناگر خاں این را تم بر خیال باطلہ کمال الدین خان مطلع
شدہ از جانب دادی ادا اند کے تن دادی نمود۔ آخر الامر چوں کمال الدین سے
نواب قابو نہ یافت مایوس و خاسر طیل کوچ نواخت۔

بیست و ہفت

طبع راستہ حریفست ہر سہ تہی۔ از آن نیست مر مطعا ترا بہی۔

از منزل جو ناگڈھ دو منزل رفتہ باشد کہ کوئینہا جی جاڑیج و غیرہ زمین
داران بہ معرفت شہود اس پنڈا با جماعہ دار با سلیمان ^{مصلح} شد۔
نواب صاحب مہابت خان را خلاص نمود و مظفر خان و فتح یاب خان
ہر دو برادر جاگیران پور و دہنڈ و سر باہشتاد و چہار دیہات انعام دادہ
از دعوی مشارک باز داشتت۔ پرگنہ اپلیتہ بہ مقابلہ مبلغ سی و پنج ہزار
جامی بہ رشوت توری کار پردازان بہ کہنہا جی نوشتہ داد و پنج ہزار جامی پیش
کش مقرر ساخت در عرصہ دو سال بار دویم دیال بمقال را کار باری ساختہ

ب ۱۱ انجم انہزام گرفت

و معزول ہم کرد۔

نواب صاحب در اطراف کابچیا واڑ روار و فرمودہ از مال مغرورہ
ادائے حق سپاہ و معاش خود می نمودند۔ و از بعض تعلقات لاحق
جمع بندی نامعین می گرفتند۔ چون طلب سپاہ افزودی می گرفت از لشکر
در سایہ شب بہ لشکر خیر ناکردہ بہ جمعیت فاسکان داخل بہ شہر می شدند۔
سپاہ بے چارہ کہ بے حصول حق خوار و خستہ راہ ادبار بے رہنما پیش
می گرفتند و اکثر اوقات سپاہیان را بر تیر و غلاب از شہر بیرون می فرمودند۔
سبب این کہ از سرگردانی و محنت خدمت گاری وارستہ بہ وطن خویش
یا فرزندان تا آن کہ میوالال بن جگ جیون داس بن سدانتہ کالیستہ ساکن
کرات دیوان شد۔ چنان چہ برادرش شیوالال بہ پیشہ منشی گری می زلیست۔
مرد از بس خوش قلم و خوش گو و خوش خود خوش پوشش بود۔
در آن زمان شیر زمان خان بابی بنی عم نواب صاحب کہ سابق
سہراب خان از گوگہ بر آورده باز مکر مہ مستقل شدہ باز بر آمدہ بہ
جوناگڑھ رسیدند۔ نواب صاحب ہشتاد و چہار دیہات پرگنہ بالوہ
جاگیر دادہ بود۔ آن ہا کار بند مہ خود گرفت تا دو سال بہ گرگ آشتی
گذرانید۔

گرفتن شیخ میاں بلاول

سلطان بی بی ہشیرہ نواب بہادر خان و منکوہ شہامت خان بابی
کہ قابض بلاول شدہ بود از او قاضی شیخ میاں و ملک شہاب الدین
و غیرہ بہ مساہمت بطریق زور و تعدی انتزاع نمود بہ قابو تمام حکمرانی

ی کرد و باد یسانی سندرگی وغیره به عهد و پیمان یک جہتی می داشت -

در بیان دیوانی دیوان جی صاحب:

به جذبہ آب خورد از منگلور در عمر ہشترده سالگی با امید نوکری بہ حضور نواب صاحب رسید - در آن وقت بر او پیر کوٹ مورچال داشت و عربان متحصن - بنا بر آن نواب صاحب فرمود کہ با کیسری دروازه کہ در قبض عربان قلعه است اگر بدست آورده بہ ملازمان سرکار سپارند باعث استحکام بنیاد نوکری قدیم شما است - او بہ مجرد اصفائے این نوید از پور بندر سالمین نام جماعہ دار عرب را با خیلے عربان نوکر داشت آورد - چون کہ نواب صاحب دخل در شہر نہ داد در ظاہر بلکہ ہ مقام داشت شب بر او رختند - چند کساں از عربان را بے وسیلہ پروانگی داخل دروازه جہنم نمود و با کیسری دروازه بے خار اعدا بہ نوکرانے نواب صاحب سپرد - در تقدیم آن خدمت عالی مع سالمین جماعہ دار فیض یاب حضور می بودند و خدمت کہ پیش می آید بہ نیکو ترین وجه بسر انجام می رسانیدند -

دو سال نہ گذشتہ باشد دیوان جی صاحب ہمتت^{۱۱} بہ لشخیرہ بلاول بر دل گذاشت دائرہ لشکر با وجود نواب صاحب بہ موضع آدری داشتہ بہ وقت شب کہ شاہ مہتاب با انجمن انجم بہ زینہ نرد بان بر حصار پرخ صعود نمود نہایت خولیش با جماعہ از فامگان

شا (۱) ہمت بہ - نیست

عبداللہ خان پٹنی وغیرہ از جانب مغرب سلم منصب کرد و بالا بر آمد۔ ناگاہ طلایہ داران چون آفت آسمانی بر سر وقت رسیدند آن ہارا حوالہ تیغ و نوالہ شمشیر نمودہ باشور و شریر سر عربان کہ چہار صد کس برق انداز بودند ریختند۔ جماعہ دار واحد و دنیا، و رکھیاسیندی از تہہ برج کہ در میان آب دریا است بایاوری کشتی بخت آقا گذشت۔ سرعنا شامل ترددات و خون ریزی اعدا گشتند۔ مقہوران تاب نیاوردہ باشیخ جہانگیر بن شیخ میاں "سبک از باد و برق از کونہ بینی فرو گذاشتہ بہ پیش دیو سلامت رفتند۔

سندرجی دیسانی مع قبائلش اسیر شد۔ صبح مشردہ فتح قلعه بہ نواب صاحب رسانیدہ۔ بہ مجرود شنیدن شادان و فرحان شادمانہ نوا زمان تشریف فرمودند۔ عالمی بہ مبارکباد آمد و دیوان جی صاحب امرجی پدر این را تم تر مت زنان سندرجی دیسانی از دست نواب صاحب عشرت دوست نگہداشت۔

باقتضائے یوقلمون زمانہ پوپٹ پار کہہ سہ روز و جوہر چند بست روز، مول جی "پار کہ یک ماہ دیوانی بحران و پریشانی کردند و بہ حرمت فرو گذاشت۔

شیر زمان خان در سونت ۱۸۲۶ از بالوہ بہ اندیشہ خام شبگیر زدہ باجمع از آوارگان دشت تبکت در درکنام بشارت باغ کمین گرفت

الف (۱) شیخ جہانگیر و شیخ میاں
الف (۲) مول چندہ پار کہہ

چونکہ صبح دروازہ نور کشود وقت کشادن دروازہ شہر حملہ در گشتہ خود را بہ دروازہ رسانیدند۔ ناگاہ ہنرم کشان و سکنہ بلاد کہ بہ زیارتِ اول شاہ کہ میدنی گویندی رفتند در خوردند و دروازہ را بہ زور مسدود ساختہ مستعد جنگ و آمادہ ضرب و تہرب شدند۔ شیر زمان خان چوں آہوئے رمان و خرم گوش جہاں با جہاں جہاں خوف و ہراس راہ مسکن خود رفت۔

در بیان خراب نمودن دل کہانیا:

در ہماں سال کو پناوالہ کا کھتی حق الاعانہ مقرر کردہ دیوان جی صاحب امر جی را باستیصال دل کہانیا بردہ جائے مذکور کہ بلجائے قلعہ الطریقان بود نیست و نابود نمود۔

در بیان فتح قلعہ کوتیان:

ہنوز مقام لشکر در این ضلع بود کہ پیرخان شروانی و بہاوتاکھو کھر وغیرہ کی کوتیان مستیفست شدند کہ ہاشم خان بابی لیسر لقیط نواب بہادر خان دانستہ کوتیان بہ او سپردہ بودم اما او ظلم سخت بر سکنہ بلاد می کند۔ در صورت اعماض مبادا اورانہ سلطان جی کہ فی الحال از پشتی کامدار پریم جی لوبانہ مغرور و خرمیدار ملک بیگانہ می باشد پیوند ما و کار بہ دشواری کشد۔

الف (ا) کو پناوالہ گیراسیہ چہلنا + ب + ث + د - نیست

بیت:

سرچشمہ شاید گرفتن بہ میل
چون پُرشد نشاید گزشتن ز پیل

بہ مجرّد شنیدن متعل در آتش گشتت۔ کوچ بہ کوچ کوتیانہ را مغرب
خیابیم ظفر ضمائم ساختت۔ بہ سورہ چہ بندی و قلعہ گیری محاصرہ و ساما ط
و صلابت کو چہ و نقب و غیرہ با سیاب قلعہ گیری پر داختت۔ روزے
یک نقب بہ باروت پر کردہ پیرانید برج خاکی بہ مردم افلاکی ہم نشیں
و ادا زردہ آن آتش نہاد۔ آن چو کی داران سلیمان وار بہ باد رفتاری ہم
قرین شدند۔ ہاشم خان بہ ستوہ آمد و امان تو است۔ اورا قریہ جھوڑی
جاگیرداد۔ بر آوردن فتح قلعہ نمود دیوان گو بند نامی برادر کہتر خود را
تفویض این مکان نمود۔ تازندگی او کہ در سونت یک ہزار و ہشت
صد و بیست و شش سرگ باشی گشتت و بعد آن منگل جی پسرش
ناسونت ۱۸۳۹ بہ متعلق خود داشتت۔ القصد از آن جا باقسام فتح و
فیروزی علم بہ ملک گیری برافراشتت۔

در بیان فتح نمودن قلعہ تارا بہ:

بخت سنگھ راول راجہ بہاوانگر بہ مدد خود معروف داشتت
رعیت پروری شعار حکامان دانستہ کوچ فرمود چوں در گوگہ بارہ
رسید بخت سنگھ در مادہ استخلاص قلعہ ملتی کردید۔ فی الحال بہ

تارا، زردی آن۔ نیست۔ پ۔ وار زرداں آتشی۔ ت۔ وار زود در آتشی۔ بمعنی مرہوم

نفس نفیس با بہادران صف شکن حملہ ور گشت پائے گاہ داران بہ
 پامردی و جوان مردی بر جدار قلعہ پایگاہ و دست بازان بہ دست
 گیریک دیگر بر دیوار دست گاہ یافتند۔ مخالفان بہ خیرگی و چیرگی بہ مقابل
 بشافتند و شمشیر چوں شیر زیان بہ ہم آمینختند و خون یک دیگر ریختند
 و شنتہ تشنہ خون بہ خون گل گون و تیغ اجل نمون در تراوشش جیون خون
 را نمون۔ چوگان حسام با کونی سرور بازی و جمدھر با سپان عزرائیل بہ دم
 سازی معاندان عالی مغز از زخم مغز پرولان بہ ورطہ پا لغز در افتادند و
 بر بساط نبرد چوں مہرہ شطرنج بے جان خوابیدند۔ لشکریان در کند و کوب
 و رفت و روب آشوب جان کوب در بلاد افگندند کہ ناگاہ مہرہ لنگ
 بہ پابوسی ساق دیوان جی صاحب را یا قوت زیر گردانید۔ سپاہان
 از معانتہ این واقعہ دل در باختند۔ لیکن بیادری بخت آن شورہ بختان
 تاب نیاورده بہ قبول ندراتہ دل خواہ خود نگہداشت۔
 بہ مرور ایام قلعہ بہ دست انگریز آمد و نواب نورالدین حاکم کنہات
 داد و از نواب ندکوز بخت سنگھ راول حاکم بہادر نگر بہ عوض ہشتاد
 ہزار روپیہ گرفت۔

دیوان جی صاحب معاودت بہ جوناگڑھ نمود۔ با وجود چندین مرتبہ
 اعلیٰ خود را بہ لقب دیوان نمی خواستند کہ عوام الناس مخاطب شدند
 در این ولایت روز غسل صحت بہ انعام خلعت و پوانی و سکہ پال
 و علم و نقارہ و شمشیر و خنجر قبضہ زدین و چوب دار و مشعل و غیرہ
 بہ اہتمام شایان و اقتشام امیرانہ سرفراز شد۔

(*) بمعنی وزیر

در بیان فتح نمودن چهار قلعہ منگپور:

پہوں کہ شیخ میاں از منگپور سر بہ شورش می برداشت و ترک نمود
 نمی کرد۔ در سوخت یک ہزار و ہشتاد و ہفت بر سر او علم فرصت
 افراشت دیوان جی صاحب بہ طریق محار بہ و مقاتلہ قلعہ سیل و دیواس و
 مہپاری و بگڑہ از او متخلص کردہ بہ اسپ سوار می خاص شود یازدہ زخم
 در جنگ سیل کہ مہپوران در پائیں قلعہ دست بہ تیغ کشودہ بودند
 حافظ حقیقی بہ دست کرم نگہداشت و دعائے درویشیان را بدلا نمود۔

بیت:

دولت بہ چراغیست کہ خاموش شود زود

فالوس کہ از دست دعا و اشہ باشد

پس از تہیہ مکانہ داران بہ مورچہ بندی حصار منگپور پر داخلست

توپ ہا از در دہان دہان بہ آتش فشانی کشودند و با قوت گراں بہا کوایل

نثار سر قلعہ کیان متواتر نمودند۔ شیخ میاں میخ زوال در بیخ اقبال دید۔

مہبت جی بھائی عموی دیوان جی صاحب امر جی را شفع آوردہ بہ تقسیم

پرگنہ بالمناصفہ تقصیرات خود معاف کنانیدہ۔

در ہماں سال مہبت صاحب کنور جی سر حلقہ شنکر پرستان زمان علیہ

رحمت پدر دیوان جی صاحب امر جی سنیاں گرفتہ بہشت نصیب

شدند۔

در باب فراہ دادن متصدیان کچہ را

گوشہ نشینی

متصدیان کچھ را کہ را و صاحب گوڈ جی در و جہ تنخواہ بہ جماعہ داران
 عرب غراما وغیرہ بہ رسم یرغمال دادہ بود۔ چوں در ادای زہر معہودہ از
 مرہونیان تمقاعہ و تحلت بہ میان آمد۔ عربان با ہزاران خواری در الگ
 پار آور دند۔ جماعہ دار غراما کہ مرد صاحب تام" و ننگ بود از کج کاری
 و نافرمانی اصحابان بہ جان آمد زہر پوشش بہ جوئے آجی خود را افکند
 بر اطلاع این واقعہ دیوان جی صاحب بہ پیش کش گراں در آن ضلع
 مقام داشتند۔ بہ جمعیت ملک و عزت سرکار را و صاحب زہر بہ
 ذمہ خود گرفتہ دیر غلامان را خلاص کنانید۔ چنان چہ تاملت دراز مبادلہ این
 احسان طریقہ ہدایا و تحایف از را و صاحب مسلوک می داشتند۔

در بیان سزا دادن بہ مقہوران مالیہ:

میانہ مالیہ جماعہ کثیر بالشکر شرمینت پیشوا و گایکوار و جام صاحب بار بار
 بہ ستیزہ پیوستہ و گوشش توپ بہ پنبہ اوتار آہنیں انباشتہ۔ تمام اطراف
 بالار و جہالا و کچھ بہ غارت می بردند۔ بہ سزائے آن موکت ظفر مرتفع
 ساخت۔ آن سیاہ در و نان پس از خود آزمائی با دوائے جرمانہ خاطر
 خواہ عہد بہ اطاعت مدام نوشتند۔

در بیان سزا دادن بابر بہ و قصباتیان اونہ:

ب (۱) نام و ناموس۔

ب (۲) بہ سزای او۔

ث (۳) در بیان سزای بابر بہ۔

حرام خوران" با بریہ واڈ بہ پناہ خارستان و قوت جمعیت
مردمان در اکثر اکنہ ناگہر و کافیا واڈ و ولا نک تاخت و تاراج می
کردند بہ تہیبہ و تخریب او فوج دریا موج رواں کرد۔ در اول حملہ بہ
سخنی متعرض گشتند لیکن

بیت:

گوزنی کہ باشیر بازی کند
زمین جائے قربان نمازی کند

سران سرکشاں از ضرب متعل سم سمنداں خون خوار لشکر فیروز می ماثر
فرسودہ و از ترددات نبرد آسودہ گشتند و استرداد مال مغرور
رعایا جان برسند و پاژگراں ہر سال قبول نمودند۔
بہ وقت معاودت در وسط شہر اونہ گذر لشکر افتاد قصباتیان
اونہ از استواری قلعه واژدہام قوم خود یاد پندار و اشکیار در سر
داشتند۔ بر سر توپ خانہ ریختند۔ پبی نام برادر علانی این راقم کہ
چو کی توپ خانہ بہ ذمہ او بود جان قربان عزت نمود
و توپ خانہ منگاہ داشت۔ دیوان جی صاحب پس از ترددات
صائبہ در وجہ جرمانہ جنید پسر شیخ طاہر قصباتی گرفتہ بہ جوناگڑھ تشریف

الف ۱۔ حرام خور۔

ب ۲۔ پبی نام برادر علانی این راقم۔

در بیان دست بر نمودن کونبہاجی بر لشکر نواب صاحب و باز بہ سترار رسیدن

کونبہاجی از مدتی بہ کثرت زر و راجپوتان داعیہ سترگ با جو ناگڈھ
در خاطر داشت۔ در ہنگامے کہ دیوان جی صاحب لشکر معدودہ برخواست
ملک بہ سرحد فایم کردہ نمود بہ ذات جو ناگڈھ تشریف داشت۔ کونبہاجی
لشکر مرہٹہ را مددگار خواستہ و بالنواب صاحب اندکے غبار از دیوان
جی صاحب بہ خاطر داشت۔ بہ دریافت آن سازش نمودہ نواب
صاحب بہ گمان این کہ در شکست عزت دیوان درستی اقبال است
اشارت فرمود مدعی بہانہ طلب این امر را از تمدیلات غلبی پنداشتہ
بر اردوک در ظاہر موضع مالا سیمٹری مقام داشت۔ رنجیت جماعہ دار
سالمین از ہی اسپ کارے نہ توانست کرد۔ بہ دست مرہٹہ گرفتار
شد۔ اور از مقام خویش بالنواع سرود پارخصت نمود۔ چوں
مفروتیان و فراریان بہ جو ناگڈھ سلامت آمدند نواب صاحب بہ
ملاست ہم شرمندہ ساختند۔ دیوان جی صاحب بے سالت مصلحت
خود بالشکر جرار و دلیران گزار سوار شد و مقام طناب بہ طناب خیام بست

ث ۱۔ مصروفیان۔

ب ۲۔ طرفین بستہ ساخت

ساخت۔ کونہہاجی نادم گشتہ بانہیہ جی را کہ بانی کار این شوخی با بود
 فرو گذاشتہ بہ قول استرداد مال غارت مع مقطعی امان خواست
 دیوان جی صاحب معاودت نموده بہ محاصرہ قلعہ چیتہراسہ پرداخت۔ با
 بیوجی باو بود نذر تقد و جلس برمانہ حلقہ اطاعت در گوش گرفت۔

در بیان قید نمودن دیوان جی صاحب را به برادران و کشتن جماعه دار سالمین عرب

مدعیان کار بھیم کہو بہ ترکیاری فروشن گلاب رائے و خوش حال
رائے و ملک رام بھکت و جگ جیون کیکانی و غیرہ ناگران دیوان جی
صاحب امر جی و در بھجی و گو بند جی را مقید کنانیدند نو اب صاحب
مہابت خان بگفتہ نمازان غیار بہ خاطر آورد اما پنہاں از چشم حاسدان
در قید تشریف فرمودند و بہ دل داری ہامی پرداختند۔ بہ روز
پھاگن و در چوتہ سونت یک ہزار و ہشت صد و بیست و نہ در
قید انداخت و ہاں روز سالمین جماعہ دار کہ از جملہ نوابعالش بودہ
بہ بہانہ این کہ شیخ میاں از منگلور قلعہ نومی پیر گنہ عملہ پور بندر گرفتہ
دست بہ تاراج پیر گنہ چور واڑ و کیسوج کثودہ در باب اندفاعش
مصلحتہ یا شما اندیشہ نیست بہ رنگ محل طلبید۔ چون فراتر بہ دروازہ
رسید غلامان از کمین بر جستن و کارش بر انجام رسانیدند۔ سید
علی چاوش کہ ہم راہ بود بہ عقل زود فریادرس بہ چابک دستی یک
دو دست جنبیہ بہ رفاقت غلامان سرکار زدہ خود سلامت داشت
بہ مردہ ایام ہاں چاوش در بڑودہ بہ درجہ قبیل نشینی رسید و

ث - یک دوزخ جنبیہ بہ رفاقت -

آخر شش بہ پائے قیل ہم بستہ شد۔

دیوان جی صاحب مع برادر بہ روز شراون و دس ساتم پس از پنج ماہ و سہ روز خلاص یافت و ندرانہ (۲۰۰۰۰) چہل ہزار جامی مقرر شد و عوض آں رگھو ناتھ جی پسر مہتر ثولیش کہ بہ عمر دہ سالگی رسیدہ بود یرغمال تفویض نمودہ مع اعیال و اقربا و البستگان بہ قصیدہٴ بیست پور از جونا گڑھ برآمدہ استقامت ورزیدند۔

ث ۱۔ قبضہ۔

در بیان لشکر کشیدن نواب صاحب بر منگلو و کار نہ کردن و طلب داشتن دیوان جی صاحب

نواب صاحب مہابت خان چوں کہ شیخ میاں جمعیت سپاہ
فراوان بہ ہم رسانیدہ بہ جوانی ملک بہ تاخت و تاراج دست کشا
مال ناطق و صامت و اسیر می برد بہ سزائے او لشکر کشید۔ چوں
مقاومت بہ او متعذر بود مقام بہ مفاصلہ ہفت کردہ داشتہ ایستادگی
فرمودہ بہ یتاق و طلا بہ گذران ایام می شد۔

دیوان رگھوناتھ جی بہ حضور خود داشتہ برائے پرورش اوبی بی
صاحبہ سردار بختو بنت نواب کمال الدین خان در لشکر تشریف فرما
شدہ مہر مادری بہ کار می بردند۔

شیخ میاں از براہ گستاخی بہ گرد و پیش لشکر گشت می کرد و
اسپ و شتر می ر بود متنفسے را بہ قضائے حاجت مجال قدم بیرون
نہادن نہ بود۔ چوں بسیار بہ تنگ آمدند بھیم و غیرہ عنازات بہ
نیش را نواب صاحب فرمود کہ دیوان امر جی کہ چنین دیوان در پنج
عہدے بہ کس از امریان بیستہ گشتہ و در وقت در بارہ جو ناگٹھ زود
افزوں نمود اوراے واسطہ تقصیرات از کار بار و شہر بدر کردند۔ او
در جیت پور مقیم است۔ کو بہا جی از گونڈل و کاتھی کاتھد و کاتھی

مہوگا از جیت پور و بخت سنگہ راول از بہا و نگر و ران سلطان جی
 از پور بندر و مہر و جی از راج پورہ و لاکھ جی از راج کوٹ و مہو تہی
 جی از کوٹرا و جام بسا جی از نگر و بہاراجی جہالہ از پانک انیر و باکھ جی از
 مورلی و شہشاہی از سائلہ و راج گج سنگہ از دران گڑھا و ہر بھم جی
 از لنبتدی و بسا کولی از مہودہ و شیخ میاں از منگلور و پریم جی از لوسدی
 و سنگ جی رائے زادہ از چور داڈ و دگوجی رائے زادہ از کیشوج و مختار
 خان بابی^۳ و اعدل خان بابی از بالوہ و مظفر خان بابی از ران پور و شیخ
 طاہر از ادنہ و سید لطیف از دیواڑہ و فرنگی لونس جس جہو جہو^۴ از
 دیو بندر و شیدی معقوب از مظفر آباد و راد صاحب گوڈ جی از بہوج
 و لٹو بھائی از بھروج و نواب بندر سورت و مومن خان از کہنبات
 طریقہ رسل و رسایل و ارسال^۵ تحایف و نقد و جنس متواضع می شدند
 اورا ہر چند پروائے مانیت است امابے و تود اور یاست جو ناگڑھ کل
 یوما بتری شود بنا بر آن اگر زندگی خود می خواہند تن بہ بندگی و
 افگندگی دیوان جی صاحب امر جی دادہ زود تر این جایبارند۔
 آن ید نہادان بہ و سبیلہ پروانہ جات نواب صاحب قبل مشعر

ب ۱۔ گونڈل و کاتھڑ و مہوگا کا تہی

د ۲۔ پریم جی از لوسدی + درب - ث - الف - نیست -

ب ۳۔ مختیار خان + ث - و مختار خان - ب اعدل خان + ث اہل خان -

ث ۴۔ چہو چہو

ث ۵۔ رسل و رسایل تحایف -

بر غدر خواہی و پشیمانی از کردار تا کردنی خویشش بہ جیت پور رفتند و
 بر پائے مبارک دیوان جی صاحب موصوف افتادند۔ کیف بالفق
 در آن ہنگام کار پر دازان را صاحب گوڈجی یا خلعت ہائے فاخرہ و
 عطائے منصفی پیدایش ملک کچھ " در وجہ دیوانی شریح از چند روز
 رسیدہ بودند۔ آن ہاراطو عاؤ کر ہا "خصمت دادہ محض بہ پاس حق
 نمک و وقت تہلکہ آقا سریرعا بہ حضور نواب صاحب فائز گشتند۔

نواب صاحب بہ مجرّد ملازمت دیوان رگھونا تھ جی کہ بر غمال بود با سر و پا
 مکلف و دو موضع در مادہ دست شریح باز سپردند۔

شیخ میاں بہ مجرّد شنیدن قدم دیوان جی صاحب یا چندین دلاور
 دل باحت دست بستہ حاضر شد و استرداد مال مغرورہ ادای و جرمانہ نمود
 و از حلقہ بگوشان شمر۔

در بیان فتح نمودن سوترہ پاڑہ

از مقام منگپور وقت کوچ رعایا پرگتہ پٹن بہ فریاد آمد کہ از دست
 چاند پٹنی زمین دار سوترہ پاڑہ بہ جان آمدہ ام و از بے استطاعت بہ
 پاڑہ نان محتاج شدہ ام۔ بہ مجرّد شنیدن نالہ دادخواہ علم جہاں کشائی بر
 فراشت مورچال بر حصار قائم نمود۔ نو پچھیان را امر بہ شکست و رنجیت
 قلعہ صادر شد۔ در مدت یک ماہ چاند بادارغ دل و روئے شب
 رنگ لب بہ استغدر و استغفار کشید۔ قول جان بخشی و حفظ ناموس

۱۵۔ ملک گجرات۔

از دیوان جی صاحب دریافت قلعہ را سپردہ بر آند۔ قلعہ مذکور بہ مہنت
گنگارام لالا بہرائی بہادر خالائی خود سپرد و چاند پٹنی دفترے بکر بہ
صورت چوں ماہ تباہاں و بہ خوبی چوں شاہ کنعاں داشت۔ نواب
صاحب بہ شنیدن حسین دل آویزہ لجام شکیبائی از دست دادہ دل
بہ موصلتش طلبیدن آغازید۔ چوں کہ چاند سرازہ اطاعت بہ تافت
موکلان شدید متعین فرمودند تا بہ تہدید بگریزند۔ دیوان جی صاحب بہ
پاس سخن خویش چاند را مع دفتر جمال و مال و منال بہ گور کہہ مدہی
کہ مکان جوگیان است رسانید۔

در بیان فتح اولکہ دوارکان

مہرا من خواص کار باری جام صاحب جساجی از دست متداول
با گہران اد کہہ از بس بہ تنگ آمدہ در سوختا۔ ۱۸۳۰ بہ قصد انتزاع
پوشیتره دیوان جی صاحب را بہ قبول حق المدد بالشکران گراں بہ
مدد گاری خواست۔ دیوان جی صاحب عالی ہمتت کہ ہموارہ مترصد
این نوع واقعات می بود یاندک فرصت بہ او کہہ رسیدہ محاصرہ
قلعہ پوشیتره پرداخت۔ بہ یاورئی بخت آن قلعہ تا حال پیچ حکام
بر او دست نہ یافتہ از یک نقب پریاروت و حملہ سخت فتح نمود
غنائم از حد مزید کہ آن قطاع الطریقان از بنادر کہن و عربستان و

ب ۱۔ پٹیدن آغازید۔

ث ۲۔ ۱۸۳۵ + ۱۸۳۵ - ۱۸۳۰ - الف ۱۸۳۰ -

سواحل مستقط و جلش و سنده و فرنگ به قارت آورده به دست
لشکریان افتاد۔

در آن اثنا خبر وحشت اثر انتقال توابع صاحب مہابت خان بہ
روزگار تک و دچتر دشتی سوخت ۱۸۳۱ مطابق فارسی سنہ ۱۱۸۸۔
مدت ریاست شانزده سال و دو ماہ و دو روز۔

— " —

نواب صاحب حامد خان بن مہابت خان

دیوان جی صاحب بہ مجرّد اسماء این خبر موشس از او کہہ کوچ بہ کوچ
متواتر^۱ بہ جو ناگڑھ رسیدہ صاحب زادہ بلند اقبال حامد خان کہ از
بطن سبحان کنور متولد شدہ در عمر ہشت سالگی بر مسند پدر نشاندہ و
بہ تشخیص جمع بندی لشکر روان کرد۔ در آن سال پیش کش بر الکہ
جہالا واڈ مقرر ساخت۔

در بیان باغی شدن مختار خان و گرفتن قلعہ بنتہلی با مشارکت بانی صاحبہ سبحان بانی و بازگرفتن

ہوں کہ یہ تشخیص پیش کش پہلہ دور رفت بانی عبدال خان و مختار
خان جاگیر دارہ پاڑہ بانا گہور بیان قصبائی بنتہلی در ساختہ قلعہ بے بیچ ترود
گرفت۔ چوں این ساختہ ہول انگیز شنیدن آمد بہ کوچ پے در پے بہ
بنتہلی رسیدہ قلعہ را چوں نقطہ پر کار در تحصیل گرفت۔ اکثر فتنہ انگیزان
بانی صاحبہ سبحان بانی را از جادہ دور اندیشی و وفاداری منحرف ساختہ

ث ۱۔ متواتر۔ نیست۔

ث ۲۔ عبدال خان + د۔ عدل خان + ب۔ عدل خان۔

تسلّی بہ مختار خان و عبدال خان می دہانیدند۔

در اُن زمان آہورائے بہیپت را و صوبہ احمد آباد بہ پیش کش گیری لشکر در این دیار آوردہ۔ منافقان اور امال رفیق خود ساختہ طلبیدند اور از دہشتت این شیرہمت قدم در این صحرا گذاشتن نہ تو انست۔

دیوان جی صاحب مورچال قائم داشتہ بامبارتان شیرہمت بہ عزم از م رو بہ مقابلہ آتش آورد۔ در محاذی لشکر اولو اے دولت برافراختہ کہنی بچوں جرئت در خود ندید بہ صلح کرانیدہ بخشش خلاص فائزہ از جنگ باز داشتت و تحصیل واصل باقی جمع بندی سپردہ معاودت نمود۔ دیوان جی صاحب پس از انفرار غ دغدغہ آہورائے قلعہ تنگ گرفت۔ مختار خان زمینہار خواستہ بہ نسبت خویشاوندی سلامت بہ بالوہ رفت قلعہ بر ملازمان سرکار مفتوح و حال مدعیان مقبوح گشت۔

در بیان فتح یافتن بر لشکر صوبہ داران پیشوا

و گایکوڑ و ہار صلح شدہ

امرت راو بہ تہو بہن صوبہ داران پیشوا و گایکوڑ کہ بہ اتفاق تحصیل جمع بندی بر آمدہ بودند۔ لشکر دیوان جی صاحب ہم در ادکہ پنجال بود بہ جمعیت سردارے و شوکت خانی خود جنگ بہ خیال پیش قدمی

ث ۱۔ سر بر پیشکش گیری۔

مادام کہ خون یک نیزہ از سر می گذشت و تیغ بے دریغ بہ اقتضائے مجرد
دم از قطع علایق میزد تا کہ الایش غلط فاسد بہ واطین پاک می شست
در چین ہنگامہ محشر نمونہ سوارے زردہ پوش قومی توش سخت کوشش
چنان تیغ بر دوش دیوان جی صاحب زد کہ اگر بر قد مبارک سپر حلقہ
نبردے حد زندگی نماندے۔ معہذا از این سمت خود بدولت بر چہ بر
سینہ کینہ اندوز انداخت۔ چنان چہ یک مشیت و دو انگشت از
پشتش سر بر آورد۔ آن نگوں بخت توش سرنگوں افتاد۔ بہ مشاہدہ
چینیں تیر دستی و چیرگی سپاہ جو ناگدھ مرہٹہ عنان تاب گشت۔
گشتگان گذاشتند و غلستان را بر داشتہ رو بہ پشت آورد و انواع
فتح عاید حال دیوان جی صاحب شد۔ روز دویم مرہٹہ با ابواب مصالح
کشورند و ملتی بہ ملاقات شدند۔ بہ صلاح کونبہاجی و کاتھڈ وال اتفاق
ملاقات بہ نیکوترین وجه روداد۔ از جانبش بانواع توامفات متواضع
شدند۔ ہوں امرت را و بہ بلدہ احمد آباد رسید بہ دست عرب ناحق
در وسط بازار مستحق شہادت گشت۔

در بیان عبور نمودن در ملک
واگرہ و فتح قلعہ

یہ تحریریں باگھ جی راجہ مورولی در ملک واگرہ عبور لشکر فرمود۔ چند کس آں

بہت ک ۱۱۔ ملک او کہہ و فتح قلعہ پوش تیرہ

از مہربے آبی در رن سیراب مرگ شدند قلعہ پلا نسوہ و گیریا نگر یہ
ترددات شاقہ بہ تسخیر آورد بالمقطع مبلغ بہ تحصیل آمدہ غنائم بے کراں
بہ دست افتاد۔ چوں کہ راو صاحب رائے دهن بار سال ہدایا و تحایف
امیرانہ راہ این سیراب بالا بر خود بست عبور بہ جونا گڑھ فرمود۔

در بیان استمداد بہ رانہ سلطان جی:

رانہ سلطان جی بنا بر آن کہ جام صاحب جساجی در حد پیرگت اسٹس
قلعہ بھیٹالی مورچال قائم کردہ بود ایستمداد خواست۔ چنانچہ کیفیتش در
سوانح پور بندر بہ تحریر آمدہ بہ قرار افگندن قلعہ بھیٹالی صلح در میان آوردہ۔
مہرا من خواص بہ بغض باطن تدبیر نہ ہر داون کردہ دعوت بہ ضیافت
نمود۔ امارت شتہ عمر در آن جوں کہ منقطع نہ شدہ بود بر اسرارش از اقواہ
مطلع گشت بہانہ می جست کیف مالمق خبر وفات نوشش حال رائے
دفتری از جونا گڑھ رسید۔ این واقعہ را دست آویز گرفت محمد مرصع
آوردہ کوچ لشکر فرمود۔

در بیان انداختن قلعہ امیر ملی دبر آوردن جیو اجی:

ک ۱۱۱۔ بہ تسخیر آوردہ غنائم بے کراں بہ دست افتاد۔

ب ۱۲۱۔ راہ صاحب رایدهن تحایف مکالف فرستاد۔

ث ۱۳۱۔ عبور بہ جونا گڑھ فرمود۔

ب ۱۴۱۔ دست آویز قدم رنجہ نہ فرمود۔

جیواجی سام را و صوبہ گایکوڑہ بہ تشخص پیش کش کا حقیقہ وارہ برآمدہ
 در امریلی لشکرے از دواہ کان فراہم آوردہ دم از استقلال متغلب در زید
 مصدر فتنہ و فساد گردید۔ نظر بر نگہہ بانی ملک لشکر نصرت ماثر بہ تادیب
 و تخریب او کشید بصد مہ افواج قاہرہ و محاربہ طاہرہ صوبہ تدرکورد انہنرام
 یافتہ بر پناہ قلعہ استقامت در زید۔ در انجام بجز انقیاد و اطاعت
 چارہ نہ دید۔ سعادت ملازمت اندوخت بالآخر جیواجی سام را و چوں کہ
 عاجز گشت دیوان جی صاحب جان بخش دادہ مع اسباب رخصت نمود
 قلعہ را پامال ساخت۔

در بیان مسخر کردن شیخ میاں قاضی

در این ولایت شیخ میاں کہ در تہوڑ و شجاعیت خود نازاں بود از منگھور
 مبتدی فتور و فتنہ گشت۔ دیوان ڈر لہجہ جی برادر حقیقی خود کہ عضد الدولت
 و اسطو فطرت و رکن الریاست بود بہ سزائے او ہم سازی نمود۔ موسی
 ایہہ مقام بہ موضع سیل بداشت چند ماہ از سیل طریق مجادلت مسلوک
 بود و جنگ مساوات نمی گذشت۔

ناگاہ یہ خواہش اینزدی مادر صاحبہ این حقیر کشل بانی نام بنت ڈوسا
 مہتہ مانگڈ یہ روز جیتہ و دتیر کس سونت یک ہزار و ہشت صد و

ث ۱۔ لشکر نصرت ماثر بتاریب نیست۔

ب ۲۔ دیوان جی صاحب امرجی و دیوان ڈر لہجہ جی۔

ث ۳۔ از موسی ایہہ تا۔ چند ماہ نیست۔

سی و چہار بہ کیلاش شتافت از او ماسک لیسرو یک دختر پیدا شدیم
 اول دیوان رگھوناتھی بہ روز اشاد شود دشم سو نت ۱۸۱۹۔ دو مکے
 رگھوناتھی بہ روز اسو شود دشم پنج شنبہ سو نت ۱۸۲۲۔ سو مکے دلپست
 رام بہ روز بھادر واو دو ج سو نت ۱۸۲۹۔ چہار مین ہمیشہ ما اُمابالی در
 سو نت ۱۸۳۲۔

القصدہ شیخ میاں فرصت غنیمت شمرد بہ بہانہ تعزیت شباشب^(۱)
 بہ جونا گڑھ آمدہ بہ شفاعت بعضے سادات^(۲) زیر شامیانہ ماتم نشستہ
 استماع خواست۔ لاچار دیوان جی صاحب بلند نظر از سر تقصیرات اور در
 گذشت۔

در بیان عبور موکب^(۱) فتح سنگھ رادو سلوک نمودن

در آخر سال سو نت یک ہزار و ہشت صد و سی و چہار راد صاحب
 سند لشبن بڑودہ فتح سنگھ رادو سینا خاص خیل شمشیر بہادر از استماع
 نرابی جیواجی سام راج و قلعہ امرلی^(۳) بہ افواج گراں در این ضلع عبور نمود چون
 بہ میدان جیت پور لشکر فرود آمد بہ خیال این کہ مطیع کردن دیوان جی صاحب
 از جملہ محال نسبت نظر بر بزرگی و استماع صیت سپاہ پروری و دلیری

ب ۱۔ شباشب۔ نیست۔

ب ۲۔ رفیقانش۔

ث ۳۔ امرلی بہ عساکر دریا مقاطع عبور نمود۔

ب ۴۔ فرود آمد بہ وساطت یک دو زمین داران با استماع صت سپاہ پروری و سخاوت۔ وغیرہ۔

د سخاوت و مسکین نوازی و شجاعت دیوان جی صاحب یہ وساطت
 یک در زمین داران خشنود گشته۔ از سر کین در گذشتت۔ خلعت ہائے
 مفاترہ با علاوہ تحصیل باقی از جمع بندی بخشید و اکثر محالات کہ در تشخیص سے
 پیش کش باقی بود مقوض نمودہ مراجعت فرمود۔ بار دوم در سونت
 ۱۸۳۵ بہ ملک گیری گایکوار علم برافراشتت۔ اگر چه در دل داشتت کہ
 انتقام جیو جی سام راج باز جوید بہ تلافی پرداند اما جرأت نہ توانستت۔

در بیان سزا دادن بہ رانہ سلطان جی؛

یہ زور دلیری پریم جی لوہانہ کام دار رانہ سلطان جی سر بہ فساد برداشتت
 تمام عربان را بہ اضاقت ماہیباہ بہ طرف خود کشیدہ مصدر جبرایم شد۔
 یہ سزائے این بلند پروازی را بیت فتح ایست^۱ مرتفع ساختت۔ چوں
 رانہ در خود طاقت مقاومت نہ یافتت چوں بید بر خود لہر زد بہ پیش
 کش زیادہ از معمول و تحالیف نامامول کہ از شکستن کشتی نواب حیدر
 کہ یہ خلیفہ بغداد بہ امید ادراک منصب سلطان جی می فرستاد بہ دست
 آورده بودند نذر کرده عفو تقصیرات کنانید^۲۔

ث ۱۔ از۔ و اکثر۔ تا۔ نمودہ۔ نیست۔

ب ۲۔ را بیت برافراشتت چوں پرزہجی در خود طاقت۔

ب ۳۔ تحالیف شایبہ کہ از شکستن۔

ث ۴۔ ادراک سلطانی می فرستاد نذر سائمت عفو تقصیرات خواست۔

دربیان فتح کردن قلعہ دیوڑہ و خاکیسری

کونہہاجی جا ریجہ مستیغث شدہ کہ ملوک محمد وغیرہ سندھیان کہ پناہ قلعہ دیوڑہ و خاکیسری کہ ملجائے و منبع و مادی متین او است قطاع الطریقان قوم خویش از ہر جا جمع ساختہ پرگنہ ما کہ فی الواقع پرگنہ آن سرکار است بہ تاخت آوردہ زن و بچہ اعلیٰ ہتا اسیر و زندہ می برد۔ بہ مجرور سیدک بہ گوش نالہ داد خواہ زک داد رسی بہ جوش آمدہ در سریع آن زمان عسکر فتح نصیب و ظفر قریب بہ کوچ متواترہ بہ دیوڑہ رسانید۔ دیوان گو بندگی برادر کہتہ شس با جمعیت سپاہ خویش از کوتیانہ شامل خدمت گزاران گشتہ۔ خارزار ز قوم کرد و پیش از تبرداران قطع کنائیدہ مورچال بہ دامن قلعہ رسانیدہ توپ قلعہ شکن جاری ساخت۔

ب ۱۔ در سونت ۱۸۳۶ کہ اند کے قحط بود سیندربیان دیوڑہ و خاکیسری ملوک محمد وغیرہ قطاع الوارقان قوم خویش از ہر جا جمع ساختہ ملک کونہہاجی بہ حضور دیوان جی صاحب متفیش گردیدہ در سریع الزمان عسکر فتح قریب و ظفر نصیب بہ کوچ متواترہ بہ مکان مذکور رسانید۔ ب ۲۔ خارزار ز قوم قطع کنائیدہ مورچال بہ دامن قلعہ رساندہ بہ توپ اندازی پرداخت بہ مقابلہ و مقاتلہ و کثیر تابیان قلعہ مقہر عاجز اگشتہ قرار بر فرار نہاد۔

مقہوران دفعتاً یہ پناہ دیوارِ حصار بہ زور آزمائی می آویختند و شکست
می یافتند۔ در اندک فرصت قرار بر فرار نہاد و ہر دو قلعہ بہ دست
ملازمان سرکار آمد و رسونت یک ہزار و ہشت صد و سی و شش اند
کے قحط در این ملک پدیدار بود اما چنداں نپائید۔

فلاص دادن موتی بھالی را از قید نگر؛

جیوا سیٹھ تھانہ دار کٹہ ورنہ کہ یکے از اُمرایان در بار جام صاحب
مرد شماع و دلیر بود ہمیشہ یہ زور لشکر فراوان بہ ترک تازی و غارت
امنکہ کا اختیار می تسلیم نہایت سیرانبوہ لشکر اماس را فرہی دانت در سونت
۱۸۳۷ء بموضع گدہ ہالی عملہ پرگتہ بہا و نگر تا تخت آورده موتی بھالی
را چہوت گوبل کہ خال خواندہ این را قم بود دستگیر ساختہ در قلعہ میواس
زندانی کرد با شماع این بے اعتدالی از ضلع گوبل واڈ کوچ یہ کوچ و بہ
میواسہ آورد۔ در اثنائے راہ ملکیان جیوا سیٹھ کہ رخصت یافتہ بہ ہر دو
می رفتند اکثرے را بہ دم شمشیر از ہم گذرانندہ یہ محاصرہ قلعہ بہا و ران را تعین
فرمودہ جیوا سیٹھ چون دولت روگردان و مرگ رو برو دیدہ موتی

ب ۱۔ سونت [سال] قحط پیشتر است

الف ۲۔ سیٹھ + این سیہ است۔

ب ۳۔ سپاہ

ث ۴۔ گدہ ہالی + این گدہ الی نلہ gadhہ است۔

ث ۵۔ نادید۔

بھائی را از درجک زندان بر آورده مع جرمانہ حاضر ساختہ از ورطہ بلا بجات
یافت۔ مہرا من خواص ہر چند بہ مدد امیر خولیش مع لشکر بہ کنڈور نہ
رسیدہ امّا ہمت نہ توالت نہ کردہ روئے تن داری متوقف کردید۔

در بیان فتح کردن قلعہ دیواڑہ و قلعہ اونہ؛

شیخ طاہر قصبائی کہ سابقہ برادر علاقائی دیوان جی صاحب پسی نام کہ بر
توپ خانہ چوکی داشت شہید ساختہ بود بہ مکافالتش در سوئٹ ایک
ہزار و ہشت صد و سی و ہشت لشکر بہ سزانش کشید۔ بہ تدابیر صاحبہ بے
جنگ و بے جدل بہ قبض آوردہ یک دود بہات بہ انعام داد۔ گنگا داس
برادر علاقائی دیوان صاحب کہ اولین در دیواڑہ تھانہ داشت بہ
ناسازگاری سید لطف وغیرہ بہ اونہ رسیدہ از آن جا بہ دیواڑہ آویختہ۔ در اثنائے
جنگ بہ مہر تھنگ۔ بر کار آمد۔ بعد از آن برادر حقیقی او تلجا
رام در جنگ درجہ جان نثاری یافتہ بود۔ بہ مرور ایام بہر بھاشکر نانابھائی
ناگربالتواڑہ کہ مرد بسا دلیر و در حرب و ضرب حرب بود بہ تھانہ گذشت
مومی ایہہ بہ محنت و مشقت اصل و نسل بہ مقہوران یاہر یہ یاہر کند و

ب ۱۔ با پیش کش گیران + مایہ حاضر ساخت۔

ب ۲۔ پنی + الف پی پی + د پی پی۔

ب ۳۔ تھانہ داشت باز بہ استدعائے قصبائیان اونہ و کج روئی قصبائیان دیواڑہ

بہ اونہ آمدہ بود باز بے جنگ بہ دیواڑہ رفتہ بہ مہر تھنگ جان نثار شد۔

ث ۴۔ با مہرہ ہا۔

میلح و منقاد ساخت و حبشی منظر آباد و فرنگی دیوانہ او ہراس در دل
داشتند۔ روز و شب بہ ہوشیاری و ہمنامی می گذرانیدند۔

در بیان ہولی یافتن نواب صاحب؛

بہ حکم محکم مہاراجہ بسنت نواب صاحب حامد خان یابی بہادر و
دیوانہ صاحب امرجی شگفتہ دیوان نوبہار بہ اہتمام نسایم غیر شہمایم
بر وسعت آباد کنار جوئے یار و دامن کو ہسار و ساخت مرغدار و
بجالس اشجار قالین مشجر نو برگ و بساط بوٹہ دار گسترده صف در
صف جوانان گل بن رنگین تن محفل ہولی آراستہ شاہدین طاقس
صاحب جمال بہ مقصد منقش پرو بال پیراستہ مستعد برقص سازی
و قوالان طوطی شکر مقال بہ پیرہن سبر و طوق مرجان آراستہ مستعد
از سرود پردازی خلیا گران گوگل در شاخسار کو بہ کو بہ آوازہ کو کو کوک
زن و عنادل بے عنادل بہ صغیر دل کش در کاسہ دمارغ عشاقان شور افکن
کج کلاہان پلاشش را شیشہ گلال در دست لالہ پیالہ مئے ارغوانی مست
و گل خشخاش بانہنرا از صبا چوں طفلان ہولی باز افتاں و نیزاں و شملہ از
فراز کاخ شاخ مست رنگ گلال رہنراں۔

منتظرہ (۲)

ابیات۔

ث - از - قوالان - تا و پردازی - نیست - اب - ابیات

یہ گلشنِ عنبر لیبیانِ نغمہ پر دواز (۱)
 نوائے قمریاں ہم راز و ہم باز (۲)
 گلال از اندازِ طفلِ غنیہ لال
 شقایق را پیالہ شد حوالہ
 یہ دستِ کتگی تیج کار (۳) یہ زہر
 لباسِ زعفران کردہ در بر (۴)
 گلابی شیشہ غنیہ کرد (۵) در دست
 بہ خندہ لب کشا چوں طفلِ سرست

در این ہنگام فرخندہ انجام^۶ دیوانِ جی صاحبِ رنگین مزاج خواست
 کہ بتوسلِ ایامِ عنقوانِ جوانی نواب صاحبِ جوانِ نجات حامد خان سے
 زیب آرائے محفلِ فردوسِ مشکلِ ہولی گردد فرمود تا در لشکر چنان
 پہ باید بہ خیام و سیع و شامیانہ ہائے رفیع (۷) مجلسِ ہولی آراستہ
 شدہ شاہِ گلستانِ ابہت و اجلال و ریحانِ سرسبدِ بوستانِ عظمت و
 اقبالِ نواب بہادر بر مسندِ رنگین و سادہ و زردینِ عزتِ تمکین یافت
 گلِ رخسارانِ نازنین چوں بلبدانِ برگل و گل بدنان (۸) ماہِ چینین مانند

ب ۱۔ نغمہ پر پرواز (پر پرواز)

ب ۲۔ نیاز۔

ث ۳۔ پیکاری۔

ب ۴۔ کرد در بر۔

ث ۵۔ کردہ۔

ث ۶۔ فروخندہ انجام نیست۔

ث ۷۔ شامیانہ درسی رفیع مجلس۔

ث ۸۔ برگل گل بدنان۔

قمریان بر نہکت سنبل ہائے بستند۔ اں ماوسان غیاض حسن بر ریاض
بساط انبساط بہ رقص بر خاستند۔ بہ حرکت پامشتاقان را از پامی آوردند
و بہ جنبش دست دل از دست دل دادگان می بردند۔ فل حال ز تیس
بہ آواز شیریں جرات دل بہ تنگ می خراشیدند و زنگو کہ یہ ترانہ نمکین سے
تنگ شکر بر مذاق شوریدگان می باشیدند اندام سیمیں تنان بہ رنگ
افشانی زعفرانی طلائی گانی وقامت بلورین بدنان از رنگ ارغوانی لعل
بدخشان در دانه ہائے دندان یا قوت تر و کامل از آب مزعفر شوشہ
زہر از دائرہ نوازش وجود مخالف لاجال وہ قانون مقام سازش
ناسازد در خورد گو شمال ماہ رویان بہ یک چرخ زدن ماہ را بہ چرخ وہ
گردش پاکردوں گرد آن را بہ لغزش می آوردند۔ از کمین کمان ابرو
بر زمین و زمان تیر باران و بہ پیشک زدن از چشمان مشتاقان
چشمہ ہائے رواں وقت رقصیدن از چہ راست راست می
گفتند۔

فرد:

آہستہ خرام بلکہ بخرام تیر قدمت ہزار جان است۔
در چنیں پاکوبی آشفنگان از جوش شوق می خروشیدند۔

بیت:

کہے رقصیدن تیر سم کہ خارے پائے تو گرد
ز شوخی ہائے گل قالیں و سحت پاگل سنبل^۳

الف ۱۔ از منظومہ۔ تا قمریان۔ نیست۔ ب ۲۔ بردند۔ بد ۳۔ ز سخی مارک سنبل۔

در حضور پر سرور بیچے از ناز و دیگرے از شراب مست کسے گرد
 گال می افشانند و کسے دست در آں مجلس پر صفا بجز ریش احدے
 در غبارِ خاطر و سوائے دل مشردگان از رنگِ گال افشانی عار نمی داشت^(۱)
 القصد با ہفتہ بدیں منوال بہ رنگِ پاشش و گال گذشتہ۔ بہ روز^(۲)
 ہشتم کودک ہولی بازندہ ہور از صحن رنگین افق بہ تاختن در آمد غبار
 جنود و مشک دان بر خاست۔ از این جانب چابک خرامان عرصہ
 معاشرت و سبک قدمان ساخت ملاعبت بہ گمان افتادند کہ آیا این
 گرد چہ باشد و این غبار چہ خواہد بود۔^(۳)

مصرع

تو چہ دانی کہ در میں گرد سوارے باشد
 ناگاہ بہ یارق الوان معجز نمود از او از دمامہ و پکہوانج و نفیر
 کرنامی پازیب گوشس گزار گشت تا آن کہ گمان کشان ابرو و خنجر
 گزاران کرشمہ و حقہ بازان پستان و سپرداران رخسار و کمند اندازان کاکل
 و تیرہ ازمان مشرگان تیغ قامت آختہ بہ بنادق^(۴) رنگ افشار و غبار^(۵)

ث ۱۔ گال افشانی بمیداشت

ث ۲۔ روز۔

ث ۳۔ از این جا۔

ث ۴۔ غبار چہ بود۔

ب ۵۔ تیر افکنان

ب ۶۔ با بنادق۔

ث ۷۔ غبار۔

گلابور نیز عنقریب رسیدند۔ از این طرف نواب صاحب جوان بخت
 و دیوان جی صاحب دامن ہمتت بہ کمر زدہ و دفعتا و امان و دامن سے
 گال چنان رنجیت کہ از آن طرف نعرہ الامان الامان برخواست بعد آتری
 گلاب و عطر دار گجہ و رنگ زعفرانی و ادغوانی بہ حدے کہ تقاطر نمود کہ در غلاب
 گال و رنگ ہر یا نوتا زانو فرو رفت طاقت پیش روے نمائند۔ چوں آن
 پیرہ دستاں را ایستادگی پدید آمد بہادران بابی بہادر متواتر کو ایلیے
 گال گونہ چنداں زدند کہ ہوش از دماغش رمید و دست از کار و
 پا از رفتار آرمید سپہ سالاران آن نوازندگان^۱ یا زندگان بہ کمنہ
 محبت گرفتار شدند حکم و النفاذ یافت کہ این اسیران از گوشوارہ طلا
 نتھ مرصع حلقہ بہ گوش و مہار در بینی و از خل خال و دست از رنجوں
 مکمل قید مسلسل^۵ در دست پانچا زند و واگذارند کہ در اضلاع املاک
 حال خود را نمایند کہ این سزائے زور آزمائی باہولی بازان است۔
 طنبور چیان را چنان نواخت کہ از کاسہ کردانی باز آمدند و قانون چیان
 چنداں نوازش یافتند کہ از قانون نوازی^۸ بے نیاز گشتند۔ ہولی
 بازان شجاع بہ خلع بستی ممتاز شدند و سازندگان بہ پوشاک زرافشاں

ب ۱۔ چنان۔

ث ۲۔ بازندگان۔

ب ۳۔ بدام محبت

ث ۳۔ اسیران را از طلا۔

ب ۵۔ قید در دست

ث ۴۔ چنان۔

ث ۷۔ قانون گداری۔

ث ۸۔ بے نیاز۔

سرفراز - در بیان فتح یافتن بر جام جساجی و رانہ سلطان جی و جازیکہ کونبہاجی :

جام صاحب جساجی محض اسم جایای بر او بود و مہر امن و بہوانے خواص^۱ اور بہ صورت طوطی در قفس کوشک نظر بندی داشت بیاختیار خود عمل از نگرمی کردند و نوع زر فراہم آوردہ کہ چند طنابیر سیسہیں پر از با پیر طلا مربوط و بہ تاجیر آہنیں^۲ معلق در تزانہ آویختہ و اچہو بارانی، دختر راج گنج سنگھ^۳ را بہ ہلود بہ دلیری ذاتی اکثر جا سلسلہ جنبان فتنہ و فتوری شد و را بہ پور بندہ رانہ سلطان جی و را بہ گوئدل کونبہاجی و غیرہ کل زمین داران اطراف باہم قسمی شدہ بالشکر متواترہ^۴ و عسکر متکاثرہ بہ منازعت و مجادلت برخاستند در پرگنہ کوتیانہ بہ مراتب جنگ با از طرفین بہ میان آمدہ اتا بہ مساوات^۵ می گذشت۔ در ماہ ماگثرہ^۶ سونت یک ہزار و ہشت صد و سی و ہشت ہمہ را بہ ہا متفق کر بہ پائے مالی ملک نواب صاحب چہرتا بستند۔ یہ قصد انتقام لشکر از تعداد مور افزوں و از شمار ملخ

ث ۱ - خاص -

ث ۲ - تاجیر معلق -

ب ۳ - گنج سنگ - و الف گنج سنگ - ب ۴ - متوافرہ

ث ۵ - بہ مساوات - نیست - ث ۶ - ماہ اکثر -

بیروں پر کناہ جوئے بہادر مقام ساخت۔ دیوان جی صاحب بہ افواج
 منسرت امواج بہ استقبال^۱ اور در ظاہر جیت پور خیاکم فتح ضمایم بریا
 نمود۔ مہرا من دانست کہ بدون خیل و دغل عبور از بہادر خیلے^۲
 دشوار۔ بر این خیال جنگ را اول را کہ مرد معتقد علیہ بود بہ رسالت
 فرستاد۔ بہ انکساری و فروتنی مستدعی مقدم رور در جی چہا ہیا^۳
 و پنج مل یا نسواڈہ ناگر کہ مشاورہ بودند گشت چوں ایشان بہ خیمہ اش
 رسیدند در خلوت سخنان چند دور از طاقت خویش بر زبان راند۔
 اور شاں بہ جوابش^۴ پسر داختند کہ بر فراوانی عساکر خود ممتاز^۵ دیوان جی
 صاحب را قلیل البضاعت مدان کہ یک شیر شرزہ بہ کافہ بزرانے
 کافی است و گرگ^۶ گر سہ بر طبقات غزالان منانی۔ مہرا و از شنیدن
 کلمات متہورانہ رور در دل سرد نمود۔ پیش از بیدار شدن مہرا از
 بستر افق عبور از بہادر نمود و آں ہر دو و کیلان را در خواب گذاشت
 و جواب خرگوش داد^۷ چوں این خبر رسید دیوان جی صاحب عجلتاً

ث ۱۔ استقبالی۔ ب ۲۔ جلی۔

ب ۳۔ چہانہ + ث۔ چہانیہ + الف + چہا ہیا + چہایا۔

ب ۴۔ بہ جواب۔ ث ۵۔ ممتاز۔

ث ۶۔ گرگ خوں خوار۔

ث ۷۔ ہزار بستر افق۔

ب ۸۔ جواب خرگوش داد۔ نیست۔

ث ۹۔ رسیدہ۔

فی الحال^۱ یا لشکر موجودی کو کس نہیف لوانت۔ در میدان موضع
 پانچسپیلی اتفاق صفحہ عساکری افتاد مہر و کہ بعد از ورود بر این کنار
 جوئے سنگر توپ و زنبورک بگر دو پیش اڈ دولی بستہ و لنگر
 ثبات فرو ہشتہ مستعد جنگ و منتظر زرم نشستہ بود۔ توپ ہائے رعد
 آواز بہ یک بارگی سرداد و نوایر در دل جزائر افتاد چہ سر ہاک از گواہیل
 بر باد برفت و چہ جگر ہاک از مہرہ تفتنگ نہ سفت۔ تیر یا سینہ ہا^۲
 درخت و یہ قبار ہا جان ہا سوخت^۳۔ شغالان از گوشت کشتگان
 ذقائر اند وخت و مشعلہ کوکیان جان ہا فروخت۔ توپ جہاں
 آتشوب بہ کند و کوب^۴ پائے رواں و درخت و روب نشمین^۵
 رواں بلند آواز و جزایل در زمین ہستی سائر الناس ترزل انداز بہ
 یارق پیادہ یا پیادہ و موکب سوار با سوار بہ مقاتل و بہ تیر و تفتنگ
 مستدعی بر مقاتل پیادہ سوارے را از مرکب او جو دو ہر سوار پیادہ

ث ۱۔ فی الحال عجلتاً۔

ب ۲۔ تیر یا جگر ہا اند وخت۔

ب ۳۔ بکار خاندان ہا سوخت۔

ب ۴۔ کوکیان خاندان فروخت۔

ث ۵۔ بکند و پائے جان۔

ث ۶۔ روب شمین رواں۔

ث ۷۔ مقاتل ہر۔ الف۔ این بیان در الف نیست۔

ہر دو شس جنازہ کشاں سوار می ساخت۔

ابیات:

فراواں سپہ جمع شدے پیش ازیں
 نہ دیدہ کسے لشکرے پیش ازیں
 سپاہی ز مود و بلخ بے شمار
 ہمہ تنغ دارانے و خنجر گزار
 سپاہی بچوں آشفته میدان مسرت
 ہمہ نیزہ و تیر و خنجر بہ دست
 ز بس خوش لشکر بے راہ و راہ
 بسیط زمین تنگ شد بر سپاہ
 بر آمد ز ہر دو سپہ بانگ گوشے
 زمین آہنی شد سپہ آب نوش
 درائے جگر تاب و فریاد زنگ
 ز سر مغزی برد از دوائے رنگ
 ز فریاد خرمہرہ و گا و دم
 ہر بر آں یہ صحرا ہے کردہ گم
 ز غیرین کوس خارا شکاف
 سر افکنده کسی مرغ در کوہ قاف
 ز شوریدن نال گیر نائے
 در افتاد شب لرزہ در دست و پائے

خروش بر آمد کہ کیواں شنید
 تو گفتی کہ صور قیامت دمید
 مخالفان یک بارگی برانگیختند و چون موج دریا رنجتند از صد متش
 پائے لشکر منصورہ اند کے از ثبات رفت۔ دیوان جی صاحب
 بہ معائنہ این حال محال لا محال با بہادران صف شکن خان صاحب
 منظر خان و فتح یاب خان بانی و عبداللہ خان پٹنی و عبدالرحیم خان
 کرانی و حیات خان بلوچ و بہری سنگھ سولنگی و بہری سنگھ
 پورہ بیہیہ و سید کرم علی و سید گل و مولوی احمد اللہ و عمر خان کہو کہہ
 و ہمت لال و چیت رام و سہیت رام ناگر و غیرہ و شید نیر اکرم
 شیر فرمود۔ شیخ میاں ہم نیم راہ^۳ سعادت ہم رکابی یافت و چون برق
 بر خرمن جما ہیر اعدا تافت۔

منظومہ ۱۲۱

ہوں صف ہائے کرداں بیاراستند
 یلاں ہم نبردان خود خواستند

ب ۱۔ بہری سنگ سولنگی پورہ بیہ۔ [دو شخص نام بہری سنگھ دارند یکے سولنگی و دیگرے پورہ بیہ]

ب ۲۔ گل مولوی + الف۔ گل محمد مولوی۔

ب ۳۔ شیخ میاں نیم راہ۔

ب ۴۔ ابیات۔

دیادہ برآمد زہر دو سپاہ
 تو گوں بر آمیختن مہر و ماہ
 چکاچاک بر فاست از ہر دور و رے
 زخوں شد ہمہ رزمگ خون جوئے
 پدیرانہ بد بر لپٹا جائے مہر
 ہمہ منتظر تا چہ آزد سپہر
 مبارزان دست بہ شمشیر کشادند و داد مروانگی دادند۔
 ابیات ۲۱

در افگند خود را در آن کار زار
 بہوں شیری کہ کو افگند در عرش کار
 بہ ہر زخم جوئے بر اندی زخوں
 بہ ہر ضرب چنڈے فگندی نگوں
 بر آراست ز مے کہ خود شید و ماہ
 ندید دست بہ گز چنیں رزم گاہ
 بہارید چنڈاں کم خوں ۳۱ زیتغ
 کہ باران نہ بار د بہ سائے زہر میغ ۳۱

الف ۲- ابیات - نیست

ب ۱- بدتر پسر۔

ب ۳- چنڈاں خوں۔

ث ۳- کہ باران بتار د بسائے زہر میغ۔

ہمہ رنگ شد ز یہ نعل اندرون
 چوں کہ پاس اہار دادہ بخون
 بیاباں بگر داب جیوں ز خون
 یکے بے سرو دیگرے سرنگوں
 چناں شد ز بس کشتگان روے دشت
 فلک گفت بس بس کہ از حد گذشت

جمعیت معاندان چوں مانند نباتات التمش متفرق گردید۔ بہوان
 خواص از مہر تفنگ زخمی گشت^۱ مہر و خواص^۲ سپہ سالار ہالاد
 زہر تالار فرزند و لشکر یانیش بہ نشیب از فراز نہیب و عنان و کیب
 نہ شناخت تا شکیب طریق قرار پیش گرفت^۳ اگر ظلمت شرب پرده
 دار نمی شد این چغد نشان بہ بیچ ویرانہ جائے استقرار نمی یافتند۔ دیوان
 جی صاحب باہرا راں فرو فیروزی شادیانہ نوازان نمود بہ فرود گاہ فرمود
 از زبان معاندان ہم کلمہ شاد باش جاری بود مہرا من خواص چوں رنگ
 زمانہ بہ رنگ دیگر دید لشکر سینا خاص خیل شمشیر بہادر مانا جی
 گایکوار بہ وسیلہ قبول حق النخدمت بہ کمک خود طلبید۔ دیوان جی
 صاحب بہ پاس ادب سرکار گایکوار عطف عنان فرمودہ ظاہر
 جونا گھرا مضرب مسمار فیایم ساخت لشکر گایکوار و زمین داران

ث ۱- چوں نبات -

ث ۲- زخمی شد -

ث ۳- خاص -

ب ۴- پیش - نیست -

جرأت بر نادر نہ تو آتند کرد۔ راستہ بر قلعہ دیوڑہ کہ قلعہ مختصر چہار
 بُرجی است محاصرہ نمود۔ ہر طرف آواب جاری کرد در عرصہ ہفتہ قلعہ
 زمین دوز شد۔ پورہ بیہ و بالخیخ جماعہ دار عرب و اچھے رام ناگرہ چوں در
 قلعہ قرار نہ یافتند مع اثاث الحصار بیرون آمدند۔ لشکر گایکوٹا پس
 از انصرام این مہم مراجعت بہ بڑوردہ نمودہ۔ دیوان جی صاحب بہ مکافات
 شوخی زمین داران علم نصرت بر ملک رانہ سلطان جی بر افرخت
 مہر این خواص زمانہ ساز از عہد و پیمان کہ بارانہ رپیوستہ ایستہ بود منحرف
 شدہ رجوع بہ این طرف آورد و زمینہار خواست۔ دیوان جی صاحب
 از سر تقصیرات او در گذشتہ شایل لشکر خود ساختہ۔ پس از پامالی
 ملک رانہ بر قلعہ کہیر سرہ مورچال قائم نمودہ فوجی بہ تحصیل جمع بندی
 بہ سرحد کنبہات و دہندہ ہو کہ ولیمٹری فرستاد۔

رانہ بخت برگشتہ بہ ادائے جرمانہ و خراج گراں و مرمت
 نمودن قلعہ دیوڑہ از سر نو^۱ اسمان یافت۔
 در ہماں سال برگتہ راتھ کہ قریب مہوڑہ^۲ از راجپوتان سرود یہ است
 بہ فیض^۳ این سرکار آمد۔

در بیان دفا نمودن و شہید ساختن دیوان جی صاحب
 امرجی و فلاص یافتن عیال بہ حمایت سرکار گایکوٹا

ب ۱۔ سر نوامان۔

ث ۲۔ قریب مہوڑہ۔ نیست۔

ث ۳۔ از راجپوتان سرود یہ است بہ ضبط۔ نیست۔

ب ۴۔ در بیان شہید شدن دیوان امرجی۔

نواب صاحب حامد خان در سونت یک ہزار و ہشت صد و چہل
 از لشکر کہ بہ ملک گیری بر آمدہ بود بہ بہانہ مرض معاوردت فرمود۔
 یہ گوئندل سر راہ شب باشی نمودہ کو نبہا جی را کہ داکما از دیوان جی
 صاحب در ترس این کہ میاداد بہوراجی و اپلیٹ و ایس خواہد گرفت
 تفضل اوقات می نمود۔ سازش بانواب صاحب کہ نا آزمودہ کار بود
 نمود کہ سہ لک جامی می دہم، شما دیوان کہ مرد سرکش است و در
 ہر کار مبارزت و مسابقت می نماید دفع سازند۔ در این ضمن باعث
 مختاری و فراغت و حصول رتق و فتق مہمات حکمرانی^{۱۱} شما است
 نواب صاحب داخل جو ناگدھ شدہ در تدبیر کار افتادند۔
 منوہر داس بن تریکمداکس ناگریشینو کہ برادر دیوان جی صاحب
 بسیار محبت می داشتند^{۱۲} و مہتہ خان و جبہ خان گجراتی و بیون خان
 افغان را کہ ہم مصاحب و پاسبان^{۱۳} حضور بودند بہ انعامات

ب ۳۔ در بیان شہید شدن دیوان امرجی۔

ث ۱۔ از لشکر بہ بہانہ مرض معاوردت۔

ب ۶۔ فرمودہ

ب ۳۔ از۔ نواب صاحب۔ تا۔ نمود۔ نیست۔

ب ۵۔ ضمن۔ نیست۔

ث ۲۔ مناقبت

ث ۱۔ حکم رانی شماست نواب صاحب داخل

ب ۶۔ کامرانی۔

ب ۵۔ نوکر نمک حلال دیوان جی صاحب بود۔

ث ۳۔ مصاحب پاسبان۔

متوا فرہ و سپردن منصب دیوانی امیدوار ساختہ رفیق این کار نمود تا آن کہ دیوان جی صاحب از تشخیص پیش کش فراغت بہم رسانیدہ بر ہنگام وصولی بہ جونا گڑھ رونق افروز شدند۔ بی بی^۳ سردار بختو مخدرہ نواب صاحب بہشت نصیب مہابت خان بہ بہانہ دیدن سامان عروسی بی بی کمال بختو بنت نواب صاحب غازی الدین خان از قسطنطنیہ ملبوسات و زیور مرغ و آلات طلا و منقرہ کہ جمع کردہ دیوان جی صاحب موصوف بود اندرون محل طلب داشتہ، شہید ساخت۔ قاتلان جہنمی ذخیرہ شقاوت ابدی اند و ختنند۔

مورد خان تاریخ شہادت متعدد یافتہ اند۔ چہارہ از آل میان نوشتہ می شود۔

تاریخ ۱۱۱۱

پہاگن شود تیرمس^{۱۱۹۸} جمع بود۔

تاریخ ۱۲۱۱

یازدہم^{۱۱۹۸} ربیع الآخر بود۔

ث ۱۔ رفیق خود نمود۔

ب ۲۔ رساندہ ۲۵

ب ۳۔ پی پی۔

ب ۴۔ غازی الدین خان رقم۔ ک ۵۔ پاگن سود تیرش۔ از بیچ حرف۔ ث ۶۔ ایضاً یازدہم۔

تاریخ - : از میر دوست علی

بالحق رضوان مغز نشیان زمان بر آمد^۱۔
 سر آمد شاعران دوران ملک رام ناگر مرثیہ گفت^۳۔ کہ از مصرعہ و از
 حرف بیت منقوط و غیر منقوط تاریخ می بر آید و آن این است۔

قصیدہ (۴)

۱۱۹۸ بہ عمر تہلکہ زد آن واقعہ پہنچ عزا (۵)
 ۱۱۹۸؎ پدید عزن ازیں ماتم جگر فرسا
 ۱۱۹۸؎ ہزار حیف و بسے نالہ کنز تلون دہر
 ۱۱۹۸؎ رسید ماتم اہل جہاں بہ درد و عن
 ۱۱۹۸؎ ہزار نالہ کہ از گردش سپہر حزیں
 ۱۱۹۸؎ علم کشید امرجی بہ سیر ملک بتقا
 ۱۱۹۸؎ صدائے نوحہ بہ ہر سو رواں یایں ماتم
 ۱۱۹۸؎ شدید ہول کہ از واردش بہ دہر حقا

ک ۱۔ میر دوست علی۔ نیست۔

ث ۲۔ سراید۔

ث ۳۔ مرثیہ گفتہ۔

۲۔ از بیچ مصرعہ سال شہید شدن امرجی ۱۱۹۸، ہجری آید۔

ک ۵۔ غسرا۔

سنہ ۱۱۹۸ء کدھام دل باں عادتہ نشدہ بھنوں
 سنہ ۱۱۹۸ء کدھام چیشم کہ زان گریہ نہ شدہ اعمہ
 سنہ ۱۱۹۸ء زمینیان ہمہ ازہ ماتمش ملول مدام^۳
 سنہ ۱۱۹۸ء برہلتش دل اہل فلک بوای و بلا^۴
 سنہ ۱۱۹۸ء بہ آہ و فرغ تھالیق ہمہ چناں نالان
 سنہ ۱۱۹۸ء کہ رفتہ نووہ برہم بہ عالم بالا^۵
 سنہ ۱۱۹۸ء اجل نہ بردن جانش بدیدہ زاری شدہ
 سنہ ۱۱۹۸ء زانہدہام وجود اولسا بہ حیف قضا
 سنہ ۱۱۹۸ء فلک ز نووہ مہر ش بو صف بے مہری
 سنہ ۱۱۹۸ء زیادہ ہمت و حزمش زمانہ و صف نما^۶
 سنہ ۱۱۹۸ء زہے سخی کہ بالطف او ہمہ مرہون
 سنہ ۱۱۹۸ء ہمیں دلبر کہ بہ پیش باہل علا
 سنہ ۱۱۹۸ء ہم از نمود عطایش ہمیشہ در نالہ^۷
 سنہ ۱۱۹۸ء در از تحسد وجودش بقید یاس و بہا
 سنہ ۱۱۹۸ء بسے ملال کہ از دور شد شجاع جہاں
 سنہ ۱۱۹۸ء جہاں ملول کہ مجبور شد نہ ہے بکتا

ب ۱ - گریہ ہا -

ب ۲ - بوای و بلا -

ب ۳ - مدام -

ب ۴ - بدتیش -

ب ۵ - ہمیشہ در نالہ -

ب ۶ - ہمیں دلبر کہ بہ پیش -

ب ۷ - ہم از نمود عطایش ہمیشہ در نالہ -

ب ۸ - ہم از نمود عطایش ہمیشہ در نالہ -

۱۹۸۱ء - عدم گزیدہ بہ گردوں ولے بہ خوبی ماند

۱۹۸۲ء - تہ عیب ہمت اور استم تا ابد ہر یا

۱۹۸۳ء - قلم بہ گریہ ز ارقام قصہ (۲) برہم

۱۹۸۴ء - نشان ز پاس^۳ صفحہ عیاں باں انشا

۱۹۸۵ء - جہاں فناست عجب آنکا اسم نیکو برد

۱۹۸۶ء - حمید خلق و کرم زندہ ابد لالا

دیوان دو لہجہ جی و این راقم و دیسائی شامل داس و رودر جی گماشتہ
 اور ا مقبہ ساختہ جماعہ داران عرب شیخ محمد زبیدی و مسعود و صالح عبداللہ
 و بادی و جماعہ داران سیندھی شرف الدین و مہلہار و افغانان و گجراتی
 بارومی کردن نہ تو استند۔ از آن اثنا لشکر گایکوڑ مراد راو سینا خاص
 خیل شمشیر بہادر پیش کش گراں در ضلع گوبل و از مقام داشت و در
 التاج^۴ ریاست و نام داری و نیز انوار امارت و بختیاری و روپو جی
 سندھیبہ کہ از بنی عمان مہاراجہ مہراجی سندھیبہ کہ سابقہ با دیوان جی
 صاحب مرحوم عقد موافقات محکم داشت از استماع این ساختہ ناگوار
 بہ کوچ پئے در پئے بر چہار کرد ہی جو ناگدھ میدان دہند و سر مخیم خیایم
 فیروزی شمایم ساختہ بر نوآب صاحب موافقہ خون ناحق و استخلاص

ک ۲۔ قصہ برہم۔

بم۔ نام نیکو۔

ب ۴۔ درہ

ب ۱۔ ہمت اور استم۔

ک ۳۔ بس۔

ث ۵۔ طہار۔

ث ۶۔ نیز انوار۔

مجوسان تقیدات فرمود۔

ازیک جانب برائے ضمانت عربان تمقلب و تخلف و زریده^۱ در رنگ محل توفیق سخت نمود^۲ چوں کہ نواب صاحب قبلہ وقت شناس گذریش زمانہ بہ رنگ دیگر دید^۳ پس ازیک ماہ^۴ کامل ہرچہا رہ مقیدان را خلاص داد۔

در این ہنگامہ قیامت نمونہ بخت سنگھ راول فرصت غنیمت شمرده در بندر مہرورہ کہ تھانہ جو ناگڑھ قائم شدہ بود خارج ساختہ خود قابض گشت و بہ تدریج لولیبیانہ و پاتنہ و سلطی وغیرہ ہم گرفت^۵۔
نواب صاحب چوں کہ رہائی خود نہ دید دیوان رگھوناتھ جی خلف رشید دیوان جی صاحب مرحوم را بہ خلعت دیوانی سرفراز ساختہ^۶۔
تاریخ آن پانٹی میاں چشتی یافتہ۔

ث ۱۔ تسلط و زریده۔

ب ۲۔ توفیق سخت در رنگ محل نمود۔

ث ۳۔ نواب صاحب قبلہ وقت گذریش زمانہ رنگ۔

ب ۴۔ کامل ہرچہا نیست۔

ب ۵۔ بتدریج نیست۔

ب ۶۔ وغیرہ از تصرف نواب صاحب بدر رفت۔

ب ۷۔ نواب صاحب ہاں وقت خلعت دیوانی از سرنوبہ دیوان رگھوناتھ جی

ولد امرجی بخشید۔

رباعی

پتوں بہ رگھوناتھ جی شدہ خلعت زہرہ بادیدن رقص و ساز آمد
ہاتھم گفت از سر شادی دولت رفتہ بود باز آمد
بابت مطالبہ دیوان جی صاحب مرحوم کہ مبلغ شصت لک جامی
براید بہ حضور حاکم آن زمان گایکوڑ چنان فیصل یافت^۳

تلیقہ

در وجہ قرض کہ شصت لک جامی بود^۴ برگزاونہ و دیواڑہ و منگلور پرگنہ
مع سیل و دیواسہ مرہون^۵ تا ادائے زر و سود دویم پلییاد و بھیسیان و اکھوڈر
و انترولی بر چہار دیہات کہ در مشردہ فتح قلعہ^۶ بلاول و کوتیانہ انعام^۷ دادہ بود
بحال سیوم تقصیران شہید ساختن دیوان جی صاحب در پرگنہ منگلور^۸ و سوتراپاڑہ
پاڑہ پنج پنج مواضعات بہ فرزندانش انعام^۹
در ہمتہ^{۱۰} مقدمات ضامن سید غلام حسن و غلام محی الدین و سید

ب (۲) دولتی -

ش ۱ - تاریخ -

ب ۳ - بابت قرض دیوان جی صاحب مرحوم بہ حضور گایکوڑ - سینا خاص خیل فیصل یافت

ش ۴ - قرض کہ شصت لک جامی بود - نیست -

ش ۵ - دیواسہ تا ادائی زر و سود مرہن

ش ۶ - اکشور - الف - اکھوڈر - ش ۷ - قلعہ نیست -

ش ۸ - کوتیانہ درودہ - در پرگنہ منگلور پنج دیہات و در پرگنہ -

ب ۹ - سوتراپاڑہ دیہات پنج بہ فرزندان -

ش ۱۰ - این مقدمات -

احمد قادری و جماعہ داران عرب و سید ہی و حیات خان بلوچ و بہری
سنگھ قصبائی شدند۔

چوں کہ برخاست لشکر گایکوٹ بدوین شفاعت فرزند ان دیوان جی
صاحب ناممکن بود، دیوان در لہجہ جی این عاجز را بہ تضرع شری منت
والا اقبال مراد را بہ جہت معافی تقصیرات تو اب صاحب فرستادہ
بہ مجرّد بر پانچون خیمہ شری منت خود بدولت مع ناتا سامراج و راہ
نارن را و پانڈورہ در و پوچی سندھیبہ و نیمبالکر و سرداران بڑورہ و دیش
موکھ و جماعہ دار حمید و امرا "بھمانی و عبود و قاسم" ہال و غیرہ برائے ماکم
پرسی تشریف فرمودند۔ ہر یک علیحدہ علیحدہ از طرف خود ہاد و شمال و شمال
وسیلہ دستار دادند۔ قریب یک صد عدد شد۔

را و صاحب بہ روز و داغ "۴۰" از خیمہ صد قدم بیرون قدم رنجہ فرمودند
و مارا پالکھی و دستار سر مبارک انعام داد و تکلیف عطائے خدمت
دیوانی و نگہداشت سالہ یک ہزار و پانصد سوار بہ سر شتہ پانڈورہ
سالیانہ یہ رقم مبلغ شش لک و چہل ہزار روپیہ در ہر گنہ مہر وہ و تھ
امریلی و رام نگر و کوڑی نار در میان آوردند۔ اما بہ جہت آب خورد و
عمومی این را تم بہ سبب پابندی این دیار قبول نہ تو نسبت کرد۔
قلعہ کوتیانہ بہ دیوان گو بندگی داو نہ و منگلور پر گنہ بہ دیوان در لہجہ جی و

ب ۱۔ نیپال کر۔

ب ۲۔ حمید ویکانی۔

ش ۳۔ داود قاسم

ش ۴۔ را و صاحب بروز و داغ۔ نیست۔

بلاول بہ برادر صاحب دیوان رکھونا تھ جی و سو ترا پاڑہ پر گنہ بہ شامل
جی مانکڈ خال این را تم تعلق داشت۔

شری منت گایکواڑ باو چود چندیس احسان درخواست از این
پر گنات کرد اما دیوان د لہو جی بہ پاس نمک ابا کرد۔

لشکر گایکواڑ بہ بڑودہ رفت۔ سید سالم و عبداللہ بن حمید
و عمر بن حمید احمد عمرا و شیخ محمد زبیدی و غیرہ عربان نواب صاحب

را بردر و ازہ بنتقلی میان خیمہ برائے حق مو اہب خود بہ طریق نظر بند
تا چہار ماہ داشت۔ نواب صاحب کہ حکمت بہ لقمان می آموختند رتہ

از سرکار طلبید و آواز افگند کہ بی بی صاحبہ سردار بختو برائے دیدن فرزند
از جمند کہ از بسیار ماہ جدا است می آیند۔ عربان بے چارہ از بیرون خیمہ

تیاق^۳ می داشتند نواب صاحب رحمت خان چیلہ را بہ عوض خود
بہ لباس زنانہ در رتہ جلوہ گیر شدہ داخل رنگ محل شدند۔ بر عربان

بندوق و توپ جاری شد^۴۔ عربان چوں کہ بازمی از دست رفت در
قلعہ او پر کوٹ پافشر دند۔ پس از محاربات بہ قرار نصفی حق از روئے

ب۔ عبداللہ بن حمید و عمر و احمد عمر۔

ث۔ پی بی صاحبہ۔

ث۔ تیاق۔ نیست۔

ث۔ مبدلہ در رتہ۔

ث۔ بر عربان۔ نیست۔

ث۔ جاری کرد۔

اقساط فیصل یافت۔

دیوان درہلہ جی وغیرہ مع قبائل ازبک کونج کاوشی مدامی نیز اگشتہ
یہ جیت پور سکونت گزیدند۔

بر آوردن دیوان رگھوناتھ جی را از بلاول:

قلعہ بلاول از سونت ۱۸۳۶ متعلق برادر صاحب دیوان رگھوناتھ
جی بود۔ سہ بندی مستخدم جماعہ داران رکیہ ونبہورا و تاج محمد قمر
کہ از قدیم بود نوآب صاحب ادرا بہ طبع دنیا بہ طرف خود کشید۔
آن نمک حرامان از حق نمک اندیشیدہ دیوان صاحب رگھوناتھ جی
را خارج شہر ساختہ۔ او بر اہ گورکھ مڈھی انڈیا جا بہ جیت پور آمدہ۔
پس از چند ماہ بہ جونا گڑھ تشریف فرما شدند۔

در این حادثات نا پیداس بیشنو و منوہر داس جے کارپوں حشرات
الارض مرتکب کار دیوانی نی نی دیوانگی شدند۔ اما زیادہ از ہفت
نپائیدند۔

در بیان وقائع سونت ۱۸۳۱:

ث ۱۔ در بیان گرنختن قلعہ بلاول بہ دغا۔

الف ۲۔ رابہ و رکیہ ونبہورا و تاج محمد قمر۔

ب ۳۔ دغا کردن نوآب صاحب باعربان۔

در این سال اندک کے قحط افتاده۔ در این دیار و پٹن ابراہیم خان و
 ہالنوجی و عطا جی و خان جی قابو یافتہ شامل جی مانگڑ را از سوترا پاڑا ہ
 بر آوردہ قلعہ بہ تصرف آوردند۔ بہ حکم دیوان در لہجہ جی مہنتہ پر بھاشنکر
 از اونہ مع لشکر آمدہ مورچہ بندی نمود۔ اور شاہ عاجز گشتہ این راقم
 را بہ حکومت قبول کردہ بردند۔ دیوان در لہجہ جی بہ سیر ملک بر آمدہ
 بودند۔ تا آن کہ یا اونہ رسیدند۔ نوآب صاحب بہ قلعہ گیان سر راہ
 امر بہ قتل او کردہ لیکن صورت نہ بست، در جو ناگٹھ با چند جماعہ داران
 عرب سازش نمودہ با عربان متعلقہ دیوان فساد بر پا کرد چنان چہ
 دیوان گو بند جی با جماعہ دار شیخ محمد زبیدی و صالح عید اللہ و غیرہ عرب
 در اوپر کوٹ محصور شدند۔ پس از جنگ و جدل بہ گرفتن حق علوفہ
 بالمناصفہ فیصل شد۔

دیوان گو بند جی بہ بیعت پورا آمدند و دیوان در لہجہ جی کہ یہ اونہ بودند
 در آن ہنگام ابراہیم^۲ و ہالنوجی بتیان کہ منتظر این نوع واقعات بودند
 این راقم را از سوترا پاڑا ہ خارج ساختہ بہ خدمت عموی خود بہ اونہ
 رسیدہ بودم۔

نوآب صاحب، شیخ محمد نوکر منگلور^۳ را بہ تسخیر اونہ متعین فرمود او بہ
 گپت پراگ مقام نمودہ۔ کیف ما متفق مہنتہ پر بھاشنکر بالنساوڑہ

ب (۱) دغا کردن نوآب صاحب بہ عربان

ب (۲) ابراہیم خان

ب (۳) این راقم از خارج ساخت

الف (۱) محمد منظوری۔ محمد نوکر منگلور

یکے از مستخدمہ الخدمت دیوان در لہجہ جی از سال پایہ تقانہ داری او نہ و
 کوڑنیار ممتاز تمام پرگنہ بابر یہ واڈ و کاٹھیا واڈ یہ زورہ شمشیر بہ تخت
 آورده والی منظر آباد و فرنگی دیوان خوف در خاطر داشتہ۔ در این
 ہنگام علی الرغم انقلاب زمانہ از مرکز اعتدال برگشتہ جماعہ داد و رایہ و
 پونہ و جیاد رحیم و عبود علی کہ از نشتیان او بود خطرہ در دل انداختہ بر آں
 آورد کہ در عین آغاز موسم بر شگال از او نہ رضادادہ چوں بہ دیوانہ رفت
 از آں جا ہم بر آورد۔ موراجی پسرش را برائے نام سرداری داشتہ۔
 دیوان مذکور یک ماہ در دھوراجی متوقف گذشتند و عربان ہم
 را ہی راجع الخدمت از خود دادہ بہ جہیت پور آمد۔ جاڑیو کنبہا جی
 دقیقہ از دقیق خدمت گذاری نامری نہ گذاشتہ۔

ب۔ ا۔ ابراہیم خان۔

ث۔ ۲۔ این راقم از خارج ساخت۔ الف۔ ۳۔ محمد منگلوری۔ محمد نوکر منگلوری۔

در بیان کشته شدن گل شاه و مناکحت کردن بی بی صاحبہ کمال نختو در وقائع سونت ۱۸۴۲ء

سندھیان در تقضائے خود قلعه بنتہلی بہ قبضہ داشتند، و جماعہ دار کرم
شاہ و عثمان وغیرہ در جو ناگڈھ در رنگ محل پائے استقرار مستحکم نموده
نواب صاحب کہ در فریب و حیلہ سازی بر کلید و دمنہ سبقت می برد اشارہ
بہ عربان کردہ تا بہ روز عید در وسط بازار جماعہ دار گل شاہ را بہ جان
کشتہ کرم شاہ وغیرہ را جماعہ عربان بہ تیرا از شہر بدر کرد۔ او شان در بنتہلی منتقل
شدند۔ برائے اخراج آن خود بدولت قریب بنتہلی
مقام داشت۔ پریم جی لوہانہ کہ خیلے بہ زور زور، رو شنایا
پیدا کردہ بود، او را از پور بندر طلبیداشت، بعد از آمدنش موافقت
نشد، او با چند اسباب فجالت باز گشتہ، چون عہد برائے دیوانی و بند
بست سیندھیان، از احدے نہ شد خود بدولت بہ جیت پور تشریف
فرما شدہ، پانزدہ روز توقف و زیدہ بہ ہزار آرزو، دیوان رکھونا تھ
جی را بہ خلعت دیوانی سرفراز فرمود بہ جو ناگڈھ آورو۔

بہاں سال باصیئہ نواب غازی الدین خان جاگیر دار می منچی پور بہ نام کمال نختو در قصد
ہمور بی مناکحت نمود۔ دیوان جی صاحب رکھونا تھ جی و گونہ جی مبلغ خطیرہ در انعام با باؤسرو شان

ب ۱۔ بیان وقائع سونت ۱۸۴۲۔ ب ۲۔ موافقت شد۔ نیست۔

و چارنان و سراینندگان صرف کرد۔ در بیان فتح قلعہ سو ترا پاڑہ ۱۵

ایراہیم^۱ و ہانسوچی پٹنی بعد از اخراج نمودن این پرگنہ سو ترا پاڑہ بہ تصرف آورده، بہ ہم ادب پیر کجا شکر حکم فرمودہ ادا زاونہ آمدہ بہ تادیب او پرداختن از قلعہ بہ محاصرہ یک ماہ یہ حکم دیوان جی صاحب رگھوناتھ جی از قلعہ خارج ساخت و متصدی گری، این مکان بہ ذمہ خود گرفتہ تا ہشت سال بجال ماند۔ در ہوننا گڈھ تو اب صاحب ثبات خاطر نہ داشتند کار و بار دیوانی بہ یک وتیرہ نمی گذشت۔ مدعیان کار خللی انداخت۔ دیوان صاحب باز گوشہ گیری اختیار نمودند۔ تو اب صاحب مکرر از سبب سرشتہ کم شدن کار بہ حویلی دیوان صاحب تا شش ماہ جلوہ کرد بودہ کار و بار دیوانی خواہ خواہ قبول کنانید۔

جاڑیجہ کنہیا جی مرد زیرک بودہ در آوان رئیس خادم و مخدوم در عوض سہ لک جامی کہ سابقہ در سونت ۱۸۴۰ دادہ بود جمع مدامی گونڈل و موضع جیتل سر و میلی مجبہتی و لاہتہ و بہمیورہ و پرگنہ سرسی و چانپڑوہ نویسانیدہ گرفت۔

در بیان فتح کردن کیسوج ۱۶

دگوجی رائے زادہ زمین دار کیسوج جماعہ داران عرب بامسعود

ث ۱- از- بہ جیت پور- تا صرف کرد- نیست- ث ۲- ایراہیم خان- ث ۳- از- محاصرہ- تا- دیوان از نیست-

و عمر سلومی وغیرہ چند بیارق عرب و بابی خان، مکرانی نگاہ داشتہ سر
شورش برداشتہ قریات باٹوہ بہ تاخت می آورده عبدل خان
و مختار خان بابی از دیوان رگھونا تھ جی استمداد خواست۔ دیوان در لہجہ
جی، کہ خود رانایب دیوان صاحب رگھونا تھ جی می شمردند این را تم را مع
توپ و شکر تعین فرمود۔

مرتبہ اول مقہوران موضع اکثر ای راتاختہ آتش دادند۔ بر نعرہ خواہان
سوار شدم در میدان موضع مذکور جنگ سخت روداد^۱ مقہور جماعہ دار
عمر سلومی مع رسالہ نوالہ ملک الموت^۲ شد۔ مابقی بیادوری جلد^۳ زو بمامن رسیدند
از این طرف زخم جنبیہ بہ مختار خان^۴ آمد بہ تعرض زرہ کار گرنہ شد۔ بار دوم
تقریب موضع مہوانہ محار بہ ہوش ربابہ میان آمد۔ از طرفین صد و پنجاہ کس
فراخیم، و مقاتیل شدہ باشد۔ از کثرت نخلستان^۵ عربان پا بر جا داشتند
آن روز عاتف بن خفر ملازم حضور من و جماعہ دار جان محمد و شبیبہ و قارور
و سالہ عمر در خوب محنت ہا کردند، و اگر جی نام گشتہ سر بہ پا انداختہ بہ قبول استر
داد^۶ مال باٹوہ و جرمانہ^۷ سلامت از ورطہ بلا جبت بعد از چند ماہ در وجہ
طلب سپاہان، چون بہ تنگ آمد قلعہ بہ دست دیوان در لہجہ جی بہ قیمت یک
لک جامی فروختہ۔ دیوان موصوف در سونت ۱۸۴۲ بنا بر این کہ بنسی دہر کھتری

ش ۲۔ الموت باقی۔

ب ۱۔ روداد از نوکران۔

ب ۲۔ مختار خان۔

ش ۳۔ حلونراوی۔

ب ۴۔ استرداد۔ نیست۔

ب ۵۔ از کثرت نخلستان۔ نیست۔

ب ۶۔ جرمانہ مبلغ۔

وابستہ خود را^(۱) داگوچی ناحق کشتہ بود کینہ در دل داشت در این ولا
ملک موروثی از و در عوض زر مبلغ یک لک جامی گرفته و بہ بی بی کمال
بخود داد^(۲)۔

در بیان فساد برپا نمودن رانہ سلطان جنگ
وائی پور بندر و فتح کردن دیوان رگھوناتھ
جگہ پور و اول^(۳)؛

رانہ سلطان جی قلعہ پور و اڑچوں کہ سنگھ جی رائے زادہ زمین دار چور و
در جنگ مالیہ بہ کار آمد پس ماندگانش از دست طلب سپاہ بہ تنگ
آمدہ، رانہ سلطان جی کہ از خویشاوندان او بود محض برائے وسیلہ و ملجا
چور و اڑچوں کہ کام دار، پریم جی مایہ فتنہ بود اولاً با منگلور^(۴)
طرح مخاصمت انداخت زمانہ چشم عاقبت بین او نیز و دماغش خیرہ سخت
بمیش^(۵) آیں کہ ابراہیم خان پٹنی وغیرہ از سرکار نواب صاحب رنجش بہ ہم

ث ۱۔ در سونت ۱۸۴۴ بعض بردگوداشت باعث این کہ بنشی دھر کھتری نوکر او را
ناحق کشتہ بود دریں اثنا کردہ خود یافت کہ کرد نیافت۔

ث ۲۔ از۔ دریں۔ نا۔ کمال بخود داد۔ نیست۔ ث ۳۔ این بیان با بیان فتح کردن بہتہلی است۔

ب ر۔ از ۲ تا ۳ بنائے دولتش بہ واسطہ افزونی مشاہرہ سپاست ترک کردید بہ بہانہ بدد کہ ما با این قرابت داشتند
فریب درود بہ قبض آوردہ با منگلور۔
۱۴۱ بنائش آیں کہ۔ نیست۔

رساندہ بودند آن بانو کو کر داشت و بہ طرف خود کشید۔
 بہ شب بہادر و اوڈ تیرس سو نت یک نہار و ہشت صد و چہل و چہار
 قلعہ بلاول بہ طریق سلام گرفتہ چوکی داران وقتے بیدار شدند کہ دشمنان
 تیغ بر حلقش نہادند دلیر خان غلامے تھانہ دار چیلہ پائے سرکار نواب صاحب
 کہ فوج دار بودند آب نہ دیدہ موزہ از پاکشید۔ بے بیج تردد امان خواستہ
 بر آمد۔ غلامے درجہ شہادت یافت۔

در گرفتن قلعہ پائی مورسی تختہ و قطرہ خون پچھیکدہ این رقم از پنج سال
 متصدی سو ترا پاڑہ بود۔ ہر چند بہ مجرڈ شنیدن جلد تر بہ پائین قلعہ
 رسانیدم لیکن دلیر خان نادلیری کردہ۔ او از رسیدن من پیشتر بر آمد۔
 چوں این خبر بہ جوناگڈھ رسید دیوان رگھوناتھ جی کہ این قسم خبر را بشارت
 می شمرد فرمود کہ:

بیت : سفلی چوں جاہ یابد سیم و زرش
 سیلی خواہد بہ ضرورت سرش
 نواب صاحب حامد خان بہادر بہ اہتمام دیوان رگھوناتھ جی و گو بندگی
 سوار دولت شدند۔

دیوان در لہجہ جی کہ در آسے زمان بہ مرض بالک

ب ۱۔ آن ہارا نو کر داشتہ۔

ث ۲۔ و در نیست

ب ۳، ۴۔ از چوکی داران۔ تا نہادن نیستت ۵۔ کہ فوج دار بودند۔ نیست۔

ب ۵۔ از۔ در گرفتن۔ تا۔ نہ چیلہ۔ نیست۔ ب ۸۔ چہار سال۔

ب ۹۔ استماع نمود۔ الف ۱۰۔ پائین قلعہ۔ نیست۔

ب ۱۱۔ نواب حامد خان کہ ۱۲۔ الف۔ دیوان در لہجہ جی۔ دیوان رگھوناتھ جی۔

جلند گرفتار بود برائے سرانجام اسباب معارک در ساندن خرچ
سہ بندی در جو ناگدھ ماند۔ اولاً مورچال بر قلعہ چور و اڑبست لشکر
جرار از اطراف عالم جمع آمد۔ کوئہا جی چارٹیکہ در ادائے خدمت محروم
نہ ماند باغایت چور و اڑچنین بہ تاراج رفت کہ گادان و خران پان می خریدند
و مردمان در زیر سایہ کیلی می خریدند

ابراہیم خان کہ سپہ سالار رانہ بود با جماع کثیر متہورانہ با شمشیر و خنجر و تفنگ
و سنگ بر مورچال ریخت۔ خاک ناکامی بر سر خویش بر ریخت یعنی بہ ضرب
گولہ تفنگ و اصل نار یوار شد تا آن کہ بروز کار تک شود ایم سوئت ۱۸۴۵
اطرافے کہ از توپ ہائے کوہ شکن تھلل در بنیان قلعہ راہ یافتہ بود بہ نظر
نواب صاحب دیوان رگھونا تھجی بہ ذات خود حملہ و رگشتہ بہ روشش کہ
نوشہ در شہر گشت میگرد بہ آہستگی قدم نہد بروز روشن نردبان ہا قائم
کردہ درجہ بہ درجہ ارتفاع می گرفتند، و در ہر قدم عمر خان کھو کھر و غیرہ
جاں بازان جاں نثار می شدند و از جانب سامل جی خالی این را قسم
و پیر بھاشتکر پوریش نمودند، معہ رسالہ عربان یک دو غزا و ہ بنا دق زدہ
داخل حصار شدند۔ حصاریان، پس از زور آزمائی زنیہار خواستہ امن
جان یافتند۔ عمیال و اطفال منکاجی رائے زدہ زمین دار چور و اڑبہ

با۔ ۱۔ مہرہ۔

با۔ ۲۔ ۱۸۴۵ از دوسہ جا حملہ کردہ دیوان صاحب رگھونا تھجی بہ ذات خود بر نرد
بان ارتفاع گرفتہ عمر خان کھو کھر و غیرہ چند مردان کاری جاں نثار شدند۔۔۔۔۔

شفاعت کونہا جی جاڑیجہ برآمد بہ دھوراجی رفتند۔ از این سال
سلسلہ ریاست رائے زادگان از چور وار منقطع شد۔

نواب صاحب بالشکر ظفر موج پس از فتح بر حصار بلاول مورچہ بندی
نمود۔ از طرف رائے جماعہ دار رکہیہ و ملک سلطان و کرم شاہ و یحییٰ بن
منصروہانسوجی و اتاجی پٹنی و دادوجی کونوہا جمعیت فراواں دل بہ مرک
نہادہ دم از شجاعت و مردانگی می زدند، براہ دریا از قہ از پور بندر

می رسید و توپ ہا از کشتی بر آرند، و می انداختند و بر مورچہ سال ہم
بہ آتش خانہ جان سوز حملہ می کردند و انہرام می یافتند۔ در آن ایام بوڑو

ناٹھ جوگی سجادہ نشین گورکھ مڈھی کہ مرد سخن و مہمان پرست بود بہ قضا
الہی گذشت۔ چنانچہ بہ حکم نواب صاحب، من و شیخ محمد و پربھاشنکر

بہ ماتم پرسی اور رفتہ بودیم۔ ہم ناگاہ دیوان در لہجہ جی بہ در در جلند رہ روز
مگشرد و در وج جنت نصیب شد، اگرچہ از این واقعہ غیر وقت نواب

صاحب و لشکر یان ناہمت گشتند اما دیوان رگھوناٹھ جی دگوبند جی
تکبیر فضل کار ساز نمودہ مشغول کار مرجوعہ ماندند۔ چون رضائے ایزد

داور کہ رتی و فتنی امور حصین حصین جہاں و بند کشاد و قلعہ مستین چہار
ارکان بہ یہ قدرت اوست بہ حصول امرے تعلق گیرد بہ اندک سعی و ترو

دار الملک مطلب بہ صرف می آید و رخنہ ہائے بستہ از شش جہت
می کشاید۔ مصداق این مقال این کہ بہ روز پوشش و دجیٹھ علی خان

و جماعہ داران پٹنی بہ طمع جاگیر و نوکری قدیم از آقائے خود انحراف
ورزیدہ پیوستند۔ بہ شرطیکہ در شب تار تختہ در کشایند و با چندے

اشخاص دخل دہند پس کشایش قفل امید بہ دندانہ کلید شمشیر بہا و ران

نواب صاحب متعلق دیوان صاحب این معنی را از فور عظیم دانسته بلاکت
 آن با وقت شب از جانب مغرب که مشرق طالع نواب صاحب بود که خود بر
 ذات و دیوان گویند جی و سپه سالار پر بھاشنکر و سائل جی ہمگی با صد نفر عرب
 و دو صد سیندی و جماعہ دار سید سالم و سید علی و جینا جگھرا و غیرہ داخل شدند
 بہ مجر و بر خاستن غلغلہ مقہوران بہ تہوڑ تمام و دلیری بالاکلام چنان پیوستند
 کہ ملائیکان از فلک لب بہ تخمین کشودند۔ کار از شمشیر گذشتہ بہ خنجر و کٹاری
 و مشت و طپاچہ رسید ذرہ ہا چاک شد و خرمن ہستی بسیاری پاک سوخت۔
 را و جی نبی عم را نہ سلطان جی بہ زخم تفنگ بر خاک منزلت غلطیدہ دیگران
 دست از ہمت پاک شستہ در پردہ شب کہ ستارہ العیوب است رفتار
 از نسیم بحری بہ عاریت خواستہ رو بگریز نہادند و بعض طعمہ زانغ و زغن
 و اکثرے درستی بخش زرداں و غارت گراں شکستہ حال شدند۔
 صبح کہ طلوع نیر بخت و سطوع مہر دولت بود نوید سراپا آمدید بہ حضور
 نواب صاحب فرستاد۔ بہ مجر و اصفاء با ہزاراں شوکت و صولت و قافلہ عظمت
 و اہبت بہ شہر تشریف فرمودند تا چند روز لب از تعریف و توصیف دیوان
 صاحب بندہ کردند بعد از حصول فتح بلاول بہ تشخیص جمع بندی علم
 بر افراشت۔

پس از انقراض این کار بہ کوچ متواترہ در ملک رانہ دست برد و ترک
 سازی نمود۔ رانہ بعد از وصول تخریب تنکیب ملک و محاصرہ قلعہ کند و
 معرفت دیوان گویند جی مقصدی کوتیانہ بہ قبول نذرانہ و جرمانہ امان خواستہ
 صلح نمود، در سونت ۱۸۴۶۔

در بیان جدا شدن نواب صاحب از دست عربان و غا ساختن عربان را از بلاد و قراہ گرفتن در چور واڈ و تخلص آں: ۱۱

با جماع داران عرب، شیخ محمد زبیدی و صالح عبداللہ و محمد ابو بکر و
حامد و محسن^{۱۲} و حامد نامرو ناجی کہ در چند مہام ملکی ضامن و تودہ^{۱۳} بے
تعداد حق نوکرتی خود می داشتند چون کہ از نواب صاحب عہدہ برای
نہ شد، در رنگ محل بہ توقیف سخت تکلیف نان و آب می دارند^{۱۴}
و گفتہ دیوان رگھونا تھ جی قبول نمی کردند۔ لاچار روز سے فرصت یافت بعضی
از چوکی^{۱۵} داران شریک خود ساختہ بہ ہزار چالاکی چوں لمعہ البرق از چشم
چوکی داران اقف تنافر گزیدہ دغا نمودہ سند بیان و کھانٹ از اطراف
جمع ساختہ از شہر بہ ذلت^{۱۶} و خواری جماعہ داران را خارج ساخت۔

ب ۱- از- در بیان - تا - تخلص آں - نیست -

ب ۲- حامد محسن -

ب ۳- ضامن و تودہ طلب داشتند در رنگ محل -

ب ۴- نواب صاحب ہم سختی می گذرانید -

ب ۵- عربان

ب ۶- بے ادائیگی حق -

در آن ہنگام اور تم رام ناگر گھوڑا درہ پیش کار من شہادت یافت۔
 جماعہ داران عرب کہ انہ مدد تے قلعہ چور واڑ بہ دست داشتند در آن
 جا استقلال و زیدہ بہ تاراج ملک پر داغند۔ سائل جی^۲ خال من برائے
 امتناعش باچندے ان سپاہ یہ گرد و پیش چور واڑ قیام داشتہ^۳ از
 اتفاقات در چین حدوٹ^۴ شور و شر دیوان گو بند جی بہ روز ما کہہ شود
 دشمن سو نت ۱۸۴۶ یہ رحمت حق پیوستہ۔

در سال سو نت یک ہزار و ہشت صد و چہل و ہفت در این بلاد
 قحط سخت افتاد۔ اکثرے کم اصلاں برائے نان مسلمان شدند و مسلمان
 بے امان جلا وطن گشتند۔ گاہ قدرہ زعفران و دانہ بہ قیمت در دانہ می
 اندیدہ^۵ در سال گذشتہ از افتادن برف زراعت ہا سوختہ بود
 و طفلان اہل جہاں بہ درد بتلا در عمید قہر نقتند^۶ در چین آفت آسمانی
 صعب^۷ عربان بر رعایا بے پر گنہ منگور و بلا اول و پٹن رسیدہ آخر
 سال مذکور قبیہ فیصل شد و عربان تخریج یافتند و قلعہ چور واڑ بہ این
 راقم حوالہ شدہ۔ نہ مبلغ حق سپاہ بر ذمہ خود گرفتہ۔

ث ۱۔ در آن جا استقبال و زیدہ۔ نیست۔

ب ۳، ۲۔ از۔ سائل جی۔ تا۔ داشتہ نیست۔ با۔ تنزل۔

ث ۵۔ از۔ مسلمان۔ تا۔ از زید۔ نیست۔

ب ۸۔ از۔ در۔ تا۔ نقتند۔ نیست۔

ب ۹۔ سخت۔

ث ۱۰۔ راقم سپرد۔

در این معاملہ مہتہ بٹن جی بن باسن جی ناگر^۱ اخیال من دیوان عام
جساجی بہ غسل پراچی آمدہ حاضر الوقت بود۔ دیوان صاحب رگھوناتھ
جی بہ قرار کار یا المناصفہ یا بھائی مورارجی بہ تحصیل پیش کش لشکر بر
ملک برد اما یہ^۲ اسبب فتح چنداں پیدا نہ شد^۳۔

جماعہ دار حمید سیندھی از طرف گایکوٹہ پیش کش گیران در پرگنہ
جونانگٹھ رسید۔ چونکہ انفصال نہ شد کمر بہ غارت ملک بر بست۔
تا بلاول بعضے دیہات را خراب و پائمال ساختہ^۴ بہ وقت عود چوں در
چارہ کر وہی جونانگٹھ خبرہ کرد عربان و سواران کہ پاس حدی داشتند
بہم آوردند۔ ناگاہ جماعہ دار حمید در اثنائے محار بہ در سوخت یک ہزار
و ہشت صد و چہل و ہشت بہ فرب تفنگ شہید شد۔

در سوخت ۱۸۴۸ھ فتح سنگھ^۵ گایکوٹہ در بڑودہ از بام افتادہ
جان داد و بعد از آل یہ دو سال گو بند را و گایکوٹہ جانشین شد۔

ب ۱۔ ناگر۔ نیست۔

ب ۲۔ اما بہ لشکر کشی فرمود۔

ب ۳۔ نیافت۔

ب ۴۔ خراب نمودن۔

ب ۵۔ ۱۸۴۹۔ ثغ + الف ۱۸۴۸ [۱۸۱۹-۱۷-۲۱]

ب ۶۔ فتح سنگھ۔ تا۔ گایکوٹہ۔ نیست۔

در بیان مقید رسافتن دیوان قضا رکھونا تھ جی و انخران جی یافتن

نواب صاحب در سوئیچ یک ہزار و ہشتت صد و چہل و
نہ از راہ بے وفائی در تاوان چندین خدمات عمدہ کہ عبارت
از افتاح ملک دیوان صاحب رکھونا تھ جی و بھائی مورار جی را
معہ وابستگان شش و پربھاشنکر و دیال جی ۱۲ و غیرہ و دیگر
تمام قوم ناگر ۳، یہ صلار جی

ب ۱- از- در بیان - تا - یافتن - نیست -

ث ۲- بادل جی - دیال جی راست است -

ب ۳- ناگران -

کلیان بمقال و مادھورائے بن خوش حال رائے و مول چند ناگر
 بہ روز ماگر و د پانچم مفید ساختہ و خانہ ہائے رفیق^۱ ہا با وجود کند و
 کوب بہ تاراج دادہ و تر ہا گرفت۔

در این حادثہ سخت بر خاندان دیوان جی صاحب سرگباشی
 گذشت۔ اس حقیر از جہود واژ و اننت جی برادر حقیقی مورارجی^۲ از
 اونہ برائے تخلص مقیدان یاد رکاب بار کی ہمت و تردد^۳ نہادہ
 ترددات شائستہ و محنت ہائے بالبتہ متقدیم رسانیدہ چند مراتب
 اتفاق جنگ افتاد۔ حضرت بوڈھا باوا^۴ معین و ناصر گشت۔ مال
 بندر گوکہ^۵ و سر سیہ و آدری و کاک و ڈ و مالیہ^۶ در سوننت^۷
 تانت کردہ آوردہ در تنخواہ سپاہ می دادم۔ موضع شیر گڈھ
 کہ بنگاہ جماعہ مہیبہ با بہ روز پوش و د چلتیہ^۸ غارت کردم مال بسیار
 بہ دست آمد۔ در جنگ کوڑی نار بھالی^۹ اننت جی از اونہ

ب ۱۔ خانہ رفیق ہا۔

ث ۲۔ برادر حقیقی مورارجی بہ نام اننت جی۔

ب ۳۔ تہور۔

ب ۴۔ شری بوڈھا باوا۔

ب ۵۔ عزت نگاہ داشت۔

ث ۶۔ گوکہ۔

ب ۷۔ مالیہ و کاکوڈ و آدری۔

ب ۸۔ ماگھ شود + الف + پوش و د۔ ب ۹۔ آوردم۔ ب ۱۰۔ از اونہ نیست۔

جماعہ داران نواب صاحب را دست گیر ساختہ و دارع کرد و سردار لشکر
کہ بقال مادھو جی نام داشت در چاہ بے آب افتادہ آب زندگی
نگاہ داشت۔

القصد نواب صاحب، پربھاشنکر و دیال جی کہ عمدہ کار
پردازان دیوان رکھوناتھ جی و مورارجی بودند بہ روزہ پوش شود
یونم بہ قتل رسانید۔ بہ روز ماگھ ۱۱ ایریکادشی پنج شنبہ ۲ بے ہیج
مواخذہ دیوان رکھوناتھ جی را و از آن بعد بھائی مورارجی را بہ شش
ماہ خلاصی داد۔ بہ حسب تقدیر در ہمیں روز قلعہ پٹن کہ از طرف
شیخ بدرالدین، قاضی عبدالخالق و شیخ محمود در قبض داشتند بالواع
حکمت و زر بدست آورد۔

اما چون کہ ما سہ برادران از ملک اخراج یافتیم و با وجود تلطفات
و تفقدات نواب صاحب حامد خان در جوناگڑھ و باستدعائے
شیخ بدرالدین در منگلور و بہ خواہش حاجی در دھوراجی نماییم بہ صد
آرزوئے مہرا من خواص کام دار جام صاحب جساجی کہ مہتہ ادا بھائی را بہ
یک صد سوار و بنقارہ و نشان تاجورہ واڈ بہ استقبال فرستادہ بود
بہ نگرہ فیتیم و پیرگنہ پیر ڈہری و اٹکوت جاگیر یافتیم۔
چوں در انتراع اوقات معادرت نشد قلعہ پٹن بے خانہ خدا در ماہ

ب ۱۔ ماگھ۔

الف ۲۔ پنج شنبہ۔ نیست۔

ب ۳۔ قاضی خالق۔

شراون بہ ہمت علی خاں و عطا جی پٹنی کہ عداوتِ اصلی با خاندان شیخ
میاں داشتند نواب صاحب بہ دغا گرفت۔ قاضی عبدالخالق و تھانہ
من بدر رفتند۔

بھائی موراجی بن در لہجہ جی بہ بہا و نگر رفت و چہار دیہات جاگیر
یافت و متگل جی بن دیوان گو بند جی کہ خود سال بود زہر تمامش در
مصادرہ غصب شد۔ ایک چند مدت بہ حضور را نہ سلطان جی و جام
صاحب جساجی مع پائے گاہ نوکر ماند۔

نواب صاحب از قوم ناگران و زتار داران سوم پرہ دہ لک جامی
مصادرہ گرفت۔^{۱۳}

دیوانی جو ناگدھ بہ کلیان سیٹھ بستہ کہ مودی^{۱۴} فاضل دیوان جی صاحب
مرحوم بود و مادھو رائے بن خوش حال رائے کہ پدرش اورا در
دو سالگی گذاشتہ مردہ بود اورا دیوان جی صاحب مرحوم چوں پسر خود
پرورش نمودہ بہ قرابہ بالمناصفہ سپرد۔ و حیدر علی نایک عرف حیدر
بادشاہ سری رنگ پٹن در سونت ۱۸۴۹ مرد۔^{۱۴}

ب ۱۔ در مصادرہ زیر تماش رفت

ث ۲۔ نوکری بود۔

ب ۳۔ از۔ قوم۔ تا۔ گرفت۔ نیست۔

ب ۴۔ از۔ کہ مودی۔ تا۔ سپرد۔ نیست۔

ث ۴۔ ۱۸۴۹ مرد۔ نیست۔

بیت:

خطا کردم خطا کردم زو واقع ما مضمی بگذر
عطا کردم عطا کردم بتر اقبال دیوانی

بعد آن سر مجلس دست دیوان صاحب رکھونا تھ جی بہ دست
مہرا من خواص داد کہ این ودیعت ماست۔

از تفقدات و اتوال پردان نشس مقصر نمائند۔ مادھورا ئے ناگر
مگرانی بعد از اخراج دیوان صاحب رکھونا تھ جی کہ دم از نخوت و

بلند پروازی می زد خود را از دفتر نویس قابل دیوانی انگاشته بہ
قرار بالمناصفہ یا کلیان سیٹھ شریک دیوانی شد^{۱۳} و تق دیوان جی صاحب

امرجی را کہ پس از وفات خوش حال رائے از عہدہ شیر خواہگی ہوں
پس خود پرورش کردہ و دیگرے را خاص مودی نمودہ ہوں نقش

آب از خاطر محوسانت در اندک مدت بحکم وہ در ویش در کمی
نخستہ و دو بادشاہ در اقلیمہ نہ گنجد۔ کلیان سیٹھ و مادھورا ئے در خود

با بنا بر کمی و زیادتی حاصلات متعار پیدا کردند۔ کلیان بہ خانہ سید
غلام محی الدین کنادہ گیر شد و مادھورا ئے از نواب صاحب خطہ بہ خاطر

آوردہ دل از دست داد۔ بہ رفاقت جماعہ دار احمد پور و شیخ سعید
و ناصر بھمانی و موسی و متخرز عربان وقت نیم شب در دیوار حصار

غرب رو یہ لقب زدہ برہمت پایہ صد زلت مع زنان^{۱۳} بہ قلعہ بنتہلی
ب ۱۔ اسباب۔

ب ۲۱ کلیان سیٹھ بالمناصفہ کار بارہ تہ تو گرفت
ش ۱۳ معہ زنان + ب معہ عیال + ک زبان ب ۱۱ معہ عیال بہ بنتھلی گریختہ رفت۔

در بیان سپردن دیوانی بہ کلیان سیٹھ و مادھورائے۔ نامواہ
 ایساں۔ گریختن مادھورائے بہ ہتھلی ویر آوردن او بہ مسرد
 دیوان صاحب رگھوناتھ جی وغلبہ را بہ بخت سنگھ راول :

راہ بخت سنگھ راول در سونت یک ہزار و ہشتاد و پنجہ
 با کلیان کہ پناہ گیر و رعیت خاصہ جو ناگڈھ اند، فتنہ بر پا کرد۔ نواب
 صاحب بہ مدد کلیان لشکر متعین فرمود^۱۔ چوں چٹیل ماومی و بلجائے
 کلیان است راہ بخت سنگھ بہ تاخت آورد و کلیان مرسل نواب
 صاحب جماعہ دار و چھوٹم لال ناگر باہینی و گوشس بر آمدند۔
 نواب صاحب قبلہ و کلیان سیٹھ کہ بہ ملک گیری بر آمدہ بودند،
 وقت معاودت بہ مشورت جانبین در کالا وڈ اتفاق ملاقات دیوان
 صاحب رگھوناتھ جی با مہر امن خواص^۲ نواب صاحب فرمودند^۳ :

۱۔ نواب صاحب بہ مدد لشکر۔

۲۔ ماومی و بلجائے۔ بیست۔

۳۔ در کالا وڈ با مہر امن خواص اتفاق دیدن گردید۔

۴۔ آل وقت بہ دیوان صاحب رگھوناتھ جی فرمود۔

رفت۔ برائے سزائے او باسند عالی نواب صاحب^(۱) بہ دیوان صاحب
 رکھونا لگا۔ جی بہ نگر ترقیم فرمود کہ بہ مجرور و مطالع پیردانہ زود زود خود
 رابع جمعیت شالستہ میں جاہ سانند در صورت کھل قسم قدم
 دیوان جی صاحب امرجی سرگباشی است۔ بہ طبق آں^(۲) میں راقم باد
 صد سوار بہ طریق مدد بہ خدمت رسیدنی الحال نواب صاحب
 مقام بزرگ قلعہ بینہتلی شد۔ در ارکان ہمت مادھورائے تزلزل افتاد
 بہ پھر وجہ فہمائش کردہ برآمد۔ چوں کہ در میان آمدن صلح شدن ہم
 رخصت خواستہ بہ نگر رفت۔

مادھورائے پس از چند ماہ^(۳) فراغت از زر مطلوبہ یافتہ از گونڈل بہ
 بڑودہ رفتہ یہ^(۴) توجہات باباجی صاحب در سونہ ۱۸۶۱ بہ تحصیل
 تدریس بندی در این دیار آمدہ جاگیر و خدمت دفتر از نواب صاحب
 یافتہ^(۵) چوں اولاد بد بود حال دامادش بہ نام کیشو لال در ہونا لگا
 است۔

ش (۱) باسند عالی۔ نیست

ب (۲) نواب صاحب نوشتن سوگندہ قدم دیوان سرگباشی میں راقم را دیوان صاحب
 بہ کمک فرستاد۔

ش (۳) فراغت از زر مطلوبہ یافتہ۔ ب (۴) تاکہ باباجی صاحب بعد ۵ سال۔

ب (۵) جاگیر و خدمت سابقہ سفارش از باباجی صاحب نواب۔

ش (۶) اولاد نہ داشت۔

در سوننت ۱۸۵۱ بہادری سندھیہ و پیشوا سوائی مادھو راو بہ
 از حضور بادشاہ دہلی سندھ و کیل مطلق امتناع شدن مادہ گا و در تمام
 ہند یافت و بہ قلعت و منصب بہ این تفصیل سرفراز شدہ :-
 پارچات قلعت سر بند طرہ مردارید، باز و بند مرصع، کنہی طلا
 مرصع کوڑکی گو شوارہ بھنگ دانی، کڑکی توڑہ، قلم دان دولت مہر
 مراتب مورچیل، سپر و شمشیر، اسپ تازی، فیل با عماری، فیضان
 برائے نقارہ و نشان پالکی۔

در بیان ولادت صاحب زادہ:

بروز جیتہ در یارشس سوننت یک ہزار و ہشت صد و پنجاہ و یک
 صاحب زادہ بلند اقبال "بہادر خان بہادر بابی از مطلع لیٹن راج کنور
 بانی چوں نیر اعظم طالع گشت۔ تاریخش بختاور (۱۲۰۹) یافتہ اند او بہ تعالی
 زندگی دراز بخشاد۔

در بیان کلیان سید:

چون مادھو راوے کہ سہیم کار بود از میان بر خاست۔ گل بے خار
 ماند دانستہ " کار بار دیوانی بہ ذمہ خود گرفت۔ فتح محمد نوتیار کام دار
 را و صاحب از بھوج بال شکر فراوان در سوننت ۱۸۵۲ بہ قصد پانمالی

● گلو بند

ب ۱۱ بلند بخت

ب ۳۔ نوتیار جماعہ دار بہ قصد منازعہ از بھوج

ب ۱۲ خار دانستہ

بالا رہے اور ان دنوں محمود مہرا من خواص باوجود جماعہ افغانہ شیر جنگ خان
والف خان و ذوالفقار خان و انور خان و کریم خان و صاحب داد خان
کہ در خدمت ملہار راو گایکوٹہ زمین دار کڈھی نوکر بود بہ جنگ گو بند
ہنت نانا، دیوان شری منت را و صاحب گو بند را و گایکوٹہ از خیلہ سرخ
روٹی بہ ہم رسانیدہ بود نواب صاحب را بہ تقریب دو لک پانزدہ ہزار
جامی حق الاعانہ^۱ مقرر ساختہ بہ مدد طلبید^۲۔

نواب صاحب خود بدولت با کلیان سیدھ با عسکر سابقہ ولایت بہ یارق
عربان و سندھیان و مختار خان بابی و جمال خان بلوچ و ہری سنگھ پور بیہ^۳
و ہری سنگھ سولنگی گراسیہ بالا گام و مکیان منگلور و قصباتیان کوتیانہ و
کاکھیان^۴ و اعظم بیگ و جمعیت خان پائے گاہ دار و کلیان سیدھ کہ دیوان
محض برائے نام و نقش دیوار بود بر مقام دہیسرہ متعلقہ پرگنہ امرن شامل
لشکر نگر شدند۔

لشکر بھوج کو چیدہ بہ مفاصلہ نیم کر وہ مقام ساخت۔ مہار^۵
برادر^۶ بار سالہ خود بہ چوکی نواب صاحب حاضر شدیم۔ راج گج سنگھ

ب ۱۔ کریم داد خان۔

کلو بند

ب ۳۔ طلبیداشت۔

ث ۲۔ حق الاعانہ۔ نیست۔

ب ۵۔ کاکھیان۔ نیست۔

ب ۴۔ ہری سنگھ پور بیہ۔ نیست۔

ث ۱۔ از۔ کلیان بس۔ تا۔ دیوان بود۔ نیست۔

ب ۹۔ سہ۔ نیست۔

ک ۸۔ دہرہ

را بہ ہود کہ از خویشانِ راہ صاحب بود در میان آمدہ صلح کرد فیصلہ بہ زبان دیوان صاحب لکھونا تھ جی از طرف نگر و از جانب جو ناگڑھ کلیان سینٹھ موقوف داشتہ الفراق لشکر می شد۔

در بیان لشکر کشیدن بر بہاؤ نگر و مایوس شدن^(۱۲)۔

نواب صاحب را از مقام دہیرہ بہ مہم بخت سنگھ افواج روان نمود در اول حملہ کوٹلہ کہ تھانہ دار آں مورار جی بن در لہجہ جی دیوان بود و قلعہ را بولہ فتح ساختہ در پیرگنہ گوگہ بارہ تھاکوڑ کانیاجی گوہل را دست گیر نمودہ ملک بہاؤ نگر پامال کنان بہ موضع چیتل بہ دفع ماندگی بہادران مقام داشتہ باز بہ قصد خرابی بہاؤ نگر جمعیت سپاہ دکاتھیان خاطر خواہ بہ ہم رسانیدہ کوچ فرمود۔

بخت سنگھ را اول بہ لشکر متکاثرہ بہ استقبال در میدان موضع

دہسطناب بہ طناب اعلام بست۔

یک روز از طرفین توپ آتشیں زیر قیامت انگیز گشت۔^(۱۳)

نواب صاحب خیال نامردمی کلیان سینٹھ بہ خاطر آورده بصواب دیدہ مشاوران سوائی صلح از ورطہ بلا بخت دور از قیاس دانستہ بہ اخذ

ب ۱۔ خویشان طرفین۔

۲۔ لشکر کشیدن نواب صاحب۔

۳۔ ٹھاکر۔

ب ۲۔ آتش زیر گشت۔

مبلغ یک لک و پانزده ہزار روپیہ پروانہ کو تدارک و راجولہ نو مستندہ
دادہ از سر تقصیرات سابق و لاحق در گذشتہ سبک تر بہ جوانا گڈھ رونق
افزاشدند۔

در بیان فتح مالیہ :

قلعہ مالیہ از پتہات ہائی پس از مورچال سہ روزہ متخلص کنانیدہ
داخل خالصہ شریفیہ نمود۔

در بیان توپ انداختن امین جماعہ دار بر قلعہ مجھیوڑی :

امین صاحبک بن جماعہ دار حمید صوبہ کا کھیواڑہ بود۔ بہ قصد انتقام
خون پدر از سرکار شری مننت گایکوڑہ خدمت صوبہ کا کھیواڑہ بہ
ذمہ خود گرفت۔ در سونت ۱۸۵۴ بروز قلعہ مجھیوڑی بہ ضرب
گولیل پارہ بہ شکست آوردہ جمع بندی بہ سرشتہ شیورام کمیدان کہ از
معمول سہ چنداں گرفتہ بود گرفتہ نہ جائے خود رفت۔

در بیان خرابی کلیان بقال و نا امید

برفاستن از دھادھلے پور

ث ۱۔ امین جماعہ دار۔

کلیان بمقال کہ سابقہ مووی دیوان صاحب رگھوناتھ جی بود، رفت رفتہ
 از جرم تمک حرامی^۳ تا اندیشد مہتہ پر بھاشکر و دیال جی کہ یار غار او بودند
 قتل کتا نیدہ بہ رتبہ دیوانی رسیدہ بود۔ از کشاکش تنخواہ سپاہان بہ تنگ
 آمد۔ تمام موسم باران بامہرا ان نجبت و نکال در صحرائے فراخ موضع
 کنٹولیہ^۳ مقام داشتہ پس خواست کہ بہ ہر حیلہ وونق جو ناگڈھ کم کند۔ نوآب
 صاحب حامد خان را کر لیس بہ لسیخہ قلعہ دھادھل پور کہ گودڑ کہوڑ کاھنی زمین
 دار او بود زور لشکر در آن برد۔ دو ماہ مور چال داشتہ بسیارے از سپاہان
 و زرتلف کرد۔ آدھے کار شیران از شغلا ان یہ ظہور نیاید۔ یا مہرا ان
 انفعال خود و خاوند بے نیل مقصود بازگشتہ مایوس و منکوب بر قاست
 چوں بہ جو ناگڈھ رسید عربان برائے طلب برخانہ او حملہ کردند۔ بزور
 زہر حق خود خانہ گرفتند^۴ چون کلیان از ہر نوع زمانہ برگشتہ دید بہ نیم
 شب گزرتختہ چون چغد بہ ویرانہ کوتیانہ جا گرفت۔ بہ ہر جانب قزاقی
 آغاز نہاد و ملک رانہ پور بندر و دراقہ و بالار تاختہ از مال ناطق و صامت برائے
 ذمہ تنخواہ سہ بندی می نمود۔ قصد گرفتن پور بندر ہم داشتہ^۵

ب ۱۔ رگھوناتھ جی۔ نیست۔
 ش ۲۔ جرم۔۔۔۔۔ نیست۔ ب ۳۔ کنٹولیہ۔ کنٹولیہ

ب ۳۔ ۵۔ ان۔ مایوس۔ تا۔ کردند۔ نیست۔

ک ۴۔ عربان برائے زہر حق خود برخانہ سیٹھ نہ کور حملہ و رگشتند و بہ زور زہر خود گرفتند۔

ب ۶۔ عربان برائے طلب برخانہ او حملہ کردند۔

ک ۷۔ جا گرفت و پر کہانت لاقہ مثل پور بندر و دہرائیہ و بالار تاخت۔

در بیان طلبیداشتن دیوان صاحب رگھوناتھ جی رازنگر:

نواب صاحب چوں بہ ہمگی و توبہ لاپچار شدند در سوئت ۱۸۵۷ جماعہ دار
 عمر کہ یکے از معتدیان دیوان صاحب رگھوناتھ جی بود و جمعیت خان و
 مونی رام ویدہ را بہ طلب دیوان صاحب موصوف بہ نگر فرستاد بہ
 جام صاحب نوشت کہ امانت ما را بہ من فرسیند کار ضرور است۔ دیوان
 صاحب چوں از متلوئی مزاج نواب صاحب نیکو واقف بودند بہ پاس
 خاطر این را تم را مع رسالہ فرستاد۔ چوں بہ چوناکٹھ رسیدم کلیان سیٹھ
 حیلہ باز از راہ باطنی چا پوسی ہا بہ نواب صاحب معرض داشتہ دل را منحرف
 ساختہ۔ من چوں از اوضاع و احوال تخلف و انحراف صریح دیدم رضا
 خواستہ شامل لشکر جام صاحب بر مقام کنونی شدم۔^{۱۳}

در بیان رفیق شدن مختارخان با کلیان سیٹھ و طلب

فرمودن دیوان رگھوناتھ جی و رنجپور جی رازنگر و پور بندر

و فتح کردن کوتیانہ؛ (۳)

الف۔ ب۔ اد۔ ۲۔ این ہمہ بیان نیست۔

۳۔ مختارخان و اعدل خان بابی کہ بہ سبب رفتن زن پسر خود کہ لاڈلی بی بی نام داشت

در جہالہ نواب صاحب قبلہ متقاضی فتنہ و فساد شدہ بودند الف۔ ہمہ بیان نیست۔

لاڈلی بی بی دخترِ رستم خان بابی و زین پسرِ مختار خان بابی بے منتیت
 قاضی و شہرہ در خیالت نکاحِ نواب صاحب آور دند۔ اور سناں
 از بالوہ با کلیان سیٹھ در ساخت متقاضی فتنہ شدہ بودند۔ چنانچہ از
 خوفِ اس سلسلہ آہنیں بین الابواب جو ناگدھ بستہ کہ مبادا وقت بے
 وقت در شہر دخل کنند۔ اور (۱-۲) کلیان سیٹھ رفیق نمود۔ نواب
 صاحب چوں بہ غلبہ کلیان و مختار خان اندیشہ ناک گردید و در اراکان
 دولت احمدی را نہ دید کہ عہدہ بر آئے از این تہلکہ می توان شد جمعیت
 خان شیروانی و مول چند و حیات خان بلوچ و امرجی جہالہ وغیرہ اراکان
 دولت را بہ طلب دیوان صاحب رکھونا تھ جی بہ نگر فرستاد و بہر
 جام صاحب جساجی تاکیدات نوشت کہ عجب مشکلی در پیش است و
 بے اعانت دیوان صاحب گرہ از این دشواری کشودن متخیل نیست
 یا برآں زود بزود بفرستند۔ در فرستادنش منتت پذیرمی شوم۔
 از طرف یک جام صاحب و در دیگر طرف آیندگان چنان بصد شدہ کہ
 با وجودے کہ از متلوئی مزاج آقا و متحدی کرشن داس بمقال و کاہنداس

ب ۱- دخل آیند۔ الف ۲- از۔ لاڈلی بی بی۔ تا۔ رفیق نمود۔ نیست۔

ث ۲- اور کلیان سیٹھ رفیق نمود۔

ب ۳- چوں بہ غلبہ کلیان و مختار خان اندیشہ ناک گردید۔ نیست۔

ث ۵- تہلکہ کند۔

ب ۶- نوشت کہ در فرستادن دیوان منتت پذیرمی شوم۔

ناگرواذا عظم بیگ رنجش کمال در خاطر داشت - امانه تو انست که غلام
 کرد و چرا که خاوند را کار سخت در پیش بود به چون ناگدھ تشریف فرمود
 به مجرد حصول ملازمت نواب صاحب لشکر از تو در کهن جمع ساخته به قصد
 فتح کوتیان و بالوہ به بنتہلی مقام ساخت و به طلب این نیاز مند کہ
 از دو سال به پور بندر بود کلیان سیٹھ را ہر قیمت داده تو پ گرفته بود
 پر بھو داس بالساو اڈہ ناگرو کمال چیلہ ما بہ یلغار فرستاده از رانہ
 سلطان جی خواہ نہ خواہ رخصت گرفتہ - وقت روانگی بہ یک پالہی مراسلہ
 مردارید متواضع شدہ -

چون بہ مقام رانہ واڈہ رسیدم در باقین موضع مہیاری و قریان
 بہ فریاد آمدند کہ کلیان سیٹھ مارا تاراج کرد و غنیمت فراوان برد - بہ
 مجرد شنیدن نال منظر ہومان و ملہوفان جامعہ دار محمد برق و ناصر برق
 و شاکر خان و سردار خان و گل باز خان و محمد رفیع و مراد ہتھوڈ و مراد خان
 مکرانی و غیرہ لشکری بر سر خود نوکر داشتہ بہ عزم استیصال کلیان سیٹھ
 بہ موضع کوٹرا مقام ساختہ - مختار خان بابی دل در باختہ و از ہمت و
 پنداختہ بہ توبہ و نہامت بہ ضمیمہ این کس آمدہ از کلیان سیٹھ دنا
 موافقت گشتہ و دست از دعویٰ زین پسر برداشتہ بہ بالوہ رفت و
 قول امان جان گرفتہ -

ب ۱ - حقیر -

ب ۲ - از - کلیان سیٹھ - تا - گرفتہ بود - نیست -

ب ۳ - از کلیان سیٹھ جدالی گزیدہ بہ صلح گزیدہ و زین پسر خود بہ نواب صاحب مباح داشتہ

در بیان فتح نمودن قلعه کوتیانہ :

به روز آشود و دپتر دشی سونت یک هزار و ہشت صد و پنجاہ
و ہفت وقت شہب برد یوار قلعه جانب شمال چہار نرد بان منہادہ
با جماعہ افاعتہ و یار گیران و عرب و سپہ سالار پیر بھوداس ناگر داخل
قلعہ شہر پناہ کوتیانہ شدم۔ بہ مجرّد بر خاستن غلغلہ و آوازہ تمفنگ
با بنین کلیان سینڈ بہ مردمان خاصہ نمود بہ مقابل آمد" بہ پناہ تویلیات
اندکے بہ جنگ آورخت اما بہ اندک مفاہ بہ زود پست پاشدہ در قلعه
کالی کوٹھی محصور گشت۔

دیوان صاحب رگھوناتھ جی کہ مقام بہ بنتھلی داشت و میان خوف
و رجا ایام گذاری می کرد۔ بہ مجرّد شنیدن این نوید غیبی ہماں روز وقت
شام بہ مدد رسیدہ۔ چوں کہ جا بہ جابر بروج و بام ہائے شہر
با مدعیان مورچال مستقل داشتند و متوقع کمک نہ بودم بہرکنار جوئے
بجا در مقام لشکر نمود۔ بعد سے روز جماعہ در بچی و ناصریمانی و گنگا سنگھ
و کہانڈن گیگاہ بوکیرہ و ہمیر سیندھی متابعان مقہور امان خواستہ

ب ۱۔ آمد بہ اندک زود گشت پست پاشدہ در قلعه کالی کوٹھی محصور گشت۔

ث ۲۔ خوف و رضا۔

ب ۳۔ شام رسیدند۔

ب ۴۔ مقام ساخت۔

ب ۵۔ کہانڈن و گیگہ + ث کہانڈن گیگاہ + ب بوکیرہ حمیر۔

بر آمدند۔

دیوان صاحب لشکر را با انواع فلار ع و حلقه طلا و علم و نقاره نواخته

مهم فتح فتح اندرون قلعه کوتیان به ذمه این^۱ نیاز مند و گذاشته بنا

بر تحصیل جمع بندی لشکر روان ساخته کنور دیواجی جاڑیج^۳ ہم رکاب

خدمت بود^۴ پیش کش گیران تا حد دهند هو که با فتح و فیروزی مثل والی

نویس در پرگنه لپندی مقام داشتند۔ تا آن که کلیان سیٹھ پس از جنگ

و بدل بہ تنگ آمده به روز ماکسر شود تیرج^۵ شنبہ سو نت ۱۸۵۸

مع زنان و پسران بہ قید افتاده^۶۔ جماعہ دار محرزہ عرب مبلغ بیست و دو

ہزار جامی درجہ طلب خود گرفته از زندان قلعه خلاصی جست۔ کلیان

را مع قبیلہ اشس بہ حضور نواب صاحب کہ بہ پٹن دیو جلوہ افروز

بودند آوردم تا یک کمرہ با استقبال مع صاحب زادہ بلند اقبال

سرفرازی بخشیدہ۔ کیفیت فتح کوتیانہ استفسار فرمودند۔ عرض کردم

کہ بر قلعه ارک تا یک ماہ و چہار روز^۷ مورچال از دو جانب قایم کردہ

۱۔ از۔ لشکر۔ تا۔ نواخته۔ نیست۔

۲۔ من۔

۳۔ کنور جاڑیج دیواجی۔

۴۔ ہم رکاب بود۔ نیست۔

۵۔ تیرج۔ تروج۔

۶۔ در قلعه کنور نہ مقید ساختہ۔

۷۔ یک ماہ۔

جنگ توپ و تفنگ جاری نمودم اما چون کہ قلعہ از پس سخت و سنگین
 بود گولہ کار گرنہی شد^۱۔ از طرف غرب و شرق نقب زدیم اتفاقاً
 نقب غرب رویدر نقبے کہ قبلہ گاہی دیوان جی صاحب امر جی وقت
 محاصرہ بر ہاشم خان پرانیدہ باشد سراسر آوردہ۔ در نقب شرقیہ
 ڈبہ ہائے باروت نہادیم اما فرصت پرانیدن نہ یافتیم۔ یک شب
 دروازہ قلعہ مردمان مراد خان مکرانی^۲ سوختہ۔ روز دوم وقت
 چاشت بعد از انداختن گواہیل توپ^۳ انخواستیم کہ نردبان نہادہ بالا
 بر آیم کہ کلیان سیٹھ تاب نہ آوردہ پارچہ زینہاری جنبا نیارہ بہ اقبال
 خداوندی مع زنان این نمک حرام را گرفتار کردیم^۴ و قلعہ بہ دست
 ملازمان سرکار دولت مدار افتاد^۵۔

ب ۱۔ نمی بود از طرف غرب و شرق و نقب۔

ب ۲۔ قلعہ مراد خان۔

ب ۳۔ بعد از انداختن گواہیل توپ۔ نیست۔

ب ۴۔ دستگیر کردیم۔

ب ۵۔ دولت مدار۔ نیست۔

نواب صاحب بہ شنیدن این ماجرا گل گل شکفته بارها آفرین خواند
بر جوان مردی و دلیری شدند و کلیان را باز بہ من سپردند تا زندانی ماند۔
او بعد چند ماہ در زندان بہ قضائے الہی جان داد و پاداش اعمال شنیعہ نمود
یافت۔

قلعہ پور واڑ و اونہ کہ بہ دست لکھمی داس بن کلیان بود خالی کنانی۔ بہ
ملازمان نواب صاحب سپردم۔ پس از تقدیم مراسم نیکو خدمتی دستوری
گرفته کوچ بہ کوچ در راہ آندہ پور را سزا بہ واقعی دادہ بہ مقام (لبنڈی)
بہ خدمت فیض درجت دیوان صاحب رگھوناتھ جی فائز شدم و در آن
ہنگام مہم گایگاڑ برکٹی بود۔ در سونت ۱۸۵۸ بوساطت میر صاحب
کمال الدین حسن سرکار انگریز را بہ مدد گاری آوردہ۔ (۵) جنرال از مہی
باتوپ خانہ اژدر نشانہ و پلاٹن ۲ از بندر کنہات ورود نمودہ بود۔ در آن
زمان از طرف ملہار را وہ خواستگاری استعانت و کلیان آمدند و از جانب
شریمنت گایگاڑ سینا خاص خیل شمشیر بہادر ہم بہ استمداد طلبیدہ اتاہ اندیشہ

ب ۱۔ با من سپردند۔ او بہ قضائے الہی در زندان مرد عملہ نویس یافت۔

الف ۲۔ لکھمی پور۔

ب ۳۔ از۔ تقدیم۔ تا۔ بخدمت۔ نیست۔

ب ۵۔ درخواست۔

ث ۴۔ در نشانہ۔

ب ۷۔ رسیدہ۔

○ دستہ فوج

⊗ جنرل (سپہ سالار اعظم)

این کہ شتر بہ کد ام پہلو نشینند اتفاقاً رفاقت طرفین نہ شد و بہ جونا گڑھ
 معاودت شد۔ لشکر گایکوڑ در انتزاع ایام بہ جنگ سخت قلعہ کڑی
 مفتوح ساخت۔ کمید ان شیورام وغیرہ کہ نوکر ملہار راو بودند منہزم شدہ
 در اطراف ہارفتند۔ ملہار راو چون کہ لا علاج شد بہ خیمہ جنرال آمبرہ
 استیمان جست۔ ہنومننت راو برادر حقیقی او در اولکہ بھوج رفت و
 ملہار راو را پرگنہ ناڈ یاد از سرکار گایکوڑ عنایت شد۔ پس از دو
 سال در سوونت یک ہزار و ہشت صد و شصت از آل طرف گریختہ در
 ملک کاتھیواڑ آمدہ یک چند آوارگان دست نکیب یعنی جماعہ دار
 عمر و حامد عمر وغیرہ غربان و سیندھیان نوکر داشتہ مصدر رفتند و
 شد دست تطاول بر ملک دراز نمود۔ زمین دران بہ پاس
 ادب^۳ سرکار گایکوڑ سر بہ اطاعت می نہادند تا آن کہ بہ تعاقب او لشکر
 گایکوڑ بہ سرکردگی دیوان صاحب بھل راو پاشنہ کوب در رسید
 در میدان بہاونگر دست گیر کردہ بہ انگریز سپردہ او شان ممبئی بردند
 چنان چہ ہماں جادر گذشت۔

ب ۱۔ ہم بہ استمداد طلبیدہ باندیش این کہ۔

ب ۲۔ معاودت نمود۔

× جنرل (سپہ سالار اعظم)۔ ⊖ بمبئی

ب ۲۔ ناموکس۔

ب ۴۔ کسے متعرض نمی شد۔

در سونت ۱۸۵۸ از نواب آصف الدولہ و مرہٹہ - میرٹھ والہ آباد آگرہ و روہیل کھنڈ، انگریزان یافتند۔

در بیان سردار دن بہ مکندر او گایکوڑہ

بنابر تشخیص پرگنات نامشخص در سونت ۱۸۵۹ با جمعیت معدود بر آمدہ بودم دو چندان از رقم معمول تحصیل در آدم - در قریب دھرن گڑھا کمیدان شیورام و ہنومنٹ راو با فوج نویس معروض شدہ انا بیچ عارضہ نہ توانستند کرد۔ مکندر او گایکوڑہ بغی در زیدہ در قلعہ امریلی بہ بیچ فتنہ گردید۔ عجب شورشے در این دیار انداخت۔ چنان چہ ناگرد دیسائیان بساؤڈ از قید نمود بہ امریلی بردہ خواہانہ بالمقطع شد۔ بہ حکم نواب صاحب بہ تادیب او لشکر کشیدم۔ پس از محاصرہ در یک ہفتہ دیسائیان ناگران رہانیدم و مکندر او منفعل و منکوبہ انراج یافت۔ مکندر او ملول و معلول آوارہ شدند۔

در بیان محاصرہ نمودن باباجی بنتہلی را و فتح ناگردن

باباجی صاحب دیوان سرکار گایکوڑہ بالشکر جبرار و مردان کرار در این دیار عبور کرد۔ از کمیدان شیورام سہ چندان زرمی گرفت و در پلہ حشمت خود احدے را نمی سنجید بر قلعہ بنتہلی مورچال دو ماہہ و شتہ نوپ ہانداخت۔ از دو ارکان قلعہ شکست انداختہ۔ انا کار نہ کرد

الف ا - از - در سونت - تا - یافتند - نیست -

به شتافت برخاسته ملک پامال کناں تاپٹن دیو تکاید نمود به سبب
نزاع و تندی از طواف عالم مطاف شری سوم ناتھ محروم ماند این
را تم با فوج معدود و دهم جنب و هم پہلو به دست برد مشغول داشت
و سرکوب ایشان می ماند۔ آخر الامر تمسکات و پیرغمال که از مواضع
گرفته بود مسترد شد۔ جمع بندی به سرشته ملک گرفته عود فرمود۔
از عهد باباجی صاحب از معمول درین او لکه نراج سه چند ال
مقرر یافت۔

در بیان وقایع سونت ۱۸۶۱ء

در سونت ۱۸۶۱ به طریق سواری تا را جکوت و سرویه تشخیص پیش کش
نمودم۔ در این آوان اعظم بیگ چیده و کرسن داس و کابنداس
نواب صاحب را متلون مزاج و در کیفیات نا و نوش و دیدن
تماشائے رقص و شنیدن سرود مستغرق و از کار ملکی بے پروا انگاشته
کار بار خانگی به ذمه خود گرفته بود۔ ہم واره در تخیل بنیاد دیوان
صاحب رگھوناتھ جی کند و کوب می کردند نواب صاحب به صلاح آل
ہادر و جہہ تقاضائے جدید کہ ده لک جامی نقد بود کوتیانہ رہن بہ نوشتہ
دادہ بہ کوتیانہ فرستاد۔

ب-۱- از- از دوارکان- تا- تندی- نیست۔

ب-۲- از- ہموارہ- تا- می کردند- نیست۔ بام- بہ صلاح وقت۔

ش-۲- پیرگنہ کوتیانہ (آن زمان بہ دیوان رگھوناتھ جی را رہن نوشتہ دادہ زہت فرمود۔

وقائع درسونت ۱۸۴۲ء

درسونت ۱۸۴۲ء کھیمہ و بہوجہ و کرنہ وغیرہ مہتہ ہا از تعدی کرسن داس متنفر گشتہ بر پناہ کوتیانہ آمدند و چند روز آں جا ماندند و از آں جا بہ قصبہ دہرافہ فرار گرفتہ اند کے آویزش بہ ملک نوآب صاحب نمود رفتہ رفتہ بہ قبول جبرمانہ باز بہ ماوائے خود آمدند۔

مہتہ ریوا شکر بن کریم درس و دیار ام ناگر بہ دفعتاً ۳۰ چہار سال درسونت ۱۸۴۲ء برائے نام زیر دست کرسن داس و اعظم بیگ پیش کای کردند و لشکر بہ تشخیص جمع بندی بر آوردند۔ اٹاموری را نیا زردند و از سایہ خود می لرزیدند۔ بہ خوف باباجی صاحب بصد انفعال و خسران بہ سبک پائے در گوشہ جوناگڑھ روپوش نشاند۔ ہم چہنیں دوسرے سال بہ طریق تحویل داری و سستی و بے رونقی تضحی اوقات می نمودند از آں روز لشکر کشی نوآب صاحب حامد خان موقوف شد و جمع بندی دست برداشتہ بہ طریق مقطع از سرکار انگریز

ب ۱۔ وقائع درسونت۔ نیست۔ ب ۲۔ دہر پہہ مستقیم شدہ یک چند ترک تازی نمود۔

ب ۳۔ باقبال جبرمانہ بہ ماوائے خود آمدند۔

ث ۴۔ سال ۱۸۴۲ء۔ نیست۔

ب ۵۔ از۔ اٹاموری۔ تا۔ لرزیدند۔ نیست۔

ب ۶۔ بہ صد انفعال رجعت بہ جوناگڑھ نمودند تا دوسرے سال بہ طریق۔

می یابند و از سرکار گایکوار، مہر و چ و چند ضلع و از ملک گجرات
انگریزین یافتہ۔

در سونت ۱۸۴۲ مہتہ دیوان شکر و مادھو رائے از طرف توپ صاحب
بر مقام کنڈورنہ کہ من بہ تقریب سعادت اندروزی ملازمت کرنیل
سکندر جاہ الیک ساندرو * والکر صاحب از کوتیانہ مع احتشام
خود رفتہ بودم رسیدند دیوان جی صاحب بنتھل راو کہ بہ سبب مایوس
برخاستن باباجی صاحب از قلعہ بنتھلی * و طواف یافتن جناب حضرت
سوم ناٹھ بہ واسطہ شوکت و صلابت دیوان صاحب رکھونا ٹھجی در
خیال خود داشتند و بہ دست آمدن جونا گڑھ در انراج دیوان
موصوف تصویر می نمودند، ہموارہ کینہ و رزی شعار خود سائنہ رفیق
کار نویس سائنہ * غازی ہا دور از قیاس و بعید از عقل معروض
کرنیل صاحب کردند۔ صاحب نوشیروان زمان ہواب صاف داد
کہ بہ حضور سرکار والا مار گایکوار شہت لک جامی قرین و بابت
نون مہا و شانزدہ قریات انعامی کہ قرار یافتہ بود و باز در سونت
۱۸۳۹ دغا و ظلم نمودہ باطل کردہ اند باز خواست آں خواہ شد
ملکہ کہ بہ سعی دیوان جی صاحب امرجی * یافتہ اند در ضبط آوردہ بہ دیوان

ب ۱۔ بنتھل راو کہ مایوس شدن باباجی صاحب از فتح قلعہ بنتھلی۔

ب ۲۔ می نمودند رفیق کار سائنہ غازی ہا دور از۔

ث ۳۔ دیوان جی صاحب امرجی۔ نیست۔

بیکزندہ

صاحب رگھوناتھ جی می سپارم کد ام سند سلطان دہلی
 ملک جونا گڑھ متصرف شدہ اند۔ بہ مجرہ استماع چوں گس در روغن
 شدند۔ کرنیل صاحب بہ روز عید بہ ماہ جانوری دیوان جی صاحب
 منتقل راو و ارکان دولت توآب صاحب را سر مجلس فرمود کہ شمایاں
 دیوان سرکار گایوڑ و توآب صاحب اند و این دیوان و پیش رو لشکر
 ما است و عداوت او باعث عداوت سرکار انگریز است۔

مظہوران نوا بندر کہ کشتی ہائے بندر سورت و منبائے بہ نارت
 بردہ بودند استرداد و مال آن گرفتہ دو سہ مراتب و الکر بہادر
 مع را بستین صاحب و بالبتاین صاحب وغیرہ بہ نیمہ این راقم رونق
 افراشتند، سرود و رقص دیدند و شنیدند و دوبارہ بہ قبول نذرانہ
 و پیراہنے و بخشیش سرو پانخاصہ مارا سرافراز فرمودند و دست
 بند مرصع و اسپ و شمشیر قبول نمودند و بہ خلعت ہائے فاترہ مارا
 سرافراز ساختند کہ شما از وابستگان سرکار انگریز اند در ہر باب و
 ہر جا غور شما بر ذمہ سرکار متحم است۔ مثل الیک ساندر و الکر مرد
 بلند نظر، عالی ہمت سخن سنج، کم گو و بسیار فہم، واقف اسرار ریاست

ب ۲۶۱۔ سپارم کد ام سلطان جونا گڑھ متصرف شدہ اند۔

ب۔ استماع گس در روغن شدید۔ پز۔ رابرٹسن۔ وبالن ٹاٹن

⊗ جنوری (ماہ اول سن عیسوی)۔ ⊖ بمبئی

ث ۳۔ از۔ دست بند۔ تا۔ ساختند کہ۔ نیست۔

درمزشناس منصوبات امارت قدردان اہل عزت ندیدم۔ مقہوران
 مالیہ و اوکہہ کہ تا حال احد سے از سلاطین و راہہ ہا سزا دادن نہ
 تو انستند زیر کردہ قلعہ کند ورنہ در نیم ساعت فتح ساختہ۔ در پور بندر
 بہ منت از رانہ سلطان جی حصہ گرفت و قلعہ چہایہ از پافگند سرکار
 گایگوٹ را بہ مہانہ بر آوردن عربان و ضمانت رعایا زیر دست خود آورده
 چنین حکمت خبر او کی داند و عالمین را بہ شیریں زبانی مرہون احسان
 کی کند و مدعیان سلطنت را بہ دار و مدار منقاد نماید۔ القصہ خود رفت
 و نام نیک گذاشت۔

ثبت است بر جریدہ عالم دوام ما۔ بہ روزگار تک شود و دشمن
 سونت ۱۸۶۶ء بہ معرفت دامہ بقال بہ سبب نا فہمی و شہر آشوبی کنور
 ہالاجی بر کرنیل الیک ساندرو والکر کہ از مہم او کہہ معاودت فرمودہ
 بودند در زکوٰۃ ترمی نصفی حصہ دروازہ شہر جانب شرق و شمال
 سپرد و اسن نیز برائے ملاقات رفتہ بودم۔ بہ قبول پوشاک و اسپ
 و دست زیب مرصع سرفراز ساخت و مالا ہم بہ خلعت ہائے فائزہ ساخت

الف ۱۔ از۔ مقہوران۔ تا۔ زیر کرد۔ نیست۔

الف ۲۔ بہ یورپ خود رفت + ب بہ ولایت۔

الف ۳۔ ۱۸۰۷۔ ب ۴۔ کج روی۔

ک ۵۔ دروازہ۔ ب ۶۔ شمال روی داد۔

ب ۷۔ این حقیر برائے۔ ب ۸۔ از۔ و اسپ۔ تا۔ ہم۔ نیست۔

در بیان بہشت نصیب شدن توآب صاحب حامد فنا:

در آغاز سال سنونت یک ہزار و ہشت صد و شصت و ہفت توآب صاحب قبلہ عالمین حامد خان بابی را بہ آزار تب لرزہ برخواست روز بہ روز رو بشارتی آورد۔ دیوان صاحب رگھوناتھ جی برائے آرام پڑی بہ حضور رفتن می خواست لیکن بہ سبب تعذر اہل کاران حاسد نہ توانست رفت تا آن کہ بہ روز پھاگن شود چوتھ یک ہزار و ہشت صد و شصت و ہفت مطابق فارسی سن ۱۲۲۶ جان را بہ جان بخش سپرد۔ ملایک سیرت و عزیز پرور بود۔ چنیں حاکم ذمی ہوش و شیریں سخن و وفادار زمانہ ساز زود رنج و دیر ساز کم تر بہ چشم ستیا جان عالم آمدہ باشد۔

مدت حکمرانی اوسی و شش سال و سہ ماہ و پنج روز۔

نواب صاحب بہادر خان بن حامد خان بہادر باک مدظلہ

صاحب زادہ بہ اسم بہادر خان مادرش راج کنور حرم خاصہ است۔
در پٹن بودند و از خدمت نواب صاحب غبار بنا بر آن کہ در سیر شہر گشت پیادہ
سیرکنان چون قریب حویلی فائز شدند کہ جنبشی بچہ خدمت گار صاحب زادہ
سوئے آتش بازی نزدیک تر نہادہ آتش دادہ گر بخت قضا را شعلہ
آتش سبو چون سوختگان دنیا دامن گیر شد بہ تن مبارک آسیب از التہاب
رسیدہ۔ این واقعہ را فی الواقعی از آموزش راج کنور بانی مادر صاحب
زادہ گمان بردہ در دل داشتند و احتراز مصاحبت می فرمودند۔
فی الحال بعد انتقال نواب صاحب جماعہ دار عمر مخاشن و اعظم بیگ چیلہ
و کرسن داس بقال در شہر آوردند۔

در عمر شہیدہ ۱۸ سالگی بہ روز پچھاگن شود نوم بر تخت جو ناگڑھ اجلاس
فرمودند۔ بہ مجرّد اجلاس دیوان صاحب رگھونا جی کہ از ہفت سال خود در
کوتیانہ و مسکن قبایل در منگلور می داشتند و جایر پرگنہ ران پور از طرف
نگر بجال بود، عمر مخاشن و حامد عمر و سالم بن حمید و حسن ابو بکر و کرسن
داس بقال و کانداس لبشنو و مکٹ رام بخش و عیبہ مہتہ و باک جی

ث ۱۔ شنودہ۔ الف ۱۸۔ (سیزدہ سال درست است)

دیسائی بہ کوتیانہ آمدہ بصد آرزو و تعہد و قسم قرآن و جمیل شاہ برائے
تفویض دیوانی بہ جو ناگٹھ آوردند۔ بانی صاحبہ راج کنور و مصاحبہ
ایشان ڈوسی بود۔ نوآب صاحب بہادر خان نواز شش ہا فرمودند
و بارہا بر زبان رانند کہ در این وقت سلطہ سرکار گائیکواڑ و سرکار
انگریز روز افزوں است و قرض یک کروڑ جامی چہ از سپاہ چہ از
متعدی بر سر است بدون دست گیری و پامردی شہاکہ دیوانی از پنجہ
سال انداز دیگر ناممکن لہذا بہ خاطر الجمع ضرور بالفور قبول کنند و من ہم دیوانی
موروثی شہابہ شہانا علی بابیان بخشیدم۔ در این قرار اللہ شاہد و کفیل
کافی است۔ دیوان صاحب رگھوناتھ جی محض بہ پاس نمک قبول
نمودہ، سراز حکم آقائے قدیم نہ توانست برداشت۔ دیوانی قبول
کرد و سرگرم گاہ شدند۔

در بیان عبور لشکر انگریز و گائیکواڑ و گرفتن امبلی و کوڑی نار از نوآب صاحب

در سونت ۱۸۶۸ کرناک صاحب و گنگا دھر شاستری کہ بہ صورت
و معنی یگانہ عصر ۱۲ بودند مع لشکر انگریز و خود خاصہ شری منت فتح سنگھ

ب ۲۔ بہ خاطر جمع۔ بیست۔

الف ۱۔ مصاحبہ اش ڈوسی۔

ب ۳۔ یگانہ وقت۔

ب ۳۔ کرنایک

راوگاگیوڑ سیناخاص خیل و سرداری دیوان جی صاحب بیتھل راو و
 جماعہ دار امین صاحب و میر صاحب کمال الدین حسن مہم بر بلدہ نگر
 برائے آل کہ از چوکی داران قلعہ موڈ پور شخص عرب از صاحبان انگریز
 را بنای کشتہ جام صاحب با وجود تاکید سرکار انگریز بہ عزت راجگی قاتل
 را سپردند و مہم داشت۔ بعد از انفرایغ مہم لشکر معاودت نمودہ از
 جوناگڑھ بہ مفاصلہ چہار کروہ بہ لال وڈ مقام کردہ در خواست نذرانہ
 حکومت موروثی نواب صاحب بہادر خان کرد۔ دیوان صاحب رگھوناتھ
 جی بر این معاملہ راضی نہ بود، در انہبات قلعہ جوناگڑھ و راہ بندی و استحکام
 خارستان و خرابی آبشار ہا کما یبغی شرائط ہوشیار می سر مو فرو نہ گذاشتہ
 بود۔ اما دیوان صاحب را پورا اتفاق بہ ملاقات بہ نیکوترین وجہہ رو
 داد مہربانی کرناک صاحب و گنگا دھر شاستری معاینہ کردید۔ عداوت
 بہ محبت مبدل گشت۔ از مقام لال وڈ بالتجائے گنگا دھر شاستری بہ
 تماشائے جشن شادی دختر دیوان جی صاحب۔ بیتھل راو با امریل ما
 دو برادر با طفلان بالکل رفتیم۔

جشن شادی چناں کہ امرایان را سنڑ^{۱۵} بہ ظہور آمد۔ عالمین از ملبوسات

ب ۱۔ چوں برائے معاملہ راضی نہ بود۔ نیست

ب ۲۔ راہ بندی۔ نیست۔

ث ۳۔ مردانگی۔

ب ۴۔ شادی خود دختر۔ ث۔ شادی او۔

ب ۵۔ را باید بہ ظہور۔

زریں و حلییات ثمین و ماکولات شکرین و انعامات نیکوترین نورم و نشنود
گشت۔ ہر اشخاص از نقد و جنس در وجه رو دیدگی کہ آہر گویند دار۔
متعدیان خانگی نواب صاحب کہ گریہ منتظر شکستن آوند شیر بودند بنا
بر آل درد دل خیال بستند کہ اگر بہ وساطت دیوان صاحب رگھوناتھ
جی خلوص و اخلص بہ میان می آید از سرکار انگریز و گایگاڑ خاندان دیوان
جی صاحب امر جی رونقے دیگرے پیدا می کند۔ اما در درستی او شکست
ماست۔ نواب صاحب را کہ دل صاف، چوں پیالہ بلور کہ ہر رنگے کہ
قرین شد بہ ہماں رنگ شود ہم رنگ گردد، داشت بہ سخنان نشیب
و قرا از راہ برد۔ از طرفش پیغام و خط بہ دیوان جی صاحب بہتل را و
را ہوا گنگا دھر شاستری می آوردند کہ فی الحال دفع الوقتی کنند
از دیوان صاحب رگھوناتھ جمع مرادل توہ شما بہ حصول نہ تو اہد
انجامید۔ بہ وقت دیگر بالا دست از او ہرچہ خاطر شما اقتضا
خواہد کرد در بیغ نہ تو اہم داشت۔ دیوان صاحب رگھوناتھ جی عجز نہیص
از امر بی گرفت۔ کرناک صاحب و گنگا دھر شاستری در تسلی و تشفی

ب (۳) از ہر اشخاص بنا نہماند نیست۔ ک (۲) آہر گویند۔

ب (۴) نواب صاحب کہ منتظر شکستن اندیشہ بودند بنا بر آن کہ اگر بہ وساطت
دیوان رگھوناتھ جی اقتضا کند۔

ب (۶) سلوک و صلح۔

ب (۷) درد درستی

ب (۸) کہ اگر شما از دیوان رگھوناتھ جی پوشیدہ سازش معاملت کنند، ہرچہ

خاطر خاطر۔

در کمی نہ فرمودند۔ اگر ہم رکاب اوتا بڑودہ می رفتیم البتہ بہ مرتبہ عالی می رسیدیم۔

چون (بہ) جونا گڑھ رسیدیم از بانی صاحب راج کنور بانی متفحص را در باب اطاعت با سرکار گایگاڑ شدیم۔ صاف بایک بلند بہ صلاح خانگیان فرمودند کہ زمین یک وجب نہ خواہم داد۔ اگر بانصرہ در نذرانہ نقد قدرے دادن است، مضائقہ ندارد نظر بر آن بہ دیدن و شنیدن اطوار مختلفہ لکھو اتوال کنارہ گیر شدیم۔

دیوان جی صاحب بیٹھل را و میدان خالی دریافتہ جماعہ دار

عمر و متصدیان خانگی را امیدوار انعامات سائتہ پرگنہ امریلی و کوڑینار

سرکار گایگاڑ نو لیسایندہ گرفت۔ رفتہ رفتہ چند تعلقات دیگر ہم در

تحت آورده قلعه کہ در حیات نواب صاحب حامد خان مرحوم بنا نہادہ

بہ اتمام رسایندہ۔

در بیان فتح در سونت ۱۸۶۹ ۱۸۷۰ و گذشتن برادر

دلپت رام از این جہان :

ب ۱۔ نواب صاحب و بانی صاحبہ راج کنور صاف سر دست گزودہ می فرمودند

کہ زمین یک وجب۔

الف ۳۲۔ از۔ مضائقہ۔ تا۔ شدم۔ نیست۔

ب ۲۔ افعال۔

در سال سوئت ۱۸۶۹ قحط سخت افتاد۔ باران نہ بارید۔ بہ سبب قحطت گاہ و دانہ عالمین فنا شد۔ مردمان از گرسنگی بہ مرگ سیر شدند۔ ستارہ ذنب تا چہار ماہ از او آخر فصل سوئت ۱۸۶۸ در نشید بود و دنبالہ بہ مثل جاروب نگوں سار از فلک بہ مقدار ہشت دست می نمود۔ بسیار نخس بود۔ جہانیاں بہ واسطہ طلوعش در غرب عام افتادند۔ چنانچہ در کتب نجوم خاصیت او نوشتہ است

در سال دویم یعنی سوئت ۱۸۷۰ مرض مہلک چنان برخاست اینالکہ از مد و عمر و آذوقہ سلامت ماندہ بودند آن جہانی شدند۔ از ہر خانہ و ہر زن نوحہ ماتم و نعرہ سوگ بشنیدن می آمد و مردگان در وسط بازار تا دو سہ روز افتادہ می ماند۔ ہندوان از آتش و مسلمان از دفن و کفن محروم می رفتند۔

چنانچہ برادر سعادت اطوار بازوئے دولت کہ چیراغ خاندان دیوان جی صاحب امر جی بہشت نصیب بود نام نامی دلپت رام داشت بہ روز ماگسر و دچہتہ سوئت ۱۸۷۰ بہ کیلاس نواس نمود۔ بر ماگس برادر داغ تا قیامت گذاشت۔ اما لا علاج راچہ علاج

در بیان اخراج یافتن عمر بہ مدد انگریز،

ب ۱

ب ۲۔ سال ۱۸۷۰۔ نیست۔ ب ۳۔ در بیان دیوانی عمر جماعہ دار۔

جماعہ دار عمر خاشن راہوسری دیوانی در سرافتاد۔ بوالہوسی، بلند پروازی شعاریتوں نمود۔ جماعہ دار حسن ابوبکر و صالح بن عبود و سالم بن حمید و غیرہ را رفیق نمود سائنس و ادب دیوان جی صاحب بیتھل را و توسل تمدد جست۔ اجرائے کار نواب صاحب می نمودند و تھانہ جات ہم پائے نمود قائم کرڈ۔

پرگنہ امریلی و کوڑینار از این سرکار ترسان و ناپرسان بہ صیفہ نویس آمد بہ گائیواڑ داد۔ دیوان جی صاحب بیتھل را و در ہر کار مددگار نمود نموده و در افگندن پایہ دولت^{۲۱} دیوان صاحب رگھونا تھ جی سعی موفورہ می گردد و ساعی و شاغل گشت و خط بر خرائط نمک حلالی می کشید۔

از اتفاقات^{۲۳} دیوان صاحب موصوف بہ غسل گوداوری گنگا بہ ناسک ترینک تشریف فرمودہ و این کس بہ درشن بیچراجی و سید صپور و امباجی رفت۔ نواب بندہ علی خان زمین دار کنبہات و ریسی ڈینٹ بہر وچ رومت صاحب^{۲۴} و ناظم بندر سورت کڑ صاحب کہ بزرگی طبع اش مضمربود و راج ہاہر محال دیوان صاحب

ث ۱۔ تھانہ جات ہم بہ دست نمود کرد۔ ب ۲۔ بنیان دولت۔

ب ۳۔ در بیان گرفتن کوتنیانہ و قتیکہ۔

الف ۴۔ ریسی ڈینٹ میدا بیت بہر وچ روم

الف ۵۔ کیریو

ب ۶۔ دیدار۔

رگھوناتھ جی را محترم داشتند و ضیافت و از حد محدود نمود گذرا
 نیدند۔ کرنایک صاحب کہ بہ کوتیانہ مہمان شدہ بودند بار دویم
 وقت ملازمت بر زبان مبارک راندند کہ اے دیوان صاحب
 شما از وابستگان سرکار کپنی اند پس از زندگی شما ہم تادیت
 در از عنایات بر آل و اولاد شما مبذول خواہد ماند۔ القصہ چہل ہزار
 روپیہ زر این جا تراجہ شد۔

گنگا دھر شاستری کہ سابقہ در امریلی پائے مبارک دیوان صاحب
 رگھوناتھ جی می بوسیدہ و کالتاً بہ حضور شری منت امرت را و
 بہ پونہ رفتہ بودند دعوت برائے ملاقات نمود اما اتفاقاً بہ سبب
 تابلستان نہ شد و او ہم در آن ملک کشتہ شد۔ وقت معاودت
 مایہوں دو برادر بہ امریلی رسیدیم شکر گذاری دیساییان پیران
 پٹن مکٹ رام و موٹا بھائی و نانا بھائی مجموعہ دار ناگراں و بندو
 جی مکاس دار و بہادر سنگھ باد فروش بہ حضور عوام نمودم۔
 دیوان جی صاحب بینھل را و محض برائے خاطر دارئی جماعہ دار عمر دغا
 بر نمود رواند اثبت۔ بہ دار و مدار بہ وسیلہ یالنتین صاحب
 کہ ما آن سرکار را امرئی نمود می انگاشتم و او بہ عقل نمود کار نمی کرد
 عقلش جاریہ عقل سندر جی بستہ بود پرگنہ کہ در وہ دہ لک جامی
 سودی مرہون تا وصول زر داشتتم در وہ آن اجارہ ہفتاد ہزار

۱۔ داشتند و پیرا ہننے۔ (۷) کپنی

۲۔ از۔ او بہ عقل۔ تا۔ جاریہ۔ نیست۔ ۵ زیارت

جامی سوئی غنیم بیورہ مجرامی دادم بہ نواب صاحب ادبایند۔
دیوان صاحب رگھوناتھ جی کہ تکیہ بر عنایات سرکار انگریزی داشت
چوں بالیتنے صاحب دست از وفا برداشت لاچار عذر نہ توانست
رضا بہ قضا داد۔

بیت:

نہ پنداشت ستم گر کہ ستم بر ما کرد
برگردن او بماند بر ما بگذشت

بہ عوض چنین مکان کہ نواب صاحب مرہون گذاشتہ بود و مقدار
زرش بہ سی لک می رسید موقع خاکگیری و اشوریہ و مہسوران
و باراساد چہار قریات جاگیر بہ ضمانت انگریز و گایکوار کہ در آل
زمان بدمان می نوشتند نویسایندہ داد۔

در بیان شادی نور چشم ۲

چوں کہ شادی نور چشم شہبہور پیرساد بن دلپت رام بہ خانہ اول

ب ۱۔ کونیا نہ کہ در وجہ دہ لک جامی سوای اجارہ بہ رقم ہفتاد ہزار جامی
از دو سال می داشتیم گرفت۔

ب ۲۔ چہار قریات خاکگیری و اشوریہ و مہسوران و داراسادہ جاگیر بہ حضور
سرکار انگریز و گایکوار ورثہ بہ ماداد۔

ب ۳۔ در بیان شادی نور چشم شہبہور پیرساد و جلن نمودن۔

رام گھوڑا درہ ساکن بسا واڈ در سونت ۱۸۷۱ صورت گرفت نواب
صاحب بہادر خان روزمرہ با خاصگان و سادات و جماعہ در ان
رونق افزائے مجلس شادی می شدند و بہ دیدن تماشا کئے
رفاصان و قوالان و نقالان و چراغ افروزی و فوانیس کاغذی
و بلورین و قنادیل و کل زار کاغذ رنگین و موم روز را شب
و شب را بہ روز و سانیدند۔ پچوں بارات بہ بسا واڈ با یک ہزار
سوار و پیادہ و رتھ ہا متعدد و عرابہ جات متوافر و فیل ہر دویم۔
دیوان جی صاحب۔ بیتھل راو و بالینستان صاحب با وجودے کہ
قسم یاد فرمودہ بودند انا بہانہ بارات خوشنود نہ ساختند۔

دیوان صاحب رگھوناتھ جی پس از فراغ کار شادی فرزند
و جگن مہارو درہ کنارہ گیر عشقند و مشغول بہ یاد معبود و توبیش
ماندند تا ہم جماعہ دار عمر، دشمنی نمی گذاشت۔

در بیان دعا و زیدن عمربا

نواب صاحب و خارج شدن از شہر،

عمر جمادہ از بہ خیال فاسد و ہوس باطل از راہ کفران نعمتی^{۱۳}
در رنگ محل با جماعہ عربان داخل گشتہ دست بہ مکر نواب صاحب

ب ۱، در بیان نمک ترمای عمر و اخراج بافتن بہ سعی دیوان۔

ب ۲، تاکہ روزی از راہ کفران نعمتی در رنگ محل۔

آویخت اما به واسطه تن داری جماعه دار سالم و حسن و کرم شری
 پاس داران و هوری و قوت طالع آقا ارادت راسخ مدعی فاسخ
 کردید از بس باہمت بند و بست لائق پرداخته بانگبت و
 ذلالت بدر آمد در محالات تمام استواری کرد۔ نوآب صاحب چون
 کہ چنین شوخی و بے ہودگی از جماعه دار دید خوف جان بر خاطر
 مستولی یافت۔ از دیوان صاحب رگھونا تھ جی بہ عہد و سوگند
 مدد و اعانت جست۔ دیوان صاحب رگھونا تھ جی کہ دل اشش
 خمیر یافته از عقیدت و رسوخیت سرکار نوآب صاحب بود
 فی الحال از دیوان جی صاحب بیتھل راو کہ دوست جانی عمر بود،
 بالا بالا بانسٹائن صاحب در ساخت۔

سندرجی کھتری قوم رنگ ریز ساکن کچھ کہ بہ تائیدات جناب
 شری کامیشوری^{۱۴} از افلاس و ارستہ بہ سوداگری اسپان سرکار
 انگریز روشناس عالم گشته رفتہ رفتہ بہ درجہ پیش کاری^{۱۴} بانسٹائن

ب ۱۳ باجماع عربان

اما بہ قوت طالع و عربان خاصہ دہلی نیز عزم راسخ مدعی فاسخ گشت و بہ بند و بست
 لاسعی پرداختہ بدر آمد۔ نوآب صاحب در باب مدد از دیوان صاحب رسوخیت
 جی بست۔ دیوان موصوف کہ با سرکار انگریز موافق و از تائیدات صاحب
 بیتھل راو منافع بود بانسٹائن صاحب از دیوان جی صاحب بالا در
 فاسست۔

الف ۱۴ رامیشوری۔

ب ۱۳ باجماع عربان

صاحب امتیاز یافتہ و بلا لاف و گداز کہ سوائے بانستین صاحب
 در سرکار انگریز اعلیٰ معزز و مکرم و مانند من کار کن صاحب منصب
 نیست و نہ خواہد بود اگر واسطہ من در میان نہ باشد ملک
 بہ دست زمین داران این ملک بہ گز نہ خواہد ماند و سابقہ بسیار
 باد بہ تواضع و تحائف معرفتی بہ ہم رساندہ بود رفیق خود ساختہ اپوں
 کہ بانستین صاحب بہ مثال شاہ بالا کہ ہندوان در پس نوشتہ
 در شہر گشت کودکان و دختران را آراستہ با زینت و زیب
 نوشہی می گردایند اتار و را بجز نام شاہ بالائی و پوشش و زیور
 عاریتی بیچ نفع نہ باشد اسم صوبگی بر خود داشتند بہ لاف
 و گداز عالمیان را بہ خوف و رضا فریب می داد و زر ہائے
 اندوخت۔ چوں او دوست دار و اخلاص مند بود و دیوان صاحب
 رگھوناتھ جی او را رفیق ساختہ این راقم در سونت ۱۸۷۲^۳ بہ طلب
 بہ حضور بانستین صاحب مع ملک رام و امر اللہ^۴ رفتم در آن ایام
 عربان بہ حکم سرکار انگریز از نگر بد رمی شدند بانستین صاحب
 بہ موجب قرار معہودہ مع لشکر بہ جونا گڑھ تشریف آوردہ استون^۵

دہت + ک را، از بہ لاف و گداز۔ تا۔ ساختہ۔ نیست۔

الف ۳، سال نیست۔

ب ۳، این راقم را بہ بلد نگر نواب صاحب فرستادہ۔

ب ۴، مع ملک رام و امر اللہ۔ نیست۔

الف ۵، ایستن (ASTON)۔ ث استول۔

صاحب که سردار لشکر بود با مقداری از لشکریان و دو توپ به تخریب
او در شهر آمد۔ عمر را که عمر منزلتش گشته مجال سرخاریدن نه
زاده پوشیده رو برهنه پا از شهر بدر کرد۔ جماعه داران مذکور به مرور
ایام به حمایت بانستین صاحب عمر را موضع شمبیری و پیلپیه و یک
لک و پنجاه هزار جامی با قسات متعدده و سن ابو بکر به چهل هزار
جامی و سالم بن حمید به موضع سانگا و آره فیصله کرده فارغ خطی روزی
و طلب و خانت نوشت۔ و کیلان شس آواره شدند دیوانی جو ناگده
به توجہات بہادر خان نواب صاحب و وسیلا بانستائن صاحب
به دیوان صاحب رگھونا تھ جی تفویض یافت و بانستائن صاحب به
تاکید اکید به نواب صاحب فرمود کہ حکم سرکار کمپنی بہادر است
کہ تا نوابی شما دیوانی خانہ ان دیوان جی صاحب امر جی بحال و
برقرار ماند۔

در این سال قلعه انجا د^۳ سرکار انگرہ بفتح ساخته۔ پس از چند
مدت باز به طریق اجارہ به را و صاحب داد۔

در بیان قید شدن امر جی جہالہ وغیرہ بہ حکم بانستائن
صاحب و معزول شدن دیوان صاحب رگھونا تھ جی از دیوانی^۳

ب را بجان - ث (۳) انجا د - نیست + الف انجا -

ب ۱۳ در بیان معزول شدن دیوان رگھونا تھ جی و مقید شدن منعقدیان و کشته
شدن اتیمان و باد فروشان -

قصہ کوتاہ سندرجی کھتری کہ داعیہ ہائے سترگ در سرداشت
نواب صاحب را بہ طمع قلعہ دھوراجی و آپلیتہ و منگلور و فارغ خطی
تقاضائے متصدیان کہ پنجاب لک جامی بود و استرداد جاگیر بالاسینور
از راہ بردہ از دیوان صاحب^۱ محرف ساخت۔

بیت:

ہر کہ آمد عمارت نو ساخت
رفت منزل بہ دیگرے پرداخت
و آں دگر سخت ہم چناں ہو سے
در این عمارت بسرا نہ برد کسے

در سونت ۱۸۷۲ نواب صاحب بہادر خان بابی بہ معرفت شیخ
امراللہ بسمہ کردہ دیوان جی صاحب امرجی مرحوم سرگ باشی او
را در شہر جاہ داد^۲ و او رفتہ رفتہ بہ تجارت اقسامت^۳ لوہر نو جنس و دخل
در حضور نواب صاحب بہ تفقد است بائی صاحبہ راج کنور نمودہ بہ
پایہ مصاحب رسیدہ بہ حضور بانستائن صاحب مع مکط رام
بخشی نواب صاحب فرستادہ بہ توابع بست و پنج ہزار روپیہ مع^۴

ب^۱ بالاسینور بہ طرف خود رجوع داد و از دیوان۔

د^۲ رہا، و آں + ث۔ آن + ث + ک۔ این۔

ت^۳ از۔ در سونت۔ تا۔ شیخ۔ نیست۔

ث^۴ را جاہ داد۔ ث^۵ ا^۶ ممشاط (۹)۔

ث^۷ اس بہ معرفت سندرجی۔

سندرجی مصلحتاً اندیشہ کہ چند متصدیانِ قدیم کہ سداً راہِ دیوانِ جدیدہ شدند از میانِ برطرف سازم تا بہ فراغِ بانیِ دیوانی سندرجی می تواند کرد۔ بانستائن صاحب^{۱۷} کہ مانند بودند بہ دست بازی گریزیست می کرد برائے مہبودی سندرجی رضا داد۔ بہ مجرد آمدن امر اللہ و ملک رام بہ حکم صاحب مذکور نواب صاحب مہبتہ امرجی بن رودرجی جہالہ و ممول چند و ہمت رام ناگر را در سوننت ۱۸۷۸ ماکسرو در چلیتھ بہ قید انداختہ سینا سان ترینستیریشور مہادیو و باد فروشان و سادات جو ناگڈھ کہ ضامن بودند بیرون از شہر ڈہرنہ یعنی بہ فاقہ کشی نشیند نواب صاحب قبلہ باسترضاً امر اللہ و عبدالقادر میان و جہتہ مہبتہ و ملک رام بخشی بہ رفع تصدیح طرفین شہامت خان بانی و جمال خان بلوچ و غیرہ یک صد برق انداز^{۱۹} را بہ قتلش فرستاد۔ ساداتیان جان را شیریں و حرمت را تلخ انگاشتہ بہ گوشہ امن تسبیح نعوذ باللہ خریدند و

ب (۴) سندرجی بہ قرار آورده۔

ث (۵) از میان بردایم۔

ب (۶) بال دیوانی سندرجی سپردہ شد۔

ث (۷) صاحب کہ ہر نوع ترقی سندرجی در کار بود رضا داد۔

ث (۸) با ترقی نامی + ب۔ با عذوائے۔

ب (۹) مردم۔

ب (۱۰) انگاشتہ کنارہ گیر شدند۔

سینا سیان و باد فروشان را به خاک و خون غلطیدند۔ یک سنیا سی
 کہ رو را تپسوی می گفتند موکشان به قلعه او پیر کوٹ برده به قتل رسانیدند
 القصہ بانستائن صاحب پوں کہ ہم صلاح این امر زمینہ بود باز
 پیرس این ناکردنی ہانہ شد بلکہ ازین سوزش دوری برخاست۔

بانستائن صاحب باد ہا بہ جو ناگٹھ تشریف می آوردند و بند و بست
 تازہ می انگینتند۔ یک مرتبہ خلعت دیوانی بہ پیر کجوداس و ساوڑھ
 ناگر بہ قرار این کہ مطالب متصدیان نصفی و آن را ہشت سال بہ
 بیست قسط^{۳۳} داد و ہم بہ این وتیرہ طلب سپاہان داد ہم پوں
 گل در چشم کشودن نزاں دید۔

بار دویم تنشہ و ہنس راج بن جیہتا کھتری را نوآب صاحب جمع
 بندی تمام ملک کاٹھیا واڑ کہ از دہ^{۳۴} سال باقی بود در وجہ حق الاعانت
 بر آوردن عمر جماعہ دار کہ یک نیم لک روپیہ در گفت و شنید
 دیوان صاحب رگھوناٹھ جی بود بالمقطع نویسا بندہ دارد بہ طمع دیوانی
 سندرجی مبلغ یک لک جامی^{۳۵} بابت و کالت خرچ سال بہ سال
 در سرکار انگریتہ مقررہ یافتہ۔ در آن میان دہ مواضعات جیت
 پور و شصت و سہ ہزار جامی نقد نویسا بندہ گرفتہ و نیز تمسک

ب ۱، وقتاً بہ جو ناگٹھ۔ ث ۱۲، آوردند۔

ب ۱۳، بہ تقاضائی کہ از اول متصدیان داشتند بہ ہشت اقساط ہم برین۔

ث ۱۴، از راه سال۔ ث ۱۵، سندرجی۔ نیست۔

ب ۱۶، روپیہ۔

بے رقم بابت سود کہ یوں معاف فرمود۔

زلزلہ:

بہ روز چہیتہ و دنوم چہارہ شنبہ سونت ۱۸۷۵ وقت شام زمین چناں
جنبید کہ عمارت عالیہ از پا افتاد و سطح زمین چناں ترقید کہ آب از زیر
زمین بر آمد۔ در اکثر اماکن ذی حیات در زیر دیوار ہا ہلاک شد۔
روز دویم ہم جنبید۔ پس زلزلہ تمام عالم مسموم یافت۔

در بیان دیوانی سندرجی

القصہ سندرجی شیوجی کھتری مرۃ بعد آخری بانستائن صاحب
بہ جوانا گدھ آمدہ در سونت یک ہزار و ہشتاد و ہفتاد و شمس
بہ رقم صاف مبلغ نہہ لک جامی سوری غنیم بیورہ بہ تعہد دہ سال اجارہ
تمام ملک از نواب صاحب گرفت و قرار دیوانی بانستائن صاحب
ضامن شد۔ بدیوان صاحب رگھوناتھ جی قسم ہاکہ کردہ بود و دعوی
نیاز مندی کہ داشت بر طاق نسیاں گذاشتہ^۳ بہ طمع دنیا کینہ و رزی
آغاز نہادہ منزوی و معزول سائتہ ہنس راج برادر زادہ خود را

ب ۱، دیوار عمارت تلف شد۔

ب ۲، اجارہ تمام پرگنہ بہ رقم مبلغ نہہ لک جامی سوای غنیم بیورہ بہ تعہد دہ سال از
نواب صاحب گرفت۔

ب ۳، در این باب بانستائن۔ ب ۴، نہاد بہ طمع۔

نایب در جوانا گڑھ گذاشته و دیوانی به حمایت بانسٹائن صاحب
باستقلال کمال نمود۔

در این سال صاحب موصوف ظاہر نامہ نوشتت کہ سرکار کپنی
بہادر شری مننت باجی راو کہ از یک صد بیت سال ریاست در بود
داشتند و بر افواج بادشاہی غالب بودند پس از محاز باست
مذاکلات خارج از ملک شد۔

در بیان حق پیوستن دیوان صاحب رگھونا تھجی: ۱۷

دیوان صاحب رگھونا تھجی کہ قایم مقام دیوان جی صاحب امر جی
بود در عمر پنجاہ و شش سالگی بہ روز اشو شود دشم سونت ۱۸۷۵
بہ کیلاس خرامید تاج از سر فرزند ان افتاد۔ بسیار کسان کہ از
مدت مہد از خوان نعمتش مہرہ اندوزند بودند متاسف منہفت کشیدند
تاریخ آل این حقیر چنین یافت:

مصرع:

بہ چرن سدا شیو تو ان یافت۔ ۱۳۳۲

وصف شکر پرستی و سخاوت و شجاعت و راست رو و راست
گوی، پرہیزگاری در رعیت پروری و شان و شوکت، و ملک گیری

ب ۱۷، در بیان بہشتی شدن دیوان صاحب رگھونا تھجی۔

ب ۱۸، سروری و ملک۔

و لشکر کشی از دیوان جی صاحب امر جی مرہوم کم نہ تو اس گفت۔ عالمی دست بہ غم مالا۔ در بنارس چند سنیاسیان تا تحریر روز مڑہ طعم خوش می خوردند۔ معبد شری بودھا باوا کہ ذکر شش در کیفیت منگلور بہ قید قلم آمدہ بنا کردہ و توحس سرسوتی کند و دھرم شالہ در پٹن و بست و چہارہ گائتری پور شچین و توشہ زائیران کاشی فی سبیل خیرات یادگار از او است۔

سرکار انگریز قلعہ بہوج جنگ در سال سونت ۱۸۷۵ فتح ساختہ۔

در بیان شادی کیسربائی:

در سونت ۱۸۷۶ کیسربائی ہمیشہ را و صاحب مہاراجہ کچھ در جہالت مناکحت نواب صاحب قبلہ بہادر خان بہادر بانی در آمدہ بہ داد و دہشی ابواب سخاوت بر روئے عالمین کشادہ رقاسان و سرابندگان و بولیان و نقالان و باد فروشان و چارنان و فقیران و ساداتان و مشائخان از اطراف عالم اژدہام آوردند۔ بہر کس زیادہ از توصلہ امید نقد و جنس و اسپ و شتر و سرو پا و حلقہ و انگشترین طلا، و پیچک طلا مہرہ یافت۔ کسونیہ افیون و شراب و مضرعات و مصاحبین و حکیف در تمام شہرچوں توان یغما شد۔ الاچی و قرنفل و جوز بویا و بسباس و کروچوب چناں تقسیم می یافت کہ در بازار اہل اذلان از زانہ

ب ۱۳ سبیل خیرات۔

می فروختند - از کچھ سامان جہیز فیل مادہ، اسپان و شتران و رتھ و مادہ گاو و گاو میشان و کنیزکان و غلامان آقشماٹ و زرا این مرصع و مینا کارہ چہ از ریختہ و چہ از سائمتہ و چہ از پرداختہ اثاثات البیت بہ قدر پنج لک جامی آمدہ باشد -

اعظم بارہ نویل صاحب و چہوتم لال ناگر گجراتی دیوان او کہ بہ عوض بانستاین صاحب پولیٹی کال کا تھیوا واڈ شدہ بود و قریب جیت پور مقام داشت بہ دعوت جشن شادی نواب صاحب قبلہ بہ ہونا گڑھ رونق افزا شدہ - در آوان شادی ہنس راج کھتری خدمت شائستہ بجا آورده و نفع وافر برداشت ^۳ بانی صاحبہ پس از شادی چہار سال زیست -

در بیان حصول ملازمت بندہ رال صاحب :

از حضور مہاراجا خان نواب صاحب بہ سبب این راقم رنجیدہ گشتہ چون کہ ہنس راج بدخواہ بود بانستاین صاحب از چشم پوشی در صد و ممانعت نہ شد - بہ مقام گوگھ بندہ مع رسالہ خویش بہ حضور

ب رال کارکن - ث ر، آوان - نیست -

ب ہنس راج تردد ثوب کرد و نفع وافر برداشت -

ب ر، بدخواہ - نیست -

ب ر، این راقم را با آموزش ہنس راج و چشم پوشی بانستاین صاحب رنجیدہ کردہ بہ مقام -

افستن کہ نوادہ بود رسیدم۔ گورنر صاحب از راه عزیزب نوازی در نیمہ
خاص چہل قدم بہ استقبال و صد قدم بہ وقت وداع قدم رنجہ فرمودہ
ہفت کرسی برائے اجلاس برادران و وکلان عنایت شدہ و سہ
مرتبہ بہ قرب خلوت تا سہ ساعت کامل سرفراز فرمود۔ بر زبان
فارسی گفتگوی شدہ مرحمت ہائے در مادہ این مور ضعیف مبذول
داشتند شکر آن بہ کدام زبان مودعی سازم۔ چہنیں مرد بلند نظر،
عالی ہمت، کفایت کار آقائے خود نہ دیدم و شنیدم۔ این عالم
گذران است۔ اورفت و تا ابد نام نیک ماند۔ وقت رخصت قول
وابستگی سرکار انگریز و عدم مزاحمت احدی از حکامان این دیار و محترم
داشتن سر مجلس داد۔ و بہ خلعت ہائے فائزہ مباہی فرمود۔

شادی کاشی بانی دختر دلپت رام

چوں کہ در ہماں ایام لگن شادی کاشی بانی بنت بھائی دلپت رام
مرقوم و میزان طلا و نقرہ و نیز مہورت باستو دیوالہ شری سرسوتی
و دروازہ شری ہٹکیشور مہادیو و چہار دیوالہ دیگر بہ روز مہاود
ساتم سونت یک ہزار و ہشتاد و ہفتاد و ہفت بود اجازت

شہسرفراز نمود۔

بر، در زبان فارسی گفتگوی شد۔ نیست۔

x یوٹیکل ایجنٹ (وکیل سیاسی)

نواستہ بہ ہونا گڑھ رسیدم۔ جشن شادی نور چشمی و میزان حسب
دل خواہ بہ فضل کار ساز بہ سر انجام رسانیدم نوآب صاحب قبلہ مع
الذکان دولت نویس سوائے ہنس راج تشریف فرامی شدند۔

در بیان خلاص یافتن گرانٹ صاحب از کاتھیان:

در عہد کار بار کھتری باوا والہ کاتھتی گرانٹ صاحب را از راہ کوٹہ پینار
خواہ تہ خواہ در کوہستان مہمان برد۔ چند روز سیر نہ از ویرانہ ہا کنا نیدہ
بر طبق آل بار نویل صاحب کہ عزم آمدن بہ این طرف داشتند بے
سابقہ معرفتی بہ استماع و ابستگی سرکار کپنی بہادر، این راقم را از
بلدہ احمد آباد در سعی نمودن^{۱۳} براءتے خلاصی صاحب موصوف^{۱۴} خط
متضمن بہ دلاسہ و توجہات و بہ تاکید نگاشت۔ من ہم یک دو مرتبہ
نزد مقہور، مردمان فرستادم۔ از آل جانخط گرانٹ صاحب بہ
حروف انگریزی آوردند۔ چوں وقوف بر خط انگریزی نہ داشتیم،
مطالعہ بہ بھوانی داس منشی بانستاین صاحب در آمد۔ موٹے
الیہہ صاحب خود را بر این اطلاع داد۔ او دانست کہ دیوان

ب ۱۱ در گرفتار شدن گرانٹ صاحب۔

ب ۱۲ صاحب را از راہ کوٹہ پینار دست گیر کردہ۔

ث ۱۳ از۔ خواہ۔ تا۔ کنا نیدہ۔ نیست۔

ث ۱۴ سعی نمودن۔ نیست۔ ب ۱۵ آگہی۔

رنچھوڑ جی مبادا کہ دل مسابقت از میان بردن س راج رامعہ و درہ
سوار و پیادہ^{۱۳} فرستادہ مبادلہ پر گتہ بیسا و در خلاص کنانید بہ مرور
ایام باوا والہ بن رائگ والہ بہ دست مدعیان اش کشتہ شد۔
بیسا و در باز بہ مستحق عاید گشت۔ ۱۳

در بیان انحراف یافتن ہانڈی صاحب و محمد عطا و ستر یافتن باگہران از انگریز : ۱۴

ہانڈی صاحب^{۱۵} و محمد عطا^{۱۶} ملا کہ تھانہ دار گومتی و دو ارکان وہیت
از طرف سرکار انگریز داشت۔ ایشان را باگہران و سنگرام جی
راجہ بیٹ از روئے گتہ و بے ادبی از قلعہ بر والہ بر آوردند۔
محمد عطا^{۱۷} ملا بے چارہ ریش جنبا نید و سجدہ ہا بجا آوردہ بلکہ بہ ذلیل
قرآنی و براہین فرقانی فہانید اما آں کافر کیشان^{۱۸} فرصت پاپوش
پوشی نہ داد۔ چنان چہ روز روشن را نیم شب بر شکل تصور نمودہ

ب ۱۳ رسیدہ

ب ۱۴ بالشکر۔

ب ۱۵ در بیان آمدن ہانڈی صاحب از او کہ بہ ہونا گتہ بر آوردن باگہران و
سنگرام جی۔

الف، اندرسن (ANDERSON)

ب ۱۶ چون نمازیان سرنگوں ساخت اما باگہران کافر کیش فرصت

بے بیچ موانعات حیا بہ خدمت بانسٹائن صاحب بہ ہونا گدھ تشریف فرمودند۔ محض برائے شناخت و انگشت نمائی برفیل سوار می شدند بنا بر تادیب و تخریب آل جماعہ لشکر انگریز عبور اوکھ نمود۔ بہ یاورئی بخت در اندک فرصت مقہوران را راہ نور و بیابان فنا نمود و سنگرام جی را سلامت بہ بندہ سورت بردہ یک سال موابب بہ احتیاج مقرر ساختہ رخصت و وطن داد و در باب ترک و ترمزہ ضمان گرفت مانک مولو وغیرہ بسیاری از باگہران در میان آب گومتی بہ آتش بنادق سوختند و پسماند گانش را از راہ کرم جاگیر قدیم مفوض نمودہ بہ تجدید محال بہ گایگو اڑ سپرد۔

در بیان سزا دادن انگریز کاتھیان کہومان را:

جوگی داس و یادا کہومان وغیرہ آویزش بہ ملک بخت سنگھ از مدت دراز می کردند۔ بہ مددگاری راہ مذکور لشکر سرکار انگریز بہ سرکردگی استانب صاحب تعیین شد۔ لشکریان در تردد و جدو

با، ہاندی صاحب کپتان شمشیر بہادر و محمد عطا بخت۔

با الف را از۔ محض۔ تا۔ سوار می شدند۔ نیست۔

با ۹، باگہران۔

۔ ۱۰، مقرر ساختہ ہیٹ فرستاد۔

الف را استانب ہوپ (STANHOPE)

جہد سرمتقاضی نہ فرمودند۔ اٹا حرامیان دست از غارت کوتاہ نہ کردند
دادِ دلیری و مبارزتاً در دند۔ آئرشش بہ تدابیر صائب و مصلحت
رسا بار نوبل صاحب کہ مردِ آزمودہ کار بود و حکمت بہ لقمان می
آموخت کاتھیان جیت پور کہ ہم نویشش و ہم فصل ضامن بودند
و چیلہ کہا چہرہ و ہر سور والہ زمین دار جسدہن و بگسرہ و دنتا کوتیلہ
زمین دار ٹیڈان را بہ قید آورده ضبطی بر گراس او نشایند
قلعہ جیت پور بہ قبض آورده کہومان را او گرفت۔ باز در سونت
یک ہزار و ہشت صد و ہشتاد و دو بہ راجہ بخت سنگھ را اول
سپرد و جیت و بگسرہ و جہن باز بہ مالکان قدیم عنایت شد۔

در بیان انخراج یافتن سندرجی از ہونا گڑھ و گرفتن

اجارہ نگر و اجارہ دھوراجی و راجکوٹ گرفتن دیوان پنجوری

بار نوبل صاحب کہ فیض رسانی عنایت اوست اجارہ ہفت سال
پرگنہ راجکوٹ و سردہار در سونت ۱۸۷۸ و اجارہ دھوراجی ۴ و اُپلیتہ

ت ۱۲ در ہرنی - ب ۱۳ جیت پور بخت -

ب ۱۴ کہومان را مقید ساختہ

ب ۱۵ در بیان حکومت کانپ بار نوبل صاحب و انخراج سندرجی -

ت ۱۶ از دھوراجی -

در سونت ۱۸۸۰ به این راقم کرده پنهان چه مہمتہ امرت لال و رگھوناتھ جی ناگر با بسا واڈ نیا بتا کار پیردازی می کردند۔

در سونت ۱۸۷۹ بعد وفات سندرجی کہ بہ ہر دو اور رفتہ بازگشتہ در بندر مندروی بہ خانہ خود گذشتہ۔ ہنس راج و رتھنی برادر زادہ او کہ نیا بتا در کار ہونا گھو و بہوج سرگرم بودند بہ عزور دولت از نوآب صاحب و جام صاحب شمارے نمی گرفتند و زانو بر زانوی می نشستند از رعایا بے چارہ بہ ستم زہامی ربودند۔ ناگران را خوار می داشتند۔ چوں کہ مربی او بانستاین صاحب از کاٹھیواڈ تغیر شد بہ طرف شاہ درعہ رفت و از سندرجی کہ نوآب صاحب را طمع جاگیر بارہ سینور دادہ نقد و جنس و اسپان خوب بردہ بود بیچ حاصل نہ شد و نقار صریح پدید آمد۔ بلیسن صاحب^۱ و ہاندی صاحب^۲ از مطلوبہ بہ قرینہ قسط بندی از نوآب صاحب دہا نیدہ^۳ از شہر بدر کرد۔

رتھنی برادرش از بہوج آمدہ انا باو بود زہ پاشی رفتہ بندی نہ توانست کرد۔ اگر واسطہ ضمانت سرکار انگریز میان نمی بود بہ بدترین حالات می رسیدند^۴ ہنس راج بہ مجرور آمدن

ت ری تا۔ کردہ۔ نیست۔

ب را معزل شد۔

ث ۳، از نوآب صاحب دہا نیدہ۔ نیست۔

ث ۴، بحال برمی رسیدند۔

الف ۲، بلیسن و اندرسن (Leeson & Anderson)

از جونا گڑھ از جام صاحب اجارہ نگر بہ رقم مبلغ ہفتدہ لک و سی ہزار
جای بہ تعہد دہ سال بہ مقام کنڈورنہ محض بہ حمایت و دلاسا بارنویل
صاحب پولی ٹکال کا تھیوا واڑ گرفت^{۱۱} و دیوشی^{۱۲} بر زبان می گفتند
کہ بابت مصلحت^{۱۳} خرچ جوڑیہ و بانسہ و آمرن کہ ہشت لک
و پنجاہ ہزار روپیہ در سرکار انگریز قبولیت کردہ ام در آل
حساب^{۱۴} بست و ہشت لک جامی طلب می دارم۔

بہ مرور مدت^{۱۵} در سونت ۱۸۸۵ بہ حضور بلین صاحب پولی ٹکال
کا تھیوا واڑ کہ نزد او راست و دروغ یکسان است و از بس
تند خو و خود پسند خلل کلی در حسابش و تعہد اجارہ و حساب
راہ یافت^{۱۶} خراب بہ حرمت شدند۔ بار تگاب مستابری و کام
داری سوداگری از دست رفت۔

بیت (۳)

کلاغے تک کبک در کوشش کرد
تک نوشتن را فراموش کرد

ب ۵، جام صاحب رن مل جی۔

ب ۶، بر مقام کنڈورنہ بہ حمایت و دلاسا۔ نیست۔

ب ۷، دیوشی و ہنس راج می گفتند۔

ب ۸، مصلحت نذرانہ جوڑیہ۔ ب ۹، از آل حمد۔

ب ۱۰، بہ مرور مدت۔ نیست۔ ب ۱۲، یافت خراب مطلق۔

ب ۱۳، بیت۔ نیست۔

قطع نظر از کہتر بیان آن را کہ بار نویل صاحب برداشت آن اہل وقار را بلیس صاحب از پا افگندی بر حد ضمانت و عہد و پیمان سرکار کپنی بہادر در ضلع کاتھیاواڑ خط کشید۔ بامن کہ واسطہ سرکار انگریز از بیت سالم ہمیں سلوک کرد۔

فرد:

وفاداری مارا از بلبان چشم کہ ہر دم بر گل دیگر سرایند پس از نقل مکان بار نویل صاحب متصدیان سرکار انگریز کہ در این ضلع چہ ولایتی چہ ہندی دوست نہ اند نہ انصاف دوست۔

در بیان گذشتن کیسربائی و احمد خان فقیر: ۴

در سونت ۱۸۸۵ کیسربائی ہمیشہ را صاحب بہارا مخدرہ نواب صاحب بہادر خان بہ حجلہ جنت جلوہ افروخت۔ ۵۔ احمد خان فقیر کہ از طالبان حضرت محکم الدین پنجابی بود، بہ تقدیر الہی طبیعت نواب صاحب راغب بہ بیعت او شد۔ در اندک فرصت قرینہ او افزود۔ نواب صاحب دم بہ دم بہ

ش ۴، در بیان قتل شدن احمد خان۔

الف (۶۵) از۔ در سونت۔ تا۔ افروخت۔ نیست۔

ش را ہر دم بہ کلام۔

چہارم محرم ۱۲۲۵ھ سونت یک ہزار و ہشتت صد و ہشتاد کشت
در پاداش آں پس از یک سال چید اسمعیل خان و کٹر و از شہر
بدر شدند و مخدم پشتی پس از قید بہ ادائی مصادرہ شصت ہزار
جامی و فعل ضامن بہ نگر رفت و فتح خان بہ قتل می رسید۔ تاریخ
قتل احمد خان :

گدا بے کفن مردہ ۱۱

در بیان وقایع سونت ۱۸۸۰ :

جرنیل صاحب باہفت فیل وارد وقت شد۔ اتفاق ملاقات
نوآب صاحب بر مقام کاتھروتمہ افتاد۔ این راقم نیز چوں کہ محال
دھوراجی و اُپلیتہ بہ اجارہ داشت بہ روز ماہ و د پتر د شہ
سعادت ملازمت یافت۔

پس از قتل احمد خان، یوسف خان پسرش از نوآب صاحب
دو موضع انعام یافت و بہ وطن نوییش آمد۔ دیوشی سیٹھ چناں
کہ آمد دست فشاندرہ باز رفت میاں سن بن نتھو میاں کہ یکے از
طالبان محکم الدین اند بہ پایہ مرشدی رسیدند و روز ۱۳ روز

ث ۱۱، تاریخ قتل احمد خان۔ گدا بے کفن مردہ " نیست۔

الف ۲، جنزل۔ نام نیست۔ ب ۲، دیوشی چناں کہ آمد رفت۔

ب ۳، روز بہ روز۔ نیست۔

قابو یافتہ سندرجی بقال را بہ بغل تَلَطَّفِ نُویشِ گِرفِتہ مشغول کار
 بارِ دیوانی شد۔ میاں قمرالدین کہ خلیفہ بڑا صاحب کہ پیر خاندانی
 بابیان از مادتِ دراز است در محاق کاہش افتادہ۔ نوآب صاحب
 بہ شنیدن سرود و نواختن ساز و دیدن تماشاخانے رقص، نوشیدن
 شراب و تناول مضرجات و معاشرتِ گل رخساران و جنگ
 جاموشان و گاوان و بیزان و بہ تبدیل و تغیر نوکر قدیم، نصب کار بہ
 دیگرے مشغول اند۔ حسن میاں و کیلانش برد کاکیان سر بازار
 بہ حکم رانی ہی پرداندند۔ لکھی داس سیٹھ و نوش حال و چین رائے
 و بھویت رائے دیبائی و گوردھن و سپاہان کہ از متوسلان
 احمدخان بودند دو ماہ در قید ماندند و خلاص یافتند۔

در بیان دیوانی گو بندگی جہالہ:

مہتہ گو بندگی بن امرجی بن رودرجی جہالہ ناگر سابقہ متصدی

ب ۳، یافتہ بند و کشاد کار بار دیوانی۔

ک ۵، سرود و نواختن ساز۔

ث ۴، از۔ جنگ۔ تا۔ وہ۔ نیست۔

ث ۵، نوکر منصوب دل بستگی۔

الف ۸، نوش حال و چین۔

ث ۹، از۔ در قید۔ تا۔ یافتند۔ نیست۔

پرگنہ منگلور و کیسوج بود۔ احمد خاں او را یا بوٹے بے کاری گرفت
یعنی درکار بار دیوانی در سوئٹ ۱۸۸۱ داشت بہ بے عزتی تہ طبع
دینوی کار پرتازی می کرد۔

قطا الطریقان بہ صعوبت کوہ گیرناہ دست تطاول بر سکنہ ہلالہ
و دھوراجی و مکان اتیتان شری تری نیشوری مہاد بوی کہ از عہد
در راز بانام و ناموس تریب این بلا دست دراز کردہ۔ در عملش
رعایا بہ فرسودگی و دندان در آسودگی گرانیدند۔ بہ اغوائے اجدخان
حمیر سیندھی مال لکھو لک از مہتہ بہ تاراج برد۔ کلیانگر مہنت
بے چارہ از ستم اش بہ جان آمدہ بہ خدمت کپتان بار نویل صاحب
می رفت۔

سواران نوآب صاحب یک چند اتیتان مہتہ کہ برائے مال موروثی
در خود ہا منازعت داشتند متعاقب رویدند۔ کلانگر را از
قریب دھوراجی وا گرفتند۔ فریاد آل سپاہان بار نویل صاحب
در دھوراجی بہ من رسانیدند۔ فی الحال بہ پاس موضع جمنادوڈ کہ در
آل جا نظر بند داشتہ بودند رہانیدہ بہ راجکوٹ رسانیدم۔ بار نویل
صاحب از اجتماع چنین فتنہ ہا بلیسن صاحب را با پلشن بہ تادیب
ہوناگڈ کہتر فرستاد تا دو سہ ماہ بہ گرد و نواح مقام داشت

بارا بے علاقہ۔

ث ۱۲ شری تری مہاد بوی۔

ث ۱۳ بہ پاس رضامندی سرکار والا۔

آخر الامر نوآب صاحب خود بدولت به بتهلی شریف داشته
استرداد مال که دزدان بردند و جرمانه مبلغ ششش لک و هشتاد
و پنج هزار جامی قبول نموده رفع شرف نمودند۔

فتح کردن انگریز ملک برما:

در آن هنگام اخبار گوشش زد عالم گردید که لشکر انگریز از مدراس
و کلکتہ بر ملک کامروپ که ملک بریٹانی گویند مابین چین و کلکتہ
است و ساکنان آن جا مذہب بدھ دارند مہضت نمود۔ اولاً
حملہ قلعه رنگون فتح کرد۔ اما بہ سبب سختی کوه ہا و غارستان و
جادو و مرض و باصعوبت جنگ فتح عزم نموده قطع از اقطاع
آن ملک بہ دست آورده بازگشت با اندک تفویض او ک
قانع شد۔

در بیان مہاراجہ رنجیت سنگھ:

رنجیت سنگھ ساکن اول ملتان و از آن پس کشمیر گرفت و کابل
و اٹک و پیشاور بہ دست آورده بہ زور شمشیر آمانہ توانست داشت

⊗ کام روپ در آسام است۔ (کبیر کوثر)

⊗ برما را ہم آوامی گویند۔ آوا نام قدیم برما است [کبیر کوثر]

در بیان قوم میانی

ایضاً یک چند غارت گران قوم میانی پناه به شاه سپینده میر فتح علی برده در ملک کچھ فتنہ انگیز شد بہر طبق آل سرکار انگریزہ را خیال لشکر کشی مصمم داشت۔ یہ خبر آل میر موصوف و کلائے خود بہ بمبئی فرستادہ بہ توبہ و استغفار از و رطہ صلح خواست۔

در بیان وقایع سونت

در سال سونت ۱۸۸۱ قحط افتاد۔ چارہ پایان بہ قلت کاه ملک الموت چہریدند و مردمان بہ مرگ از عدم و زنان بمرض کمرہ دست از فنا برشانند۔

در بیان گذشتن فرزند شہبہ پیر ساد

در ایں سال بد فال فرزند سعادت مند بخت بلند بہ عقل بالغ و بہ عمر نابالغ جوان شائستہ شہبہ پیر ساد نام کہ در میان ما سہ برادرانش ہمیں یک چراغ بود از باد تند مرگ ناگہانی بہ روز جلیتہ و در جلیتہ افسردہ در ایام پیری من سونختہ را تمام ختہ رفتہ۔ با تقدیر چہ تدبیر کنسم و با قضا بہ کلام تقاضہ سر نہ نم۔ را

ہا تقاضا تو او گفت۔

در بیان معزول و منصوب شدن گوبندجی:

در سونت ۱۸۸۲ گوبندجی جہالہ را کہ احمد خان بہ دشنام مخاطب می

گشت۔ او در جواب می گفت:

مصرع

جواب تلخ می زبید لب لعل شکر خارا

و مانند چغد گم نام و بدنام رو پوشش شده بود۔ بار دویم پس

از قتل احمد خان بہ ضمانت بار نویل صاحب و بلیسن صاحب^۳ از سر نو

اجارہ دو سال پر گنتہ یونا گڈھ نموده۔ پس از چند روز^۴ مرضی نوآب

صاحب از او برگشت۔ رعایائے ملک از ظلم جہالہ گوبندجی مستفنی

شد۔ بر طبق آن بہ جستن صلاح حسن میاں در ویش کہ مانند دہل

دو رویہ سخن می در آید و سید ولی میاں و لطیف میاں بخاری

را از کوڑینار بہ وکالت برداشتہ بہ بمبئی بہ فریاد فرستادہ۔ آمد

و رفت جہالہ گوبندجی در سرکار موقوف ساخت و برائے انگشت

نمایی بہ ہر بہانہ این^۵ را تم را برابر بدنام کردن^۶ در حضور نوآب صاحب

طلبیداشت^۷۔

۱۔ گم نام معتکف می زیست مکرر پس از قتل۔

۲۔ بلیسن صاحب۔ نیست۔ از سر نو بندوبست اجارہ ذہ سال بہ ضمانت کمپنی

بہادر کردہ دادند۔ ۳۔ رہا از۔ برائے۔ تا۔ بہانہ این۔ نیست۔

۴۔ برابر بدنام کردن۔ نیست۔ ب۔ طلب داشت

در بیان شادی نور چشم لکھی شنکر

در هنگام جشن شادی نور چشمی لکھی شنکر ولد شهبو پرساد
نواب صاحب قبلہ بہادر خان بہ ٹولیٰ این نیاز مند علی الدوام رونق بخش
صحن مجلس می شدند۔ لانگ پٹ صاف اگرچہ نو وارد بود از راه کرم
گتری کہ خصلتِ جبلی او توان گفت توجہ در محفل می فرمودند۔
لانگ پٹ صاحب را مرد دقیقیت یاب و شجاع و دلیر یافتہ کہ نہ
مجرد ورودش اصل سرکشان و رہ زبان اصلاً در این اقطاع منقطع
گشتہ و تمام سکنہ این دیار از اطوار و شیوہ او مشکور و مابور بود لیکن
بہ بستن طاع مردمان زود رفت۔ شنیدم کہ بہ مسد بعضی صاحبان
انگریز قابو سرکار انگریز کچی بہادر نہ یافت۔

القصہ باز طبع حسن میان متوجہ بہ طرف جہالہ گوبند جی گردید
بانواب صاحب چون نمک و شیر سلوک در میان آورد۔
چوں کہ از مردن مادام بار نویل صاحب غمیدہ از این بلاد بہ بند
کیف رفت و اندر آن جا در سونت ۱۸۸۵ بہ وکالت گورنر مالک صاحب
بہادر عازم ولایت گردید۔ بلیسن صاحب کہ زیر کرسی او بود پس

الف ۱۱ لانگ فورد (Langford)

ف ۱۲ یاب و دلیر یافتہ۔

الف ۱۳ کیپ)

ب ۱۴ سورت رفت و بعد از آل یورپ۔

از رفتنش، برد باری و تحمل و غلق بہ یادہ گوی و زشت خوئی معاودت
 نمود۔ آخرش بہ مرض باد فرنگ گرفتار آمد۔ او برائے معالجہ در
 خودنی نی بد والی در دل رعایائے بے چارہ سوڑھ، زحمت و رھلت
 بہ ولایت بست۔

در بیان پولیٹکل شدن بلیسن صاحب

در سونت ۱۸۸۶ بلیسن صاحب ناظم این ملک^۱ شد۔ او منافق قلعدہ
 عدل سرکار انگریز کارروائی می کرد۔ مردمان بے چارہ بودند باز بے
 چارہ تر شدند۔ طرفہ تر این کہ در سرکار ممبئی استغاثہ بلیسن صاحب
 بہ سبب قابوئے نوہم^۲ صاحب احمدی نمی شنود و بہ سبب رفتن
 گورنر الفسٹن^۳ صاحب بہادر دام دولت^۴ عجیب حالتی برداد نولمان
 بلاد دور دست روداد چناں^۵ پھہ^۶ کلیل این راقم^۷ محض باظہار
 قسمات سرکار انگریز کہ در قرار داد مابود باوجود یکہ بہ حضور
 مالکم صاحب روبرو ہم کلام^۸ شدہ بود بہ معرفت منوہر داس

الف، نیوہام (Newham) - الف، ایلفیستون (Elphinstone)

ب، چناچہ - ث چناں -

ب، از - محض - تا - مابود - نیست - خواص - وکیل این راقم از مدت دراز با
 وجود یکہ بہ حضور -

ب، ہم کلام - نیست - ب - رو بہ رو آمد -

پندرہ عرائض نوشتہ آٹا بہ جواب ہم کامیاب نہ گشت۔

مصراع

ہرچہ باد اباد باید پندرہ روزے زیستن۔

در بیان رفتن فرزند ان من بر شادی جام صاحب بر نور دار سعادت اطوار لکھی شکر و شکر پرساد

در سونت ۱۸۸۵ بر جشن شادی جام صاحب دن مل جی با صبیہ بکے سنگھ راول راجہ مہا و نگہ بار سالہ پنجاہ سوار و میانہ و رکھ رفتہ بودند۔ بعد دو نیم ماہ شاداں و فرحان راحت افزائے دل شاد شدند۔ جام صاحب در مراسم راجانہ و اشفاق امیرانہ یکے دقیقہ نہ گناشت شری حضرت شکر دولتش زیاد کناد۔ اے لکھیوڑ جی از این افسانہ در گذر۔ دنیا بیز ثواب و خیال بیش نیست۔ آنا نکہ گذشتند مارا ہم گذشتن و گذاشتن ہر نام نیک پائندہ و باقی نہ ماند بر یاد حضرت شکر کہ دایم و قایم و لا ذوال است۔ بس کن۔ بس کن۔

تمام شد تواریخ بلد سورٹھ

شارہ مصراع۔ نیست۔

بہ دو ماہ۔

ضمیمہ:

دیگر بند و قانع ماقبل این کتاب ضمیمہ می سازد۔

در سال ۱۸۸۵ لاد ناٹھ ہوگی کہ مہاراجہ مان سنگھ^۱ راجہ مارواڑ اور امرتسر خود می دانست بہ طواف گور کہہ ناٹھ باصمیت سہ چہار ہزار سوار و پیادہ و توپ و خیمہ آمده بود۔ در ہونا گڈھ مقام داشتہ باد و صد شتر سوار جبریدہ بہ گور کہہ مڈھی رفتہ طواف کرد۔ پیار ناٹھ سجادہ نشین آل جا را ہم را گرفتہ بہ ہونا گڈھ آمدہ تیرتھ گور خود را فیل^۲ خیرات دادہ مراجعت کرد پوں بہ ضلع بہراجی رسید جاں بہ حق تسلیم کرد۔ در سونت ۱۸۹۰ سدا شور او بن بیتھل را و دیوان جی دکھنی را نواب صاحب بہ معرفت ننتہ میاں از احمد آباد طلبیداشتہ تا سردار باغ بہ استقبال رفتہ کار بار سپرد و سدا شور او را در خواصی خود ویر فیل نشانہ۔

در سال ۱۸۹۶ بیگمات جی رانہ و مادر شس بہ طواف شری گبر ناری آمد ملاقات بہ نواب صاحب کردہ دو اسپ نذرانہ نواب صاحب ہم بہ منزل او خانہ رگھو ناٹھ رائے سود اسپ شریف فرمودہ بود۔ قصار النواب صاحب بہ در دہنیل کہ بر نشست گاہ یکا یک پیدا شدہ بہ روز بیساک و دایکادشی چہار شنبہ، سونت ۱۸۹۶ آہست و چہارم ربیع الاول ۱۲۵۶ ہجرت نہیب شدند۔ مرد بسیار خوب

شده به روز بیساک و در ایگادشی چهارشنبه، سونت ۱۸۹۴ بست
 و چهارم ربیع الاول ۱۲۵۴ بنت نصیب شدند - مرد بسیار خوب
 بود - ایام ریاست او بست و نهم سال و بست و دو روز و عمر
 چهل و چهار سال و ده ماه و بست و نهم روز -

- تمام -

وقائع ہالار

در بیان کیفیت نگر و راجہایشس از ابتدائے
مہاراجہ جام صاحب راول کہ ملک ہالار گرفت

این ملک علیحدہ است۔ اگرچہ ۱۳ داخل پیش کش دہار سرکار سورٹھ
نیست اما حاکمان پادشاہی از جوناگڑھ بہ تحصیل پیش کش دستوراً
پادشاہی میگردانند، تعلقہ دھروول و راجکوٹ و دیہات لائقہ گونڈل
از عہد نواب شیرخان عرف بہادرخان و دیوان جی صاحب امرجی
خرارج می دہد لہذا شممہ از کوائف آن بر ذائقہ گیران چاشنی اخبار
گذراشس می کند۔

در بیان جام خاندان:

در ایام ماضیہ بہ مرور شہور و سنین خلیفہ بغداد^{۱۳} بہ قصد جہاد بر ملک

ث ۱، وقائع ہالار - نیست - ل ۱۳، اگرچہ - نیست -

ل ۱۳، دستورہ - نیست - ل ۱۴، باہی - ل ۱۵، بنام الاحجاج -

سینده لشکر دہر سین برہمن تخت نشین صوبہ ٹہڑہ در پیکار شہید
 شد۔ در ملک سینده دین محمد راج یافت کان کہ عار اقبال
 مذہب نو بر نمود نہ پسندیدند و طاقت ایستادگی ہم در نمودیناقتند
 استفراز نمودند۔ پس از سلطنت سومرگان قوم سمہ انی را در سونت
 یک ہزار و سہ صد و چہل بہ حکومت سینده رسیدہ بود۔ از آن
 جملہ را چہوت جاڑیجہ کہ اصل اشس بہ جادوان می پیوندد و در ملک
 کچھ آمدند و بھوج بھوجنگ را در جنگ گرفتہ دار القراہ مقرر ساختند
 و در اطراف بلاد قلعه جات متعدد برپا نمود۔ یک ہزار و چہار صد و
 چہل قریات در اقلیم داشت جام صاحب لاکھ عرف لکھن ملک کچھ
 بہ تصرف آورد۔ پوں کہ مخبر التوال بالآرم جام راول بانی نگر ایتدا
 کردہ شدہ۔

در بیان جام راول

جام لاکھ از بہید ریشور کہ موضع راج او بود مع لشکر از دن عبور

د، نیافتند + ب - نہ دیدند۔

ب، نمودند از قوم۔

ل + ب، ۱۳۹۳

ل، تصرف آورد۔

ب، بھوج بھوجنگرا۔

ب، جام راول بن لکھہ بن ہر دہرول

کرده را به سورهٔ به مقابله اش آمد اورا ہزیمت داده باز گردید
 در آل زمان سلطان بہادر شاہ بہ تصور خود طلبیدہ بہ مہم پاؤ گڑھ
 فرستاد۔ در وقت آمدن ہشت کردہ شاہ بہ مقابل آمدہ۔ جام
 لاکھ مع لشکر شاہ محاصرہٴ قلعہ نمودہ فتح نمود۔ شاہ تعلقہ گونڈل و آمرن
 مع دوازده مواضعات موربی^{۱۲} انعام داد۔ جام لاکھ اسپان کھی
 و صد اشرفی نذر کردہ بالشکر خود چون قریب آمرن رسید زمین
 داران تماچی دیدہ در پردہٴ شب در ضمیمہ جام لاکھ از در آمدہ بہ
 قتل رسانید۔

و جام راول پسر او بہ انتقام خون پدر تماچی راکشتہ و بر ملک
 چاورہ و ہر دول ناگ جیتوہ راکشتہ موضع ناگنہ گرفتہ تا شانزدہ
 سال بہ آبادی ملک کوشید۔ شہر بکوٹاہم بہ دست آورد۔
 پس از مدتی جام راول را و ہمیر عموی خود را بہ طمع راج کہ فی
 الواقعی اگر کسی را اسکندر وار بہ سلطنت ہفت کشور میسر شود صبر
 نہ توان کرد۔ از تختہٴ تابوت نشانہ ونہ دانست کہ این دنیا۔
مصرع:

باکہ وفا کرد کہ با تو کند

بر این سانحہ بلوائے عام و آشوب ملک بر خاست۔ رعایا بہ
 امرایان و بنی عمان بہ منازعت آشفتنہ۔ راو کھینگار پسر ہیمہ بہ انتقام خون
 پدر سلطان محمود گجراتی را برائے مکانات این عمل شنیدہ دعوت

ل ۱۲ موربی۔ نیست۔

نمود۔ جام را اول پھ از شورش ملک و پھ از تسمیع طنطنہ سلطانی
متزلزل گردیدہ پناہ بہ جناب کبریا مآب ماتا اشاپورا برد و خواست
کہ سر خود را بہ دست خود نثار آں عقبہ فلک رتبہ کند۔ سرورش
غیب بہ گوشش رسید کہ ملک ہالار بہ تو بخشیدم و ملک کچھ از
دست کشیدم۔

بہ مجرّد این نوید کہ نتیجہ دولت جاوید بود بار فیقان نویزش کہ
قریب یک لک مردان کاری از اقوام مختلفہ جاڑیجہ و لادک و
زہودند و دہمن و چارن و ول و وزیر بود از دن شور عبور کرد
بہ این طرف بہ وسیلہ موربی کہ سابقہ در حق الخدمت پاواگڈھ
و سپردن سلطان مظفر را و بہار انصافی در سونت ۱۶۲۷ و نصفی
در سونت ۱۶۲۸ یافتہ بود بسنت^۳ سردادہ در ضلع آمرن و با
بنہ و جوڑیہ مقام ساخت۔

چوں ملک تا موضع ناگنہ کہ از نگر بہ مفاصلہ یک کردہ است
عمل جلیتوہ و تا کالا و ڈکا تہیان متعلقہ ہوناگڈھ دیدہ و چا وڑہ
را جپوتان تا کنار چھوڈ با ڈہیل تا کہنالیہ زمین داری می کردند۔ پس
از استقامت چند سال بہ ہر طرف از اطراف ملک ترک تازی و
قرآقی و تانت و نہیب آغاز کرد۔ مدعیان آمادہ پیکار شدند۔

الف، باگہران۔

د، ۱۳ سال۔ نیست۔

د، ۱۳ بست

جام راول در مقدمہ اول ہر اول و چند اول و یسا اول و سزا اول
و قرا اول بہ تفادل نیک گرفتہ صف جنگ آراست و برقیقات
گفت۔

مصرع

یا زبیر تاج سرنہم ویا بزیر تیغ
پس از ترددات بے شمار و چپقلش ہائے بسیار بہ
یاورنی طالع و شمشیرتوں نوار فتح الباب رو نمود۔ کا تھیان را از
رود بھادر را و جلیٹوا ہارا از کھاڑی شور بو کھیرا و دیدہ و چا وڑہ را
از رود مچھوڈ و با ڈھیل را از رن شور گذرانید ملک بے سہیم و
شریک بہ تصرف آورد۔

بیت:

آریم کہ زمین سفرہ عام اوست
۴۳ بریں نوان یغماچہ دشمن چہ دوست
اگر کارنامہ جات این سلسلہ علیا نگارم دفترے شود لہذا ان
کے از آسامی جام و عزم و افالش بہ طریق مائل دل بقلم می
آرام۔

در تعریف نگر:

ب [سلسلہ علیا ذکر نگارم رفتہ سر شود یک دو روایات بہ طریق مائل دل می
و نگارم۔
الف [از۔ بر این۔ تا۔ می آرام۔ نیست۔

شہر نگرہ در سونت یک ہزار و پانصد و نو و پنج شرابون شود
 اٹھم چہار شنبہ بر کتارہ جوئے رنگ متی و ناگ متی از دریا بہ فاصلہ
 دو کردہ در ایام سلطنت دہلی بہایوں بادشاہ و در گجرات
 سلطان محمود بن محمد شاہ ساخت۔ در آل آوردن ہونا گٹھہ را سلطان
 احمد تاج آوردہ را و منڈ لیک کہ بہ حال خود گہ فتارہ بود غور نہ توانست
 کرد۔ بہ مرور ایام شہر را آباد گشت۔ بہر پیشہ گان از ہر ہوانب
 جمع آمدند۔ پارچہ کہ از این قسم دستار و کتہ و دہوتیہ و مکہر گنزیہ
 شود بہ بلاد دور تر تجارتا برند ہمہ ہر بافان مشروع و اطلس و
 پانچ پیٹ بہ نمون احمد آباد و سورت بندر می یافتند۔ نقاشیان و
 صدف تراشان و رنگ ریزان و تارکشان و سقلا دوزان و
 خیاطان و زر دوزان نادرہ کار مرہبامی کنند۔

باغات متعدد و زمین سیلابی کہ شالی کارند گل ہا و برہا و سنہری
 ہا و گلاب و بیل و داودی و عطر و تیل و نوشبو فراوان متاع
 ہفت کشور و اشیائے بحر و بر و امتع خشک و تر و اجناس
 ناطق و صامت در بازار ہا موجود شد۔

زناہ داران و پدخوان بہ علم و فضل معروف و اعظان بہ پوران
 توانی و دہرم آموزی و اگنی ہوتران بہ آتش پرستی موصوف از
 سکنہ بہورہ و کھتری و بھاٹیہ بہ کسب و کار خود رو شناس و
 شیشہ ملک و راہپوتان جہالہ و سوڈیہ مفر الناس۔

مفخر الناس دیوالہ نثری ناگ ناتھ و مہیٹر بنجن و جاگ ناتھ و
 رنجھوڑ رائے و کلیان جی مندر و ہاتکیشور و جام ناتھ و مندر گسائیں
 گوگلی کنشت شاوکان و مقابرہ مہورا و ونق افزائے این بدرہ
 است۔

تالاب جام سرعرب رویہ بہ وسعت مالا مال از آب شیریں
 و بر چہارہ کردہی دیوالہ رو جٹری ماتا برکنارہ شور آب با عظمت و تکمیل
 ساکنان ہمہ خوش پوش و خوش رنگ و ذی ہوش و با فرہنگ
 ہر در پہ از روئے ماہ جبینان مطلع مہتاب و ہر ہر زن بہ چہرہ گلے
 چہرگان چمن گلاب نازک بدنان بہ مہبانہ درشن کردن در وسط
 بازار دوش بہ دوش نمرامان بہ شراب حسن مدہوش می بالند و
 غارت گران دین و ایمان در میان اسواق بہ یک عشوہ متاع تقوی
 می رہانید، حضرت قاضی و شیخ المشائخ بردہ دیوالہ بہ بانگ بلند
 بہ ریش جنباتی عزل توانی می کنند۔

عزل:

بطوف مروہ کجا می روی صفا این جاست
 بیا بہ کعبہ چہ سر می زنی خدا این جاست
 درون کعبہ بجز سنگ و گل نہ خواہی دید
 بطوف صورت بت سعی کن جلا این جاست
 کتاب خانہ عالم ورق ورق دیدم

با، فرہنگ - نیست۔

نقطہ تو دیدم و گفتم کہ مدعا میں جاست
 مقام زمزمہ و کعبہ محبانہ بود۔
 حقیقت دل پاکست آل جلا میں جاست
 پیوں کرد ہیکل آدم خدا بہ صورت نمود
 دلش پور صاف بگفتا کہ جائے ما میں جاست
 بہ باغ دہر بہ بہر غنچہ آشنا گشتم
 امید آل کہ عمر بویے آشنا میں جاست
 سر سجود بدیں آستان بسا احمد
 بصد نیاز کہ ہر باد شہ گدا میں جاست

اسلامیان بہ حکم الناس علی دین ملوکہم ریش تراشی را شعار
 و از استخوان یعنی مزار پستی بمیزار و برنگ باشی مشغول و بہ رام
 رام گوی معمول۔ القصہ اگر نگر نگر نگر ہی رونق بلدہ دیگر نگر ہی میں
 شہر بہ ہرچہ باید مشخون و از آن چہ نہ باید مامون شکر و اہب العطات
 میں شہر را از آفات ارضی و عبات سماوی بہ حفظ و حمایت نمود
 نگاہ دار۔

برادر جام راول بہر دہرول جی دہرول چاوڑہ راکشتہ دہرول
 شہر آباد نمود۔ القصہ پیوں کا نامہ جات میں خاندان والا از حد زیادہ
 لاچار بہ طریق مائل و دل بہر آسامی باقید سلطنت بہ نگارش می آرد۔

بہر مگر بویے

درا از۔ برادر۔ تا۔ می آرد۔ نیست

جام راول در سخاوت و اسب شہرہ آفاق و زبان زد نثر ادال
است۔ مدت سلطنت بست و یک سال۔

پسر کلان او جیاجی نام در میدان روجی ماتا از اسب افتاد و
از ابلق زندگی پیادہ کشت۔ پسر او ہنوز نو رو سال بود، او
را گراس پرگنہ کہیلو کس داد و عمومی او و برادر جیاجی نام و
یبہاجی بر تخت نشست۔ پسر سویمی جام راول مہاراجی بہ نام
جاگیر جانپوڑہ یافت۔

جام و یبہاجی بن جام راول

جام و یبہاجی بروز کارتک شود ایکادشی سونت ۱۶۱۸ برسنگاہیں
راج نشست۔ ایام راج ہفت سال و سہ ماہ و دو روز۔

جام ستر سال عرف ستاجی بن و یبہاجی:

جام ستر سال عرف ستاجی بہ روز ماہ و دو چتردشی سونت
یک ہزار و شش صد و بست و پنج بر مسند پدر نشست۔
در عہد او سکہ بر زر افتاد۔ سلطان مظفر او را نصبت سکہ زدن
داد۔ در سن ۹۷۸ در سکہ نام خود نویسانید و نام سکہ محمودی

تخت - حکومت

به نام پدر خود نهاد و جام ستاجی یک روپیه و یک قرص سکه
 نویسی خود در کرد و گفت چنان که راجگان دوله به حضرت
 سلطانی می و هند من بروپیه که مذکور است کنوری (دشتر) خود می
 دهم امید که درجه پذیرائی یابد۔ سلطان نوشنود شد۔ زحمت سکه
 زدن داد و نام سکه اش در هندی کنوری و به غلط عام کوری
 مقرر و اشتباه یافت۔

می گویند که جام ستاجی به استقلال و جاه و جلال می زیست در
 عهدش دولت خانه بی دولت، متصدی بونا گڑھ متقاضی استمداد
 گشت مجلا از واقصس این که۔

در ذکر دولت خان بن امین خان غوری به ملک طلبین
 جام ستاجی را برای دفع لشکر شاهی و غارت شدن
 لشکر پادشاهی و بار دویم شکست یافتن جام ستاجی
 و شهید شدن کنور اجاجی:

دولت خان متصدی بونا گڑھ از سلطان زمان بغی و زید سر
 به شورش یافت۔ لشکر انصوری بنا بر تنبیه و تادیب او تعین

ب را دولت۔ نیست

ب اس از۔ در ذکر۔ تا۔ کنور اجاجی۔ نیست۔

گشت و لشکر شاہی بہ محاصرہ قلعہ جونا گڑھ پر دانت۔ چون کہ دولت
 خان بہ تنگ آمد التجا بہ ہام شتر سال^{۱۳} برآمد۔ جام صاحب کہ بہ زور
 طالع طاغوت انبنوہ واقعات بود^{۱۴} کنور بہاراجی و ہسا و زیر و بہان
 جی دل و لوش کہ ہومان کاٹھی رامع دروازہ مہراہ سوارہ را چپوتالت
 خون^{۱۵} خوار بہ ملک فرستاد۔ چون لشکر مقام بہ موضع مہیوڑی کہ از
 جونا گڑھ چہار گروہ است اندانت۔ دولت خاں بر خود لرزید و با
 خود اندیشہ کہ اعتماد بر مدعیان ملک کردن نہ شاید۔ مبادا کہ
 لشکر داخل شہر شود و دست از انرا بخش کوتاہ گردد۔ در
 این خیال^{۱۶} نوشت کہ فی الحال^{۱۷} ما را بہ لشکر سلطانی معاملت صالح در
 پیش است در صورت نا اتفاقی طلب می دارم۔ در این وقت
 معاودت فرمایند۔ کنور بہاراجی از این اختلاف^{۱۸} رنجید بہ رحمت
 قہقری بر خود نہ پسندید۔ بہ یاور ہی ہمت خدا بہ جناح استعمال
 برابر افواج شاہی مقام سائتہ شب خون زد لشکر کے را بہ تیغ
 کشید و حلق انبوہ عرصہ شمشیر خون ریز گشت۔ از جملہ نمناہیم پنجاہ

ب ۱۳ ستر سال۔

ب ۱۴ جام کہ طالع در و اج داشت و منتظر چنیں روزہ بود

ب ۱۵ ب ۱۶ ب ۱۷

ب ۱۸ ب ۱۹

در ۱۸ شہر شد و خانہ خدا اگر دد بہ این خیال نوشت

ب ۱۹ بہ غدر صریح ممتنع شد پیغام کرد کہ فی الحال۔

ب ۲۰ خون زد از کشتگان و نشتگان ہسا جی نہ گرفتہ از جملہ۔

و دو زنا بھیر فیل و سہ ہزار و پانصد و سی اسپان و ہفتاد پالکھی و
 ضیایم و اتواب ہفت جوش و اسلاح بسیار بہ دست سپاہان
 جام افتاد۔ روزے دویم روز سزائے دولت خان کہ از قرار
 برگشتہ بود آوردہ۔ موٹی الیہ تاب مقاومت در نمود نہ دید۔ سادات
 و باد فرودشان رامیاں جی گرفتہ پرگنہ بہود و چوڑ و جھوڑہ پور
 باسی و شش فواض منواض شد دولت خان از سر نمود بہ این
 صدقہ دفع بلیہ نمود۔

در آن آوان سلطان مظفر گجراتی از صدقات عساکر اکبر شاہی
 آوردہ دشت ادبار در ملک سورٹھ وارد گردید بہ انداد و اعانت
 جام ستاجی و دولت خان و راجہ کھینگا زمین دار سورٹھ با جمعیت
 سی ہزار سوار و بست ہزار پیادہ بہ طرف احمد آباد شورش افگند
 در آن ہنگام خان اعظم کوکلتاش از تغیر خان خانان صوبہ دار احمد آباد
 بود رو بہ مقابلہ آورد بہ قصبہ بیرم گام مقام داشت و نورنگ خان
 و سید قاسم را بہ طریق منغلانی بہ موربی فرستادہ۔ موٹی الیہ چند
 گاہ بہ جام رسل و رسایل نمود کہ سلطان مظفر را از ولایت نمود بہ
 آرنہ و بعد از این کرد ولایت نمود نہ گزارند۔ جام بہ عزور جمعیت
 لشکر مو فور قبول نہ کرد و بالشکر نمود بہ امرن مقام ساخت۔ آل جا
 را و بہار را راجہ کچھ ہم مقام ساختہ بود۔ جام پیش لشکر بند نمود چنان

الف ی دو از دہ مواضعات در ہیچ پرگنہ
 دس از۔ بالشکر۔ تا۔ ساختہ بود۔ نیست۔

کہ غلہ یک سیر یک روپیہ قیمت می یافت۔
 لشکر خاص و خان اعظم ہم شامل فوج منتقلہ گردید۔ چوں از گرانانی
 غلہ بہ تنگ آمدند و بہ سبب کثرت گل دلاسی و زمین ناہموار قابوئے
 صف جنگ نہ یافتند شورت کردند کہ بر نگر بر ویم چوں کہ نہ
 زاد جام در آں جا است۔ جام از مقام کہ جائے دشوار است جنبیدہ
 بر سر راہ نخواہد آمد مارا بہین^۱ اتفاق رزم سازی و ترک تازی است
 بہ این تدابیر لشکر بادشاہی پہلو ماری رو بہ راہ آورد۔ چوں بہ میدان
 نواح قصبہ دہرول رسیدند افواج جام سابقہ و کمک^۲ را و بہار اراجہ
 کچھ از محوطہ آمرن بر آمدن متعرض گشت کرتہ جنگ مرد آزما نمود۔
 در ہر مرتبہ فتح بہ کام جام صورت می گرفت۔ بالآخر لوما کہو مان کا تھی
 کہ سابقہ بنا بر فیلی^۳ کہ از لشکر شاہ بہ غنیمت گرفتہ و جام نہ در دہ
 و بنا بر آں جیسا وزیر بہ او بہ سختی در پیشش آمدہ از آں روز
 خائف و ناایمن از جام بود و دولت خان منتصدی جو ناگڑھ ہم از جام
 ستم دیدہ بود و حالیا جام بہ مدد طلبید۔

فرود:

چوں روز بد کسے را پیس آمد
 کند کارے کہ کردن را نہ شاید

ب را مارا بہ میں۔ نیست۔

ک رہ لائق ملک۔

ب ہر کہا چہ۔

ک ہر فیلی استرداد

بہ نسبت ہم دردی و باہم در سائنۃ باخان اعظم کو کلتاش
 در پیوستند و عہد بستند کہ وقت محاربت من کہ ہر اول لشکریم
 رو بہ گریز آوردہ پائے افواج جام متنزل^{۱۵} سازیم۔ در این
 مادہ باعث نصرت شماست۔ دشمن این مغیر را از مرد آسمانی
 انگاشتہ از سر نو ہمتت بر بست۔ وقت مقابلہ لو ما و دولت
 خان بے دولت چوں دولت جام رو گزدانید تا یک کردہ لجام کش
 نشدند۔ لشکر جام بہ مشاہدہ این حال بہ ستودہ آمدند و جام ہم
 جام استقلال از دست ریختہ از پشت فیل بر اسپ سوار شد۔
 لشکریان از این حرکت نامناسب مضطرب تر شدند۔ بہ ہمتت
 جیسا وزیر آل روز بصر سحی تا شام پا بہ رجا داشت۔ باز بہ صلاح
 جیسا وزیر با معدودے جام ستاجی برائے آل کہ خدم و ششم
 وزہ زاد^{۱۶} را در کشتی نشانده میان دریا نگاہ دارد تاکہ از آسیب
 لشکر شاہی محفوظ ماند بہ نگر عطف عنان فرمود کنور اجاجے کہ
 برائے جلوہ جشن انظار نمود بہ خانہ ماندہ بود بہ جمعیت راہپوتی
 ننگ فرار پدہ بر نمود نہ پسندید۔ از نگر عجلتاً سوار شدہ شامل
 لشکر نمود کردہ۔ روز دوم کہ تاج سپہ دار فلک در نشید

ننگ فرار پاره بر نود نه پسندید۔ از نگر عجلتاً سوار شده شامل
 لشکر خود گردید۔ روز دویم که تاج سپه دار فلک در نشید
 هر دو لشکر رو به هم آوردند۔ از طرف لشکر شاهی سید قاسم
 باره هراول و نورنگ خان جانب راست و پیش او گوهر خان و
 به طرف چپ محمد رفیع که سپه سالار نامی بود با پندر امیر
 شاهی و زمین داران و مرزا نورم ولد نواب اعظم همایون در
 غول و پیش او میرزا انوار و نواب خود تایم شدند۔ از طرف
 جام جیسا وزیر و کنور اجاجی و مهران در نگرانی هراول بودند۔
 نواب اژدها پیکر از طرفین به آتش فشانی زلزله افکند۔ بهادران
 شاهی و راجپوتان چنان آویختند که ملک از فلک لب به تحسین
 کشود۔ محمد رفیع با یک تازان عرصه و غا از راه پیش دستی عثمان
 انگینت و باره راجپوتان شیر افکن آویخت۔ یک بر دیگر
 حمله با کردند و در مردانگی دادند۔ گوهر خان و میرزا انور و برادر
 التمس نواب مستطاب خود را بر فوج جام زدند۔ کنور اجاجی و جیسا
 وزیر و جماعه اتبتان که به طواف هنگلاج ماتامی رفتند با یک هزار
 و پانصد مردم به قتل رسیدند و از طرف لشکر شاهی نواب محمد
 رفیع و نواب شیخ و سید شرف الدین و سید کبیر و سید علی خان
 و غیره با دوی صد مردم به قتل رسیدند و پانصد کس زخمی گشته و هفت

با رس ملائیکان از آسمان۔

با محمد رفیع جلدی کرده فوج به فوج پیوست۔ یک بر دیگر حمله با کرد۔

صد اسپ زخمی و فوتی و بہ تاراج رفت۔

این واقعہ بہ روز اشوسود اہم سونتت یک ہزار و شش
صد و چہل و ہشت و مطابق فارسی ششم رجب سن ۱۰۰۱ و داد
لشکر شاہی پس از حصول چین فتح غیر متر صدہ فتح یوناگڑھ و
پٹن دیو دوارکان و بیٹ شنکھور دہار نمودہ۔

در پس سلطان مظفر گریز پائے کہ در ملک کچھ بہ بستابند
متواری شدہ بود لشکر بادشاہی عبور از طریق رن در ملک کچھ
نمودند را و بہار بہ وسیلہ بے ہمتی مظفر را بہ دست کسان
بادشاہی سپردا و موربی بہ انعام گرفت۔ مظفر بہ شرم گرفتاری
گلو بہ دست خویش بریدہ مرد۔

تاریت سلطنت نگر ستاجی چہل و ہفت سال و سہ ماہ و
دو روز پسر کہترش و بیہاجی نام گراس گونڈل کہ ویران بود و
راہکوٹ در عوض کالا و ڈ یافت۔ تا حال اولادش بہ و بیہانی
معروف است

جام ہساجی پسر سیانگی ستاجی

مدتے در دار الخلافت دہلی بہ طریق نظر بند ماند۔ سبب اش

بہا کہ گزینختہ۔

بہا بند رفتہ بود۔

ایں کہ پس از کشته شدن کنور اہاجی در نگر جام ستر سال بہ بے
 استقلالی اوقات بسرمی کرد و نایب بادشاہی در نگر شریک عمل
 داری بودند لہذا جام جامی با امید عنایات رفع ترس و بیم بہ
 وساطت بیگم صاحبہ رفتہ و باز بہ حمایت و مروت ترم خاصہ
 جہا آرا بیگم و نیکو خدمتی رکھونا تھ جی ناگر کہ بہ لقب بخشی مردم
 شناس اند۔ بہ روز پھاگن شود، ایک سو نت یک ہزار شش
 صد و ہفتاد و سہ بر تخت نگر کامیاب گردید۔ بر مقام دو حد
 کہ بر سر حد احمد آباد است در سو نت ۱۸۷۵ سعادت زمین بوسی
 حضرت نور الدین جہانگیر بادشاہ دریافت۔ پنجاہ اسپ کچی و
 صد مرصع انعام یافت۔ در عہد او شاوکان در وسط بازار
 بت خانہ حرمت نمودند۔

یک شب بارانی جہالی دنتر راج چند سنگھ شطرنج می
 باخت۔ در اثنائے بازی پاس خاطر ناداشتنہ مہرہ اسپ از
 دست رانی در ربور۔ رانی گفت بادانی کہ از دست زنی اسپ
 بے جان گرفتن چه مرد نیست آل را کہ عزوہ شجاعت بر خویش
 است از پدر من اسپ بگیری۔ جام را این سخن بہ سخت تر آمد
 فی الحال لشکر جبراً بر راج چند سنگھ تعین سائنت تاشش
 ماہ بہ این لشکر جام و راج بلور مناقشہ ماند پیوں کارے نہ کشور
 لاچار لشکر داس ناگر تھانہ دار رانا واڈ کہ مشہور و شجاع بود بہ

الف، شب کہ باران گرفتہ۔ نہ بارانی Rainy night

انواع نوازشات مشرف سائنتہ امر بہ آل مہم صعب نمود و لشکر سابقہ را واپس طلبید۔

شکر داس بہ بہانہ ماتم پرسی پسر راج کہ در آل زمان مردہ بود چادر بہ سر انداختہ با چہارم صد سوار اندرون قلعہ وقت چاشت کہ ہنگام چوکی دار از آل غفلت است، رفت۔ راج چوں بخت نمود بہ خواب رقتہ بود آل بیدار بخت فخر بہ سینہ اش نہاد۔ راج بوجہ نمود لرزیدہ مادرشس بہ عجز و زاری جان بخشی پسر نمود خواست۔ او قول امان دادہ راج را بہ سواری رکضہ مع اسپ ماند زینہار بیان بہ نگر آورد۔

جام وقت ملازمت زیر لب تبسم نمود و گفت کہ نوشتی ما بیدار راج فی البدیہہ گفت بہ دولت زناہ دار یعنی شکر داس ناگر کہ فی الحقیقت زناہ دار است، را جیو تیم اگر بہ دست زناہ دار گرفتار شویم، بعید از ادب نیست۔ جام صاحب خواست کہ راج را بہ قید اندازم شکر داس کہ بہ مادر راج قول امان دادہ بود عذر آورد بے وفائی نہ توانست کرد۔ جام لشکر بہ کشتن شکر داس بن دامود فرمود اوراج را با وجود این حکم با مردم یقیت السیف سلامت بہ بلود رساند و نمود با توابعان جان نثار کردید۔ صحبت سلاطین را کہ با شیر مست تشبہ دادہ اند راست است۔

جام جساجی مدتے در مسافری گذرانید۔ مدتے جامی کہ برائے نام بود ہشت سال بود۔

در مدت جامانی کہ برائے نام بود ہشت سال۔

دانی جهانی اور زمر داد از راج و تاج مایوس کردید۔

جام لاکھاجی بن اجاجی

جام لاکھاجی بن اجاجی بہ روز ماہ و د امارت سونت یک ہزار و شش صد و ہشتاد و یک جلوس نمود۔ مدت ریاست بیست و یک سال و یک ماہ و دہ روز۔

جام رن مل جی بن لاکھاجی:

بہ روز چیترا شود ششم سونت ۱۷۰۲ بر راجگی ممتاز شد مومی البہ بہ روز شرادون شود نوم وقت صبح لولہ شد نجومیان زائچہ طالع او بدین نمط نوشتہ اند۔ درخانہ اول کہ اسد طالع باشد آفتاب و عطارد و زہرہ و درخانہ سوم کہ ترادو است زحل و درخانہ چہارم کہ عقرب بر او ماہ و درخانہ ششم کہ جدیست مریخ و اس و درخانہ یازدہم کہ جوزا است و برخانہ دوازدهم کہ سرطان است ذنب جلوہ گر بود۔

ب ۲۰۳ از نجومیان۔ تا۔ جلوہ گر بود۔ نیست۔

۶	۷	۸
۹	۱۰	۱۱
۱۲	۱۳	۱۴
۱۵	۱۶	۱۷

و دیگر پسر خوانده ستاجی نام کہ از دفتر راٹھوران بودہ بود
 تولد یافتہ - بعد وفات پدر کہ از ملک استخراج یافتہ بودند از حضور
 سلطان دہلی، پرگنہ گڑھی جاگیر یافت - محل از مفصل برائے سیرابی
 سخن بہ قلم می آمد کہ روزی جامدن مل جی بہ سیر شکار بہ صحرا متوجہ
 شد - در اثنائے راہ سنیا سی با بازن جوان خوب رو کمان
 ابرو زہر درخت دید - بہ یک نگاہ فریفتہ حسن اش گردید - بہ
 جذبہ نفس آقاہ ہم پہلو او منزل گرفت - قضا را سنیا سی قضا
 گرفتہ بہ تقاضائے حاجت رفت - جام، گل بے خار و گنج بے مار یافتہ
 از آل پیری تمثال اتوالش پر سید - او در جواب بالب متبسم
 گفت ہا کہ من زن از قوم شریف ام - ای سنیا سی خدا نافرست

ک ہم، زانچہ - نیست -

با، برائے تازگی -

با رہی بہ سیر بہ صحرا رفتہ بود -

با رہی سنیا سی بازن جوان خوب رو دید..... بہ جذبہ شوق بہ ہماں یکے نشست

با رہی، سنیا سی بہ غسل آب رفت - جام، گل بے خار -

با رہا، عیاز دیدہ از آل طاوس طناز اتوالش..... بہ انکال اندم گفت کہ من زن از قوم برہمن

بہ عیاری و سرقت می برد۔ اگر پسند افتاده باشم پرستاری این قدم
 منت بہ جان می نهم۔ جام زن مل جی فرمود تا سنیاسی را بہ تیغ گذار
 نیندند۔ زن را بہ محل خود آورد۔ بہ فرط شہوت طالب مباشرتش
 گردید۔ بہ مرور ایام از کثرت اختلاط مرض ہالک پدید آمد از پس نا
 برداشتی درد، آلت تناسل نیہا از چشم بکانیہ برید۔ بعد از چند
 زخم مندمل گشت۔ زن خواست از قوم را ٹھوران بودہ پور۔ رانی
 چون شوہر را ناکارہ دانست شہرت اندانت کہ حاملہ ام۔ نوبشان
 خود را از مار و اڑ طلبید تا آن کہ جماعہ کثیر مجتمع شد۔ پسرے از قبیلہ
 حمیلہ بہ قیمت گرفتہ شادیانہ جشن میلود خوانست۔ چون جام از مکر
 رانی و غلبہ را ٹھوران ترسید بہ ارکان دولت را دل باز نمود کہ این
 پسر از من نیست و بہ سبب از تولیت بر آمدن باز گفت و
 تاکید نمود کہ پس از من سزاوار تخت برادر کہتر من رائے سنگھ
 است۔ من بعد جام مذکور در جنگ افواج شاہی با سانگاجی ہر
 دہول شہادت چشید۔ پسر خواندہ رانی و جماعہ را ٹھوران
 باگو بردھن بھنڈاری وغیرہ را اعیان دولت جام بہ دغا از شہر
 بر آوردند۔

ب ۱، باشم موجودم۔ ب ۱۸ (۱۹) از۔ بہ فرط۔ تا۔ ایام۔ نیست۔

ب ۱۱، خواست باشارت جام رانی پسر از قبلہ۔ ہمہ بیان در ب مختلف است۔

ب ۱۱، بکار آمد۔

ب ۱۱، اخراج یافتند۔

مدت حکومت پانزده سال و سه ماه و ہشترده روز۔

جام رائے سنگھ بن لاکھاجی:

بہ صلاح ارکان دولت رائے سنگھ بہ روز اساتذہ تیرس سو ننت یک ہزار و ہفت صد و ہندودہ جامائی یافت۔ در آل زمانے سلطان قطب الدین لشکر رنبوہ از احمد آباد آورد و جام بہ مقابلہ اش شتافتم۔ در میدان شیخ پات دزم طلب کردید۔ پس از ترددات مردانہ و تلاش ہائے دلیرانہ شراب از عوانائی اجل از دست ساقی صمصام نوشید، لشکر شاہ نگر را فتح کرد و اسلام نگر نام نہاد۔ و بیورہ بادشاہی مقرر ساخت۔ کنور تھاجی و غیرہ و پسماندہ گانش از نگر کہ قلعہ بتین نہ داشت بہ پناہ ز قوم زاد او کہہ استاگی و قیام گرفتند۔ ایام راج دو سال و بست و پنج روز۔

جام تھاجی تگلہ بن رائے سنگھ

تھاجی بہ روز شران و دواتہم دو شنبہ سو ننت یک ہزار و ہفت صد و فوزدہ راجہ شد۔ از او کہہ بہ گرد و نواح مکر می تانت و تاراج الکہ می کرد۔ تھانہ شاہی و رعایا را مجال دم کشیدن نمی

بہ رس کردید پس محار بہ سخت رواداد۔ آخرش شہید شد۔

داد۔ بنا برآں جام تماچی نگڑ می گفتند۔ رفتہ رفتہ پس از نہہ سال
کامل بہ وساطت راجہ جسونت سنگھ مہاراجہ بودھ پور و وزیر اسد
علی خان یکے از صوبہ گجرات کہ اورادر وقت افلاس اس اسپ
خاصہ سواری خود بخشیدہ بود و تقصیر معاف شد و نگڑ در سونت ۱۸۲۸
باز مسلم و بحال شد و مردمان قاضی و مفتی کہ در مسجد می ماندند بہ
فلک رساندہ۔

ایام راج بیست و ہفت سال و یک ماہ و ہفتہ روز۔

جام لاکہاجی بن تگڑ تماچی:

جام لاکہاجی بروز آشو شود دشم سونت یک ہزار و ہفت
صد و چہل و شش بر مسند ریاست مٹھن شد۔ ایام حکومت نوزدہ
سال و یک ماہ۔

جام رائے سنگھ بن لاکہاجی

جام رائے سنگھ بروز کار تک شود دشم سونت یک ہزار و
ہفت صد و شصت و پنج بر حکومت قائم گردید۔ جام ہر ڈہول نام
برادرِ علاقہ کہ مادر کش ہیمابالی باگہلی بود پرگنہ ہریانہ در گراس
داشت۔ جام رائے سنگھ را کشتہ بر تخت نشست اتا بہ
خوف مہاراجہ جسونت سنگھ گریختہ رفت۔

مدت راج ہر دو یک سال و دو ماہ۔

جام تماچی بن رائے سنگھ

جام تماچی بروز بہادر وانشود ایکادشی سونت ۱۷۶۸ برمسند
راج نشست مجلی از حقیقتش این کہ بہ سبب تغلب ہر ڈہول جی
ترس بہ خاطر آوردہ یکے از پرستاران جام تماچی نورد سال را
در صندوق نہادہ بہ سواری کشتی بہ بہوج بہ حضور بانی صاحبہ
زننا جی کہ خالہ اش بود بردہ بہ استمداد خواست گار شد
بانی صاحبہ موصوف زہا صرف کرد و برادر خود پرتاپ سنگھ
راج بلود را نوشت تا کہ او دختر خود بہ مبارز الملک عرف سر
بلند خان صوبہ دار کجرات و دختر از بنی عثمان بہ صلابت محمد بانی کہ
مدار المہان لشکر بود دادہ رفیق کردہ ہر ڈہول جی را از نگر آوارہ
بیاباں ادبار کردند۔ جام تماچی بہ حمایت بہوج و سر بلند خاٹ
مالک ملک پدر شد۔ ثانی الحال در عوض نیکو خدمتی پرگنہ ہریانہ
بہ راجہ بلود و موضع پیر کھد و تراکوڑہ و ڈہیہ در دانیرہ دخترے
عائش کہ ہمیشہ جہالہ نارن جی می شود عنایت فرمود و رفتہ رفتہ

بارہ با استمداد پرداخت۔

در ۳ رفیق بہ کار نمودہ۔

بارہ پدر ہشت۔

پسران بانی مذکور شیر زمان خان و دلیر خان جملہ سے مواضعات بہ دست کونہیہاچی فروختند۔ الفصلہ در وجہ زہد حق الاستمداد قلعہ بالنہیہ وغیرہ چند محالات در رہن راو صاحب دیسل جی در سونت ۱۷۸۰ گذاشت۔ راو صاحب قلعہ بالنہیہ در سونت یک ہزار و ہفت صد و نو و دو بنیاد نہاد۔

مبارز الملک بار اول سے لک روپیہ، بار دوم یک لک روپیہ پس از نزاع پیش کشی انتزاع کرد و صلابت خان در میان آمدن صلح نمود۔

مہاراجہ اجیت سنگھ کہ صوبہ احمد آباد داشتند لشکر برنگر آورد بریشتہ کہ میان تالاب است توپ بانصب کرد۔ جنگ سخت روداد از طرفین سپاہ انبوه بہ آب شمشیر مرگ فرستادند مہاراجہ شکست یافتہ برگشت۔

کاجی برادر جام تہاچی را از روئے تسلط کہ داشت بہ بدرقہ شمشیر خون آشام سلامت بہ مہشت رساند۔ مدت سلطنت سی و دو سال و یک ماہ۔

در پیش کش۔ نیست۔

بارہ لشکر انبوه۔

بارہ شمشیر نوشیدہ و مہاراجہ۔

کہ تیغ خون۔

جام لاکہاجی بن تماچی

جام لاکہاجی بن تماچی بہ روز اشوشو شود ایکادشی، سونت یک
ہزار و ہفت صد و نو و نہہ بر مسند دولت جلوہ فرمود۔ بہ در
شتیلا جان داد۔ بعض گویند کہ بہ زہر مرد۔
مدت راج بست و چہار سال و نہہ ماہ و دو روز۔

آمدن مہرا من و نان جی از ہلود:

در عہد لاکہاجی بن تماچی، نان جی و مہرا من خواص بابائی دیپاجی
از ہلود آمدہ پیوں مرد ہو شیار بود بہ حرافقت مہتہ بجان جی و
جگ ہیون او جہاد خیل کار باد جام گہ دیدند۔ نان جی برادرش
را در راج محل کشتند۔ مہرا من خواص بہ ہمت ذاتی و بسالت
صفاتی از پیوں کی داران و مستحفظان خضر شہتہ و غیرہ کہ متوا فر بودند
اندیشہ بہ خاطر نیاوردہ بر سر و قتش می رسید۔ پیوں کہ دروازہ
ہائے راج محل مسدود و طریق دخل منقود دید یکے بر کتف دیگرے
پانہادہ تھاعہ نمود۔ آنانکہ بر بام از بام تا شام نگہبان بودند
بہ ضرب تیغ بے دریغ نویس، پیوں قطرات میخ بہ خاک آغشت

ب، نوش بہ خاک آغشت۔ دیپاہالی را بہ دست آوردہ۔

دیپا بائی را بسلسلہ کیسوئے درازش بست و بہ زبانی محبوبہ
چو کی دادان و اہل شہر کہ بہ شنودن غوغائے آشفتمنظر آویزش
بودند، رضا داد و ازال روز کار بارہ بر ذمہ خود گرفت۔

جام جساجی بن لاکہاجی

جام جساجی کہ خورد سال بود بہ روز کار تک شود ایکاندشی سونت
یک ہزار و ہشتاد و بیست و چہار بر تخت پدر نشست
واتق و فاتق جمیع امور ملکی و محالی مہرا من و مہوان بہ ذمہ خود گرفت
جام جساجی را نظر بند می داشت۔ توان و پرستاران کہ ہم جنس
خود بودند بہ بہانہ خدمت گاری و پرستاری در حرایم و حضور جام
برگماشت۔

در بیان فتح قلعه بالنہبہ و قہر کردن راوگوڈجی:

در وجہ تقاضائے سابقہ راو صاحب گوڈجی از ملک کچہ بالشرکہ
گراں و توپ خانہ آتش فشاں عبور کرد۔ برابر آں کہ مہرا من خواص

بہ غوغائے فتور اثر دہام بودند۔

الف، در دہلی سلطان شاہ عالم بادشاہ بود۔ در ایام کہ مہرا من در جام نگر۔

ب، در دہلی سلطان شاہ عالم عرف عالی گوہر۔

راہِ مورینی وغیرہ دو سہ عہدگان و ازذکورہ و انانٹا صدہا درخندہاں
 نندی بہ دست نویلش کشت۔ دست و شمشیرش ہمیشہ خون
 آلود می ماند۔ وقتے فرصت یافته جام تماچی را کشت و در قلعه موڈ
 پور سر بہ فساد و قزاقی کشید۔ مہرا من بہ تقریب محاصرہ پرداخت
 بہ قضائے الہی از رہ زدہ مشوامی مہر تفنگ بہ سرش رسید و
 از برج خاکی بہ جہنم رسید۔

در بیان مہرا من خواص کشتن دیپابائی:

بائی صاحبہ دیپابائی کہ زمام ملکی امور بہ قبضہ نمود داشت از خود
 پسندی و سرکشی مہرا من خواص بہ تنگ آمدہ بہ بہانہ طواف
 شری جی بیرون رفت اما چون کہ از روز ازل مقدر بود کہ بہ حال
 تباہ بر گلخن جان دہد قضاکشان برکشان باز بہ نگر آورد و مہرا من
 ناپاک باطن جمع از سپاہان و سزنا چیان بہ استقبال فرستاد
 چون کہ بائی صاحبہ با تجمل و تحشتم داخل شہر گردید بہ بہانہ ایل کہ
 امروز روز پنجس است بہ تویلی کام دارہ پتر بھوج یک شب گذرانند
 رواں ساخت چوں کہ رتھہ در کوپہ ایستاد و بائی صاحبہ خواست
 کہ از رتھہ فرود آید یک پائے بر زمین و یک پائے بہ رتھہ بود کہ چاند

ب راہ از۔ بائی صاحبہ۔ تا۔ پسندی و۔ نیست۔

ب ۳ شریجو۔

غوری نام سپاہی کافر نعمتش^۱ از پس پرده کہ پرستار ان کشیده
 ایستاده بودند جدهرات دہادہ زد کہ بہ پہلوئے دیگر سرجوں
 نازنینان سرخ پوشش کہ از در پچہ بر آمد بر آورد۔ آل خاتون
 نازک اندام کہ بر بستر نرم محل خوابیدی و برگ گل را خار شمردی
 در کوپہ نافرقتہ غلطید۔ ہم را بان گریختند۔ بعد از دو پاس بہ شفاعت
 جگ جیون او جہہ و مہتہ بجان جی در نمود و صندل سوختند۔

در بیان فتح قلعه پوشتیرہ :

بہ دفع ریزان پوشتیرہ کہ قلعه محکم داشت در سونت یک ہزار و
 ہشت صد و سی و یک بہ یاورئی دیوان جی صاحب امر جی عزم مصمم
 نمود۔ چوں مورچال قرین قلعه قایم گشت و سا باط و سرکوب انتظام
 یافت و نقب بہ طرفی کہ مورچہ دیوان جی صاحب معزالیہہ استحکام
 پذیرفتہ بہ تہہ برج رساندہ و دبر ہائے باروت انباشتہ^۲ بہ بند
 و سلسلہ آہنیں مضبوط ساختہ پراہند۔ در عین تیرگی غبار و گرد کہ خط
 درست محسوس نمی شد^۳ دیوان جی صاحب^۴ باد لیران و جنگ
 طلب بہ بنائے چارہ دھار در پیوستند۔ چوں کہ غبار از فرونشست

(۱) ابلیس منش کافر نعمتش - ب (۲) در سونت ۱۸۳۲ بہ تسخیر او کہہ تعلقہ پوشتیرہ کہ
 خیلے محکم بود عزم کرد دیوان جی صاحب امر جی را بہ یاورئی طلبید۔

ب (۳) از - بہ بند - تا - نمی شد - نیست -

ب (۴) دیوان صاحب باکسان مہدورد بہ زہر چارہ دھار در کرد و غبار کہ محسوس می شد
 پیوستند۔ چوں کہ غبار فرونشست دھار بیان برج را نیم -

حصاریان برج نیم افتاده دیدند و از داخل لشکر دشمن بے فکر گشتند از مرد تپچه برآمده مردانہ دار با سپر و شمشیر حملہ آوردند حتی کہ کار از تیغ گذشتہ بہ خنجر و کتارہ می رسید۔ از طرفین چندے از اجل رسیدگان طعمہ دم مسام خون تشنہ گردید۔ مفسدان تاب زخم بہادران نیاوردہ پشت دادند^۱۔ لاش کالو مہر کہ قبل از این بہ دغادر جونا گڑھ آمدہ و دو طفل یتیم ناگراں گشتہ زہ خاطر خواہ گرفتہ بہ ضمانت جماعہ دار امران عرب و علیم خان بلوچ برآمدہ بود زیر پائے دیوان جی صاحب افتادہ دیدند۔ لشکر بیان منصور بہ تعاقب گریزند۔ کان پاشنہ کوب داخل قلعہ شدند از جنس مغرورہ و منہبہ کہ از کشتیان بلاد عرب و سیندھ و دکن بہ غارت آوردہ بودند تودہ تودہ تاراج نمودند و دیوان جی صاحب این مشردہ بہ مہر امن خواص رسانید۔ مومی ایبہ مشکور اعطاف شد اما بہ مقتضائے زمانہ بے وفا و ناتواں بین چوں تلاوت و بسالت دیوان جی صاحب امر جی معاینہ افتادہ اندیشناک شد مبادا کہ روزے این سل کوہ ربا رو بہ جانب ما آرد و چوں تودہ حسن مارا از جا باید۔ (۵)

مصرع:

علاج واقعی پیش از وقوع باید کرد

۱۔ کار از تفنگ گذشتہ بہ شمشیر رسید

۲۔ از۔ بہ خنجر۔ تا۔ پشت دادند۔ نیست۔

۳۔ معائنہ نمود اندیشناک شد کہ مبادا این سل کوہ ربا رو سمت ما آرد حال چہ شد۔

وقت معاودت پتوں بہ کنہالہ مقام شد مہرا من توآص تکلیف
ضیافت نمود۔ خواست کہ مسموم سازد۔
اما تقدیر دیگر باشد و تدبیر دیگر۔

کار بہ سرانجام نہ رسید چنانچہ بہ بہانہ رسیدن خبر وفات
خوش حال رائے ناگر دفتری بہ نواب صاحب بہ ضیافت او
تشریف نہ فرمودند۔

در بیان جنگ بادیوان جی صاحب و شکست یافتن

مہرا من توآص بادانہ سلطان جی و کونہا جی در سونت ۱۸۳۹ در
ساختہ۔ بہ تدبیر دیگر مکر بہ کینہ اندوڑی بست و نزاع بادیوان
جی صاحب امر جی محض بہ قصد این کہ این خار از سر راہ بردارد
برپا کرد۔ در میدان پانچپیلی صف کارزار آراست اما شکست
یافت و لشکر گایکوڑ بہ مدد و معاون خواستہ قلعہ دیوڑا فتح
ساختہ اتانہ توآصت داشت اند کے از دیوار فصیل پرچیدہ بہ
تدبیر صائبہ مصلح شدہ معاودت نمود۔ چنانچہ مفصل در سوانح
جوناکڈھ گذشت۔

ب را ۱۲ از۔ در بیان۔ تا۔ کونہا جی۔ نیست
ب را ۱۳ دیوار فصیل افگندہ۔

در بیان قلعہ نگر تعمیر نمودن :

در سونت ۱۸۲۲ قلعہ نگر از سنگ سفید با پنج دروازه و ہشت دریک و بست و سہ برج اهدا نمود۔

در بیان طلبیداشتن دیوان صاحب رگھوناتھ جی :

در سونت یک ہزار و ہشت صد و پنجاہ از گوندل جاڑبجہ راجی و از قصبہ دہرول موڑ جی و از راجکوٹ مہرا من جی و از کہیر سرہ رن مل جی آتش فساد را دم زدند۔ مہرا من خواص بہ انتقام او بر پیرگنہ راجکوٹ سردہار لشکر برود و دیوان صاحب رگھوناتھ جی را کہ ما سہ برادر حقیقی از اتفاقات وارد نگر شدہ بودیم بہ رسالہ سپاہ بہ سرکردی لشکر ہمراہ گرفت۔

تفصیل این محل این کہ در سونت ۱۸۲۹ چون دیوان صاحب رگھوناتھ جی در قید نواب صاحب حامد خان بودند قلعہ چور واڑ نعلق این راقم و قلعہ سونترا پاڑہ بہ دست برادر کہتر دلپت رام نام بود بہ زور بازوئے خود و سعی دل خلاص یافت چون مہرا من خواص را باراجہ ہاٹے ملک لائق قضیہ سخت در پیش آمدہ مرد کار آزمودہ بود این واقعہ را از یاور می طالع خود انگاشتہ

ب را نوانگر + نام شہر نگر۔ جام نگر و راج نوانگر است۔

مہمتہ ادا بھائی مکاس دار کنڈور نہ با یک صد سوار و تقارہ
و نشان بہ طلب ما تا پور واڑ فرستاد۔

دیوان صاحب فال نیکو داشته با وجود کشش شیخ بدرالدین

زمین دار منگلور و نواب صاحب حامد خان و حاجی زمین دار گوندل
متوقف نا شدہ بہ نگر رسیدند۔ مہرا من نواصل بہ نواضع و تعلق

در پیش آمد پٹہ جاگیر پر گنہ پڈ ڈہری و مواضعات کا تھیا واڑ و

سرکردگی لشکر و دیگر چند مرسوم بر سر بندی نوشتہ از سرکار

جام صاحب عنایت فرمود۔ برابر مسند زانو بہ زانو جام

صاحب نشست گاہ معین کرد و سوائے پائیگاہ خود چند رسالہ

بہ یارق عربان چند جماعہ دار شیخ محمد زبیدی و صالح عبداللہ

و محمود ابوبکر و حامد محسن و حامد ناصر و غیرہ و بہ یارق سندھی

جماعہ دار عمر درآورانہ دکن و غیرہ و قریب ہشت صد نفر بہ

موجب سرشتہ سرکار نگر بہ اقرار مشاہرہ بہ متابعت نگاہ

داشته دیوان صاحب رایکے از امیر بیان نویسی ممتاز می

داشت۔ در این ہنگام فرید خان و علی خان و خان بھائی شہتہ

و بھگوان جی سودہا و گنج سنگھ جہالہ و کیشو جی و وسن جی

خالوٹے این راقم و مہمتہ ادا بھائی ناگر و پیشو تہہکر لوہانہ ہمہ ہا

الف را کما و لیسار۔

ک ۳۰ یمنائی

الف ۳۰ شہتہ۔ سیٹہ راست است۔ الف ۳۰ کیسر تہہکر۔

جاگیر دار بودند و دیگر زمین داران ملک ہلالہ و سہ بندی اطراف
و آفاقی راج گج سنگھ از ہلورد و بختاچی دیسائی از پانڈی و
بھوپٹ سنگھ کولی از بہنکوڑہ بہ ملک آمدہ در ہفتہ تمام پیرگنہ سردہاں
نیست و نابود ساخت و از بعضے قریات برغمال گرفتہ مصادرہ بہ
وصول آورد۔

در آل زمان بخت سنگھ راول راجہ بہاؤ نگرہ باشکر فراواں
بہ منافات کاتھیان پس از تاخت قصبہ چیتل کہ از ملکیان نوآب صاحب
حامدخان بہادر کاتھیان جمعیت کافی داشتند موضع جدہن مقام
سائتہ عزم بہ تشخیص قلعہ جیت پوری گیرد بہ وساطت دیوان
صاحب رگھوناتھ جی مہرا من خواص از طرفین بہ غرض خود مادی
ملاقات کردند۔ ہر دو لشکر ہوں دو دریا بہ ہم پیوستند بست روز
مجلس نشاط و محفل اتساق ماند۔ آخر الامر بخت سنگھ بہ سبب
آں کہ گونڈل از نویشاوند است برائے نگرہ باو انتقام نمی
توان کرد و مہرا من بہ مجرّد این کہ با کاتھیان قزاق و نیز خراج گزارند
شورش افزودن بعید از صلاح است یک صلاح ناسرہ متفرق
شدند۔

ہماں روز بھائی مراد جی بن در لہجہ جی عم زادہ دیوان صاحب کہ از
عہد پدرش بہ نیابت جونا گڈھ و متصدی گری پیرگنہ مشہور و
کوڑینار واوہ و دیل واڑہ ممتاز بود از قید نوآب صاحب پس از

دعا نیز مطیع ندراد۔

شش ماہ تخلص یافتہ مع رسالہ سپاہ جماعہ داران عرب و سیندھی و بارگیران داؤد و علی و نور الدین و جیا و عمر و غیرہ وارد شد۔ بخت سنگھ راول جاگیر لایق دادہ نگاہ داشتہ از ناسازی زمان در این روز ہا بر مقام مگر واڑہ مہبتہ و سن جی مان کڈ ہم خالوئے و ہم وسیلہ قوی بود بہشتی شد۔

در بیان جنگ بالشر بھوج و ہریمت یافتن

جاڑیجہ داجی ورن مل جی و دیگر جاڑیجہ ہا با فتح محمد کام دار راول صاحب رائے دہن جی دعوت بہ ملک خود طلبید و غارت ملک ہالاکہ معمور و از نعمت مشخون بود نمود و راول صاحب ہم دعوی تقاضائے سابق داشت منتظر چینی واقعات می بود و کینہ گذشتہ کہ جام راول بار او ہمیر بہ عمل آورده یاد کرد۔ فتح محمد کہ در پلہ جوان

الضار اود علی۔

بار ۱۔ بہ سنجی مانکہ خالوئے دیوان صاحب بہشتی شد۔

بار ۳۔ بہ ملک و تخریض غارت ملک ہالاکہ معمور و از دولت مستخون بود و نیز

او بھوج دعوی تقاضائے سابق داشت نمود۔ فتح محمد کہ یاورمی از بخت و

مہرہ از جوان مردی داشت و منتظر چینی واقعات می بود راول صاحب بہ واسطہ

نشونت کہ در عہد اول از جام راول بہ عمل آمدہ بہ تاوان او پرداختن باعث نیک

نامی دانستہ متوجہہ این مہم ساختہ۔

مردی تویش احدی را بحدی مانعی سنجید با لشکر فراوان و
 توپ خانہ گراں پتوں بلائے ناگہان از دن عبور کرد بہوان برادر
 مہر و خواص بہ استماع طنطنہ آمد عساکر با جمعیت موجودی بہ مقابل
 شتافت مقام موضع نمود۔ لشکر فتح محمد نوتیار پہلو مال گذشتہ
 ساخت قصبہ پڑدہری را منہرب بر اوقات نمود۔ الصبح
 کہ لشکر سلطان خاور جنود نہود انجم تاراج کرد بہوان طبل رحیل
 فرد کوفت۔ پرسوتم بقال کہ بہ قیل و قال و نقال مثال تقریب یافتہ بود
 بہوان مرغ نو آموزہ را بلند پروازی داد کہ اژدہام لشکر کچھ در
 بازی طفلان در این دیار زبان زد است کہ یک طرف من تن تنہا
 و یک طرف کچی کٹک یعنی لشکر کچھ بہوان خالی مغربہ دم زنی
 پرسوتم بے ہودہ گوپوں مشک خالی بر باد نخوت گشت و بہ قصد
 مجاہدہ اسپ ہمت تیز گام فرمود و دیوان صاحب رگھوناتھ جی
 را باد و برادرش بہ طریق منقلا پیشاپیش رواں ساخت۔

چوں ماسہ برادر مع رسالہ بہ نزدیک اڈوئے عدو پیوستم فتح
 محمد چوں مار نختہ و رشتہ نیم سوختہ بہ دیدن نشان ما و شنیدن
 نغیر نفیری و آواز نعتارہ بلند آوازہ تیج و تاب خورد و بامردان

ب ۱، اوقات لشکر نمود۔

ب ۲، ہمت می داد کہ از جنود کچھ حسابی نہ کردند چہ در بازی۔

ب ۳، رسالہ خود با۔

ب ۴، کچھ پیوستم

کارزارے کہ شمار از مور و بلخ زیادہ داشتت بہ صولت زنجیر
 فیل گتہ بہ صدمت شیر سلسلہ گسیختہ ابا توپ ہائے اژدر دہان
 ہائے شر افشان و زنبورک و زنبور نیش و گنج شطرنج و ہزابل
 اجل و خایر پیش رود بر قضا پانزدہ ہزار پیادہ کچھ و سیندھی و عرب
 و افغان و بست ہزار سوار راہپوتان نون نوار و چہار صد زرہ پوش
 فیل نون نوش بہ مقابل در آمد و ہانپ راست لشکر گونڈل
 و راہکوٹ و رن مل جی فرار سید، بہوان ناہوان مردے جنگ
 ناکردہ تر سید و بید آسا بر خود بر لہر زید و آب نادیدہ موزہ از
 پاکشید۔ مرغ ہوش از دماغش پرید نخوت و پندار از دلش
 رمید در پئے پیلہ رستگاری از این مہلکہ افتاد بہ ہنگنان فرمود
 کہ راج گج سنگھ کہ تویشے طرفین اند تدر بہر مصالحت می نمایند
 امروز جنگ موقوف است مقام بہ موضع جہیلہ یہ کہ چہار کروہ
 غرب رویہ است نواہد شد۔ لشکر بیان کہ این نوع مخلصی
 از خدا می نواستند۔ بہ بہانہ حکم آقا در روار و تیز پائے گرم روئے

ب (۱) فتح محمد کہ با افواج کہ مانند مور و بلخ انبوہے داشتت بہ دیدن نشان ہاوشنید
 نالہ نقارہ پتوں مار سر کوفتہ بر خود پچیدہ و مانند رشتہ نیم سونختہ بیچ و تاب
 نوردہ بہ صولت فیل زنجیر گتہ۔ وغیرہ۔

ب (۲) زمرہ پوش نون نوش پئے در پئے رو بہ رو گشت۔

ب (۳) رن مل جی بہ تنگ آمد۔

ب (۴) دلش برید۔

از باد و برق بوام گرفتند۔ چون بہوان توأص بہ مفاصلہ یک نیم کردہ دور تر رفت این راقم بہ حکم دیوان صاحب رگھوناتھ جی بہ جلد رکابیؑ بہ بہوان پیوستم و عنانش گرفتہ و گفتم کہ دشمن پاشنہ کوب رسیدہ در این وقت سبک رکابی و تیز قدم گذشتن ناموس سرکار نگر و جان بہاد دادن است و بہ مجرّد شنیدن تلخ کلامی و ترش روی با جمیع ارکان دولت نگر و سواران جزایل چیان و التوپ عطف عنان نمود و گفت کہ بہ دیوان صاحب بگویند کہ شما بہ طرف میمنہ ہارسالہ کہ حاضر باشد و من با تمام لشکر و اتواب و جزائل بہ جانب چپ بہ جنگ می پردازم۔ این راقم بہ جلدی بہ خدمت بھائی صاحب دیوان رگھوناتھ جی اظہار نمودم۔ فی الحال بر لب جوئے یک صف پیادہ و یک صف از سوارپول سہ آہنین مستعد ترک و تاز گشتند کہ از جانب مخالف ہفت ہزار پیادہ نعرہ "علی۔ علی" آہیخت و مانند دریا کہ در طوفان بہ موج آب ریختند و از دیگر سمت بہ غرش توپ و شورش کوبان زلزہ در زمین در زمان افگند۔ دیوان صاحب شیردل با ہمگی با دو صد پیادہ و دو صد سوار بہر ہر مہادیو گویان "حملہ و رگشت۔ پول جوہر شمشیر و تاب باشعلہ بہ ہم آہیخت۔ یک یک مہرہ تفنگ قربان سردشمنان ساخت و کار شمشیر و خنجر و تیر و جہرہ رسانید۔ رفتہ رفتہ دست و گریبان و طپانچہ و آتش و سینہ و لت و مشت و سردر خوردہ

د، بجلد روئی۔

بسیاری از جانبین گشته و نخته شد و جماع معاندان پاپس
 کردند و رخ گردانیدند۔ دیوان صاحب با ظفر و نصرت در میدان
 به شادیانہ نوازان معاودت به معاد نمودند۔ و دو صد مردمان
 از کچھیان زخمی و فوتی در خاک معاد کہ دست و پاکشاں افتاده
 ماند۔ چون فتح محمد تاق فتح مند پائے لشکریان تویش ر عیشہ ناک
 دید از پس طلبید و از جا بید و بر فوج بہوان نواص مانند البر بالان
 رتخت سلسلہ استقامت از ہم گسیخت^۳ از ترق برق و شرق
 ورق نیز برگ زندگانی اشخاص متکاثر تکرک بالید و چون
 تودہ فاشاک از سیلاب ر بود^۴ بہوان باشش سوار از آل
 جا چابکی بستہ بر پشته گیر بودہ کہاری وانک^۵ بادم نختہ سلامت
 ماند۔ جزائل چیاں علف تیغ مشدند و لشکر گونڈل اردوئے
 نگر کہ خالی از چوکی ویتاق بود بہ غارت بردند۔ در لشکر نگر سوائے
 توپ و نیایم دیوان صاحب کہ در پناہ خود بود نماند۔ بدون خرگاہ
 فلک و مشعل ماہ معدوم۔ چون فتح محمد خاطر از بہوان نواص و
 پرداختہ مور چال دیوان صاحب را احاطہ کردہ^۶ اشلاق آواپ انداختن

ب ۱، فتح محمد احوال لشکر بیان بدیں منوال دید از جا بید و بر فوج۔

ب ۲، ۳ از۔ از ترق۔ تا۔ ر بود۔ نیست۔

د ۴، کریو باول + ب۔ کریوہ باد + الف۔ خاری وانک۔

ب ۵، رادر میان گرفت اشلاق۔

ک ۶، و بر ز پانغزہ کردند آن بہ مفر باہریمت۔

بان و غراوہ بنادق پے درپے سرداران از یک طرف
 تفنگ ہا بد سوزی متواتر بخش بخش و بزین برن نمر و شان
 و از دیگر کناہ گوالیل و زنبورک مرگ فروشان راج گج سنگھ
 بہ یک گوشہ با اعتماد این کہ از نویشان ہم فتح محمد تعباد خواہد کشید
 ایستادگی و تن داری کرد۔ معاندان پر خاش طلب حملہ آوردند
 و یورش ہا کردند اما از آل مرز بہادران بابال و برز بہ طرز کوبہ
 البرزہ پا نغز نہ کردند۔ آل بے مغزو و باہریمت نغز بہ فرود گاہ عطف
 لجام ساخت۔ بہوان خواص با چندے از خواص و بنارے از خاص
 الخواص با چشم گریاں و جسم غریاں مضروب تیان و مفلوکیان بہ
 موضع جالیہ رسید۔ دیوان صاحب مقاتیل را دفن و کفن و
 مزار خیم را بر شتران انداختہ بہ وقت شام پیوست۔ روز
 دویم فائز نگر شدند۔

فتح محمد نصیب قریات نواح سوزاں و مصادرہ گیران تا قصبہ
 کنہالیہ رفت و بازگشت۔

در بیان رفیق شدن جام صاحب بساجی با او صاحب
 بھائی جی: ۱۰

جام صاحب از تسلط مہرا من خواص و شوخی پسرانش بہ تنگ
 در را الخاص۔

کتاب ۱۰ بھانجی د۔ بھائی جی [نام بھانجی ہا و ابود]۔

آمد از کار بران نگر چه سپاہی و چه رعایا در بر انداختن بنیان
دولت او مصالحت ہامی بستند چوں کہ۔

بیت: را

لب مکشاں گر چه در و نوشہا است
در پس دیوار بسے گوشہا است

چوں کہ راز بر ملا می افتاد آنانکہ گوشش بہ جام داده بودند از
بینی و گوش و کسے کہ بہ گفتہ محمد رہ محتشم آچھو با، سری جنبا نیدند
از بار سر سبکدوش می شدند۔ این چنین چند ناکان
خستہ و بستہ و کشتہ می کشتند۔ چنان کہ شیخ محمد زبیدی عرب
را کہ در ضمن متابعاں^۲ دیوان صاحب رگھوناتھ جی بود طبع یک
کک جامی داد۔ او عذر صریح در میان آوردہ و گفت کہ بے حکم
دیوان صاحب نہ توانم کرد۔ بہ رہ نمائی جام صاحب با مخصوصان
نویش در شب بہ لباس زنانہ بہ تویئی دیوان صاحب قدم رنجہ
فرمودہ این راقم را دور تر بہ گوشہ طلبیدہ فرمود کہ مہرا من
مادر خاہ جگر و سبک ریزہ چشم است اورا بہ ہر نوع کہ دانند و نوانند
دفع سازند پیرگنہ بودہ پورا انعام و مال و ملکیت نقدی و جنس
ناطق و صامت بالمناصفہ بے شمار ز آل کہ البتہ قریب یک
کرور است می دادم۔ این ذکر تمام بہ بھائی صاحب معروض

بآل فدا، "بیت" نیست۔

ب (۲) رسالہ دیوان صاحب۔

داشتم۔ جواب صاف فرمود کہ من بہ طمع دنیا بر خاندان عالی
دیوان جی صاحب امر جی سرگباشی نقص نہ خواہم آورد و با
مہرا من کہ بہ وسیلہ او در نگر آمدہ ام بے وفائی نہ خواہم ورنہ
و حتی المقدور در مصالح جانبین خواہم کوشید۔ جام صاحب
چوں از این قسم جواب شنید مایوس بر خاست۔ بہ جاڑیجہ ہائے
این دیار و را و صاحب بھائی جی خفیہ اطلاع داد کہ در تاراج اولکم
ہالاکہ فی الحال در ضبط مہرا من است رضا مندی است آل کہ

مصرع: چہ خوش بود کہ بر آید بہ یک کرشمہ دو کار
در اندک زمان

مصرع: از دوست یک اشارت و از ماسر ارادت
از جوہر جوانب چوں کلاغان بر بیفہ جمع آمدند۔

در بیان پائے مالی گونڈل بہ آمدن آبا سیلو کر:

آبا سیلو کر صوبہ دار احمد آباد در سونت ۱۸۵۰ بالشکر وافر پیش
کش بہ تحصیل گیران^{۱۴} بر حد ہالاکہ رسید۔ رسالہ ملہارہ او از کڈی

بارانہ تو انم کرد حتی المقدور در آشتی خواہم۔

ک ۱۴، واز ماسر دویدن۔

ب ۱۴، تحصیل کنان۔

ب ۱۴، لشکر قاہرہ۔

بہ سرداری، مہنومنت را و در سالہ نواب غازی الدین خان از سمت منچپور بہ سرکردگی رومی رام بہ قرینہ مشاہرہ بالمقطع ہم راہ داشت۔

مہرا من خواص بہ پائے مالی پرگنہ گونڈل حق الاعانہ مقررہ ساختہ نگاہ داشت۔ چوں در آل آوان شادی از دواج نور العیون این راقم رو بکار بود بنا بر آل رفتن نہ توانستم۔ پیشیو تہہ کر لوہانہ متصدی قصبہ کالا وڈ کہ بہ سبب حقوق آشنائی با مادرش نمود را پس صلیبی مہرا من می پنداشت نایب بہ خدمت صوبہ متعین شد چوں کہ مرد سبکسار بود بہ کار نیابت آبا سیلو کر نایب نمود امرت لال ناگر را بہ نگر فرستادہ استدعائے قدوم دیوان صاحب رگھو ناٹھ جی نمود کہ بدون این ذات کار دل خواہ صورت نہ تواند بست۔ عند الضرورہ این راقم را مرسل داشت۔ آبا سیلو کر معتبران لشکر را برائے استقبال فرستاد۔ با احترام و اکرام نمودہ ہمیشہ در برابر نمودہ جا می داد۔ تا یک ماہ صحبت خوش برآمدہ شبانہ بہ دیدن تماشا شائے رقص و سرور لولیان و روزانہ بہ ملاعبہ شطرنج و گنجیفہ می گذشت۔ در عرصہ یک ماہ پرگنہ گونڈل پامال و چیراگان وحشیان نمودہ رخصت یافت۔

نقل است:

در بلدہ پونہ نانا فرنیس برزن آبا سیلو کر عاشق گشت چوں کہ صحبت خالی از اغیار و گل بے خار ہم نمی رسید آبا سیلو کر

را بہ صوبہ داری احمد آباد بہ رعایت نصف رقم مبلغ دو ازده نیم لک روپیہ بہ تعہد پنج سال منصوب سائنہ ماہ از گنج برداشت۔ آبا سیلو کر کہ از بس کہ عیاش و شہوت پرست بود، بسا نسوان از مغلہ و افغنہ و اہل ہند ہم بستری تواند۔
گفتہ اند کہ۔

مقولہ:

باڈ برانی تانی سواپنی رہی نجانی۔

قضا را در پاداش کمر داشت گاو در تر نش گذاشت کیف
ماتفق شوہر کہ حکایات طوطی نامہ و نہیہ دانش از برداشت
از حرکات و سکنات زن پاک دامن خود مطلع گشتہ بہ بہانہ
طواف دوارگان ناگہ زن را ہم راہ خود در این دیار آورد۔
فر نویس بجز یاد این نازنین در دل نہ ماند۔ من با چشم خود بار
ہا دیدہ ام کہ ز نش چنداں حسن دل فریب نہ داشت لیکن
عاشقان گفتہ اند کہ لیلی را بہ چشم مجنون باید دید۔

سکندر را نہ دادند قطرہ آبے
فرد: بہ زور و زور میسٹریست این کار

بار، دو ازده لک و پنجاہ ہزار روپیہ اجارہ۔

بار، ہنود بہ تصرف بہ سینہ آوردہ گفتہ اند۔

ب ہندو۔ و ہنود۔ الف ہندو۔ ک میہود۔

بار، بزرگان۔

در بیان ملاقات نواب صاحب حامد خان با مہر امن نواص در کالا وڈ:

نواب صاحب قبلہ حامد خان از لشکر معاودت فرمودہ در قصبہ کالا وڈ اتفاق ملاقات مہر امن نمودند۔ در این ہنگام نواب صاحب قبلہ، دست دیوان صاحب رگھوناتھ جی و این فقیر گرفتہ بہ دست مہر امن سپرد کہ این ودیعت ما است محترزہ و متکرم دارندہ و مہمان چند روزہ خود شمارند۔

در وقائع سونت ۱۸۵۱^(۱):

در سونت ۱۸۵۱^۲ بہ تادیب و تنبیہ با گہران او کہہ، مہر امن لشکر کشید۔ چند قریات او پامال ساخت۔
این را قم عزیز ترخیص یافتہ بہ طواف جناب بہو چراجی عازم گردیدم۔ بسر راہ در دھاندھل پور بمکان گوڈ ڈ کھوڈ مہمان شدم کہ جماعہ سواران زمین داران لنڈی و بد ہوان و دھرنگرہرہ و پوڑہ مواسشی ہا اذی^۳ کردند۔ بہ مرؤت

ک + ب را، در وقائع سونت ۱۸۵۱۔ نیست۔

ک ۲، در سواخ سونت ۱۸۵۱۔

ب ۳، ادجی۔ ک۔ ادجی۔ ۱۹۔

میزبان^۱ بہ تعاقبش واپر دا ختم جنگ صائب در میان آمد۔
 بہ فضل فتح بخش مواشی در تواشی موضع سیجکیور رہا نیدم
 و بہ مالکان سپردم^۲۔ دوسہ اسپ و مردم بکار آمد۔ بار دیگر
 در ظاہر قصبہ بہ خانہ جماعہ مقہوران جٹ واڈا ہی نور نام
 در خورد۔ بہ یادری ہمت و تفنگ اندازی از آل تہلکہ گذشتیم
 و دیدار فایض الانوار^۳ ماتا بہو پیراجی دریا فیتیم۔
 بہا و سنگھ دیسانی زمین دار قصبہ پانڈی و بختاجی
 پسرش و راشاجی برادرش بہ تو وضع پیش آمدند۔

در بیان گریختن جام صاحب بساجی:

در جینکہ لشکر شیورام کمیدان در سونت یک ہزار و ہشت
 صد و پنجاہ و سہ از طرف سرکار شری منت پینٹوا و گایکوٹ
 تشخیص کاتھیا واڈ بہ سرحد قصبہ پڈ ڈہری رسید، مہرا من تو اص
 مارا بہ چندے از او^۴ علانیہ بر انفصال جمع بندی فرستاد۔
 کمیدان مذکور خود بدولت فیل سوار تاپک^۵ و نیم کروہ استقبال

ب ۱، ۲، بہ تعاقبش و اپر دا ختم جنگ در میان آمد بہ فضل فتح جنگ بخش

مواشی از دست او رہا کردانیدہ بہ مالکان سپردم۔

ب ۳، فایض الانوار۔ نیست د ۴، از توابعان۔

ب ۵، تاپک کروہ۔

فرمود۔ تا یک نیم ماہ اتفاق صحبت افتاد۔ این حقیر را بسیار معزز
و محترم داشت۔ مرد از بس بزرگ و عالی ہمت بہ نظر آمد۔

در لشکر موہی الیہہ خبر رسید کہ جام صاحب جساجی و برادرش
ستاجی ہر دو برادر بہ چالکی در پردہ شب تیرہ بر دروازہ کہ بہ
کلاوڈ دروازہ موسوم است رسیدہ بہ ہنگامہ آراشدند۔

تفصیل این محل آل کہ جام صاحب کہ ہمیشہ در تداربیر ثرابی انہدام

بنیاد مہرامن متردد و متلاشی بودند جماعہ داران عرب کہ بر

طرف گشتہ او را بہ طمع نوکری و اضافہ دور از توصلہ آل تنگ

مایہ گان را بہ طرف نمود کشیدہ کنگاش نمود و بنا بر بہ تغافل

اندراختن بہ موضع مورد کندہ کہ بر یک کردہ واقع است مقام

نمودند منتظر کمین و مترصد اشارت این کہ بہ شنیدن آواز

تفنگ و بندوق^۱ خود را چوں پیک اہل بر دروازہ^۲ مذکور رسانند

جماعہ دار صالح ناصالح طالح کہ بر دروازہ کالاوڈ چوکی داشت رفیق این

مہم سخت کردید۔ در تاریکی نیم شب ابر و باران را محدودانستہ

بہ دروازہ رسیدند۔ تفنگ بر جانب مکان مہرامن کہ قریب

است شروع ساخت۔ مہرامن چوں از خواب تجاہل چشم

کشود رنگ زمانہ بہ رنگ دیگر دید۔ فی الحال دیوان صاحب

ب (۱) موسوم است آراشد۔

ب (۲) آواز بندوق + ک۔ آواز تفنگ و بندوق۔

ب (۳) خود را بہ دروازہ کالاوڈ

رگھوناتھ جی طلب نموده بہ تختین اطراف دروازہ و توپ زنی
پیردانت و ضرب زن ہا سردار۔ عربان کہ گوشس بر آواز بندوق

مصرع: چوں گوشس روزه دار بر اللہ و اکبر است

داشتند سراسیمہ وار دویدند اثنا بہ یاورئی بخت مہرا من
و ادبار جام باران چنان بخت کہ ہر دو بوٹبار لبریز سیلاب
گر دید۔ کشتی عزم عربان در درطہ یاس فروشد یعنی نہ توانست
عمور کرد۔ در بنیان ہمت جام صاحب و رفیقانش از مہرنا سید
ملک عرب و استخلاص گوالیل توپ تنزل افتاد۔ صاع و اصحابش
اکثر زخمی شدند۔ لاچار سوارچہ ز بینہاری جنبا نیدند مہرا من بہ صواب
دید ارکان دولتش بہ قرار این کہ جام صاحب بہ تویلی خاص خود بر
سند و چون طوطی در قفس بہ فراغ بالی گذرانند۔ در این باب
دیوان صاحب رگھوناتھ جی و مہادیو اوجہہ کہ خاندانش در شہر
نگر بہ فضیلت و علمیت مشہور است و محمد بروق عرب و ناصر
برک عرب و ملک فرید خان سیٹھہ راضمان زادہ فرو آورد۔ چوں
سواری بہ در تویلی مہرا من خواص کہ سر راہ است رسید پالکھی

ب، کشتی مراد۔

ب، صاع و مردمانش اکثر۔

ب، لا علاج۔

ب، ضلع ہالار۔

ب، چوں پالکھی بہ در

به زور و تعدی اندرون محل خود برد^(۱) و نظر بند داشت.

ستاجی برادر خود جام صاحب هو لکی زده از پالکهی به تیز

روی به خانه نویسی منزوی گشت - چون لاغر و مرین و

سست طبع بود مهر امن از او حساب نه گرفت - ضامنان از

رعپ مهر امن هراس به خاطر آورده در بردن جام صاحب^(۲) مضمونه

شدند - جام صاحب به اصرار^(۳) و استهدا باصلاح موی و شستن

لباس رضانمی داد تا دو ماه منت کش مزین و گذر نه شدند

دیون صاحب را جمعیت ضمانت دامن گیر شد - این واقعه را به

مضور مهر امن بنا بر تخلیص جام صاحب فرستاد - مومی الیه به

در شست گوی و تند نوی پیش آمد حتی که از طرفین دست به کتاف

افتاد - به لاچارگی جام صاحب را به محل خاص رسانید - اما از

آل روز مهر امن کینه با نقش کالچر^(۴) نمود و در تدبیر استخراج

ما افتاد -

بهوان خواص برادر کهترش در همان سال به زخم استره

گذشت^(۶)

ب (۱) روی در خانه خویش گرفت - ک + ب (۲) سست -

ب (۳) متمنع نه شدند - نیست - جام صاحب به استبداد و کدورت باصلاح موی

و شستن پارچه منت کش مزین و گذر تا دو ماه نه کشید -

د (۴) تخصیص -

ب (۵) مهر امن کینه و در گشت و در تدبیر -

ب (۶) به مرگ طبعی گذشت -

در بیان عبور لشکر فتح محمد باد دویم و فضول شدن:

باد دویم فتح محمد نو تیار به عزم خرابی بالاد در سونت ۱۸۵۳ از رن نشور
 لشکر بگهران گذر کرد و مهران نواص به مقابله او علم افرانت رساله
 افاعتنه جماعه دار شیر جنگ خان و الف خان و صاحب داد خان و
 کریم داد خان و ذوالفقار خان و نور خان که از ملهادر او راجه کڈی
 رخصت یافته بودند نگاه داشتند - نوآب صاحب حامد خان مهادر
 راجه الاغانه دو لک و پانزده هزار جامی مقرر کرده به معاودت آورده
 جمعیت وافر به هم رسانند و موضع دہیسره کنادر رن مقام سانت
 فتح محمد جماعه دار به جرئت فطری قریب لشکر به پلہ یک توپ
 انداز فرود آمد روز دویم مهران با لشکر یان خود و نوآب
 صاحب با فوج آفاتی و مختار خان بابی جاگیر دار بالوہ و شیخ مر تقصی
 از ملکیان منگور و جمال خان بلوچ و مہری سنگھ پور بیہ و سیندھیان
 و پیرتاپ سنگھ و کیسری سنگھ گراسیہ بالا گام دو رویہ صف
 آراستہ ایستادہ - فتح محمد فسخ ارادہ نموده بہ روباہ بازی درآمد و بہ معرفت
 راج گج سنگھ جی صلح بہ شرط آل کہ بعد شش ماہ از طرف
 نگر دیوان صاحب رگھو ناتھ جی و از جانب جونا گڈیہ ملکیان ہیرو جی
 و از سمت راج گج سنگھ جی کرشن جی جہالہ ناگر و از ارکان

باد نام موضع نیست - الف دہیسره -

راو صاحب شیلو جی شاہ اُن چہ کنند ہر دورا منظور و مقبول شود و
بہ گریگ بہ آتشی دفع الوقت بہ وضوح پیوست۔

در بیان آمدن راو صاحب بھائی جی برنگر و فتح محمد بار سویم و یایوس رفتن :

راو صاحب بھائی جی باوا^۱ مدار المہام، جماعہ دار فتح محمد بالشکر کہ
شمارش از مور متجاوز و از بلخ منتقد و توپ خانہ اجل نشانہ در
ساخت درنگر قریب دیوالہ شری ناگ ناتھ در سونت ۱۸۵۲
مضرب اوتاد خیام ساخت۔

مہرا من خواص چوں کہ ازہ آقائے خود و رعایا و قصباتیان دل
جمعی نہ داشت، سوائے ذات دیوان صاحب رگھوناتھ جی و الف خان
و ذوالفقار خان و یک پندر جماعہ داران عرب معاون و^(۳)
موافق ہی انگاشت دروازہ قلعہ نشنت پلینہ نمودہ و در
منہدمہ سرکوب^۴ افرامتہ پائے استقلال و استکام فشرده^۵

الف، رائے ذہن جی - د - بہان جی باوا۔

ب، با دار مدار۔

ب، رفیق۔

ب، رفیع بر افرامتہ۔

ب، گرفت ملک۔

ملک فرید خان و علی خان و دولت خان و غیرہ قصبانیاں از اندرون
 شہر با فتح محمد سازش کرده سراغ داد کہ طرف تالاب قلعه
 رمیم بے ترمیم^(۱) و در قرب و جوار آل محلہ ما است نرد بان نہند
 و زور آورند و میان از اندرون حملہ کنیم تاکہ از ہر دو جانب بہ
 تقاتل و تضارب یتاق داران کہ افغانان بے تفنگ اند از میان
 بر داریم۔ فتح محمد ہمیں کرد۔ قضا را مہرا من بہ دیدن روار و لشکر بہ
 مور چال تالاب آمدہ ہوں و حی بنزل من اسما رسیدہ و وقتیکہ
 شاہ خاور بر صبار نیل گوں فلک بر زمینہ شعاع متصاعد کردید
 لشکریان کچی بر جہاد فصیل سر بر افرافتند و اندکے از اجل
 گرفتگان در دامن دیوار فرود آمدند و از یک طرف حملہ
 بر دروازہ کہنہالیہ نمودند و جم غفیر بر مورچہ^(۲) دیوان صاحب
 رکھونا تھ جی کہ بہ طرف دروازہ ناگ نا تھ بود یوشس آوردند
 و توپ ہائے بعد نالہ و بہ ہر نعرہ و کوبان زلزلہ انگیز و غلغلہ ریزہ
 شہریان ساخت^(۳) تمام شہر زیر و زبر گشت بلکہ روز محشر
 ملاحظہ افتاد^(۴) توبت بہ حدے رسید کہ ہالائے پشتہ تالاب
 اسپ در زیران این راقم بہ مہرہ نہنجیری تفنگ نردولیان بہ
 چہرہ اگاہ عدم شتافت۔ بہ فصل ناگ نا تھ کہ والی این ولایت

ب (۱) قلعه خام و در قرب و جوار محلہ ما است۔

د (۲) برسنگ۔

ب (۳) از۔ تمام۔ تا۔ افتاد۔ نیست۔

است باد نصرت بر پیر اچم مہرا من وزید۔ فتح محمد (۱) فتح ناکرہ چند
 نعلش مقاتیل، اجداد منرا خیم گذاشته بالشکر خاسر و
 خایب معاودت بہ منزل نمود۔ روز دویم کوچیدہ بہ قصبہ کہنبالیہ
 رفتہ محاصرہ نمود و ہماں عزت یافتہ کہ در نگر یافتہ بود۔

در بیان آمدن امین صاحب بہ تشخیص جمع بندی:

امین صاحب بن حمید جماعہ دار در سوونت یک ہزار و ہشت
 و پنجاہ و پنج بہ تشخیص جمع بندی از دار الخلافہ بڑودہ لشکر ہالہ اور (۲)
 این راقم را برائے انفصال پیش کش مہرا من خواص فرستاد
 و پیرگنہ بانکانیر رسیدم۔ جماعہ دارہ بچہ و نہال خان و مادھورائے
 ناگر و رگھوناتھ جی مودی بہ استقبال تقدیم نمود یہ مشرقہ کمیدان
 شیورام فیصل یافت۔ بر ملک کاٹھیاواڑ از عہد شیورام کمیدان
 چندان پیش کش از معمول جاری گشت۔
 از آل سال مہرا من دو سا بوج (۳) و غیرہ ناگران نگر بہ ستم
 زہا گرفت۔

ب (۱) فتح ناکرہ خاسرہ خایب معاودت نمود۔

ب (۲) تشخیص کاٹھیاواڑ از بڑودہ غازم گشت۔

د (۳) کاچہ۔

در بیان مور چال کردن بر قلعه بہانوڑ و عبور لشکر فتح محمد باہ چہار ماہ:

مہرا من نوآص در سوئت یک ہزار و ہشتت صد و پنجاہ و پنج
این را تم را بالشکر شائستہ و دو ضرب توپ بہ تسخیر قلعه بہانوڑ
کہ در آل را چوتان ملک ہالار و باراڑی و دلاسہ و مکیان فتح
محمد جہود مقہوران بودند و مرتکب فتنہ و فتور و مصدر فساد و قصور
شدند۔ امر فرمود تا چہار ماہ بہ تحصیل نصن پیرداختم را موسی جان
فرنگی و جماعہ عربان و افغانہ و سیندھیان در تردد و جان فشانی
سعی بلیغ بجا آورد لیکن بہ بستن طالع مہرا من و بے دلی کیشوجی
کام دار و اکثرہ سپاہ و زخم رسیدن بہ دست راست من
تہا و ن چہار ماہ بہ تمام آمد۔

فتح محمد بہ عزم برداشتن ملک قلعه کسان لشکر قرین نگر آورد
مہرا من بہ صلاح وقت محض بنا بر لجام کشتی توسن سرکش جماعہ
دار فتح محمد بہ مک شلیوجی شاہ کہ منافق او بود را دیوان صاحب
رگھونا تھجی را بہ مدد بہ مانڈوی برہا کشتی مع فوج و کیشوجی

ب (۱) تا چہار ماہ محاصرہ ماند۔

ب (۲) بہ عزم داشتن مور چار از کچھ۔

ب (۳) شاہ کہ بہ را و صاحب محارہ داشت۔

کام دار فرستاد۔ انا شیوجی از لشکر غیر ملکی و سوسہ بہ خاطر آورده
اعتبار مردم نگر نہ کرده بروفق و مدارا رخصت ساخت۔

پوں دیوان صاحب رگھوناتھ جی بہ نگر رسیدند، مہرا من برائے
استمداد بہ طلب لشکر شیورام کمیدان کہ در آل وقت پیش
کش گیران در ضلع پنجال بود فرستادہ بر مقام بہاڈلہ نظم و
نسب این مقدمہ کردہ و حق الاعانہ بہ ذمہ خود گرفتہ بالشکر بہ سمت
نگر راہی شد۔ بہ تقدیر الہی کوتہ اندیشان خطرہ فاسد در دل
مہرا من انداختند کہ مرضی دیوان صاحب رگھوناتھ جی نامعلوم۔
مبادا بہ جانب داری جام صاحب پرداند و شتر بہ کد ام پہلو
شیند۔ پوں مہرا من مزاج متوہم و مشوش داشت۔ از
ناہمتی بر مقام ڈہونواد با فتح محمد در ساخت و صلح کرد۔ جامعہ
دالہ فتح محمد کہ خوف از لشکر شیورام داشت با این بہانہ
متمسک گشتہ رو بہ دیار نویس آورد۔ مہرا من از قرار
منحرف شدہ۔ شیورام پوں قریب نگر رسید نوشت کہ برائے
کارے کہ اسبتہ عاٹے مقدم تشریف کردم بہ فضل مفضل بہ

ک + د راہ از۔ بر مقام۔ تا۔ مقدمہ کردہ۔ نیست۔

ب ۳ رو بہ راہ آورد۔

ب ۴ و معلوم نیست مبادا کہ بہ جانب داری جام صاحب کراید و گا و
در خرمین ماگزارد۔

ب ۵ با فتح محمد موضع ڈہونواد ملاقات کردہ فیصل داد و فتح محمد باز گشت۔

سراخام رسید۔ حالاً قدم رنجہ فرمودن چہ ضرور است تصدیق نہ
یابد فرمود۔

مقولہ:

تیل ما کھیل شمارا لگاں رفت!

پوں کہ دیوان صاحب رگھوناتھ جی معاملہ مصالحت خراج بہ
ذمہ خود گرفتہ بود ایں انحراف نامناسب^۱ دانستہ از روئے
جہرات مقدمان پرگنہ لاحق راجع ساختہ زہ از او گرفت و بہ شیلورام
داد۔ ایں واقعہ علاوہ کدورت و کاوش سابق شد۔ دیوان
صاحب پوں بے دلی مہرا من دید از نگر رنجیدہ برآمد بہ قصہ دھول
اقامت ورزیدند۔ جام صاحب با تسلی باطنی می پیرداختند۔

مہرا من خواص در اندک مدت در ماہ پوشش سونت ۱۸۵۶

و در عبت حیات سپرد۔ مرد سپاہ پیور و رو بختاور و دلاور
بود۔ پس از وفاتش پوں کہ اولاد از زن مسلم داشت از ورثہ
پدر خارج گشتہ و پسران بہوان خواص سنگ رام و پراگ
جی وارث ملکش گشتند۔ اما بے اعتضاد نمی توانستند در نگر مانند
پوڈیہ و بالنبہ و آمرن سہ قلعہ وسی و شش^۲ دیہات جاگیر
گرفتہ رفتند و مال نقدی ہم راہ بردند و جواری کہ ہزاراں کلسی درکان

۱۔ تیل ما کھیل برباد رفت۔

۲۔ گرفتہ بود عذر و ضد نمی توان کرد۔

د (۳) سی و سہ + الف ۲۶ - ۱ یک کلسی = ۲۰ من۔

مدفون بود افتاده ماند پس از رسیدن به مکان دیوان صاحب
 رگھوناتھ جی را با ہا تکلیف مرافقت کردند در وہ اجابت نہ داد
 راقم را خبر کرد۔ از مقام دیورہ برگشتہ بہ پورہ بندہ رفتم۔ چنان
 چہ ذکرش در سوانح پورہ بندہ گذشت و برادر کہتر دلپت رام
 را نزد بہری سنگھ راہہ (لنبتہ می) لیمٹری کہ از عہدہ ہر بھیم جی واسطہ
 محبت در میان بود فرستادہ۔ برآں ہشت ماہ نہ گذشتہ کہ جام صاحب
 از بس عواطف و اشتقاق را جانہ، دیوان صاحب را بہ تصور طلبیہ
 پرگنہ ان پورہ جاگیر دادہ در زمرہ ارکان دولت نگاہ داشت۔

در بیان برآمدن جام صاحب بہ ملک گیری:

جام صاحب چون از برآمدن قبایل مہرا من مطمئن گردید تا بہ
 تحصیل اسپ بیورہ محالات مشخصہ و غیر مشخصہ در سونت ۱۸۵۸ لشکر
 کشید و قلعہ جسدین پامال نمود۔

دیوان صاحب رگھوناتھ جی را توآب صاحب حامد خان بہادر
 بہ جذبہ عنایت جمعیت خان شروانی و عمر جماعہ دار بہ نگر فرستادہ
 بہ ہونا گڑھ از یک ماہ طلب فرمودہ بودند لیکن بہ سبب سرکوشی
 اعظم بیگ چیلہ و کرسن داس معاملہ برہم خورد۔ مدد خرچ مبلغ
 با و چہار دیہات موروثی مرحمت فرمودہ۔

چون بہ قصبہ دھوراجی رسیدہ جام صاحب بہ لشکر طلبیہ
 چون بمقام کندنی شامل گشت رایت افواج دریا امواج بر بہ تشخیص

پیشکش مرتفع ساخت۔ از پرگنات جہالا واڈ بہ قدر وسعی نذرانہ
گرفت و پرگنہ گوگھہ بارہ کہ گاہے معمول نہ بود ترک تازی نمود
تا دامن کوہ گرنار از قریات باہمہ ہونا گڑھ و کاتھیان زرہا گرفت
تھانہ بسدہن گذاشت اتانہ توانست داشتت بہ چیرگی و فرخی
معاودت فرمود۔

دہلی کہ در قبضہ مہاراجہ مہراجی سندہیہ بود، انگریز در
سونت یک ہزار و ہشتت صد و شصت گرفت۔

در بیان گرفتن قلعہ کنڈورنہ :

چوں کہ جام صاحب بہ فرور زرہ و لشکر خیلے بر چیرگی و خیرگی بہ
ہم رسانند جماعہ دار مرادخان و فقیر محمد مکرانی در سونت ۱۸۶۳
از پور بندر رنجیدہ بہ کنڈورنہ در آمدہ بودند۔ از او بہ شرط نوکری
قدیم و طمع یک لک جامی، قلعہ کنڈورنہ گرفت۔ ثانی الحال کرنیل
الیک سانڈر والکر بہ داد رانہ سلطان جی وار سیدہ در
دو ساعت فتح ساختہ حق بہ مستحق سپرد۔ مرد ثابت سخن و عالی
فطرت گوش زمانہ نہ شنیدہ و چشم روزگار نہ دیدہ باشند۔

ب راہ کنڈورنہ تعلقہ پور بندر کہ مرادخان و فقیر محمد مکرانی مقیم بودند چوں از رانہ
رنجیدہ بہ طمع زرہ بہ جام صاحب سپردند در سونت ۱۸۶۳ کرنیل صاحب الیک سانڈر
(الیکنڈر) والکر فتح ساختہ بہ مرزبان رانہ سلطان جی سپرد۔ مثل صاحب موصوف مرد
ثابت سخن و عالی ہمت بہ تک نظر چشم زمانہ نہ دیدہ و گوش روزگار نہ شنیدہ۔

در بیان لشکر آوردن فتح محمد:

فتح محمد از کچھ بالشکر بے عدد و بنود الی بے حد در سونت ۱۸۶۷ ازرن
بہ قصد تاراج ہلالہ عبور کرد و نہ دانست۔

بیت:

صیاد ہر بار شکارے بہ برد۔ باشد کہ یکے روز پلنگش می زد۔

جام صاحب برائے مقابلہ او دیوان صاحب رکھونا تھ جی راز

کو تیانہ بہ مک طلبید۔ حسب الحکم^(۲) بھائی صاحب مرئی خود این راقم

باسہ صد سوار و پیادہ و یک ضرب توپ بہ کوچ متواتر بہ نگر

سیاہ و زیر قلعہ مقام ساخت۔ جام صاحب ہساجی بہادر بہ نیمہ

تشریف فرمودہ سر مجلس باواز بلند از زبان^(۳) فیض ترجمان گوہر

ریز شدند۔ اٹے رچھوڑ جی۔

بیت:

ترا دیدم و ازین راستنیدم

شنیدہ کے بود، مانند دیدہ

ب ۱۔ لشکر متکاثرہ و بنود متوافرہ۔

ب ۲۔ صاحب بہ تبر استماع خبر دیوان۔

ب ۳۔ بہ آواز بلند سر مجلس لب بہ تعریف کشادہ شکر ریز شدند۔

ب ۴۔ فرد۔ ترا دیدم و راستنیدم۔

بدون دیوان رگھوناتھ جی در این زمانہ دون پرور کہ مردمان کافر
 نعمت اند کلام بہ جان سپاری کر بند و در ملازمان خود پوچھو اہری
 را سزاوارہ این مہم عظیم پر بنیم بنا بر آن عزماً و قصداً شما را
 طلب داشتیم۔ امروز فردا لشکر فتح محمد سیزدہ ضرب توپ و
 توپ ہوا می و خمیدہ بان خود دارد و لشکر از بست ہزار متجاوز است
 در پیرگنہ محروسہ مقام خواہد نمود و پامال خواہد ساخت۔ شما
 را بہ رسالہ خود مقابل بہ موضع ہدیانہ کہ قلعہ نہ دارد باید شتافت
 این راقم نام لشکر فتح بخش بہ زبان آوردہ سوار شد۔ وقت
 شام ظاہر ہدیانہ مضرب مسہار سرا پیردہ ساخت۔ جامعہ دار فتح
 محمد نیز بہ یک کروزہ منزل گرفت و علم بر افراخت۔ جام صاحب
 ہشیار منش در عرصہ یک شبان روز پیادہ عرب و مشا قوط
 و رومی سیندھی یک ہزار و چہا صد سوار و دو ضرب توپ بہ من
 رسانید لیکن بعض حضور باشان او باش رشک می بردند و
 در طلبید اشتن ما کسر ناموس خود خیال می کردند گو کل خواص
 و گج سنگھ جہالہ و غیرہ نیزہ ہائے و تفنگ و گواہیل و آذوقہ و

ب ۱، توپ و چند حرمت بان خود دارد۔

ب ۲، مقام در پیرگنہ خالصہ شریفہ۔

د ۳، پناہی نہ داشت۔

د ۴، یاد نمودہ۔

ب ۵، عرصہ دو روز۔ د ۶، گولہ سپاہان را بہ رنج آوردند تا آن کہ دو روز بہ فادگشتند

سامان خوش ہم راہ نیاوردند۔ دو روز لشکر راہ نیم سیری و بعض راہ فاقہ گذشت۔ این حقیر تکیہ بر مدد ناصر معین الخود و علی الصباح کہ سپہ دار مہر لشکر انجم راہ احاطہ شعاع تنگ تر گرفت با جمعیت انتخابی خود و صد پیادہ رومی و مشاقت پیش قدمی بہ دشمن آویختم ہوں کہ تلقاء تفنگ پلہ اس بہ طناب خمیاکم او رسیدہ ہنوز چند بے دلان سرانہ بالین خواب نہ برداشتہ بودند ناگاہ از^۱ قریب لشکر سندر جی سوداگر اسپان کہ در سرکار انگریز وابستگی^۲ داشت و ساکن ملک کچہ شامل او بود پارچہ زمینہاں جنیانید^۳ بہ سبک پائے افتان و خمیزان رکاب من گرفت و خط رسی ڈینٹ^۴ بڑودہ کرنیک صاحب متضمن بر ممانعت جنگ بہ دستم داد۔ فی الحال اطاعت امر جلیل سرکار بر خود لازم داشتہ عطف عنان کردم۔ سندر جی قول امان از جماعہ داد فتح محمد بہ بہ مہلت سہ روز گرفت بہ مشروط کہ مال مغرورہ و منہوبہ و قیمت متاع سوختہ استرداد^۵ شدہ بے ترددات آید۔ فتح محمد در

دیک را، این کس از گوکل خواص و گج سنگھ طمع بریدہ تکیہ۔

دیک ۲، بودند سراسیمہ وارہ برو اردوئے افتادند۔

ب ۳، کہ بہ سبب تجارت اسپان وابستگی۔

ب ۴، تفنگ ہابند شداد تبیک۔

ک ۵، استرداد شدہ۔ نیست۔

نمائندہ سیاسی انگریزان

دل باحت و برو باہ بازی جان بردن از چنگال مہاندان پرفا شہجو
 بہ وسیلہ دمنہ زمان^۱ سندرجی و حکم محکم سرکار انگریز
 پردانتت سرعتاً از باد و برق دام^۲ گرفتہ در نور مہتاب کہ پردہ دار
 شب زندہ داران است^۳ نقارہ رحیل ناگفتہ سحر خمیر بزمیر عنان
 گردید چون کہ از این مکر و حیل استطلاع یافتم پاشنہ کوب
 رسیدم^۴ و برپلہ یک تیرانداز پیروی کردم و الجا و اسباب
 وغیرہ عراجات و سامان دست بردمی ساختم تا آنکہ فتح محمد بعد بہریمت
 و نکبت از رن گذار نمود۔

بعاریک روز کہ چلی صاحب بہ رہ نہائی پنگل شی باد فروش و
 دیوان صاحب بیتھل را و مع لشکر گایکوار و انگریز رسیدند بہ تعقبش
 قریب کوٹھاریہ سواری جریدہ برداختند۔ فتح محمد از گستاخی و شوخی
 متعرض گردنی^۵ سی اسپ و چند نقارہ^۶ بترک برد۔ پس از فراع
 این مہم حسب الحکم جام صاحب^۷ پرگنہ بالنہبہ بہ ضرب رایات ظفر
 آیات کردم۔ چون کہ دیوان صاحب بیتھل را و نیلے عنبار از این

ک ۱، دمنہ زبان۔ دیک ۲، بوام گرفتہ۔

ب ۳، از برق دام گرفتہ۔

ب ۴، با وجود امتناع سندرجی پاشنہ کوب۔

ب ۵، کردنی۔

ب ۶، چند سوار بہ دست فتح محمد۔

ب ۷، المرضی آقائے خود پرگنہ۔

راقم در بطون داشتند جام صاحب لشکر خود را به جس راج کام دار و گوگل خواص تحویل نموده مارا به بهانه دل تنیز به حضور طلب داشتند۔ دیوان صاحب بیتھل راو به ملک خود رفت و جس راج و گوگل خواص ہم بعد دو ماه در محرم به رسم مسلمانان سوگوارانہ و اشک ریزی و سینہ زنی بے نیل مقصود بہ نگر رونق افزا شدند۔

در بیان لشکر کشیدن سرکار انگریز و گایکوآڈ بر نگر:

شخصے عرب، یکے از صاحبان انگریز در سونت ۱۸۶۸ بہ ناتق گشته در پناه قلعه موڑ پور رفت۔ جام صاحب باوجود محکم و تہدید سرکار انگریز بہ پاس غیرت کہ شعار راجگان است پناہ گیرانہ سپرد و سرکار انگریز را در تسخیر سرکش و تنبیر باغی بہانہ قوی افتاد بالشکر دریا پیکر کرناک صاحب و گنگادھر شاستری و شری منت گایکوآڈ فتح سنگھ راو سینا خاص نیل شمشیر مہادر مع میر صاحب کمال الدین حسن و سرفراز علی و امین صاحب و دیوان بیتھل راو بر نگر مور پال مستقل نمود یک روز اتواب نگر پناہ کار گر افتاد کہ از خون چندیں جوانان و اسپان میدان کارزار

ب را بیتھل راو عزم بالجزم بہ فتح نگر۔

ب بر اسپان و سپاہان شہید شدند۔

بہ رنگ گل زار رنگین گشت۔ روز دوم بہ مجرّد جاری شدن توپ
 کوہ شکن انگریزی اتواپ قلعہ یک سر بند کر دید۔ توپ ہائے
 ہوائی ستارہ زیر آتشوب قیامت نما و ہول جاں گزا در شہر
 افگند۔ راجپوتان و جماعہ در غلبہ بستن ہمت در باختند جام شیر
 دل با چند عربان بہ سپرد و شمشیر مرتب پیادہ بہ مقابل گوارڈ انگریز
 کہ حملہ در بود دوید۔ دیوان صاحب رگھوناتھ جی و جماعہ دار فقیر محمد
 با یک صف گوارڈ از کمر گاہ رینختند۔ از طرفین پائے احدی نہ
 جنید۔ تیرگی شام دافع جنگ شد۔ جام صاحب در راجپوتان
 تاب مقاومت نہ دیدند بہ صلح کرانیدند و بہ راجپوتان خود ستا
 فرمودند کہ روز اول کہ دیوان صاحب رگھوناتھ جی بہ صلاح و
 صلح می کوشیدند شمایاں می گفتند کہ دیوان صاحب قوت
 نہ دارد۔ ما راجپوتیم پس از نوشتن خون اعدا گوش بہ
 صلح خواہم داد آل ہمہ لاف و گداف چہ شد معہذا راجپوتان
 کوسائیں گو بر دھن جی مہاجناب باہم سرگوش نمودہ بہ جام صاحب
 عرض داشتند و قرار بہ صلح دادند۔ دیوان صاحب مرضی آقائے

ب را توپ ہائے ہوائی غلغلہ مرگ نما و تہلکہ جاں گزا در شہر۔
 ب را لشکر راجپوتان ہمت در باختند۔ یک روز دیوان صاحب رگھوناتھ جی
 و جماعہ دار فقیر محمد۔۔۔۔۔

ک ۳ بہ راجپوتان خود ستا نفرین کرد کہ روز اول۔

⊙ گارڈ (محافظ دستہ)

نمود دریا قتمہ بہ لشکر رفت و بہ قرار این کہ تا دو سال یک یک لک
روپیہ اضافہ بر رقم معمول بابت مصالحت خرچ و سیزدہ لک
جامی بابت تقاضائے سابقہ کچھ فیصلہ نمودہ لشکر مراجعت کردہ

در بیان بہشت نصیب شدن جام صاحب بساجی:

چوں کہ قاعدہ مستمر این جہان فانی است کہ گذشتنی بہ حسرت
گذشتن، جام صاحب بساجی بہ مرگ طبعی بہ روز شراون و دریا پنجم
سونت یک ہزار و ہشت صد و ہفتاد راج و تاج ترک فرمودہ
مدت راج چہل و شش سال نہ ماہ و نہ ہ روز
مرد سپاہ پیروز، بلند نظر، مہمان نواز، عدو گزار بود۔
برادر خوردش ستاجی نام کہ قبل از این رنجیدہ گریختہ نزد توکل
و از آل پس بہ سرکار گایگوار در امریلی برده بود و بعد از یک
سال بہ سفارش سرکار موصوف و سرکار انگریز پیرگنہ ران پور
کہ در جاگیر دیوان صاحب رگھونا تھجی بود در جائے داد عطا
فرمودہ در شہر آوردہ بودند بر تخت نشست۔

جام ستاجی بن لاکہاجی:

بار معادت نمود۔

جام ستاجی دایم المرین و لا ولد بود بس که جسم لاغر و نحیف
داشت۔ آپہو با مخدرہ با عصمت جام صاحب از حساجی جاڑبجہ زمین
دار بہا نوڑ پسرے بہ نام دن مل جی بہ طریق متبنی گرفتہ دو لک روپیہ
در ہر دو سرکار متواضع شد و قرار داد کہ پس از گذشتن ستاجی کہ
قریب الوقوع بود جانشین او باشد و چوں کہ جام صاحب کیلاس
و اسی وصیت کردہ گذشت کہ کام دار جگ جیون دیو جی کہ از
پیشین مستحق این خدمت است بغیر کام داری سرفرازی دارند۔
موتی رام بوج ناگر را داعی کار و بار در سرافتاد و رانی صاحبہ آپہو با
را وسیلہ جزیلہ خود ساتھ موش در انبار جگ جیون می گذاشت
بہ خیال این کہ اگر خار از راه دفع شد و بہ فراغ خاطر بے زحمت انبار
کل مرادی توان چید نہ این تدبیری بود کہ جماعہ دار عربان مشاقت
گرفتہ طلب بودند از جام صاحب ستاجی بہ معرفت اندر جی بقال
و کیلش بہ مصلحت دست آویز نو یافتہ از قلعہ پد دہری و کند ورنہ ہنگامہ
تاخت و تاراج آراستند خیلے شورش عالم خراب برخواست۔ جگ
جیون سابقہ صحبتے کہ با دیوان صاحب بیتھل را و نایب گایکوڑ داشت
بہ تعہد حق الامانہ دعوت بہ تخلیص قلعہ ہات نمود۔ مومی الیہہ در ابتدا
چند بیارق عرب جماعہ دار بدر کہتری و غیرہ در نگر مدافلت کردہ و
از یک طرف سندرجی کہتری نایب بالنتائن صاحب و از جانب
دیگر سہ بندی جدید کہ بے واسطہ چہرہ و منتہا ہانزی و رجوعات

بہ امور در شکر۔

بخشی نوکر بودند۔ ہمہ ہا خزانہ عامرہ جام صاحب چون ترکانِ توان
 یغما پنداشتمہ بہ سبب نا اتفاقی جگ جیون و موتی رام یونج
 دست برد نمودند بلکہ خالی ساختند۔ القصہ دیوان صاحب
 بیتھل راؤ بہ تقریبِ علوفہ ملازم گشتہ۔

در سوئت یک ہزار و ہشتت صد و ہفتاد و دو، مورچہ بندی و
 توپ اندازی بہ دست ہاندی صاحب آغاز کرد۔ جگ جیون و موتی
 رام مال بے گانہ و دل بے رحم زہا پاشیدہ^{۱۲}۔ چوں مدت مورچال
 بہ طوالت انجامید، دیوان صاحب بیتھل راؤ و گوبند راؤ بہ عزم
 سزائے مشاقتہ سوار شدند۔ مقہوران آماس را فرہی
 دانستہ در ظاہر قلعہ بہ جنگِ تفنگ سخت آویختند و نہ دانستند

بیت: گوزنی کہ با شیر بازی کند
 زمین جائے قربان نمازی کند

چوں کہ جماہیر مقاہیر رو بہ ہم در آوردند۔ لشکرِ فیروزی ماثر ماند
 بلائے ناگہانی بر سر او ریخت و بہ ضربِ نعال تکاوران آہنیں بہ ہم و
 ثعبان خم فقط اہل۔ مشاقتہ سقط شدند، بہ قبضہ السیف کہ سلامتی

ب را، بیتھل راؤ و بانستین صاحب و سندر جی بہ یک ہزار مردم بہ تقریب
 علوفہ ملازم گشتہ۔

ب را، بے رحم زہا بر خاک ریختند۔ ب را، فرہی دانستہ از قلعہ بر آمدہ مشغولِ تفنگ زنی شد
 ندانست کہ۔ ب را، آہنیں سم و نیزہ ہائے زرہ شکاف بہ جہنم رسانیدند۔

جستند از بیم امان جان خواستند و قلعہ اولیائے دولت جام صاحب سپردند پس از انصرام این مہم لشکر بہ پڑدہری آمد۔ از آل جاہم مشاقت بہ آمدہ پناہ بہ سنگ رام خواص بہ قلعہ پوڑیہ بردند۔ جام صاحب کہ از مدتے جوئے این چنین روز نوروز اقبال توای گفت بود^۱ بہ بہانہ این کہ نمک تہر امان را پیوں استعانت کردند پیوں آتش بہ بے گاہ در صحرا۔ بہ قضاے اہل مشاقت در عین موسم باران لشکر انگریز و گایگوار^۲ بہ حصار پوڑیہ بردہ۔ سندرجی کہ دولتش در عروج بود و بالنتائین صاحب مرتبی وقت او بود در نگوں ساختن لوائے بخت دیوان صاحب کہ نسبت نیست بہ سرکار گایگوار^۳ داشت مستعد بود۔ بہ وساطت موتی رام بہ قول کہ۔

مصرع:

شود ہم درد باہم درد دم ساز
بارانی صاحبہ آچہو با گنگایش ہاندیشیدہ بہ استخلاص^۴ دژ ہائے
متعلقہ خواصان کشیدند^۵ در حق استمداد مبلغ ہشت نیم لک روپیہ

ب ۱) مشاقت را انصرام داد او شاں پناہ سنگ رام خواص۔

ب ۲) روز بود جا دادن مقہوران را بہانہ نمودہ پیوں آتش۔

ب ۳) لوائے اقبال دیوان جی صاحب بہتھل را کہ فی الحقیقت نیست بہ
گایگوار مستعد بود۔

ب ۴) اندیشیدہ کہ لشکر بہ استخلاص دژ ہائے متعلقہ خواصان لشکر انگریز

بہ استمداد درخواست مبلغ۔

به اقرار هشت اقساط مقرر یافت. چون لشکر انگریز قریب جوڈیه رسید
سنگ رام نواص به دیدن لمعات سنگین بنادق و پرچم کلاه و براقه
سلسله زرین قوامیص دل بانته سنگ رام لرز لرزاں رو پرمیده عجلتاً
به حضور صاحب لشکر رسیده زینهار نواصت و قلعه جات مملو به
آذوقه و اضراب التواب و زنبورک و انبار گذاشته ملک خود سوا
ناموس به ضمانت انگریز به موربی رفت. از آل جا رفته رفته به مرور
ایام زرها در ارکان سرداران انگریز متعین بظروده باشید و سندرگی
کھتری و دیوان جی صاحب بیتھل را و پناں کہ۔

بیت:

میان عاشق و معشوق رمز نیست
کہ انا کاتبین را ہم خبر نیست

به مرسومات دل خواه رجوع گرفته پرگنه آمرن از دربار جام صاحب
طوعاً و کرہاً جاگیر آمرن و بانیزد^۳ سندرگی کھتری کہ مارا کار و نایب سرکار
انگریز بود اقساط قبول کرد در ضمن آل پرگنه جوڈیه و بالنہ به رقم یک
لک و پانزده ہزار جامی کہ پیدائش ۳ لک جامی شنیدہ شد بہ
تعهد ہشت سال و راول و اسودر دو موضع کہ شصت ہزار جامی

ب، لمعات سنان بنادق۔

ب، قلعات مع سامان اضراب التواب و زنبورک و انبار بہ اذوقہ گذاشتہ
ملک خود۔۔۔۔۔

ب، جاگیر یافتند۔

موصول او اوست بہ معرفت موتی رام بوج کہ یادِ جانی در آل ہنگام بہ
 مسد جگ بیون رام دیوجی برادرِ خالاتی این راقم بود انعام گرفت۔
 بیوں کہ لشکر انگریز معاودت نمود دفعتاً سندرجی و بالنتین صاحب
 بہ اقتضائِ شکست رونق دربار انگر بہ ہر مہبانہ می آمدند و زیر بار تہمت
 و افتراء می آوردند۔ جگ بیون دیوجی و موتی رام بیوں در خود ہا اتفاق
 نہ داشتند روز گاہ بہ کج زاد و مریم می گذرانیدند۔

در سونت ۱۸۷۵ بہ ارادہ غسل نریداجی از ہونا گڑھ برآمدہ بہ ملاقات
 بالنتین صاحب رفتہ بودم۔

چند روز تہیہ اسباب ہاترا^{۱۳} نریداجی اتفاق در نگر مصیبت افتاد
 ہائی صاحبہ آچھو بارانی از بس مہربانی پشپان شدہ در پائے گاہ
 توکر داشتہ ہفتاد و پنج ہزار روپیہ قرض بر پیرگنہ کندورنہ گرفت
 چنان کہ در سونت ۱۸۸۰ زر مذکور بار نوویل صاحب بہ ذمہ خود گرفتہ
 مکان مذکور حوالہ ہنس راج کرد۔ بیوں کہ بار نوویل صاحب بہ سبب
 مردن زنش کہ از جان عزیز داشت بہ جگر سوختہ از این دیار رفت
 و بلیس صاحب کہ چند روز بہ حکومت مانہ بہ عداوت آں کہ دیوان
 صاحب رگھوناتھ جی در ہر کار رفیق نوآب صاحب اند و منافق و

ب (۱) بازار نگر۔

ب (۲) در سونت ۱۸۷۵ بہ ارادہ غسل نریداجی از ہونا گڑھ برآمدہ بنا بر ملاقات

ب (۳) اسباب سفر نریداجی۔

مناقص کار بار کھتریان و جہالہ کہ وابستہ ما است میشود ہرچہ تو است
 در دفتر خود نوشتہ رفت و بعد او بلیسن صاحب کہ^(۱) بہ نصیب اہل
 اشراف این دیار^(۲) رونق شکن شدند ازہ اصفاء کلمہ انصاف پنہ در گوش
 دارد تمام زر مطلوبہ ما کہ قریب ہشت لک جامی شد بہ خاک سیاہ
 آمیختہ در زیر بار نقصان آورد و بہ ہر کسے را کہ بار نوبیل صاحب بر
 افرانت او را نظر بر صمانت سرکار و وابستہ سرکار ناکردہ در غار
 منزلت انداخت۔

وفات جام صاحب ستاجی:

بہ روز پچھاگن شد ایگادشی سونت ۱۸۷۶ جام صاحب ستاجی
 بہ مرگ طبع بہ عالم باقی شناخت^(۳)۔
 مدت راج پنج سال و شش ماہ و پانزدہ روز۔

جام صاحب رن مل جی بن جساجی پسر متبئی جام
 صاحب جساجی:

در سونت ۱۸۸۰^(۴) در عہد او بار نوبیل صاحب مرد قدر دان اہل عزت

ب را از بہ نصیب تا زیار نیست ب را از رونق تا کلمہ نیست۔

ب ۳ جام صاحب ستاجی بہ عالم باقی شناخت۔

دک (۴) سال سونت ۱۸۸۰ نیست۔

و دقیقہ رس و دولت خواہ سرکار کنینی مہبادر کہ مثل الیک ساندہ
 والکر توواں گفت محصن برائے زیر دست^۱ بود۔ جام صاحب رن مل جی کہ
 مرد جوان و شوخ طبع و سینہ زور و لجام کش بہ خیال کش در آمدہ
 کہ بہ ہنس راج برادر زادہ سندرجی کہتری^۲ کہ بر سرکار نگر مطالبہ
 موہوم بیست و شش لک جامی بر آوردہ بود اجارہ تمام ملک
 نگر بہ رقم مبلغ ہفتہ لک و سی ہزار جامی از سونت ۱۸۸۱ بہ تعہد دہ سال
 دہانید۔ آخر الامر بہ سبب ناسازی طرفین و نامہربانی بلیسن صاحب
 و بلیسن صاحب پاس حد ضمانت مہر سرکار انگریز نہ داشتہ
 حسب الصلاح مشاوران خود خواہ عہد اجارہ شکستہ جام صاحب
 اورا معزول سانت۔ پس از رفتن بلیسن صاحب کہ لایق ریاست
 نہ بود و در سیاہ و سفید امتیاز نہ داشت و بلیسن صاحب بہ خلاف
 قاعدہ صاحبان سابق کار پرداز می نمود۔

اشعار:
 ہر کہ آمد عمارت نو ساخت
 رفت و منزل بہ دیگرے پرداخت
 و آن دیگرے بخت ہم چناں ہوسی

ک را توواں گفت۔

بہ زیر دست خود۔

بہ برادر زادہ سندرجی کہتری کہ بہ نام ہنس راج۔

ک + باہم + دگر + الف - بیت - نیست۔

و این عمارت بسر نبرد کسی

اہل این دیار از سنوت یک ہزار و ہشتاد و ہشتاد و سہ

نہراب اند۔

ناگران و سپاہ بے وطن اند
زندہ ال بے جان و مردہ بے کفن اند

در بیان شادی جام صاحب بادنتر بے سنگھ راول:

در سنوت ۱۸۸۵ بہ روز ماہ شہورد پنجمی شادی از دواج جام صاحب

رن مل جی بادنتر بے سنگھ راول، راہ بہ بہاؤ نگہ جلوہ نور می افروخت

از زرخشی و رنگ پاشی و داد و دہش خلائع و حلال دفتر سخاوت

حاکم طائی نمود مہتمم موتی رام در این کار آب خود در عالم افزود و

ہمہ کہ و مہ فرزندان این کس حسب ارشاد جام صاحب برائے

استر ضا او عزیز تر از جان لکھی شنکر و شنکر پیر ساد و منی شنکر

و ریوا شنکر را بہ پنجاب سوار در بارات فرستادہ بودم بسیار

نوشنود شدند و نشنود کہ بدند تا تحریر دو فرزند بخت بلند رونق

افزائے خاندان را جگی اند و امید کہ این بار در شہرتی بالمحصلہ

این سرکار نگہ بہ سہ بتدر و چہار دہ محال معمول است بہ استقلال

تمام رونق بے مثال را جگی می کند۔ محفل پسرانی و مجلس آرائی بطور

میزائی و مغلیہ کہ سابقہ از بزرگانیش بکے از حضور شاہ دہلی و

د (۲) نوشنود و نوشنود شدند۔

الف (۱) بہت نیست۔

ب (۳) بہ استقلال کمال و احلال مالا کلام۔

سلطان احمد آباد یک چند مدت بہ قریب بساط بوسی مشرف شدہ
اند مرئی می دارند و حجاب مخدرات معنی و رانخیان اعلیٰ تھیالت کہ
در سلاطین زادگان باشد۔

محالات کنہالیہ و لال پور و ران پور و مہانوٹ و موڈ پور و جوڈ پور
و کنڈورنہ و کالاوڈ و پڈ ڈہری و ہرنیانہ و جوڈالیہ و بالنہیہ و آمرگن
و کاتھیا واڈ و بندر سلایا و نگہ و جوڈیہ از دریائے سبجانہ
در دانہ خورد برمی نمیزد و کان آہن در پرگنہ کنہالیہ است۔ مع
برادران محالات کہ عبارت از دلاس و دہورل و کہیر سرا و
گونڈل و راجکوٹ و سردہار و کھرپڈی کہ از لواحقانست۔
جملہ پیدائش سی و پنج لک جامی۔

محالات کاتھیا واڈ اتکوٹ و بروالا و نہادالا و سانہ لی است۔

الف را از۔ محالات۔ تا۔ سانہ لی۔ نیست۔

در بیان ملک اوکھہ :

پیش از پنج ہزار سال شری کرشن مع قوم جادوان کہ پنجاہ و شش فریق و اینو ہے آں جماعہ از حد حساب بمعید تراست بہ خوف کال چون شاہ قند ہار از یلدہ متفراہ فرادہ کردہ بشہر دواکان در این جزیرہ آباد ساختہ سکونت ورزیدند۔ پس از مدت چند سال تمام جادوان بہ غسل برایی و طواف شری سومناختہ بہ پیش دیو آمدند۔ در نشہ شراب کہ امّ الجنائت است ہمہ قوم در خود پا او نختند و شربت مہمات نوشیدند^{۱۱} و شری کرشن ہم بہ زخم تیر صیاد رونق بخش اورنگ بیگونٹھ رونق فرمودند^{۱۲} فی الحال قوم راجپوت^{۱۳} و اڈہل کہ در این فریق در زمان بالیہ انانٹ و ذکور از لشکر سلطان محمود غزنوی کہ اسیر شدہ بودند بہ شرف^{۱۴} دہرم وید مجید مشرف گشتہ متداخل یافتند و جماعہ با گہران سکونت می وارند و در بر و کرفارت گری و فراتی نمودند۔

در سونت یک ہزار و سہ صد و ہفتاد^{۱۵} شمس خان مسجد در این بلاد بنیاد نہاد و در سونت ۱۵۴۷ ملک طونان از طرف سلطان محمود تھانہ دار بود راجہ بھیم اسیر شد و در سونت ۱۵۴۷ سلطان محمود گجراتی خرابی لیس

ب^{۱۱} خود ہایہ قتل رسیدند و شری کرشن - * راجہ -

ب^{۱۲} ۳۲ و اڈہل کہ درین فریق ترکان از مصاحبان سلطان محمود غزنوی زن و مرد کہ دست گیر شدند بہ شرف - - - -

د^{۱۳} ہفتاد راجہ بیکر ماجیت شمس خان -

مکان نمود۔ در سونت ۱۶۴۸ لشکر در عقب منظر سلطان خان خانان برد
سنگ رام و شوا و اڈہل منظر را بہ ملک کچھ رسانند۔ در سونت ۱۸۵۸
کشتی ہائے انگریز آمدہ توپ با از قلعہ بیٹ انداختہ و از کشتی چند
شہان فرنگ فرود آمدہ حملہ کردند اما کار نہ کردہ باز گشتند۔ کشتی
ہائے بیٹ و دوار کان کہ ہم راہ دزدی می کردند تمام سوختہ۔ چنان چہ
در آن ہنگام این راقم با قافلہ شخصت عرب و صد سوار و دو پالکھی بہ طواف
شری رنجھوڑ رائے جی رفتہ بودم مولو مانک و بیرسی مانک تا گور گہڑھ
برائے استقبال آمدند بہ تمام توابع و خاطر داری تحمل عقیدت مہمان پرستی
کردند تا دوار کان و کیلان با و اشیا و رام، خلیفہ دیوالہ تریم رائے جی
و لکھی جی بہ طلب آمدند براد کشتی بہ بیٹ رفتہ بہ طواف شری رنجھوڑ
رائے و تریم رائے و کیلان رائے و مادھو رائے و پرسوتم رائے
و دیوکی جی و کشتی کو شیشوا مہاراجہ سعادت از پی اندہ و ختم مبلغ شخصت
ہزارہ جامی در ثواب و خیرات صرف شد۔ سنکھارا این دیکر تیرہ و
سنکھ تلا و کیلیشور و گپتی، مزار حاجی کرمانی و غیرہ در این بلدہ فیض
رسان خاص و عام است۔ تفصیلش تا چند نگارہ۔ دیوالہ جگت کہ بنا
کردہ راہ و جہر ناٹھ است از بس بلند و غسل گومتی کہ چون مشہور
آفاق است از نافرسانی قلم رفع تصدیح سامعان نمود۔
و در سونت یک ہزار و ہفت صد و سی و پنج از خوف مسلمان
بت باراد در نیزیرہ بیٹ بردند۔ در سونت ۱۷۸۱ کا کا بھائی و ہالا

د (۱) کار با تائید شری دوار کان ناٹھ برگشت۔

بھائی دیوالہ ہائے بیٹا تعمیر نمود۔

در سونت ۱۸۶۴ لشکر انگریز کہ کرنیل الیک سائدر والکر سردار
بود فتح پور شیترا نمود۔ در سونت یک ہزار و ہشتت صد و ہفتاد
و پنچ سرکار انگریز بہ اہتمام ہانڈی صاحب و محمد عطا تھانہ قائم کرد۔
در سال دویم آن ہر دو تھانہ داران سپہ سالار را با گہران بہ اندک
شور و شغف بر آوردند۔ چوں کہ مومی ایہہ ہانڈی صاحب سلوک
و طریقہ صلح کل داشتند مورے را نیاز دند و مگسے را نہ کشتند۔ یک
مشتت باروت بہ تصرف نیاوردند۔ و خود را بے بدرقہ بسلامتی عزت
و حرمت از آل اولک بدر کشیدند۔

در سونت ۱۸۷۶ مکرانہ افواج قہر امواج انگریز براہ تری و خشکی
عبور نمودہ بہ یک حملہ فتح قلعہ دو ارکان ساخت و بسیار می از با گہران
او کہہ قوم مانک مولو و بیرسی و غیرہ قریب دو صد و پنجاہ در آب
گومتی تشنہ لب مرگ شدند۔ تھانہ انگریز قائم گردید۔ بہ مصلحت وقت
این مکان بہ گایکوٹ سپردنی الحال بابا و سیکر نایب با جمعیت دو صد
مردم، عرب و مکرانی و غیرہ قائم اند۔

این ملک بے آب و زقوم زار و زراعت کم از کم۔ با گہران بہ دزدی
مکر و بر اوقات بسری کنند۔ سوائے خر مہرہ چکر و گل گوی پی چندن و سبزی
کواد و مہر گرم کہ از آن مردمان حیوان طبع پیش از مرگ می سوزند۔

ب ۱۱ در سونت ۱۸۷۵ تھانہ قائم گردید۔

ب ۱۲ سال دویم ہانڈی صاحب و محمد عطا و تھانہ داران۔

پیدائش ماشور قافلہ ہا کہ یہ طواف درواگان ناہمی آیند باعث
کفایت اخراجات بخاوران دراجہ باکیران است۔ شتر و بز و مرد
دلیر در این ضلع گزیدہ شود۔

کچھ گڈھ راجہ کچھ بہ سرکوبی قطاع الطریقان او کہہ بنا کرد۔
چوں کہ این ملک در جاگیر او کہہا، دخترا راجہ بانا سور منگوتہ انی
اودھ، بود بہ او کہہا موسوم گشتت واللہ اعلم بالصواب۔

اختتام کتاب؛

اے رنجور جی کجا بودی و کجا آمدی از کجا غوط زدی و کجا سر بر
آوردی۔ اگر این قسم از کار ہر دیار تفصیل واد منگاری کتابے باید
تصنیف کرد۔ بس کن بس کن کہ عمر کوتاہ و قصہ دراز است و تا بہ
قلم قید آوردم۔

آینکہ دیدم وازد حاکیان شنیدم برائے یادگار کہ مددگار عمر ناپائیدار
است بہ احاطہ تحریر در آوردم۔ این لسنہ کہ بہ وقائع سورہٹ "موسوم
است بتا بر مطالعہ حریفان و وقائع دوست و عزیز القدر شکر پر ساد
تصنیف نمودم۔

بیٹا؛

من نوشتم صرف کردم روزگار
من نامم این بماند یادگار

///

تاریخ سوات

(تولقیہ)

تیمپو پیکر سادہ پیکر شاد و دیگانی

شائع کردہ

انڈین کونسل آف ہسٹاریکل ریسرچ

۳۵- فیروز شاہ روڈ، نئی دہلی ۱۱۰۰۱۱